

V. Volovitš

AASTA PÕHJAPOOLUSEL

MAAILM JA MÕNDA

GRÖÖNIMAA

Granti maa

1.VI.1955

1.1.1938

21.V.193

Teravmäed

„Põhjapoolus 1"

Franz Josephi maa

ALASKA

„Põhjapoolus 2"

2. IV. 1950

9. VI. 1957

1. IV. 1955

6. IV. 1954

9. VI. 1954

„Põhjapoolus 4"

Uus-Siberi saared

naja Zemlja

RUSSKOJE USTJE

Indigirka

MAAILM JA MÕNDA

REISIKIRJELDUSTE SARI

A-23456

V. VOLOVITŠ

AASTA PÕHJAPOOLUSEL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

91 (T)
V 82

Originaali tiitel:
Виталий Волович
ГОД НА ПОЛЮСЕ
Советский писатель
Москва 1957

Tõlkinud
R. Potisepp
Kunstiliselt kujundanud
U. Külv
Fotod
V. Volovitš ja J. Jatsun

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

EESSÕNA

Pärast andmete avaldamist polaarjaama «Põhjapoolus 1» laialdast tähelepanu äratanud triivi kohta, millest võtsid osa neli kartmatut pioneeri — papaaninlast, möödus palju aastaid, mille jooksul polnud Arktika uurijaist midagi uut kuulda.

Seepärast oli täiesti mõistetav, et teadete avaldamine uutest, sõjajärgseil aastail teostatud suurejoonelistest uurimistöödest Kesk-Arktika avarustes äratas nõukogude avalikkuses määratu suurt huvi.

Nende hulgas köitsid erilist tähelepanu polaarjaamade «Põhjapoolus 3» ja Põhjapoolus 4» triivid, mida algusest peale meie ajakirjanduses laialdaselt valgustati.

Uus ja ebatavaline selle julge ürituse juures oli papaaninlaste poolt kolmekümnendail aastail alustatud teaduslike uurimistööde ulatus, plaanipärane iseloom ja suurepärane varustus.

Meie lugeja, kes on harjunud sõjaaja kangelaslikkusega, võis sügava rahuldustundega märkida, et nõukogude rahva pojad suudavad samasugust kangelaslikkust ilmutada ka rahu tingimustes, ükskõik kus nad ka ei töötaks. Mitmes suhtes osutusid uuteks ka teaduslikud järeldused, mis kirjeldasid karmi ja väheuuritud Arktika loodust.

Just seepärast loetakse raamatuid, mis on pühendatud Arktika avaruste julgele tundmaõppimisele, vapratele polaaruurijatele ja suurte laiuskraadide loodusele, ka tänapäeval raugematu ning määratu suure huviga.

Käesolev, lugejatele esitatav arst Vitali Volovitši, polaarjaamade «Põhjapoolus 2» ja «Põhjapoolus 3» triividest osavõtnu raamat «Aasta põhjapoolusel» kuulub nimelt nende teoste hulka, mis elavalt ja sundimatult, tungides asja sisusse, tutvustavad meile olukorda triivivas polaarjaamas, selle kaastöötajaid, nende igapäevast elu, töökangelastegusid, tehnilisi seadmeid ja uurimistööde tulemusi.

Teos on kirjutatud lihtsalt, päevikuvormis, mis omakorda suurendab esituse dünaamilisust ja teeb ta eriti lähedaseks lugejale, kes seetõttu saab võimaluse koos autoriga läbi elada kõik raskused triivival jääväljal ja otsekui ise uurimistöödest osa võtta.

Polaarjaama «Põhjapoolus 3» triiv oli tähelepanuväärne selle poolest, et see kulges pikka aega veealuse Lomonossovi künnise kohal, rajoonis, mis asub põhjapooluse vahetus läheduses.

Seepärast pakuvad ka teaduslikud järeldused, mis saadi selle triivi tulemusel, erilist huvi, sest nad tutvustavad maakera üht kõige raskemini ligipääsetavat ja väheuuritud piirkonda.

Akadeemik *D. I. Štšerbakov*

24. märtsil 1954. a.

On viimane öö enne ärasõitu. Toas, millest tuleb kauaks ajaks lahkuda, meenutab kõik eelseisvat teekonda — pooleldi avatud kohver, seinal põhjapõdravasika nahast karvamüts, põrandal avatud tõmblukkudega karusnahksed säärikud ja toolidel terve hulk polaarekspeditsiooniks vajalikke rõivastusesemeid. Meel muutub veidi nukraks. Tõsi, kui uskuda halbu endeid, nagu mustad kassid, tühjad ämbrid ja lõppeks vaevalt kolm tundi enne ärasõitu katki murdunud hammas, siis ma homme küll ära ei sõida.

Ikka veel ei saa ma uskuda, et juba mõne tunni pärast algavad kauakestvad katsumused. Mind ootavad pakane, lumetormid, kruvivate jääpankade mürin, jää krigin ja võitlus, võitlus Arktika karmi loodusega. Lahkun kodust ja hulgun kaua mööda hämaraid tänavaid. Silmitsedes majade pimedaid aknaid ja kaupluste vitriine, läbin Sretenka tänava. Olen jõudnud Kolhoosi väljakule. Sammun aeglaselt mööda Sadovaja ringmagistraali. Rataste vuhisedes kihutavad minust mööda autod. Mõnikord aeglustab rohelise tulesilmaga sõiduauto veidi kiirust — taksiauto otsib sõitjat —, kuid saamata soovitud käeviibet, tormab jällegi edasi mööda läikivat asfalti. Tänavad on tühjad. Vaid harva tuleb vastu mõni jalakäija, ja uuesti pole kedagi näha. Tänavaristmel, valgusfoori all, vestlevad millestki kaks liiklusmiilitsat. Isegi nemad, amatöörautojuhtide igavene hirm, näivad mulle täna väga lähedaste inimestena. Ma püüan jätta mällu öise Moskva iga joonekese. Kuid juba on taamal asuvate hoonete tagant koitnud kahvatu aovalgus. On löönud sirama kõrghoonete tornitipud. Kell näitab viiendat hommikutundi. On aeg koju minna. Kell kuus tuleb auto mulle järele. Hüvastijätujalutuskäik on lõppenud.

Nagu eile, nagu üleeilegi, avan masinlikult korteriukse. Kuidas ma varem ei ole märganud ukseluku kumedat klõpsatust? Niipea ma seda enam ei kuule. Lamp põleb endist viisi — nähtavasti olin enne lahkumist unustanud lülitile vajutamast. Lahti riietumata sean end mugavalt vaibaga kaetud diivanile, avan vihiku, kus on lõputu loetelu esemeist, mis tuleb teekonnale kindlasti kaasa võtta, ja järsku taban end mõttelt, et just iga kord enne pikale reisile asumist olen ma viimasel õhtul tundnud mingit tahtmatut nukrust, ning kuigi ärasõidutunni ootamine on olnud nii väsitav oma kärsitusega, on kõigest harjunust lahkumise nukrus siiski võtnud oma osa. Mind äratab mõtteist autosignaal. Seejärel kostab otsekohe läbematu uksekella helin. Lävel seisab Igor Vladimirovitš Zavedejev — tulevase uurimisjaama «Põhjapoolus 4» radist. «Tulen kohe!» lausun kiirustades ning torman asjade juurde. Veel mõni minut, ja juba viib auto meid lennuvälja poole. Autoakende taga vilksatavad mööda talviselt raagus puiestikud, elustuvad tänavad ning alles pooltühjad autobussid ja trollibussid. Enamasti me vaikime, vaid harva vahetame lühikesi lauseid ja vaatame kogu aeg keskendunult autoaknast välja. Kunagi me pöördume jälle tagasi nendele tänavatele, näeme uuesti selget Moskva hommikut ja võime hingata Moskva kevadist märtsikuu tuult, mis hooti kandub meie juurde autosse. Oleme jõudnud äärelinna. Auto kihutab mööda madalatest puumajadest ja, teinud järsu pöörde, sõidab väikesse metsasallu. Mõlemal pool libisevad mööda puude tumedad tüved. Hommikune tuul kiigutab jumalagajätuks nende raagus oksi. Lennuväli, määratu suur mustjaspruun tasandik valgete, veel sulamata lume laikudega. Välgatavad ekspeditsiooni lennukite pika rivi hõbedased tiivad. Iga masina ninale on sinisesse rõngasse maalitud tagakäppadel püsti seisev jääkaru — polaarlennuväe embleem. Kõikjal, kuhu ka pilku ei heida, sagivad elevil inimesterühmad, kelle riietus ei meenuta hoopiski mitte kevadet — silma hakkavad pruunid soojad ja krigisevad nahkkuued, karusnahast mütsid ning säärikud. Inimesed tunglevad avatud lennukiuste ees, ulatades seesolijatele arutul hulgal kaste, toiduainete kotte, gaasiballoone ja raskeid trossirulle hüdroloogiliste mõõteriistade tarvis. Lennuvälja väravaist aga sõidavad alatasa sisse raskelt koormatud ZIS-id ja GAZ-id. Lennuekspeditsioonist osa-

võtjad on juba kokku kogunenud. Nende hulgas on polaarlendureid, kes on Põhja-Jäämere kohal lennanud palju tuhandeid kilomeetreid, ja avalikkusele hästi tuntud teadlasi — geofüüsikuid ja hüdrolooge, meteorolooge ja aerolooge, kes juba mitmel korral on osa võtnud ekspeditsioonidest suurtele laiustele. Siin on ka palju noori spetsialiste, kes esmakordselt siirduvad Kesk-Arktikasse.

Igaühele on antud kindel ülesanne. Ühed, kes teevad merejääl «sesoonset» uurimistööd, pöörduvad paari-kolme kuu pärast Suurele maale tagasi. Teised, suhteliselt väike osa ekspeditsiooni koosseisust, jäävad ajujääväljadele pideva teadusliku uurimistöö tegemiseks kogu aastaks.

Erinevalt kõigist eelmistest on käesolev, suurtel laiustel tegutsev lennuekspeditsioon, mis kannab nimetust «Põhi 6», jaotatud kolmeks iseseisvaks rühmaks. Esimene neist eesotsas Nõukogude Liidu kangelase Ilja Spiridonovitš Kotoviga peab ookeani läänesektoris maandama triiviva teadusliku uurimisjaama «Põhjapoolus 3», mille juhtimine on usaldatud sotsialistliku töö kangelase, geograafiateaduste kandidaadi Aleksei Fjodorovitš Trjošnikovi kätte.

Teisele rühmale, mida juhib kogenud polaarlendur Mihhail Aleksejevitš Titlov, on tehtud ülesandeks organiseerida Põhja-Jäämere idasektoris triiviv polaarjaam «Põhjapoolus 4», mille ülemaks on määratud geograafiateaduste kandidaat Jevgeni Ivanovitš Tolstikov. Kolmas rühm hakkab teaduslikke töid teostama Põhja-Jäämere keskosa senini uurimata rajoonides. Seda rühma juhivad kaks Nõukogude Liidu kangelast — polaarlendur Ivan Ivanovitš Tšerevitšnõi ja geofüüsik Mihhail Jemeljanovitš Ostrekin.

Teadlaste süstemaatilise uurimistöö tulemusena on viimaste aastate jooksul kogutud rohkesti materjale, mis suurel määral täiendavad meie teadmisi Põhja-Jäämere jääkattest, Põhja-Jäämere keskosa hüdroloogilistest, meteoroloogilistest ja geoloogilistest iseärasustest. Polaarjaam «Põhjapoolus 2», mis triivis 1950. aasta aprillist kuni 1951. aasta aprillini, andis teadusele väga huvitavaid vaatlusandmeid piirkonna kohta, mida tuntakse romantilise «ligipääsmatuse pooluse» nimetuse all.

Ookeani sügavuse arvukad mõõtmised näitasid varasemate ettekujutuste ekslikkust Arktika keskosa kohta.

Teadlased olid seni arvanud, et seal asub laiaulatuslik süvaveeline nõgu sügavusega enam kui 4000 meetrit. Kuid selgus, et Uus-Siberi saarte juurest kulgeb üle põhjapooluse Gröönimaa ja Ellesmere'i maa suunas järskude nõlvadega veealune mäeahelik, mis kerkib ookeani põhjast 2500—3000 meetri kõrgusele. Nähtamatule võimsale mäeahelikule, mis jaotab Põhja-Jäämere keskosa kaheks eraldatud basseiniks, pandi suure Lomonossovi nimi. See oli tähtis avastus, sest ookeani põhjareljeef ja selle topograafia määravad ära veemasside tsirkulatsiooni, mis omakorda avaldab mõju jääväljade jaotumisele ja ajumisele. Oluliselt muutusid meie ettekujutused samuti Põhja-Jäämere keskosa jääkattest endast. Ilmnes, et jääkate ei koosne mitte mitme aasta vanusest paakjää lausmassiivist, vaid hoopis üksikutest erineva paksuse ja suurusega jääväljadest, mida lahutavad praod ja lahvandused.

Nõukogude lennukid maandusid triivivatel jääväljadel sadades mitmesugustes kohtades erinevatel aastaaegadel, väsimatud polaaruurijad teostasid oma vaatlusi õhus, jääl ja meresügavustes ning kustutasid üksteise järel Kesk-Arktika kaardilt «valgeid laike». Kui 1929. aastal inimeste poolt uurimata Põhja-Jäämere rajoonide pindala moodustas 4 309 000 km^2, siis juba 1945. aastal ei ületanud see 1 250 000 km^2.

Nüüd, kus hakkavad triivima kaks teaduslikku polaarjaama, suureneb vaatluste praktiline väärtus veelgi, sest andmeid hakatakse üheaegselt saama kahest erinevast punktist.

Teha tuleb veel palju, et Põhja-meretee muutuks kindlaks, alaliselt töötavaks transpordimagistraaliks. On vaja üksikasjaliselt tundma õppida seaduspärasusi, mis reguleerivad ilmastikku ja jäärežiimi, ning uurida põhjapoolkera magnetilisi iseärasusi, mida tundmata ei saa töötada lennuväe ja merelaevastiku tüürimehed. Ainult mõistes kõiki Kesk-Arktika looduses toimuvaid protsesse on võimalik edukalt korraldada lennu- ja laevaliiklust Põhja-mereteel, mis läbib viit arktilist merd, kusjuures need ei kujuta endast midagi muud kui Põhja-Jäämere lahtesid.

Niisiis, kolmekümne-neljakümne minuti pärast viivad sinivalgeid polaarlennuväe embleeme kandvad masinad meid igavese jää maale.

Viimased minutid enne ärasõitu. Väsimatud korrespondendid klõpsutavad meid igast küljest fotoaparaatidega, kuni kostab käsklus: «Asuda lennukitesse!» Naiste kätte on ilmunud taskurätikud. Kord üks, kord teine pöördub kõrvale ja püüab varjata silmi veerevaid pisaraid. Hüvastijätusõnu ja häid teelesaatmise soove lämmatab mootorite mürin.

Esimesena tõuseb õhku N-440 — juhtlennuk IL-12. Selle tüüril on Nõukogude Liidu kangelane Ilja Pavlovitš Mazuruk. Õhulaeva pardal on Põhja-meretee Peavalitsuse ülem Vassili Fedotovitš Burhanov, kes juhib ekspeditsiooni «Põhi 6». Üksteise järel tõusevad lennukid õhku. Ongi tulnud meie kord.

Lennuk, veidi vabisedes stardiraja betoonil, ruleerib stardipaigale. Lendur võtab gaasi maha ja järsku tekib ebaharilik vaikus. Kuid mitte kauaks. Mootorid hakkavad uuesti undama, üha tugevamini ja tugevamini. Propelleri pöördeid ei saa enam eraldada — labad on liitunud üheks läbipaistvaks hõbedaseks kettaks. Akende taga vilksatavad veel piki stardirada seisev lennukiterivi, lennuvälja hooned ja saatjate siluetid. Maa hakkab kaduma tihedatesse pilvedesse, mis meid laisalt ümber piiravad. Mehhaanikud lülitavad sisse kabiinikütte. Muutub soojaks. Heidame seljast rasked polaarrõivad ja seame end mugavalt sisse.

Mõtted kanduvad tahtmatult minevikku. Silmade ette tõusevad hästi tuntud pildid — lummetuisanud telgid Severnaja Zemljal, päikese käes sätendavad jääväljad, langevarju siidkuppel põhjapooluse kohal ja pikk polaaröö uurimisjaamas «Põhjapoolus 2». Ehkki Moskvast on kurb lahkuda, tõmbab Arktika lumetormi võimuka hääle ja jääväljade pimestava sädelusega uuesti visalt enda poole. Ma olen seda juba mitmel korral kogenud. Ka praegu haarab jällegi hinge vana tuttav tunne.

Igaüks veedab aega kuidas oskab — ja neli lennutundi mööduvad märkamatult. Varsti oleme Arhangelski kohal. Juba mustavad kauguses tehaste kõrged korstnad, tiibade alt aga jookseb läbi Põhja-Dvinaa looklev valge pael.

Pärast ööbimist Kegi saarel suundub lennuk Amderma poole. Alles mõnda aega tagasi seda linna, mis asub Euroopa ja Aasia arktilisel piiril, maakaardil ei olnud, kuid tänapäeval kõrguvad siin kahekorruselised majad,

säravad kaupluste aknad, ja laste hääled, mis on lõbusad isegi halva ilmaga, kõlavad varem asustamata Kara mere rannikul.

Arktika kutsub meid jääväljadele, tegevusetus on väga tüütav ja pealesunnitud peatuspäevad Amdermas venivad ebahariliku aeglusega.

Alles 30. märtsil rahuneb lõppeks ilm ja me võtame kursi Dicksoni saare poole, et sealt edasi Tšeljuskini neemele lennata. Siit ja Severnaja Zemlja saarestikult algab pealetung põhjapoolusele.

Kotovi rühmal tuleb leida meie laagri jaoks sobiv jääväli. Seejärel luuakse ookeani kohale nähtamatu õhusild ja sadu tonne veoseid triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3» jaoks teevad läbi pika reisi tuhandete kilomeetrite kaugusele maast. Jätnud hüvasti IL-i külalislahke peremehe, lendur Vassiljeviga, kolime üle LI-2-le, N-531 pardale, mida juhib meile juba tuntud lendur Pjotr Pavlovitš Moskalenko. Sel ajal kui mina askeldan oma mahuka meditsiinilise pagasiga, astub kabiini veel üks reisija — pikk, tugeva kehaehitusega mees. See on Konstantin Mitrofanovitš Kurko — tulevase raadiojaama «Põhjapoolus 3» ülem, minu vana sõber polaarjaama «Põhjapoolus 2» triivilt, mis toimus 1950. ja 1951. aastal. Ta on juba mitmel korral talvitanud polaarjaamades, lennanud pardaradistina ja on, nagu öeldakse, «söönud ära terve koera» polaarasjanduse alal. Praegu siunab ta ennast oma ettevaatamatuse pärast — lendur, kellega ta saabus Dicksonile, on kogemata tagasi viinud tema magamiskoti. Peremehelikult end kabiinis sisse seades ja aeglaselt karusnahkset kuube lahti nööpides jätkab Konstantin Mitrofanovitš mitte milleski süüdi oleva lenduri kirumist.

Tugeva vastutuule tõttu nõuab teekond Dicksonilt Tšeljuskini neemele rohkem kui neli tundi aega. Läbi jäätunud akende on vaevalt näha hiljutistest jää kruvimistest künklikuks muutunud Kara mere jääväljasid.

Me vajasime ainult paarkümmend tundi, et lennata Moskvast sellele neemele, mis asub põhjalaiusel 77°43′. Aga kui palju kuid oli teel kuulus Suurest Põhjaekspeditsioonist osavõtja, tüürimehe abi Semjon Tšeljuskin, kes raskusi ja katsumusi ületades liikus koerterakendiga piki Taimõri poolsaare rannikut. Kakssada kolmteist

aastat tagasi, 20. mail 1741. aastal, jõudis ta maad mööda sellele neemele — Aasia kõige põhjapoolsemasse punkti, määras kindlaks koordinaadid, kirjeldas kohta ja andis sellele nimeks Kirdeneem. Alles rohkem kui sada aastat hiljem nimetas akadeemik A. Middendorf koha selle avastaja auks ümber Tšeljuskini neemeks. 1932. aasta 21. augustil tõi Nõukogude jäälõhkuja «Russanov» kohale Arktika Instituudi ekspeditsiooni töötajate esimese kollektiivi, kelle juhiks oli doktor Georgijevski. Nende eesmärgiks oli organiseerida ja üles ehitada polaarjaam.

Maandume. Meid võtab vastu ere päikesepaiste, sätendav lumi ja kolmekümnekraadine pakane.

Siin on juba kolm meie meest. Aeroloog Platon Platonovitš Poslavski, lühikeseks lõigatud habemega, aeglaste liigutuste ja häbeliku naeratusega mees — kõige vanem polaaruurija, kes on Arktika teeradasid tallates halliks muutunud. Kommunistlik noor radist Leonid Naumovitš Razbaš on põline põhjamaalane — tema isa ja vennad on samuti tegelnud põhjamaa alistamisega. Vaatamata noorusele omab ta juba neljateistkümneaastast polaartöö staaži. Kuigi loomu poolest elav ja teravmeelne, on Ljonja siiski veel nooruslikult keevaline ning ülemäärase nöökamise puhul hakkab tema hallides silmades vilkuma solvumistuluke. Jevgeni Pavlovitš Jatsun, polaarjaama kinooperaator, on mulle hästi tuttav eelmistest Arktika-ekspeditsioonidest. Ta võib olla tagasihoidlikult vaikne ja ka äärmiselt, kuni teravusteni otsekohene. Kuid armastus töö vastu ja visadus on talle alati omased. Jatsun on juba ammu harjunud rändelu raskustega. Kus küll ei ole olnud oma kaameraga see väsimatu kinokroonikatöötaja — Mongoolia steppides ja kaugel Sahhalinil, Kesk-Aasia päikese all ja triivivas polaarjaamas «Põhjapoolus 2». Nüüd on ta juba asunud põhjamaale pühendatud uue kinofilmi ülesvõtete tegemisele.

Koos vanade elanikkudega seadsime end sisse ühte majakesse, mida kõlavalt nimetatakse võõrastemajaks. Paljaste laudadest kokkulöödud seinte pragudest tolknesid välja vilditordid. Suur, pool seina enda alla võttev ahi, mille kütmine kuulub alaliste elanike kohustuste hulka, levitas hubast soojust. Kokkupandavad välivoodid, milledel meil tuli hiljem magada veel kogu aasta, ning meie polaarvarustuse kaalukad pakid andsid suurele toale

välilaagri ilme. Kuid see majake oli viimaseks maismaa mugavuseks teekonnal põhjapoolusele.

Me ei maganud kaua. Eredad päikesekiired, mis tungisid läbi jäätunud aknaklaasi, vaatasid sõbralikult meie tuppa. Esimesena piilus teki alt välja Razbaš.

«Tõuske üles, on aeg einestada,» lausus ta pilku kellale heites üsna erksa häälega.

«Mis siis ikka, ärgem rikkugem kohalikku korda,» torises Platon Platonovitš uniselt ja tõusis voodis istukile.

Pesime end kiiruga ja väljusime majakesest.

Ebaharilikult vaikne ja ilus hommik võttis meid vastu silmipimestava lumesära, puhta taevasina ning mingi omapärase, imetlusväärselt puhta ja meeldiva jääkülma õhuga.

«Pakane ja päike, imeilus päev,» deklameeris minu selja taga seisev Ljonja.

«Tore, ei leia sõnu, kuid külmavõitu,» toetas Jatsun, karusnahkset kuube kinni nööpides. «Kardan ainult, et fotoaparaatide katikud võivad kinni külmuda.»

«Aitab filosofeerimisest, lähme parem hommikust sööma,» kostis Kurko pahane hääl, kellel nähtavasti ei olnud veel meelest läinud «ärasõitnud» magamiskott.

Hakkasime mööda rudisevat lund aeglaselt lennujaama söökla poole astuma.

Äkitselt käristas hommikuvaikust koerte heledahääleline klähvimine. Igalt poolt jooksis meile vastu kõikvõimalikes värvides ja värvivarjundites koeri; püüdes kohale jõuda koos teistega, komberdasid nende hulgas kaks kolmejalgset karvast vigast koera, kakluste ja püünisraudade ohvrit. Koerad on siin nagu teisteski talvitamiskohtades väga sõbralikud — vaatavad alandlikult silma, liputavad saba ja püüavad igati väljendada oma tundeid inimese vastu. Kõige julgemad tulevad päris lähedale ja nuusutavad uudishimulikult meie kõrgeid koeranahkseid untasid [1].

Pärast hommikueinet asume kõik pakiliste asjatoimetuste juurde. Radistid täidavad akumulaatoreid. Jatsun hulgub rüsijää vahel, mis on otse ranna äärde hunnikusse kuhjunud, ja teeb esimesi võtteid. Koos Poslavskiga paigutame ümber arstiriistu ja pakime apara-

[1] Untad — karusnahksed, üle põlve ulatuvad jalanõud. *Tõlkija.*

tuuri. Töö juures ei märkagi, millal saabub õhtu. Määratu suur päikeseketas veereb horisondi taha. Kogu ümbrus, nii polaarjaama majakesed kui ka Vilkitski väina jäine tasandik, vajub videviku sinkjasse uttu.

Järgmisel päeval, et aega surnuks lüüa, läheme udujaama omapärase majaka, nn. tumanka juurde, mis on püstitatud väina äärde. Elu, mis siin talvel välja sureb, hakkab navigatsiooniperioodil täisvereliselt pulbitsema. Varsti hakkab siit läbi põhjamaa udude läbipaistmatu hämu kostma sireenide huilgamine ja helkima prožektorite valgusvihud, hoiatades laevakaravane: «Ettevaatust, maa!» Üsna ranna ääres seisab neli halli obeliski — mälestus inimestest, kes hukkusid võitluses Arktika alistamise eest. Ühele neist on kinnitatud vana puupropeller. Roheline värv on kohati juba maha tulnud, paljastades pragunenud, palju aastaid põhjatuulte puhuda olnud läbisooldunud ja läbikülmunud puidu. Kuldsed tähed marmortahvlil on luitunud ja raske on lugeda sinna kirjutatut: «Kallistele seltsimeestele, piloot G. V. Vorobjovile ja pardamehaanik G. V. Šikovile, kes hukkusid kangelaslikult teenistuslennul 4. oktoobril 1934. a. võitluses põhjapooluse alistamise eest».

Rannas, üsna jaama juures kõrgub mälestusmärk — inimesest kõrgem hallidest kiltkividest üleslaotud sammas. Selle püstitas kunagi siia kuulus Roald Amundsen austuse märgiks Erik Nordenskiöldile, kes 19. augustil 1878. aastal jõudis laevadega «Vega» ja «Lena» Tšeljuskini neemele.

Mulle tuli tahtmatult meelde üks ammune päev Leningradis. Koos sõpradega hulkusin siis mööda Arktika muuseumi vaikseid, heledasti valgustatud saale. Võlutuna põhjamaa romantikast, seisime kaua aega stendide ees. Ja äkki köitis ühel stendil meie tähelepanu mitte suur, rohekat värvi vaskkera osaliselt ärahõõrdunud võõrkeelse tekstiga.

«Selle kera püstitas Amundsen tuhande üheksasaja üheksateistkümnendal aastal Tšeljuskini neemele,» selgitas märkamatult juurdeastunud ekskursioonijuht. «Pealkiri on norra keeles.» Ja ta tõlkis:

«Kirdeväila alistajaile — Adolf Erik Nordenskiöldile ja tema kaaslastele. «Maudi» ekspeditsioonilt 1918.— 1919. a.».

Kuidas me küll siis tahtsime pääseda sellele nii kaugena näivale, saladuslikule ja ligipääsmatule neemele. Ja nüüd olen ma siin.

3.—8. aprillini

Kui väsitavad on ootamispäevad! Millal me lõpuks jääle lendame? See mõte ei anna rahu ei päeval ega öösel.

Kotov ja triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3» ülem Aleksei Fjodorovitš Trjošnikov lendavad iga päev palju tunde ühtejärge ja otsivad sobivat jäävälja triiviva polaarjaama jaoks. Juba ei tea mitmendat korda pöörduvad nad väsinult «tühjade kätega» tagasi ja ronivad vaikides magamiskotti, et peale lühiajalist und uuesti jätkata luurelendusid. Jää olukord selles rajoonis, kus oli ette nähtud meie maandumine, on äärmiselt ebasoodus — suurtel aladel laiuvad veteväljad ja rüsijää.

Sel ajal kui toimusid viljatud katsed leida baasiks sobiv jääväli, maandus Moskalenko lennuk jääl kohas, mis on peaaegu ühekaugusel Severnaja Zemlja saartest ja meie tulevase polaarjaama asukoha rajoonist. Sealt on kergem otsinguid teostada. Sellesse vahebaasi on juba hakatud vedama bensiinivaate, gaasiballoone ja toiduaineid. Lõppeks 9. aprillil saabus maale kauaoodatud radiogramm: «Jääväli leitud; koordinaadid 86° põhjalaiust' ja 175° läänepikkust».

Jõudis kätte 13. aprill. Juba hommikust peale vingus tuul. Tuisk keerutas lund üles, sahistades seda hookaupa mööda lumekoorikut.

Me ei oodanud kedagi — lennuväli oli suletud. Kuid järsku muutus ilm vaikseks ja üheaegselt looduse rahunemisega algasid meie erutused. Esialgu vaid väikesed — udujaama juures olid talvitajad maha lasknud kolm neile kallalekippunud karu, ja me hakkasime astuma sündmuspaiga poole, et jahimeeste saaki üle vaadata. Kuid juba poolel teel hüüdis keegi: «Lennuk!» Ja tõepoolest, horisondile oli ilmunud hästi nähtav ja kiiresti lähenev täpp — polaarlenduri, Nõukogude Liidu kangelase Fjodor Anissimovitš Šatrovi lennuk. Niisiis, sõidame!

Algas keeruline ümberriietumise protsess, kohmaka vattriietuse pealetõmbamine, mille küljest raksatades

Šikovi ja Vorobjovi haua juures

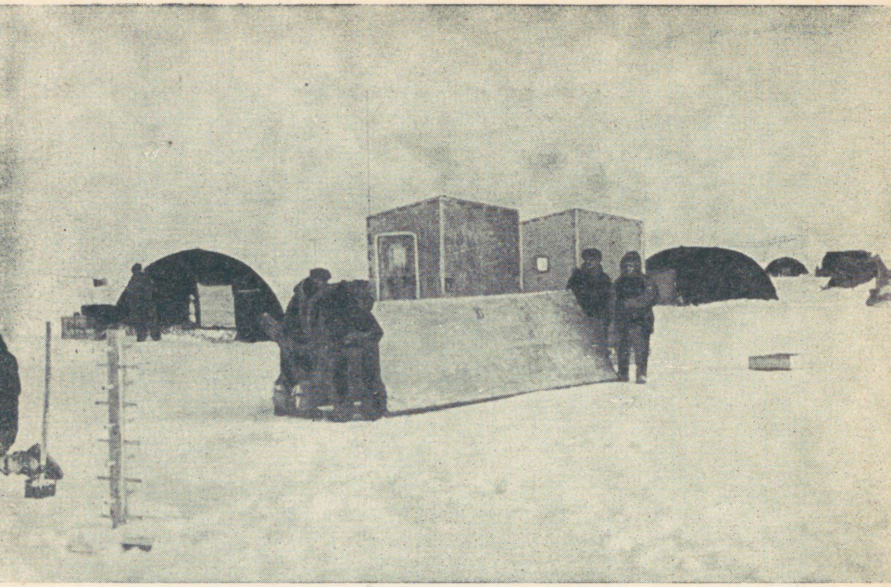

Polaarjaama majakeste püstitamine on täies hoos

Kaks gaasiballooni sissekäigu juures asendavad sambaid, tühjad konservikarpide kastid aga marmorist trepiastmeid

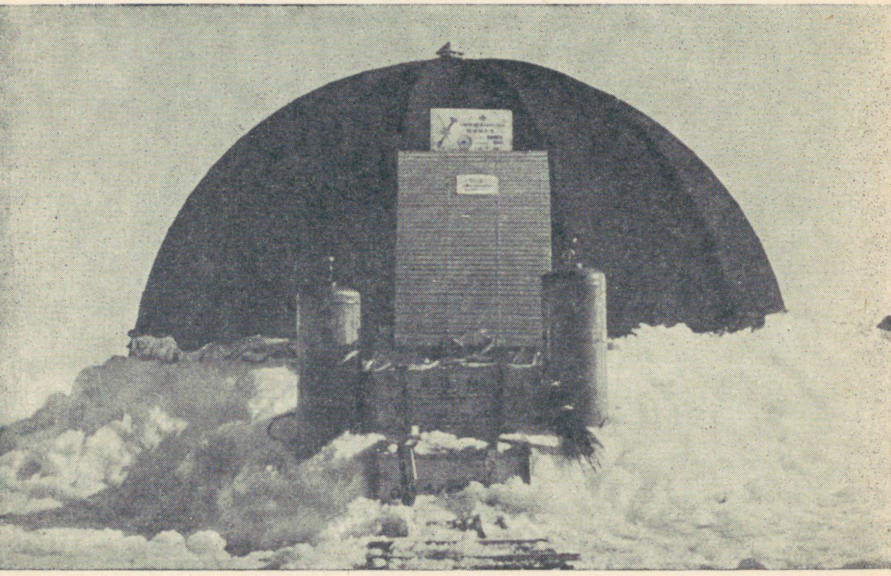

lendasid ära halvasti etteõmmeldud nööbid. Kuid sellised pisiasjad ei suutnud meie tuju enam rikkuda.

Viimasena ronis kabiini Konstantin Kurko, hoides kaenla all suurt halli koera. See laskis ükskõikselt oma käppadel rippuda ega ilmutanud millegagi oma suhtumist toimuvasse. Tema ustavad silmad näisid lausuvat: «Jääväli või rannik — kas ei ole see ükskõik. Kui inimesed on lähedal, siis, tähendab, kõik on korras.»

Kell 13.05 tõusis lennuk õhku. Meie all libisesid mööda polaarjaama lummetuisanud majakesed, katkiste tiibadega tuulemootor, eemal asuv udujaam ja Amundseni mälestusmärk, — libisesid meist mööda ja kadusid kaugusse. Ees laius valge, päikesekiirtest sätendav avarus. Lennuk võttis kursi põhja poole. All paistsid rüsivallidest ja lahvandustest lõhestatud jääväljad. Kuid veel ei jätnud me maaga hüvasti. Vasakul, kord uttu kadudes, kord tuulest sasitud pilvede tagant nähtavale tulles, paistis veel kaua aega 1913. aasta sügisel vene hüdrograafilise ekspeditsiooni poolt avastatud Severnaja Zemlja järsk rannik. Ma vaatlen selle karme, ebasõbralikke piirjooni ja mulle näib, et seal, kusagil hämaras kauguses, liiguvad pikad nartad, mille ette on rakendatud koerad, ja kolm inimest, kes on ära vaevatud pikkadest päevateekondadest, kuid kes siiski visalt ikka edasi ja edasi põhja poole liiguvad.

30. augustil 1930. aastal maabusid pisikesel nimetul saarekesel, millele pandi nimeks Domašni, geograaf Georgi Ušakov, geoloog Nikolai Urvantsev, radist Vassili Hodov ja kütt Sergei Žuravljov. Nad veetsid lumetormide ja pakase maal kaks rasket aastat, kaks aastat täis väsimatuid uurimistöid, mitmepäevaseid kelguekspeditsioone ning vahetpidamatut võitlust stiihiaga.

Kuid missugust rikkalikku vilja kandis nende ennastohverdav töö! Geograafilistele kaartidele ilmusid Severnaja Zemlja saarte, neemede ja lahtede täpsed piirjooned. See lakkas olemast maa, kuhu polnud astunud inimese jalg.

Lõppeks on seljataha jäänud Bolševiku saare põhjatipp. Hüvasti, maa! Lennuk pöördub kirdesse, ja juba ongi meie all Põhja-Jäämere ääretud avarused.

Lahvandused muutuvad järjest laiemaks, avardudes kord pikkadeks looklevateks jõgedeks, kord suurteks järvedeks, mis kohati on kaetud rasvjääga ja mille kohal

keerleb kerge auruvine. Siin ja seal kõrguvad väljade kohal jäämägede valged pangad nagu suured künkad. Mootorid undavad rütmiliselt ja nende mõõdetud kõne moodustab iseenesest värsiridu:

Minu all vaid ookean nüüd laiub,
kaugeid kaldaid enam silm ei näe.
Lendame, ja ees meid ootab ainult
külm ja lumi, igavene jää.

Kuhu siin ka pilgu ringi heidad,
joonisena kõikjal jääs on praod.
Kaugel kuhjund mägesid võid leida,
ahelikkudena kerkib neid ja kaob.

Kõrvus mootorite laul ei vaibu.
Võlub ta meid omal karmil väel.
Minu all vaid ookean nüüd laiub,
külm ja lumi, igavene jää.

Kell kuusteist lendame üle Moskalenko vahebaasi. All paistavad selgesti lennukid ja inimeste kääbuskujud. Aga kaks tundi hiljem hakkab kauguses, lumeväljal, paistma must täpike. Me oleme jõudnud eesmärgile! Alt vehivad meile tervitusi jäävälja kõige esimesed asukad. Kuid meie lendame neist mööda, veidi kaugemale, sinna, kus tasasel jääväljal paistab väike topelttiibadega lind An-2. Seal asub mahalaadimise koht, mida kutsutakse «üleshüppepaigaks». See on omapärane «polaarjaama kaubajaam». Tulevase polaarjaama laagripaik, mida me õhust nägime, asub siit kirde suunas seitsme kilomeetri kaugusel, kolme meetri paksusel vanal paakjääl. Selle pinnal on liiga palju nõgusid ja künkaid, mille tõttu rasked lennukid seal maanduda veel ei saa. Kogu varustus tuleb vedada «kaubajaama», sealt aga An-2 abil, mis täidab veotakso kohuseid, polaarjaama laagripaika toimetada.

Me asume oma pakkidega Nõukogude Liidu kangelase Mihhail Protassovitš Stupišini lennukisse ja mõne minuti pärast maandume (kui üldse võib kõnelda maandumisest keset ookeani) otse üksiku väikese telgi kõrval. Vehkides mütsidega, jooksevad meile vastu talvitajad, kes jõudsid viis tundi enne meid laagripaiga otsijate rühma poolt väljavalitud jääväljale.

Sõbralikult põleb telgis gaasituli ning isuäratavalt särisevad biifsteegi tükid, mida külalislahked peremehed

meile valmistavad. Aga kui suur ka ei ole põhjamaa külalislahkus, ühte telki me siiski ära ei mahu. Jääväljal on esialgu vähe elanikke — peale meie veel kinooperaator Jatsun, hüdroloog Aleksander Ivanovitš Dmitrijev, meteoroloog Anatoli Danilovitš Malkov, geofüüsik Nikolai Jevdokimovitš Popkov ja «Ogonjoki» korrespondent Savva Morozov.

Väljume «tänavale». Pea kohal keereldes langeb peenikest lund. Kolmekümnekraadine pakane, mida vürtsitab suur annus tuult, sunnib meid otsekohe end villastesse sallidesse mässima. Ent aeg ei oota. Meie, uustulnukad, asume telgipakkide kallale.

Need on tuttavad hüvad KAPŠ-1-d, mis meid mitmel korral varemgi ekspeditsioonide ajal on hästi teeninud. Nad on konstrueeritud Arktika-uurijate jaoks polaaruurija insener Sergei Anatoljevitš Šapošnikovi poolt 1948. aastal, ja sellest ajast peale on telgid ustavalt kaitsnud suurtel laiustel läbiviidud Arktika-ekspeditsioonide liikmeid põhjanaba maruilmade eest.

Jatsun ja Razbaš ühendavad põikpuude abil osavalt duralumiiniumist telgikaarte alumised otsad, ja mina, seistes keset lumele laialilaotatud kummeeritud telgipõrandat, tõstan kõrgele pea kohale sektoritesse jaotatud metallrõnga — telgitipu ühenduskrooni. Niipea kui Kurko on asetanud sektorisse telgikaare ülemise otsa, keeran tiivikmutri tihedalt kinni. Töötama peame kinnasteta ning väljakannatamatult külmetavaid käsi tuleb alatasa pista põue, et natukenegi soojendada kangestuvaid sõrmi. Lõpuks ometi on duralumiiniumist karkass üles monteeritud. «Nüüd asetame peale ülemise katuse,» sõnab külmast küüru tõmbunud Jatsun. Tema, vana praktiku enesekindel toon sunnib meid kõiki kinni haarama raskest musta värvi telgipalakast, mis on valmistatud tihedast peenekoelisest kirsariidest. Kiigutame, võtame hoogu ja heidame selle karkassile, ning keerates alumise ääre põikpuu alla, kinnitame kanga pingutitega.

Kaks meist astuvad telki, et kinnitada sisemist kangast, mis on jämedast kahekordsest valgest bjassist, kaks «õnnetut» aga jäävad välja tuule kätte, et telgi põrand kinni siduda aasade külge, mis on õmmeldud piki kirsast telgipalaka alumist äärt. Sissekäigu juures tuleb veel kinnitada tagasikäänatava uksega raam, asetada pilusse ümmargune illuminaatori klaas — ja meie ekspedit-

sioonielamu ongi valmis. Ta kaalub ainult 68 kilogrammi ja seetõttu ei valmista telgi ühest kohast teise üleviimine vajaduse korral nimetamisväärseid raskusi.

Kui telgis asetuda tihedalt üksteise kõrvale pehmetele kahekordselt põrandat katvatele põdranahkadele, siis jätkub ruumi isegi kümnele inimesele.

Kuid niivõrd väikeste elamispinna kommunaalnormide määramiseks ei ole mingisugust vajadust, seda enam, et iga telk on meile mitte üksnes elumajaks, vaid ka töökohaks. Nüüd jääb teha vaid viimane «pintslitõmme». Haarame labidad, ja varsti tõuseb ümber telgi aluse lumevall — nüüd on tuulel raske sisse pääseda. Vaatame rahuldustundega oma kätetööd ja jookseme rõõmsas tujus «vanade asukate» telki.

Hubaselt klõbises keeva teekannu kaas. Soojus valgus aeglaselt mööda keha laiali ja otsekohe hakkas uni peale kippuma. Kuid puhkusele oli veel vara mõelda. Soojendasime endid, jõime hästi lõhnavat gruusia teed ja asusime uuesti tööle. Sellal kui meie püstitasime teist telki, pakkisid Kurko ja Razbaš lahti raadiojaama. See oli standardne väliraadiojaam PARKS-0.08, võimsusega 80 vatti. Radistid asusid laual otsekohe vastuvõtja ja saatja mustjas-matte karpe monteerima, meie aga kandsime samal ajal telki akumulaatorpatareide NKN-60 rohekaid kaste. Siia tuli veel tassida ka generaator GS-1000, mis on ühendatud bensiinimootoriga L-3 ja mille suitsutoru jaoks tuli telgikattesse teha suur auk. Kohe muutus telgis kitsaks ja muutub veelgi kitsamaks, kui telki tuuakse kerge gaasipliit, mis vooliku abil on ühendatud gaasiballooniga. Kuid milline rõõm on vaadata esimest gaasipõleti kohal põlema löönud leegikeelt!

Lõpetanud töö, heidame magama. Varsti hakkavad telgi seinad värisema vägilaslikust norskamisest. Seina taga sahiseb aga endist viisi vaikselt tuul ning kolmekümnekraadine pakane katab härmaudemetega kogu ümbruse. Lumi tuiskab täis sinkja rüsi, mis piirab jäävälja, kus alates tänasest päevast asub meie ulualune. Aga sellal kui meie magame, liigub jääväli kuue-seitsme kilomeetri võrra põhja poole...

Triiv on alanud.

14. aprillil

Täna ei saa me esmakordselt öelda, et tõusime enne koitu. Päike, mis ei kao horisondi taha, hulgub ümber jäävälja. Kaks vikerkaarevärvilist külgedel asuvat sammast, valepäikesed, sillerdavad kahvatutes värvides.

Meie linnakeses kõrgub juba kolm telki ja hommikul alustasime neljanda püstitamist, kuhu tuleb köök — kambüüs. See suure mahutavusega ovaalne telk on samuti Šapošnikovi konstrueeritud. Samal ajal teevad radistid ettevalmistusi raadiomasti püstitamiseks. Igaühele antakse pihku pikk terasest vant. Raadiomast tõuseb aeglaselt ja võtab vertikaalse asendi. Veel üks mast, ja meil on kindel side kaugel asuva maaga.

Sellal kui Jatsun selgitas meile raadioside töötamise aluseid, ilmus meie juurde lund täistuisanud Popkov. Tal oli vaja abilisi lumeonnide ehitamiseks aparaatidele. Mõne minuti jooksul oli suur, Popkovi poolt väljavalitud lumehang muudetud labidate ja saagide abil riidaks, mis koosnes ühtlastest vastupidavatest tellistest, mõõtmetega 70×30×30 sentimeetrit. Neist seinu püstitada ei olnud enam sugugi keeruline, tuli vaid silmas pidada, et iga järgneva ülemise rea tellise keskkoht asetseks vuugi kohal, mis ühendas kaht alumist tellist.

Pärast selle töö lõpetamist ei saanud ikkagi puhata — kohale lendas Kotov, ja kõik asusid lennukit tühjaks laadima. Tõsi küll, laager täienes nelja töökäe võrra, sest koos Kotoviga saabusid jääväljale Moskva ajalehtede korrespondendid Pavel Barašev ja Vladimir Sevastjanov.

Külalised tõid kaasa vana karvase koeranässi kõlava hüüdnimega Mamai, kes surus end kartlikult vastu meie jalgu: teda ei võtnud eriti lahkelt vastu Bludnõi — nii hüüame oma eskimokoera, kelle Kostja Kurko salaja ära tõi Tšeljuskini neemelt. Nende esimene tutvumine tuli katkestada, sest see oleks peaaegu kakluseks muutunud.

15. aprillil

Kusagilt pilvede tagant hakkas kostma mootorite undamist — mahalaadimisplatsi poole lendas Nõukogude Liidu kangelase Vassili Nikiforovitš Zadkovi lennuk, võimas neljamootoriline lind, mis toimetab meile korraga kohale mitu tonni toiduaineid ja bensiini.

Tuul on tugevnenud. Selle järsud puhangud panevad kiikuma leivapätsi, mis on ülessulamiseks riputatud kõige soojemasse kohta — telgi lae alla ja ähvardab istujatele pähe kukkuda. Suur vineerist kast, mis asendab lauda, on täis kruuse ja pesemata taldrikuid. Suust tõusevad aurupilved. Käed külmetavad. Tugev tuul puhub erilise vaevata soojuse telgist minema. Enne uinumist lehitsen vahižurnaali, kuhu on ilmunud juba sissekanded. Esimene neist kõlab järgmiselt:

«12. aprillil kell 11.30 Moskva aja järgi maandusid triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3» ülem A. F. Trjošnikov, suveperioodil kesklõigus tegutseva salga komandör J. S. Kotov ja kinooperaator J. P. Jatsun suurele mitmeaastase jää väljale. See paakjää väli valiti välja vaatluste teel õhust mõni päev tagasi, kuid tingituna pinna ebatasasusest ja suurtest jääkuhjatistest maandus Li-2 tüüpi lennuk N-95 mitte seal, vaid kõige lähemal sobival jääväljal, seitse kilomeetrit edela pool.

Täna saabunud An-2 tüüpi lennukil N-139, mida juhib Stupišin, ei olnud suuri raskusi paakjääle maandumisega. Täiendav ülevaatus tõendas käesoleva jäävälja täielikku kõlblikkust laagri asutamiseks.

Jäävälja suurus on 2×2,5 kilomeetrit.

Jää paksus proovipuurimisel oli 2,75 meetrit.

Kell 14.00 maandus mahalaadimisplatsi lennuväljal juhtlennuk IL-12 N-440, mida juhib I. P. Mazuruk. Koos temaga kohale saabunud ekspeditsiooniülem V. F. Burhanov ja Arktika Instituudi direktor V. V. Frolov vaatasid jäävälja üle ning andsid hinnanguks — kõlbab.»

Koos Moskalenkoga saabusid õhtul aeroloogilise rühma ülem Vassili Gavrilovitš Kanaki, aeroloog Igor Iljitš Tsigelnitski ja triiviva polaarjaama kokk Ivan Maksimovitš Šarikov. Kanakiga olime mitmel korral ekspeditsioonides kohtunud, aga 1950. aastal, kui triivivas polaarjaamas «Põhjapoolus 2» algas polaaröö ja osa töötajaid pöördus tagasi Suurele maale, oli esimene, keda silmasin, olles jääle hüpanud, Vassili Gavrilovitš.

«Näete, nii me kohtamegi teineteist tänavaristmeil,» lausus ta naljatades ning ulatas ettevaatlikult lennukisse aeroloogilisi seadmeid, et neid maismaale saata.

Seekord tuleb meil kaua aega koos töötada.

Kui palju aastaid on möödunud sellest ajast, millal ta Uelenis oma kätest laskis õhku esimesed raadiosondid!

Vassili Kanaki seljataga on elukogenud polaaruurija pikk ja raske tee, palju aastaid talvitamisi ja rännakuid mööda põhjamaid. Igas tema vaatluses, iga katse korraldamises on tunda väsimatu uurija suuri kogemusi. Jõudnud vaevalt lennukist välja ronida, hakkas ta kohe otsima sobivat väljakut aeroloogiliste tööde läbiviimiseks.

Igor Tsigelnitski, kõige noorem polaarjaama kollektiivi liige, on kõhnavõitu, tütarlapselikult punaste põskedega sinisilmaline šatään, kes alles hiljuti lõpetas arktikakooli. Töötamine polaarjaamas on talle esimesteks tuleristseteks Arktikas.

Laiaõlgne ja pikakasvuline Šarikov on vana polaarhunt. Kus ta küll ei ole talvitanud! Erialalt meteoroloog, nõustus Ivan Maksimovitš meelsasti koka ametikohaga — see oli ainuke vakantne koht polaarjaamas —, et aga triivist osa võtta. Varasematel talvitamistel on tal mitmel korral tulnud pidada kokaametit ja ta on peensusteni ära õppinud borši keetmise ning piruka küpsetamise kunsti polaartingimustes ja kogemused näitasid, et meteoroloogina ei osutu ta jääväljadel sugugi üleliigseks.

Täna hakkaski kambüüs tööle. Meie kokk asus asja juurde täie innuga — korrastas ruumi, kattis põranda vineeriga, kastide asemel pani kohale korralikud ja kenad kokkupandavad lauad samasuguste kokkupandavate toolidega.

Õhtul mõõdeti uuesti kahes kohas meie jäävälja paksust. Keskpaigas oli kaks meetrit viisteist sentimeetrit, aga äärtel, prao lähedal, meeter seitsekümmend sentimeetrit. Otsekoheselt ütelda — vähevõitu. Kuid midagi paremat kogu ümbritsevas rajoonis ei leidunud.

17. aprillil

Tööpäev algab varahommikul. Kuna me kõik einetame ühises sööklas, siis on telkides nüüd palju puhtam.

Otsekohe pärast hommikueinet asusid aeroloogid oma ning püstitasid raadiomasti raadiosondide signaalide vastuvõtmiseks. Meteoroloogid seadsid üles mõõteriistade onni, tuulelipu ja tuulemõõtja. Kuid nagu tavaliselt ikka, on kõigil peale põhiliste, erialaste kohustuste veel palju täiendavaid üldlaagrilisi ülesandeid. Nii ka aeroloogid, lõpetanud oma töö, läksid koos kõikide teistega tasanvaatlusväljakut korda seadma — puhastasid selle lumest

dama jäävälja. See oli üleni otsekui üles küntud. Tuulest kantud jääkristallide voolus toimib otsekui peatamatult töötav lõiketera, mis lõikab kõvast lumekoorikust välja teravaküürulisi seljandikke ja künnab sinna sügavaid vagusid. Seljandikud tuleb labidatega peaaegu aluseni maha raiuda ning augud ja lohud lumega tasandada.

Üksteise järel hakkasid lende teostama ekspeditsiooni lennukid marsruutidel põhjapoolus—Dickson, Dickson—põhjapoolus ja põhjapoolus—Tšeljuskini neem. Polaarlenduritele muutusid need rasked trassid täiesti tavalisteks, otsekui oleks tegemist harilike lennu- ja raudteeliinidega mannermaal.

Rannikul asuvate baaside laod, mis veel hiljuti olid otsast otsani täis triiviva polaarjaama varustust, tühjenevad kiiresti. Osa meie seltsimehi on seal ametis varustuse ärasaatmisega jääle, meie aga võtame selle laagris vastu, laome üles ja sorteerime vastavalt otstarbele. Iga reisi järel ilmub meie jääväljale jälle uusi elanikke. Täna on meid laagris juba viisteist. Peaaegu kaks kolmandikku polaarjaama koosseisust on kohal.

Kohale lendas Aleksei Fjodorovitš Trjošnikov. Senini oli ta jälginud varustuse jääväljale saatmise käiku. Tema kuju, mis polaarriietuses on eriti kogukas, ilmub kord ühte, kord teise laagri serva. Ta on pikk, tugeva kehaehitusega mees avala näo ja hallide silmadega, milles peegelduvad vaimukindlus ja vankumatult rahulik iseloom. Alati on ta seal, kus on kõige enam vaja tema abi, nõuannet ja seda, mida ei jätku mõningail meie hulgast — püsivust ja meelekindlust. Arktikasse saabus Trjošnikov juba kuusteist aastat tagasi, siis, kui ta oli veel Leningradi Ülikooli üliõpilane. Juba noorukina talvitas ta Uus-Siberi saartel. Sellest ajast peale on kogu tema elu olnud seotud tööga Põhjas. Okeanograafina on ta korduvalt osa võtnud rasketest Arktika-ekspeditsioonidest. Tema väitekiri, mida ta kaitses 1944. aastal, omas suurt praktilist tähtsust laevasõidu teaduslik-operatiivseks teenindamiseks Põhja-mereteel. Väljapaistvate teenete eest Arktika uurimisel omistati talle sotsialistliku töö kangelase aunimetus.

Käinud peremehelikult läbi kõik telgid, astus ta, nagu öeldakse, oma õigustesse.

18. aprillil

Laagri korrapidaja hüdroloog Dmitrijev teatab valju häälega, et on aeg üles tõusta. Ja tõesti, kell näitab juba kaheksandat hommikutundi. Telgis on valge ja hirmus külm — öösel on balloonist gaas otsa lõppenud. Täna on minu kord ning, kiiresti rõivastunud, tuleb mul joosta täisballooni järele. Siis, kui gaasileek pliidi kohal uuesti lõkkele lööb, ronivad ka kõik teised magamiskottidest välja. Peseme end värskelt tuisanud lumega. Lumi on pehme ja kohev, kuid käsi tuleb liigutada väga energiliselt, nii et ümberringi lendab seebivaht, mis juba õhus otsekohe ära külmub.

Kell 8.50 ilmub laagri kohale kauaoodatud, hiiglasuure kiiliga sarnanev helikopter. Mootorite möirates õõtsub õhus lennumasin, kord peaaegu püstloodis alla laskudes, kord külg ees vaikselt, siis järsku hoogsalt edasi tormates. Masin laskub eemal asuvale platsile ja veel tükk aega pöörlevad selle kandepropelleri pikad labad. Lõppeks jäävad ka need seisma ja reipalt hüppab jääle helikopteri komandör Aleksei Fjodorovitš Babenko. Temaga tutvusid paljud meie hulgast hulk aastaid tagasi «Dünamo» staadionil, kus toimus meie maa jalgpalli karikavõistluste veerandfinaal pealinna Nõukogude Armee Keskmaja meeskonna ja Kuibõševi «Krõlja Sovetov'i» vahel. Sellel päeval oli jalgpallihuvilistel, kes täitsid staadioni avaraid tribüüne, korraga kaks meelelahutust — esiteks, jälgida huvitavat matši kahe esmaklassilise meeskonna vahel ja teiseks, olla tunnistajaiks pidulikul tšempionikuldmedalite kätteandmisel Nõukogude Armee Keskmaja mängijatele, hiljuti lõppenud NSV Liidu jalgpalli esivõistluste võitjaile. Kuid pealtvaatajaid ootas veel üks meeldiv üllatus, mida polnud päevakorras ette nähtud. Ei jõudnud veel lõppeda kiiduavaldused, kui staadioni kohal, mis oli juba mähkunud õhtuhämarusse, kuuldus mootorimürinat. See tuli järjest lähemale ja järsku sukeldus pimedusest esile väike kärmas helikopter. Ta jäi rippuma otse väljaku keskele, meetri kõrgusele maast. Kabiinist väljaheidetud kerget redelikest mööda laskus kiiresti alla mees suure lillekimbuga ja ulatas selle otsekohe armeelaste meeskonna kaptenile. Uus aplausipuhang lõhestas õhku staadioni kohal. Helikopter aga tõusis vertikaalselt üles ja kadus taevahämarusse. Masina

tüüriseadeldise taga asus tollal noor lendur Aleksei Babenko, sinisilmaline ukraina nooruk, kes on pärit Gogoli poolt ülistatud Mirgorodist.

Peaaegu nelikümmend kolm tundi oli helikopter õhus teel Moskvast põhjapoolusele. Esmakordselt lennuasjanduse ajaloos tegi see originaalne masin läbi sellise ohtliku reisi üle Põhja-Jäämere põhjanabale. Nüüd võtab veotakso kohused endale helikopter ja nüüdsest peale võib Stupišini An-2 rahulikult lennata vahebaasi.

Kaks ööpäeva kestnud lennust väsinud helikopterimeeskond heidab magama.

Koos Trjošnikoviga kohale saabunud hüdroloogid Vladimir Aleksandrovitš Šamontjev ja Georgi Andrejevitš Ponomarenko tahavad juba alustada ookeani sügavuse mõõtmist. Kuid selleks tuleb kõigepealt jäässe lai läbiulatuv auk raiuda. Kasutades kord tuura, kord kirvest, raiuvad hüdroloogid jäässe poolteisemeetrise süvendi. Ülejäänud osa tööst teeb ammoniit. Välimuselt süütu hall pulber raputatakse suurde tühja õlipurki, mis lastakse ettevaatlikult sügavasse eripuuriga valmistatud puurauku. Nelja ja poole minuti pärast kostab prahvatus. Jää kohale tõuseb kõrgele üles vee, jääkildude ja valge suitsu sammas. Kui suits on hajunud, näeme kahe meetri laiust auku. Veepinnal ujuvad jäätükid ja lumekamakad. Hüdroloogid asetavad ookeani raiutud aknale paksu puuraami, kinnitavad selle külge punasejalgse vintsi ja, harutanud lahti ühe telgi põranda, katavad augu telgiga.

Jääväljale tekib veel üks presendist majake. «Vanade», juba valgeks härmatanud telkide hulgast eraldub äsja ülesseatud telk musta laiguna. Jootelambi kahina saatel, mille tõttu on varsti raske hingata, käivad seal viimased ettevalmistused ookeani sügavuse mõõtmiseks. Nüüd hakkabki vintsitrummel kiiresti pöörlema ja trossi külge kinnitatud lood lastakse vette. Lõbusalt hakkab liikuma mõõtja osuti. Üks kilomeeter, kaks, kolm ja pool! Aga põhja pole ikka veel. Alles nelikümmend viis minutit pärast trossi allalaskmise algust jõuab mõõtmise lood lõppeks põhja. Kindluse mõttes korratakse mõõtmist. Jällegi saadakse sama näitaja. Kõik on õige. Šamontjevi tavaliselt vankumatult rahulik nägu särab rahulolevas naeratuses.

«Soovin õnne töö alustamise puhul, Georgi Andrejevitš!»

Paljunäinud Ponomarenko naeratab samuti rõõmsalt ja, süüdanud paberossi põlema, istub kõrval asuvale toolile. Šamontjev avab hüdroloogiliste vaatluste raamatu ja kirjutab selle esimesele puhtale leheküljele selge käekirjaga: «18. aprillil kell 12.00. Ookeani sügavus on 3949 meetrit.»

Elu laagris ei vaibu ööpäeva jooksul hetkekski. Meteoroloogid käivad iga kolme tunni tagant oma meteoroloogiliste onnide juures, mis asuvad eriväljakul. Raadioruhvist kostab morseaparaadi piiksumine. Jääaugu kohal müriseb kõrvulukustavalt vintsimootor. Kõik need hääled koos heleda päevavalgusega muudavad ettekujutuse ööst üsna laialivalguvaks.

19. aprillil

Päikese elustavate kiirte all sätendab ja sillerdab kogu ümbrus paljudes värvides. Raske on uskuda, et praegu valitseb laagris öö. Ei maga ainult korrapidajad — radist ja meteoroloog.

Vaevalt oli saabunud hommik, kui helikopter tegi oma esimese reisi «kaubajaama» lennuväljale varustuse järele — ta tõi kohale neliteist gaasiballooni ja raadiojaama mastid.

Enne tagasipöördumist peatuskohale, garaaži, mis asub meeskonna telgi kõrval, tegi helikopter laagri kohal mitu tiiru. Babenko, Trjošnikov ja Jatsun vaatlesid linnulennult ümbrust. Olukord meie jäävälja ümber oli täiesti soodus. Ümberringi laius usaldustäratav lausjää. Laagri võis lõplikult välja arendada.

Lõppeks toodi aeroloogidele ammuoodatud seadeldis vesiniku valmistamiseks, millega hakatakse täitma raadiosondide õhupalle. Suuremõõtmeline kummist gaasihoidla, kuuekuupmeetrine vesinikumahuti, lebas esialgu veel elutu hõbedase kotina lumel. Kuid juba hakkas kahe äravoolutoruga koonusetaolises metallgeneraatoris kohisema ja mulksuma keev vesi. Jämedast voolikust tungis sisina ja vilinaga välja aurujuga. Reaktsioon räniraua ja seebikivilahuse vahel toimus sellise ägedusega, et lumi, mida me pildusime generaatori paagile, sisises, nagu oleks see hõõguvale rauale sattunud. Vesinik koos veeaurudega suundus teise, samuti koonusekujulisse, kuid mõõtmeilt mõnevõrra väiksemasse anumasse, kus justkui vesi-

piibus puhastatakse aurudest, ning alles siis satub vesinik gaasihoidlasse. Ühest sellisest gaasihoidlatäiest piisab peaaegu kahe õhupalli täitmiseks. Niimoodi loob inimene esmakordselt 86. põhjalaiuskraadil keemiatööstust.

20. aprillil

Helikopter lendab alatasa «kaubajaama» vahet. Tahtmatult tuleb tunda austust selle kärme masina vastu, mille juhtimist Babenko täiuslikult tunneb. Alistudes tema kindlale käele, tõuseb helikopter kord otsejoones üles, kord hüppab tagasi, otsekui päitseist haaratud hobune. Väga piiratud maandumisvõimaluste juures jääväljal on see aparaat täiesti asendamatu. Tal pole vaja maandumisrada — piisab vaid jalatäiest «maast» rataste jaoks, ja juba ongi ta «maandunud». Tõsi küll, ümberringi 40—50 meetri ulatuses tõuseb kohe päris ehtne lumetorm. Kuid kinooperaatoreid see isegi rõõmustab. Haruldaselt mugav: käeviibe — palun, ja teie käsutuses ongi lumetuisk põhjapoolusel.

21. aprillil

Täna õnnestus ka minul pääseda helikopteri pardale. Me lendame «kaubajaama» maastikumasina GAZ-69 järele, mille toimetas mandrilt kohale raske transpordilennuk täiesti kokkumonteeritud kujul. Tuleb aidata seda laagrisse üle tuua.

Auto veereb aeglaselt mööda laudu jääle, kuid jääb kohe sügavasse lumehange kinni. Suure vaevaga tirime ta sõiduteele. Meie üldiseks heameeleks selgub, et auto mootor ei ole mandrilt siiatoomise ajal ära jahtunud ega vaja erilist soojendamist. Mõned vajutused starterile, mootor turtsatab, läkastab paar korda kõrvulukustavalt ja hakkab siis ühtlaselt undama.

Mihhail Semjonovitš Komarov, uurimisjaama mehaanik, vabastab rattad pidurist, lisab veidi gaasi ja peaaegu kohapealt kiirust võttes veereb masin mööda mahalaadimiskoha lennuvälja, jättes seljataha lumepilve. Sõitnud lennuraja lõpuni, pöörab Komarov masina ümber ja pidurdab kogenud autojuhi elegantsiga järsult otse helikopteri kõrval. Kuid raskused olid alles ees. Babenko, mõõtnud mitmel korral masina pikkust ja laiust, ühmab

midagi kahtlevalt ja teatab siis, et «kuidas nüüd öelda, õieti öelda, sellest asjast ei tule midagi välja — liiga suure gabariidiga». Tuleb võtta mutrivõtmed ja kruvida küljest ära porilauad, külgtuli ja kaitserauad. Külmunud mutrid annavad järele väga raskelt, millimeeterhaaval. Sellal kui meie autot demonteerides puhime, veeretavad helikopteri mehaanikud Kuznetsov ja Kuntšenko kohale bensiinivaadid, et täita tühjaks läinud paake. Lõpuks on töö tehtud. Komarov istub rooli taha, olles valmis signaali puhul otsekohe pidurdama. Mööda rataste alla asetatud pakse laudu veereb masin helikopterisse. Babenko asub piloodi kohale ja helikopter lendab peaaegu ratastega jäärünkaid riivates laagri poole. Kuid seal, kohe esimesel sõitmiskatsel, vajub auto sügavale lumme, seekord tõsiselt ja kauaks ajaks. Kõigist pingutustest hoolimata ei liigu ta kohalt. Nähtavasti tuleb autol selles kurvas asendis olla kuni traktori töökorda seadmiseni.

22. aprillil

«Arva ära, kes meile täna külla lendab?» nõudis Kostja Kurko minu kõrvale lõunalauda istudes ja, ootamata vastust, sõnas: «Mihmih!»

«Kes see on?» päris minu käest omakorda sosinal, otsekui oma teadmatust häbenedes, Žora Kuznetsov.

Mihmih — see on Mihhail Mihhailovitš Somov, meie endine ülem triivivast polaarjaamast «Põhjapoolus 2».

Mõne tunni pärast jõudis Somov Kotovi masinal «kaubajaama». Seal ta sammubki kohmakas karusnahkses kuues mööda laagrit, samasugune nagu neli aastat tagasi, pikakasvuline ja rahulik. Endist viisi nooruslikult säravad ta silmad, ainult ajaratas on kündnud näkku mõned uued vaod. Peagi kogunevad Somovi ümber kõik vanad triivikaaslased — Ženja Jatsun, Miša Komarov, Vasja Kanaki, Saša Dmitrijev ja Kostja Kurko. Algab lõputu: «Kas mäletate?» Ja mäletada on tõesti palju. Kolmsada seitsekümmend kuus päeva veedeti üheskoos jääpangal kitsastes telkides, pakases ja lumetormis. Neid päevi ei suuda aeg kunagi mälust kustutada.

Trjošnikovi saatel tutvub Somov laagriga, mis iga päevaga suuremaks kasvab. Viivuks peatub ta hüdroloogilise telgi juures, otsekui rangelt meie okeanoloogide tööd hinnates, siis jääb seisma monteerimispaltsi juurde, kus

Komarov askeldab hoolega traktori kallal, mille viimased osad Moskalenko täna polaarjaama kohale toimetas. Aegajalt lausub Somov heasoovliku kadedusega Trjošnikovile: «Jah, Aleksei Fjodorovitš, elad jõukalt. Isegi traktor ja helikopter on sul olemas. Ah, kuidas meil neid vaja oli päevil, kui meie jääpank lagunema hakkas!» Triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3» kõikidest organiseerimistöödest on näha, et varasemate triivide kogemused on toonud polaaruurijatele palju kasu.

23. aprillil

Hommikul hakkas puhuma lõikav tuul ning taevas muutus halliks nagu meie telkide katteriie pärast kauast kasutamist. Ajaarvestuse järgi on veel öö, kuid meil tuleb töötada ka öösel, sest lennukid liiguvad Moskva aja järgi, mis kohalikust ajast on üheksa tundi järel. Viimasel ajal on «kaubajaama» veetud palju varustust ja meie Babenkoga lendame vahetpidamatult sinna ning tagasi.

Helikopteri kabiinist avaneb vaade ääretutele jäävälja-dele ja pragudele, mis poolkaares ümbritsevad meie jääpanka läänepoolsest küljest. Äsja kinnikülmunud ja kohati pehme lumega kaetud alad ei ole veel kaotanud oma rohelist ookeani värvi. Kui tööpäev lõpeb, siis selgub, et teha on jäänud veel palju asjatoimetusi ja mitte ainult suuri, nagu vaatluste teostamine, mootorite monteerimine ja sügavuse mõõtmine, vaid ka väiksemaid — tuleb korda seada halvasti tõmbav pliit, soojendada ja kuivatada külmanud koisid, parandada laadimistöödel lõhkirebitud pükse, teritada habemenuge, ja palju muud.

Vähehaaval hakkavad oma osa nõudma ka maieelsed mured. Esimeseks maiks koguneb laagrisse vähemalt viiskümmend inimest, aga pühade vastuvõtmiseks puudub vastav ruum. Meie ühiskajut on väike ja äärmiselt ebamugav — siin, otse laua kõrval, asub kambüüs. Seinad, mis päeva jooksul niiskeks muutuvad, kattuvad öösel paksu härmatisekorraga. See sulab kiiresti juba hommikueine ajal ja külmad tilgad kukuvad alatasa krae vahele. Sellises ebamugavas olukorras oleks halb istuda peolaua taga, sest isegi argipäeval ei ole tahtmist siin kaua viibida. Pärast arutlusi töötati välja suurejoonelise lumepalee projekt, mille ehitamist alustame

homme. Ženja Jatsun võttis endale peaarhitekti kohused, tööde juhatajaks aga määrati Somov.

Muuseas, veoste hulgast otsis Razbaš üles kasti äratuskelladega ja nüüd, ülessulanutena, hakkasid nad meie laudadel täiesti koduselt tiksuma.

25. aprillil

Madalal hõljuvatest pilvedest langeb lund. Suured pehmed lumehelbed keerlevad õhus nagu õhtused liblikad kusagil Musta mere ääres.

Varustusevirnad ja telgid kattuvad udusulgpehme valge vaibaga. Kuid lumepalee ehitustöödele ei ole lumi takistuseks. Otsekohe pärast hommikueinet, kasutades asjaolu, et ei ole lennuilm ja temperatuur on vaid —7°, asume palee projekti ellu viima.

Kambüüsi kõrvale joonistatakse pärast täpseid mõõtmisi ja ümbermõõtmisi maha ristkülik, suurusega seitse korda neli meetrit.

Varsti on kohale asetatud esimene «tellis», selle järel teine, siis kolmas. Arvestuste järgi läheb neid vaja üldse umbes kolmsada tükki. Et läheduses ei ole sobivaid lumehangesid, hakkavad kuus meest, kahekaupa narta ette rakendununa, vedama ehitusmaterjali helikopteri kõrval asuvast «karjäärist». Nagu ühel korralikul ehitusplatsil kunagi, on üles tõmmatud nöörid, mille küljes ripuvad loodid. Ehitajad püstitavad innustunult seinu. Tsigelnitski silendab konarlikke «telliseid» määratu suure kööginoaga ja, astudes paar sammu tagasi, silmitseb armunult oma kätetööd. Temale, uustulnukale talvitamislaagris, on kõik huvitav.

Kella ühe paiku pilved hõrenesid ja päike tuli välja. Loodus muutus rõõmsapalgeliseks. Istuti suitsu tegema. Kummaline krigin pani meid kõrvu teritama. Kõik jäid pinguldatult kuulatama. Kruviva jää krigin ja ragin kostis täiesti selgelt — see tekkis kusagil siinsamas, üsna ligidal. Järsku kostis kellegi hüüe:

«Jää praguneb!»

Ja tõesti, umbes seitsmekümne viie meetri kaugusel telkidest oli tekkinud kiiresti suurenev tume viirg. Selleks ajaks, kui meie kohale jooksime, oli läänepoolne osa jääväljast juba kolmekümne meetri kaugusele eemaldunud. Tumedas vees ujusid aeglaselt jäätükid ja lumeka-

makad. Need purjetasid aeglaselt vastutuult. Ookeani paljastatud pinda kattis õrn virvendus.

«Veidi varavõitu hakkab meie jääväli lagunema,» sõnas helikopteri tüürimees Minakov tõsise häälega, ebalevalt lahvanduse poole kõõritades.

Kogenud polaarhundid, püüdes näida ükskõiksetena, hakkasid otsekohe meenutama «analoogilisi juhtumeid».

«Kas mäletad, Saša?» sõnas Kurko Dmitrijevi poole pöördudes. «Kuidas meie jääpank viiekümne esimese aasta veebruaris lagunema hakkas? Võrreldes tolleaegsete ebameeldivustega on see praegu vaid tühine asi.»

«Tühine asi, muidugi, tühine asi,» vastas Babenko süngelt. «Kuid see ei kõlba mitte kuhugi!» Meelehärmiga heitis ta lahvandusse lumekamaka ja keeras praole selja.

Nüüd on «kaubajaam» laagrist veevööndiga eraldatud. Trjošnikov otsustas jäävälja olukorda kontrollida õhust, ja mõne minuti pärast tõusis Babenko oma «tulilinnul» ookeani kohale. Jättes enda järele sinaka heitgaaside viiru, lendas ta lõuna suunas, sinnapoole, kuhu jooksis pragu, mis oli meie jääväljast ära murdnud üsna suure tüki.

Õhuluure abil tehti kindlaks, et laagri ümbruses on tekkinud rida uusi pragusid, mis jooksevad rööbiti esimesega.

26. aprillil

Järjekordse lennukiga saabusid jääväljale kaks viimast ekspeditsiooni liiget — geofüüsikud Olgert Jevgenjevitš Zmatšinski ja Jona Habõdževitš Kutšuberia.

Hallisilmaline kõhnavõitu ja tagasihoidlik Olgert ning alati häbelikult naeratav Jona otsekui täiendavad teineteist. Juba laagrisse saabumise hetkest peale ilmutavad nad keevalist tegevusindu ja kõigest on näha, et neid on surmani ära tüüdanud pikaleveninud «maapealne» elu.

Geofüüsikutel seisab ees ulatuslik töö, kuid praegu peavad nad toime tulema vaid oma jõududega, sest kõik teaduslikest vaatlustest vabad inimesed on seotud gaasi ja toiduainete tagavarade paigutamisega kolme üksteisest eemal asuvasse punkti.

... Tuul on tugevnenud ja laagri keskel asuv punane lipp laperdab raevukalt, painutades alumiiniumist masti.

Laager oli meie ees nagu peo peal

Kõikjal laiuvad praod, lahvandused ja noor rüsijää

Polaarjaam muutub omamoodi Veneetsiaks

Aeroloogilise väljaku kõrvale on tekkinud järv

Tuul on kokku ajanud nii palju lund, et ettevaatamatu liikumise puhul võib vööst saadik sisse vajuda.

Triivime kiiresti edasi, peaaegu kümme kilomeetrit ööpäeva jooksul. Lähemal ajal ületame 87° põhjalaiust. Me ujume peatumatult, olgugi et liikumist ei ole tunda, nagu inimesed ka maakera pöörlemist ei tunne.

27. aprillil

Lõhe tekkimine sundis meid varustuse laialipaigutamisega kiirustama. Helikopter vedas laiali pakid kümnepäevaste toiduratsioonidega, gaasipliidid, kastid šokolaadi ja kuivikutega. Selleks et vajaduse korral oleks võimalikult hõlpus iga sellist ladu ohutusse kohta ümber paigutada, asetame moona pikkadele tšuktši saanidele — nartadele.

Õhust vaadatuna paistab laagripaik väikese asulana. Telkide vahel looklevad sissetallatud teerajad. Ülespoole sirutuvad peenikesed mastid, mille küljes on näha juhtmeniite. Kõikjal askeldavad inimesed. Jääväljal valitseb alaline elevus. Praegu jookseb seal inimesterühm otsekui signaali peale igasse külge laiali, ja samal ajal märkame, kuidas raadioruhvi kõrval hakkab aeglaselt üles tõusma veel üks pikk, punane mast. Tõusis püsti, jäi seisma ning tipu poole hakkas liikuma punane lipp. Jõudnud üles, lõi lipp värske tuule käes järsku helepunaselt leegitsema.

Alles mõnda aega tagasi oli see teravahambalistest rüsivallidest piiratud jääväli vaid elutu saareke, mis asus üksildasena keset ookeaniavarusi. Kuid inimene otsis ta kogenud silmade varal üles, valis ta välja tuhandete teiste temasarnaste jääväljade seast ning otsustas: «Siia asutame linna.» Põhjamaa kõrb, külm ja ebasõbralik ... Mitmel korral on inimene astunud temaga kahevõitlusse, kuid mitte alati ei väljunud inimene sellest ebavõrdsest võitlusest võitjana. Kuid iga aastaga muutus põhjamaa karmil loodusel üha raskemaks vastu seista inimese tahtele ja püsivusele. Veel hiljuti ei rikkunud keegi tema sajandite-pikkust rahu, kuid täna mustendavad heledal lumel telkide mustjad kuplid, mis on tekkinud otsekui seened pärast vihma. Tuul tahab neid ümber paisata, lumetuisk — jääpinnalt minema pühkida, ookeaniveed — alla neelata. Kuid telkide arv suureneb järjest — kaks näda-

lat tagasi oli neid üks, praegu aga juba kuusteist. Ühed neist on eluasemeiks talvitajaile — neid telke on teistest kerge eraldada punaste gaasiballoonide järgi, mis seisavad telkide kõrval. Teistes tehakse teaduslikku tööd. Kolmandates, mis sarnanevad kuustahukatele, asuvad teaduslikud ja tehnilised seadmed. Raadioruhvi — raadiojaama jaoks kohandatud tavalist elamistelki — on kerge ära tunda kõrge masti ja selle peenikeste kinnitustrosside järgi. Jää valgel taustal vaevalt eraldatavad lumimajad kuuluvad geofüüsikutele. Kõikjal näeme varustusevirnu. Need on paigutatud bensiinivaatidest rajatud alustele ja pealt presendiga kinni kaetud. Möödub päev, ja laager suureneb veelgi. Siis ikka veel ja veel. Kui hüdroloogid jääkattesse uue augu puurivad, siis tõuseb selle kohale veel üks telk. Paigaldavad geofüüsikud uue aparatuuri, jälle hakkavad kerkima uue lumimaja seinad. Aga kui laagrisse tuuakse kokkumonteeritavad arktilised majakesed, siis on siin juba tõesti tegemist päris asulaga.

Pärast tööd läheme kõik jätkama «talvepalee» ehitustöid. Veel mõned tellised, ja seinad ongi valmis. Põrandale laotatakse vaip ja katuseks tõmmatakse peale presendi, mis on seestpoolt bjassriidega vooderdatud, et meie lumisaalis oleks hästi valge.

28. aprillil

Päeval hakkas jää lõhe juures kruvima. Noorjää ronis krigisedes jääväljale ning moodustas sinakavärvilistest lapikutest jäätükkidest madala valli. Tugevnev tuul vilistab lähedal asuvas rüsijääs, rebib lippu, sööstab telkide kallale, neid vihaselt rebides, ja meie jääväli, alludes tuule survele, ületab kaheksakümne seitsmenda laiuskraadi. Seega on meie jääväli viieteistkümne päeva jooksul triivinud põhja suunas edasi rohkem kui sada kilomeetrit. Temperatuur on langenud kuni —13 kraadini.

Homme organiseeritakse elling-telgis, kus aeroloogid teevad ettevalmistusi sondpallide väljalaskmiseks, saun. Seepärast kuulutas Babenko täna välja üldise juukselõikamise ja kõnnib nüüd, masin käes, ühest telgist teise ning kiidab oma meisterlikkust. Piloot ja ühtlasi juukselõikaja — selline erialade ühendus on arvatavasti täiesti ainulaadne.

29. aprillil

Kotov tõi halbu teateid — ookean on rahutu. Kogu teekonna jooksul mandrilt meie jääväljani oli ta näinud suuri lahvandusi ja värskeid rüsivalle. Järelikult toimub suur jäämassiivide liikumine. Meie jääväli tekitab temas kartust. Öösel, kui kõik on heitnud puhkama, hulgun ma pikka aega mööda laagrit — täna on minu valvekord. Pärast kõnelemist Kotoviga peaks tundma muret. Kuid seda ei ole, selle on lämmatanud kummaline rõõmu- ja rahutunne. Kust on see pärit? Võib-olla on selle allikaks pidev teadmine, et siin, triivival jääväljal keset «valget vaikust» sa ei ole üksinda, et sinu kõrval on sõbralikud inimesed, tõelised seltsimehed, kes lühikese kooselu jooksul polaarjaamas on saanud lähedasemateks, kui seda juhtub tavaliste tutvuste puhul isegi paljude aastate jooksul. Ja ei tumehall taevas ega hooti rebiv tuul, mis kannab ühtesoodu siia jää kruvimise mürinat, ei suuda kõigutada seda rahulikku ja rõõmsat tunnet. Hinges valitseb rahu... Kuid oleks kahju, kui loodus meie soove arvestamata meid pühadeks päikesest ja helesinisest taevast ilma jätaks. Ikkagi on parem kissitada silmi lumenõelte säras, kui kõõritada läbipaistmatut pilvist taevalaotust.

30. aprillil

Laager on elevil. Meie «talvepalee» ehitamine on lõpetatud. Päikesekiired tungivad läbi selle lumest seinte ja seetõttu valitseb majakeses õrn sinkjas poolvalgus. Eredad põrandavaibad maas annavad sellele ebaharilikule ehitusele mingi erisuguse toreduse. Aga maja väliskülge kaunistab isegi väljaulatuv viil, mille kallal meie ehitajail tuli tublisti vaeva näha. Kanaki juures, kelle ellingtelgis me eile saunamõnusid nautisime, avastasime täna ootamatult peale majandusmehe-organisaatori võimete veel skulptori talendi. Askeldades suure kööginoaga innukalt lumekamaka kallal, «lõi» ta teineteise järel kaks karupead, mis olid niivõrd hästi õnnestunud, et otsekohe «lumepalee» esiküljele paigutati. Tuul liigutab lippe, mis on püstitatud iga telgi ette. Väljak on lumest puhtaks pühitud. Rohekat värvi presendiga kaetud varustusevirnad, ühele joonele paigutatud nartad, traktor ja auto omavad kõik pidulikku ilmet. Ootamatult ajas päike pil-

ved laiali ja lumeväli hakkas silmipimestavalt särama, otsekui valmistuks loodus ühes meiega esimest maid vastu võtma.

Helikopteri meeskonna telgis lõpetame palavikuliselt meie fotolehe pühadenumbrit. Georgi Ivanovitš Kuznetsov, helikopteri mehaanik ja tubli kunstnik, tõmbab paberile viimaseid jooni. Fotomontaažide alla kleebitakse luuletused, ning lõpuks hakkame otsima kõige sobivamat kohta fotolehe paigutamiseks.

1. mail

Esimene mai on saabunud. Me ootasime maipüha suure kannatamatusega, lugesime selleni jäänud päevi, ning nüüd ongi mai saabunud siia, kaugele jääväljale pooluse lähedal. Pühademeeleolu on tunda kõiges — rõõmsates, elevil inimestes, kes kord kaovad telkidesse, kord kiirustavad ühiskajuti poole, käes pakikesed, nägudel levivas muhedas naeratuses, lehvivate lippude punastes kangastes, köögist kanduvates aroomides, naerus, silmade säras ja lõppeks looduses endas.

Karm põhjamaine loodus nagu võtaks koos meiega suurt kevadpüha vastu ja näitab ennast kogu oma puhtas ning karges ilus.

Keset laagrit, platsil, mida nimetatakse Nõukogude väljakuks, kõrgub meie «talvepalee».

Kella kaheteistkümne paiku, kui ekspeditsiooni juhtlennuk oli «kaubajaamas» maandunud, lendas Trjošnikov külalisi vastu võtma. Ja vaevalt oli jäärüngaste kohale ilmunud tagasipöörduva helikopteri punane täpp, kui me kõik, riietatuna sulgpehmeisse pruunikasvalgeisse, tagasiheidetud peakottidega põdranahast kasukaisse, külalistele vastu tormasime.

Lippudega ehitud lumetribüünilt avas Trjošnikov piduliku miitingu. Seejärel luges Vassili Fedotovitš ette NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe Kliment Jefremovitš Vorošilovi tervitustelegrammi.

Pärast miitingut saabus «lumepalee» avamise hetk. Pistnud pea välja karvase põdranahast eesriide vahelt, mis kattis sissepääsu, palus Jevgeni Jatsun kõiki lauda. Meie aukülaline, geograaf akadeemik Dmitri Ivanovitš Štšerbakov lõikas ettevaatlikult läbi ukse-eesriide ees oleva lindi ja, astunud esimesena jääsaali, jäi hämmeldu-

nult seisma. Burhanov, kes sammus tema järel, peatus samuti ja, leidmata sõnu, lahutas käsi. Tõepoolest, hämmastumiseks oli põhjust. Pikkadel laudadel, mis olid kaetud lumivalgete, otsekui jäävälja katvast imeilusast talverüüst väljalõigatud laudlinadega, küütlesid oranživärvilised apelsinid, värsked roosakad õunad, šampanjapudelite hõbedased kaelad ja konjakipudelite kirjud etiketid. Tõepoolest, ka meie ise, piduõhtu korraldajad, olime hämmastunud silmile avanenud pildi ebatavalisusest.

Ühel häälel valiti lauas peoperemeheks D. I. Štšerbakov. Nooruslikult elavnenud hallijuukseline akadeemik pipardas oma kõne üle naljadega ja kütkestas meid oma teravmeelsusega. Me otsustasime ta pidulikult polaartalvitajate ühtsesse perre vastu võtta ja polaarjaama kollektiivi nimel andis Trjošnikov talle üle põdranahast tšuktši kasuka koos juurdekuuluva peakoti ja kinnastega. Siinsamas laua ääres aitas Burhanov Dmitri Ivanovitšil riietuda sellesse moskvalasest akadeemikule nii ebaharilikku rõivasse.

Esimene pidupäev jääväljal möödus üle ootuste hästi.

3. mail

Kell kuusteist kogunesid minu telki kommunistlikud noored. Neid on neli — Razbaš, Tsigelnitski ning helikopteri mehaanikud Georgi Kuznetsov ja Vladimir Kuntšenko. Nendest neljast on vaid Ljonja Razbaš «kogenud polaartöötaja», ja ta valiti üksmeelselt komsorgiks.

Esimene parteikoosolek viidi läbi ühiskajutis. Meid on kümme kommunisti. Pärast lühikest nõupidamist tehti ettepanek valida parteiorganisatsiooni sekretäriks Georgi Ivanovitš Ponomarenko.

4. mail

Tšeljuskini neemelt lendas meie juurde Kotov. Tema lennuki pardal oli ebatavaline koorem. Bensiinivaatide vahel seisis pianiino. Me lasksime ettevaatlikult jääle nööridega kinniköidetud vana, päevi näinud instrumendi ja vedasime selle «lumepaleesse». Ma avasin kaane ja esmakordselt kõlasid Kaug-Põhjas asuval jääväljal ehtsad klaverihelid. Lõbusalt silmitses meid kevadine päike ning tuul liigutas minu ümber kogunenud seltsimeeste

mütsikarvu. Helid olid õõnsad, pianiino häälest ära, kuid mind sunniti mängima niikaua, kuni näpuotsad külmast tundlikkuse kaotasid.

Täna, umbes kella ühe paiku ööse1, saabus Šatrovi lennuki pardalt radiogramm: «Vajatakse kiiresti arsti. Pardal on haigeid.» Sellal kui ma kiirustades medikamente kogusin, panid mehaanikud helikopteri käima ja mõne minuti pärast olime juba «kaubajaamas». Varsti maandus ka Šatrovi IL. Heitsin pilgu piloodi kabiini aknasse — mis seal on juhtunud, kes kannatada saanud? Šatrov ja teine piloot Mihhailenko muhelevad kahtlustäratavalt. Noh, selge! See on tüssamine. Ma enam ei pärigi, mis on juhtunud, vaid ootan seletusi. Ja saan teada — mitmed Šatrovi poolt «kaubajaama» veetud varustusepartiid on seniajani vormistamata ja lendurid olid otsustanud teha ühe hoobiga lõpp sellisele «polaarse muretuse» nähule. Kuidas aga mind, kes peale arsti kohustuste täidab veel superkargo [1] osa, täpselt nende kohalejõudmise ajaks «kaubajaama» välja kutsuda? Selleks olid nad otsustanud kasutada arstiabi väljakutset, ainukest moodust, mille puhul ma tõrkumatult pidin kohale ilmuma.

Näete, mis tähendab olla kogenud polaaruurijad!

5. mail

Suurte laiuste lennuekspeditsioon jõuab lõpule. Juba on tehtud sadu maandumisi jääväljadele, läbi uuritud Põhja-Jäämere uusi rajoone, aga punktist 75°48′ põhjalaiust ja 175°25′ idapikkust alustas üheaegselt meiega triivi polaarjaam «Põhjapoolus 4».

Viimast korda enne äralendu Moskvasse külastas meid Burhanov. Aeroloogide telgis võtsid kõik kohad sisse kõrgetel naridel nagu näitelaval. Ekspeditsiooni juhtkonnale jäeti toolid. Selle üle teravmeelitseti — see olevat ainuke juhtum, millal alluvad istuvad presiidiumis, ülemad aga saalis. Kui nõupidamine lõppes, asusid külalised, südamlikult hüvasti jätnud, helikopterisse. Läbi propelleri poolt üleskeerutatud lumepilvede oli näha, kuidas kinooperaator Mark Trojanovski läbi avatud masinaukse kinokaame-

[1] Superkargo — kapteni abi, kes korraldab varustuse vedamist. *Autor.*

raga meie poole sihtis. Lehvitasime neile seni, kuni helikopter rüsivallide taha kadus.

Hilja õhtul asus Kurko telke radiofitseerima. Tõmbas traadid üles, lülitas reproduktori sisse, ja otsekohe täitsid meie väikest eluaset imeilusad valsihelid balletist «Luikede järv». Hetkeks unustad, kus sa oled, kuid järsk tuulepuhang, mis raputab telki, toob tagasi tõelisusse. Kui vaid jää ei hakkaks kruvima. Nii aga oli tavaliselt eelmise triivi ajal — vaevalt sai lõppeda tugev tuul, kui kohe algas jää purunemine.

6. mail

Sinendavalt taevavõlvilt saadab päike nii rõõmsalt oma eredat valgust, et keegi ei läbe telgis püsida. Raadioruhvist vaatab välja Razbaš, kissitab silmi päikese poole, ringutab õdusalt ja istub siis telgi künnisele, otsekui oleks ta suvitamas. Raskel sammul liigub laagri ääremaile Popkov, tassides seljas värskelt höövеldatud vaiu ja latte. Ilmade soojenemise ootel on ta juba alustanud aparatuuride tagavaraväljakute ettevalmistamist — puurib käsipuuriga jäässe auke ja taob seejärel avadesse valmispandud prussid. Jatsun, kes end abiks pakkus, on samuti terve päev kodust kadunud. Kollaste vineerkastide kõrval, mis on ellingu juurde virna laotud, askeldavad aeroloogid.

Šarikov, ees valge põll, mis kuidagi paksude karusnahast pükste ja lohmakate untadega kokku ei sobi, seletab midagi Mamaile. Nähtavasti on peni mingisugust kastet maitsnud, mis oli välja külma kätte jahtuma pandud.

Et hommikueine on juba möödas ja lõunani on jäänud õige mitu tundi, siis Ivan Maksimovitš, ähvardanud veel kord Mamaid, lahkub oma postilt ja tuleb koos minuga toiduainete lattu, mis küllaltki maaliliselt paikneb otse köögi taga. Leidub ka abilisi. Punapõskne, maipäikese kiirtes end juba päevitada jõudnud Anatoli Danilovitš Malkov, peas toredasti ühe kõrva peale viltu tõmmatud must barett, ühineb meiega. Tuleb ka Ljonja Razbaš, kes on juba jõudnud järjekordse ilmateate mandrile edasi anda.

Kõik produktid laome omaette riitadesse — liha liha peale, tangud tangudele, aedviljad aedviljadele. Tõsi küll, vahetevahel toriseb Malkov, et heeringad asetasime

kompvekkidele liiga lähedale. Kuid need puudused ei sega mingil määral meie tööd.

Aga produkte on meil päris aukartust äratav hulk:

loomaliha	474 kg
sealiha	110 „
liha poolfabrikaate (karbonaadid, biifsteegid)	156 „
värsket kala	310 „
pekki	35 „
vorste ja viinereid eripakendeis	75 „
külmutatud kanu	30 „
külmutatud hanesid	27 „
hautatud loomaliha konserve	576 purki
hautatud sealiha konserve	80 „
poltaava vorsti	51 kg
kraakovi vorsti	250 „
sidruneid	986 tükki
kreeka pähkleid	29 kg
külmsuitsukala	45,2 „
hollandi juustu	22 „
teralist kalamarja	31,36 „
ketamarja	50 „
saia	400 „
kuivatatud seeni	18 „
kalakonserve	530 purki
rukkileiba, mitte kõvaks muutuvat	324 kg
päevalilleseemne õli	18 „
halvaad	40 „
laevakuivikuid	127 „
valgulisanditega makarone	72 „
valgeid makarone	56 „
nuudleid	50 „
piimapulbrit	84 „
kuivikuid	13 kasti
värsket sibulat	75 kg
mett	22 „
võid	177,8 „
konserveeritud võid	25,4 „
singikonserve	75 „
kuivvõid	5 kasti
vene võid	100 kg
pelmeene	112 „
šokolaadi «Sport»	136,8 „
soolakurke	75 „
heeringaid	30 „
jõhvikaid	45 „
soolatud tomateid	80 „
rukkipüüli	340 „
nisujahu, k/s	280 „
tatratangu	150 „
kondenseeritud piima	672 purki
munapulbrit	25 kg
mitmesuguseid kompvekke	60 „

sigurikohvi	18 kg
keediseid	58 purki
kuivatatud puuvilja	80 kg
musti ploome	40 „
kisellipulbrit	28,8 „
suhkrut	350 „
kakaod «Meie mark»	16 „
riisi	224 „
hirssi	74 „
herneid	158 „
pärlkruupe	20 „
gruusia teed, k/s	8 „
kartulijahu	50 „
kuivatatud kartuleid	84 „
aedviljakonserve	168 purki
puuviljakonserve	80 „
hapukapsaid	484 kg
kuivatatud peete	30 „
mitmesuguseid küpsiseid	70 „
kuivatatud mustsõstraid	20 „
piiritust	60 pudelit
konjakit	240 „
tualettseepi	300 tükki

Peale selle oli avariiladude jaoks kohale toimetatud niinimetatud kümnepäevased toiduratsioonid — kokku 111 tiheda riidega ületõmmatud kasti. Iga seesugune kast sisaldas:

laevakuivikuid	1 kg
suhkrut	2 „
kuivatatud puuvilja	1 „
piparmündikompvekke	0,3 „
võid	0,8 „
riisi	0,4 „
tatratangu	0,7 „
naturaalkohvi	1 purk (250 g)
teed, 1 sort	0,1 kg
kakaod	0,2 „
hautatud liha konserve	5 purki (á 338 g)
soola	0,3 kg
kondenseeritud piima	5 purki (á 410 g)

Sellisest toiduainete hulgast peaks täielikult piisama ühele inimesele kümneks ööpäevaks ja kokkuhoidliku kasutamise puhul isegi kauemaks.

«Ausalt öelda,» märkis Ivan Maksimovitš, «ei ole mul mingit tahtmist, et meil järsku neid avariiratsioone kasutada tuleks, olgugi et nad on suure kalorsusega, nagu doktor teab rääkida.»

«Jatsun arvatavasti ei oleks sinuga nõustunud, kui ta seda oleks kuulnud,» lausus Ljonja, ja kõik pahvatasid

naerma, meenutades, kuidas Jevgeni Pavlovitš mõnda aega tagasi oli kurtnud «liigselt üksluise, rahuliku triivi üle», eriliste vahejuhtumite puudumise üle, mis oleksid tema kinokunstile olnud kõige parematekspaladeks.

Ja tõesti, kui mitte arvestada aprillis tekkinud pragu, kulgeb meie triiv vägagi libedalt, ja jääväli võib auga kanda iseloomustust — «kindel ja püsiv», nagu teda ristisid ajalehtede korrespondendid.

7. mail

Jääväljale saabuvad viimased lennukid, mis toovad meile monteeritavate majade osi. Šatrovi meeskond jätab meiega südamlikult hüvasti. Koos Babenkoga istume kaua nende kabiinis ja joome kohviliköörl, mida tüürimees Fjodor Burlutski on lahkumise puhuks valmistanud. Suitsetame lõpuni viimase paberossi ja surume tugevasti lahkuvate seltsimeeste käsi. IL tõuseb õhku, võtab kursi lõunasse ja kaob uttu. Nad lendavad Dicksoni saarele, kuhu koonduvad kõik ekspeditsiooni lennukid, et sealt Moskvasse suunduda.

Pärast lõunat sean telgis üles termograafi, ööpäevase töötamisperioodiga õhutemperatuuri isekirjutaja. Sellised üleskirjutused aitavad selgitada, kuidas kõigub temperatuur presendist elumajakeses, sõltuvalt mitmesugustest ilmastikutingimustest ja gaasiküttе režiimist. Aeglaselt liigub sulg mööda linti ja temperatuurikõvera sinine joon tõuseb kord ülespoole, kord laskub järsult alla, nulli juurde, kui gaas vaid natukeseks ajaks kinni keerata. Mõõtmised on näidanud, et viis minutit pärast gaasipõleti süütamist hüppab temperatuur lae all +1 kraadilt +22 kraadini, kuid voodi kõrgusel ei tõuse ta üle +3 kraadi. Kuid võrreldes kõigi teiste soojendamisabinõudega, omab gaasiaparaat suuri eeliseid. Seda on väga lihtne käsitseda ja ühest balloonist, mis sisaldab 23,3 kilogrammi propaani ja butaani vedelat segu, jätkub meile täielikult 12—15 päevaks. Seda põhjusel, et iga kilogramm segu eraldab põlemisel 11 000 kilokalorit soojust (kõige parema kivisöe soojuseeraldavus ei ületa 8 800 kilokalorit).

8. mail

Polaarjaama jaoks ettenähtud spetsiaalmajade monteerimine käib täie hooga. Laiadele jalastele, mis on üle löödud arktiliidiga — plastmassist plaatidega, millesse on sisse pressitud terasvõrk — paigaldatakse seitse pikergust, vaarikapunase värviga kaetud penoplastist plaati. See on samuti üks plastmassi eriliike, väga kerge ja madala soojusejuhtivusega. Plaatide paksus on vaid 50—60 millimeetrit, kuid vaatamata sellele kaitsevad nad hästi külma eest ja hoiavad soojust nagu kuueteistkümne sentimeetri paksused männipalgid. Samast materjalist on ka põrandaplaadid ja maja välisseinad, katus ning sisemised vaheseinad.

Juba on püstitatud seinad, peale asetatud kaheviiluline katus ja tühjades aknaavades on löönud helkima pleksiklaas. Äkki hüüab Kanaki, kes uksehingesid kinnitab, et talle on tulnud pähe geniaalne idee. Kõik katkestavad hetkeks töö.

«Kuna meie kõik ei mahu ühte majakesse,» esitab meie aeroloog oma insenerlikku ideed, «siis võib kaks tükki külgipidi kokku panna, maha võtta seinad, ning siis moodustubki avar ruum, ühiskajut.»

Öeldud, tehtud. Kahel juba kokkumonteeritud majal võetakse ära külgmised seinad. Enne majade ühendamist kanname ühte neist pianiino — ukse kaudu poleks ta ilmselt sisse mahtunud. Löönud laudadega kinni seinte ühenduskohad, silmitseme rahuldustundega suurt, peaaegu ruudukujulist avarat tuba, mis suvel saab meile väga hästi asendada «talvepaleed».

Tagavaraosade kastidest leiame ootamatult originaalses vormis meile adresseeritud kirju. Piklikele penoplastitükkidele on ebaühtlase, tütarlapseliku käekirjaga kritseldatud tervitussõnu tulevastele talvitajatele.

9. mail

On pühapäev. Kunagi ammu, mannermaal, nimetasime seda päeva puhkepäevaks, kuid siin, jääväljal, on selline nimetus nagu iseenesest keelepruugist ära kadunud, sest puhkepäevi vaatluste teostamisel ei saa olla.

«Mihhail Semjonõtš, Miša, tõuse üles, on aeg hommikust süüa!»

Tõsi, ma ei ärata Komarovi eriti pealetükkivalt, sest tean, et ta heitis magama alles natukese aja eest, olles öö läbi jännanud Leningradist toodud puuride kallal. Millegipärast ei laabunud nende töö, ja Komarov, ustav oma põhimõttele «kas või nui neljaks, aga valmis peab saama» — kobis magamiskotti alles hommiku eel, kui oli edukalt lõpetanud oma töö. Tuleb märkida, et puurid on tema lemmikuiks, milleks nad said neli aastat tagasi, polaarjaama «Põhjapoolus 2» triivi ajal. Kui Mihhail Semjonovitšile neid aegu meenutada, siis võib ta tundide kaupa jutustada sellest, kuidas polaarjaama üleujutavad sulaveed ähvardasid katkestada teaduslikke töid. Päeval ja öösel võitlesid inimesed veega. Sajad puurid tungisid läbi kolme meetri paksuse jää, aga et augu läbimõõt oli üsna väike, siis ummistas märg lumi selle otsekohe ja takistas veel jää alla valgumast. Läbimärgadena, vaevatuina tagajärjetutest jõupingutustest, puurisid talvitajad käsipuuridega üha uusi auke jääpinda. Just sel ajal tegigi Komarov ettepaneku kasutada uut, laia, 190-millimeetrist puuri. Kui veevool korisedes esimese augu laia avasse hakkas kaduma, siis nõustusid isegi skeptikud, et veest saadakse võitu. Tõsi, need puurid, mis olid meie laagrisse toodud, sarnaseid sama vähe oma sugulastega polaarjaamast «Põhjapoolus 2» kui kaasaegsed lokomotiivid Stephensoni esimese veduriga. Metalljalastele monteeritud väike mootorratta mootor võis puuri ringi ajada mitmesuguse kiirusega ja tüüriratta pööramisega sai kangi, mille külge oli kinnitatud puur, kerge vaevaga vajalikule kõrgusele üles tõsta või alla lasta. Arktika Instituudi aias Leningradis töötasid puurid laitmatult. Kuidas aga hakkavad nad töötama siin, jääväljal?

Sõna otseses mõttes hommikueine alla kugistanud, asus Mihhail Semjonovitš uuesti puuride juurde, mille tööd tulid kõik vahikorra kohustest vabad talvitajad jälgima.

Komarov kontrollis veel kord tähelepanelikult oma agregaati ja lülitas siis mootori sisse. Puur hakkas pöörlema ja tungis kiiresti jäässe.

«Vajub nagu võisse,» sõnas Miša õliseid käsi puhtaks hõõrudes rahuldunult.

Möödus mõni minut ja puur jõudis veeni välja. Nüüd ei hirmuta meid enam suvine kõrgvesi.

10. mail

Eelmisel õhtul hoiatas Aleksei Fjodorovitš kõiki, et me läheme üle uuele päevakorrale — üles tõusma hakkame kell kaks öösel Moskva aja järgi, magama heitma aga kell kaheksateist. Kohaliku aja järgi vastab see kella üheteistkümnele hommikul ja kella kolmele öösel. Uue päevakava kehtestamise põhjustas asjaolu, et aeroloogidel tuleb raadiosonde välja lasta öösel, mis langeb ühte päevaga mannermaal. Õieti öelda on see meile ükspuha, sest päike paistab heledasti kogu aeg.

Täpselt kell kaks lüüakse lokku, häirekella asemel kolmjala külge riputatud relsitükki. Korrapidaja annab oma parima ja pealetükkiv heli tungib magamiskottidesse ning peletab une. Tahtmatult mõtled: «Aga Moskvas, arvatavasti, magatakse praegu sügavat und. Kõik on ammu tagasi teatreist, kinodest ning puhkavad päevastest askeldustest.»

Aeglaselt keerlevad õhus peenikesed lumehelbed. Päikest pole näha ja Popkov tammub edutult teodoliidi juures, püüdes kindlaks määrata meie koordinaate.

«Dmitrijev, Saša, tule ruttu!» hüüab Šamontjev, hetkeks hüdroloogilisest telgist välja vaadates.

Saša jalgade müdin teatab, et hüüdu on kuuldud.

Ettevaatlikult, et kogemata mitte auku libiseda, kinnitab Volodja trossi külge batomeetri — paksuseinalise klappidega varustatud metallsilindri, mille külge on kinnitatud termomeetrid.

«Las käia!»

Dmitrijev vabastab piduri, batomeeter vajub käratult vette ning kaob mustjasrohelisse sügavikku.

Veel mitu sellist batomeetrit, oodates oma järjekorda, lebavad kõrvalasuval laual.

Lugeja osuti jookseb ringiratast, arvestades trossi meetreid.

«Seis! Anna järgmine.»

Protseduur kordub. Nüüd ongi kõik viis batomeetrit lastud vajalikku sügavusse. Saša kinnitab trossi peale raskuse, millel on sisselõige, ja sulpsatades suundub see batomeetreid taga ajama.

Kui pilk võiks tungida ookeanisügavusse, siis me näeksime, kuidas raskus, jõudnud esimese batomeetrini, suleb automaatselt selle avatud klapid. Veeproov satub vangi.

Kuid raskus ei sule üksnes klappe. Samaaegselt vabastab ta batomeetri ülemise otsa. Ja otsekohe pöördub batomeeter ümber, ning temaga koos ka termomeetrid, millede kapillaarid on ehitatud selliselt, et elavhõbedasammas, mis näitab antud horisondi temperatuuri, valgub sealjuures vastaspoolsesse otsa. Nüüd satub vangi ka selle veekihi temperatuur, kust oli võetud veeproov. Kuid see ei ole veel kõik. Otsekui vastu võtnud teatepulga, eraldub ümberpöördunud batomeetrist teine raskus ja langeb edasi allapoole. Nii võetakse üksteise järel proovid kõigist viiest veekihist.

Teatud aja järel tõmmatakse batomeetrid veepinnale ja varem valmispandud pudeleisse lastakse vesi, mille soolsust Šamontjev kõrvalasuvas hüdroloogide telgis veel täna analüüsib, määrates kindlaks, mitu milligrammi soolasid on lahustunud ühes liitris ookeanivees, selgitab vesinikuioonide kontsentratsiooni ja vees lahustunud hapniku hulga.

Põhjaliku analüüsi teostamiseks saadetakse veeproovid, mis on paigutatud lihvitud korkidega pudeleisse, kohe esimese lennukiga Leningradi, kus kogenud hüdrokeemikud «lahkavad vee viimse kondini».

Kõrvutades keemilise analüüsi andmeid vee temperatuuriga, määravad hüdroloogid eksimatult kindlaks, millised veed, kas Atlandi või Vaikse ookeani omad, läbivad uuritavat horisonti. Asi seisneb selles, et üks erineb teisest nimelt just nende omaduste poolest.

Vints hakkab krigisema. Batomeetrid laskuvad ookeanisügavusse.

11. mail

Ühiskajuti ehitamine läheneb lõpule. Ühed topivad vilti seinte ja põranda vahelistesse pragudesse, teised löövad kinni põrandaliiste, kolmandad paigaldavad katusel plekitahvleid. Tööd jätkub kõigile, eriti aga kinooperaatorile. Kuid näitlejatena ei ole meist asja. Maksab vaid kellelgi märgata temale suunatud objektiivi, kui inimene otsekohe jätab töö ja hakkab «mängima». See ajab Jatsuni marru, kes püüab seltsimeest kõigest jõust jälle normaalselt käituma panna.

Kahekümne nelja meetri pikkuse ruumi parempoolne nurk, kambüüs, on muust osast vaheseinaga eraldatud.

Lõppeks on ehituspraht välja tassitud, põrand pühitud ja sisse toodud raske, kivisõega köetav ahi. Laastud süüdatakse põlema ning korstnast väljub esimene suits. Ülessulavad aknad hakkavad «nutma».

12. mail

Ilm on veidi paremaks muutunud. Määrdunud-kollane päike rajab endale pilvedes teed. Otsekohe muutub taevas mõnevõrra selgemaks. Lumi hakkab leegitsema ja tema pimestav sädelus sunnib tahtmatult silmi pilutama. Tuleb ette panna tumedad prillid. Vastasel korral võib kergesti jääda lumepimedaks, haigestuda ultravioletsetest kiirtest tingitud omapärasesse silmapõletikku. See on väga ebameeldiv asi, nimelt lumepimedus. Haigus hiilib kallale vargsi, tähelepandamatult. Seda tuleb meeles pidada mitte üksnes päikesepaistelisel, vaid ka pilvisel päeval. Kuid pilvise ilmaga on haigestumisoht isegi suurem, sest pilvede poolt hajutatud kiirgus sellisel päeval on eriti tugev.

Selle kohta kirjutas N. Sinadski: «... sombusel päeval võib fotoftalmiasse haigestuda kergemini kui selge ilmaga. Silmapõletiku tekkimiseks piisab kahe-kolmetunnilisest välisvalguse käes viibimisest.»

Kõigepealt kaob teil tasapindade kõrguste vahe eritlemise võime, seejärel tekib silmades aisting, nagu oleks silmalaugude alla riputatud peenikest liiva. Õhtuks muutuvad valud väljakannatamatuks. Silmadesse lööb põletik, laud tursuvad üles ja inimene jääb täiesti pimedaks ning muutub imestamisväärselt abituks. Õnneks annavad pimedas viibimine ja külmad kompressid teile teisel-kolmandal päeval nägemise tagasi. Kuid väiksemagi ettevaatamatuse puhul võib kõik uuesti korduda, ja seda iga kord, kui te suhtute põlglikult prillide kandmise reeglisse. Seejuures jääb inimene päikese käes viibides kauaks ajaks selle haiguse suhtes vastuvõtlikuks. Prilliklaasid võivad olla kas suitsuklaasist, rohelised või — kõige parem — merevaigu värvi. Pilvistel päevadel, kui kõik valge paistab olevat ühetasane, tingituna hajutatud valgusest, mis ei tekita varje, ning lumehangesid ja lume alt esiletungivaid jäärünkaid pole võimalik üksteisest eraldada, aitavad merevaigu värvi valgusfiltrid selgesti näha kõiki tee ebatasasusi. Põhjamaa rahvad, kes ei tunne tumedaid klaase, kasutavad sageli omapäraseid prille — puuplaadikestest

silmakaitseid, milledesse on tehtud pilud, kust valgus läbi tungib. Sellised prillid ei «higista» pakase käes, ei purune kukkumisel, kuid nende vaateväli on üsna piiratud.

Kui te juhuslikult kaotasite või lõhkusite ära prillid, võib silmakaitsed valmistada käepärast olevast materjalist — kasutatud filmilindist, papitükist või lihtsalt tumedast riideribast. Piisab peenikeste sisselõigetena või nõelatorgetena tehtud avadest. Kuid sel juhul, kui teil pole käepärast mitte midagi sobivat, püüdke sagedamini hoida pilk ümbruskonna või riietuse tumedatel esemetel. Taoliste «tühiste asjade» nagu prillide puudumine polaartöötaja varustuses võib töö nurja ajada. 1839. aastal korraldatud Moissejevi kelguekspeditsioon, mis suundus Novaja Zemlja rannikualasid uurima, äpardus täielikult — kõik ekspeditsioonist osavõtjad haigestusid lumeprillide puudumise tõttu juba esimestel päevadel lumepimedusse ja olid sunnitud tulemusteta tagasi pöörduma.

Seda ebameeldivat juhtumit meenutan ma kõigile ja igaühele igal võimalikul juhul, kuid varsti on vajadus selle järele kadunud, sest kellelgi ei ole tahtmist põdema jääda.

Kasutades head ilma ruttab astronoom kindlaks määrama meie asukohta. Kronomeeter käes, kiirustab ta oma abilist.

«Tee rutem, muidu ta sinder kaob jälle pilve taha.»

Kuid tema kartus on asjatu. Ning mõne aja pärast kannab Popkov kaardile uue punkti — jälle 87° põhjalaiust. Kogu triivimisaja jooksul ei ole me peaaegu üldse poolusele lähemale liikunud.

Kella seitsme paiku tormab Dmitrijev minu juurde ambulatooriumitelki.

«Anna kiiresti piiritust!» karjub ta, jõudnud vaevalt pea ukse vahelt sisse torgata.

«Mis on juhtunud?»

Vastuseks kostab hüüatus, mida küll kõige vähem oleks võinud jääkõrbes oodata:

«Püüdsime vähi!»

Dmitrijev näitab kätega saagi aukartust äratavaid mõõtmeid. Kuid otsustades katseklaasi tagasihoidliku suuruse järgi, mille ta oli piirituse jaoks kaasa võtnud, ei ole vähike kuigi kogukas. Eluavaldused nendel laiuskraadidel on sedavõrd kasinad, et isegi väike vähike kutsub esile kärarikka reaktsiooni, ja mitte üksnes Saša juures, kes

kannatab ekspansiivsuse all, vaid ka kõikide teiste jäävälja asukate juures.

... Laager on vajunud unne. Magavad järjekordse sondi üles lasknud aeroloogid. Magavad radistid oma uues korteris — raadiojaama kokkupandavas majas. Magab helikopteri meeskond, kurnatuna «reglementeeritud töödest». Magab ka mehaanik Komarov, kellel kogu päeva jooksul ei vedanud — kord rebenes tema poolt konstrueeritud puuri reguleerija kett, kord ütles mootor üles, kord sattus vesi untadesse. Unehõlma on vajunud Dmitrijev ja näeb arvatavasti unes püütud vähikest, kes muutub järk-järgult kaheksajalgseks polüübiks, kelle jaoks isegi Šarikov ei suuda sobivat anumat leida. Magab meie kokk-meteoroloog Šarikov, puhates välja köögi leitsakust. Unne on suikunud ka polaarjaama ülem, unustanud mõneks tunniks päevased mured ja askeldused. Ei maga ainult laagri korrapidaja. Täna on minu vahikord. Telgis sisiseb gaasileek. Ilmatu suur tükk lund, ulatudes üle ämbriääre, vajub pikkamööda allapoole ja muutub veeks. Kell tiksub, arvestades minutit minuti järel, ja otsekui kella taktis kõiguvad lae alla kuivama riputatud untad. Laual ei ole vaba kohta. Sinna on kuhjatud aparaate, raamatuid, vihikuid, kirjutusmasin, mitmesuguseid pudeleid ja niisugune üldsegi mitte mehelik, kuid siin väga vajalik ese nagu pudel «Punast Moskvat», mille lõhn tuletab meelde kauget Suurt maad ja palju selliseid asju, mis erilise selgusega meenuvad nüüd, kus ümberringi on lõputud jäälagendikud, kus ainult tuul koputab telgiseintele, justkui tahaks temagi end tule paistel soojendada, kus presentriidest põrand kattub aegapidi jääga ja Moskva korteri tavalist sisustust asendavad kerge alumiiniumist välivoodi koos magamiskotiga, gaasipliit ja väike vineerist lauake, mis igast ettevaatamatust liigutusest kõikuma lööb...

Laual kasvab suitsukonide hunnik, suureneb tindiplekkide arv paberilehtedel, kuid ikkagi tahaks veel edasi kirjutada. Kirjutada kõigest, mida näed, kirjutada selle ebatavalise elu kõikidest üksikasjadest jääväljal...

13. mail

Meil, otsekui sõidaksime laeva pardal, on läbi löönud merealane terminoloogia. Kööki nimetatakse kambüüsiks, sööklat ühiskajutiks, toiduvalmistajat kokaks, valvekorda

vahiks, aga signaalkella laevakellaks. Seda mitte üksnes sellepärast, et see on polaarjaamades tavaks kujunenud, vaid meie jääväli ujub mööda ookeani nagu päris laev.

Uues ühiskajutis käivad viimistlustööd, asetatakse laudu paigale ja pannakse vaipu põrandale. Ruum soojeneb kiiresti. Küsimus, kuidas lauda istuda, lahendatakse õige lihtsalt — nummerdatud nelinurksed papitükid pannakse mütsi ja igale sisseastujale hüüame kooris:

«Võta loosi!»

Nii määratakse igaühele tema alaline koht. Kambüüsis, ühiskajuti nurgas vaheseina taga, kolistab kastrulitega Vanja Sarikov — ta ei kaeba ruumikitsiküse üle, kuigi ruum ilmselt ei vasta tema kehaehitusele.

14. mail

On otsustatud regulaarselt igal reedel pidada loenguid ja seminare kõikidel erialadel. See on hea idee. Nüüd pühendatakse iga teadusliku rühma töösse kogu kollektiiv.

Täna on reede, ja pärast õhtusööki toimub esimene loeng.

Seinale ilmub maakaart ja rahulikult, kiirustamata alustab Trjošnikov oma jutustust Arktikast. Seal ta on — Kesk-Arktika. Aleksei Fjodorovitš osutab kaardikepiga sellele kohale, kus meridiaanid tiheda musta võrguna katavad ookeani tähistavat sinist pinda ja jooksevad kokku punktis nimetusega «põhjapoolus». Kuid meie pöördume tahtmatult akende poole, kust paistavad päikesekiirtes sätendavad lumelagendikud ja kummaliselt sinendavad rüsivallid. Meie jaoks ei ole Arktika lihtsalt abstraktne mõiste, vaid määratu suur polaarpiirkond, mis ümbritseb põhjapoolust [1], pindalaga 25 000 000 km^2, millest 15 000 000 km^2 moodustab ookean. Arktika — see on meie elu, töö, lootused ja katsumused. 8 000 000 km^2 sellest on pidevalt kaetud jääga, — sinna kuulub meie jääväli ja tuhanded teised teda ümbritsevad. Just sellepärast on lektori iga sõna meile kõigile nii sügavalt mõistetav ja lähedane. Kunagi loeti Arktika piiriks põhjapolaarjoont, tinglikku joont, mis kulges piki põhjalaiust 66°33′. Näis,

[1] Arktika sai oma nimetuse Suure Vankri tähekogu järgi (kreeka keeles Arktos), mille all ta asub. *Autor.*

nagu oleks ülesanne lahendatud — kogu territooriumi, mida see joon piirab, iseloomustab üldine omadus — polaarpäeva ja polaaröö vaheldumine. Kuid siit algasid raskused. Arktikasse «sattus» äkki täiesti mittearktiline Norra, aga Lõuna-Gröönimaa ja veel terve rida tõelisi polaaralasid jäid väljapoole piirjoont.

Sama vähe õnnestunuks osutus «botaaniline» piir, mis jookseb piki metsamassiivide põhjaserva.

Lõppude lõpuks tuli teadlaste-geograafide enamus järeldusele, et aluseks tuleb võtta rajoonide temperatuuriühtsus. Kõige soojemaks kuuks Kaug-Põhjas on juuli. Ja nii otsustatigi lugeda Arktikaks territooriumi, mille juulikuu keskmine temperatuur on madalam pluss kümnest kraadist. Läbi punktide, kus juulikuu keskmine temperatuur võrdus +10°, tõmmati joon — isoterm, mida teadlaste enamus loeb Arktika piiriks.

Aleksei Fjodorovitš jutustab sellest, kuidas eurooplased, otsides lühemaid mereteid Indiasse ja Hiinasse, palju aastaid tagajärjetult Arktikasse püüdsid tungida. Üksnes ajavahemikul 1818. aastast kuni 1854. aastani organiseeriti nelikümmend kaks polaarekspeditsiooni. Kuid justkui reegli järgi lõppesid need ebaõnnestumistega, olles kohanud läbimatuid jäälagendikke, karme lumetorme ja polaaröö pimedust. Alles 1893. aastal suutis noor andekas norra teadlane, polaaruurija Fridtjof Nansen viia ellu hiilgava idee — sõita laeval, mis triivib koos jääga, idast läände.

Sellel tolle aja kohta uskumatult julgel mõttel oli traagiline eellugu. 1879. aastal asus jahil «Jeannette» põhjapooluse poole teele Ameerika ekspeditsioon kapten De Longi juhtimisel. Laev kiiluti jäämasside vahele ja läks 1881. aasta juunikuus põhja Uus-Siberi saarte rajoonis. Osa meeskonnast õnnestus päästa, kuid ülejäänud, eesotsas kapteniga, surid nälga Leena jõe suudmes. Kolm aastat hiljem ilmus norra ajalehes «Morgenbladet» («Hommikuleht») professor Mohni artikkel. Teadlane kirjutas, et Gröönimaa edelarannikult on leitud esemeid, mis kuuluvad «Jeannette'i» meeskonnale, ja ta tegi oletuse, et esemed kanti sinna arvatavasti ajujää poolt, mis oli Uus-Siberi saarte juurest triivinud läbi terve Põhja-Jäämere. Sellesama artikli ja jää ajumist iseloomustavate andmete analüüs kinnitas Nanseni mõtet, et kui ehitada laev, mille kuju annab võimaluse vastu panna jää survele, siis võib sellel,

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

olles Uus-Siberi saarte juures jäässe kinni külmunud, koos jääväljadega läbi teha triivi üle põhjapooluse.

1893. kuni 1896. aastani kestis kangelaslik triiv «Framil» — niisugust nime kandis norralaste laev. See oli esimene polaarekspeditsioon, mis kogus laiaulatuslikke materjale Põhja-Jäämere keskosa kohta. Tollal kirjutas Nansen: «... meie ekspeditsioon ei lahendanud kaugeltki kõiki küsimusi, mis on seotud polaaravarustega, kuid tegi ära palju, et hävitada saladuskatet, mis siiani ümbritses seda piirkonda, ja meil oli võimalus saada selge ning õige ettekujutus maakera sellest osast, mis varem oli mähitud pimedusse, millest võis läbi tungida ainult fantaasia.»

Alles meie päevil algas plaanipärane pealetung Arktikale, mille majanduslikku tähtsust kuulutasid ette Venemaa parimad pojad.

1901. aastal kirjutas suur vene teadlane D. J. Mendelejev oma ettekandes rahandusminister Wittele:

«Võidu saavutamine tema (Põhja-Jäämere. — *Autor.*) jääväljade üle moodustab Venemaa Euroopa-osa kirde ja peaaegu kogu Siberi tuleviku ühe majanduslikest küsimustest... saaks võimalikuks ilma Suessi või teiste lõunamaa kanaliteta, oma ranniku läheduses, viia laevad või osagi neist Atlandi ookeanist Vaiksesse ookeani ja vastupidi...»

Ja nii hakkasid põhjamerede rannikuile tekkima asulad ning polaarjaamad. Hakkasid suitsema vabrikute korstnad. Laevad hakkasid sõitma piki Nõukogude Arktika rannikut.

Saabus 1932. aasta. 28. juulil väljus Arhangelski sadamast oma ajaloolisele reisile jäälõhkuja «Aleksander Sibirjakov». Võideldes raskete jääolude ja tormidega, tungisid meremehed visalt ida poole.

Võitluses jääga murdus laeva vintvõlli ots. Aurik kaotas kruvi. Kuid meremehed ei andnud alla. Seati üles purjed ja 1. oktoobriks jõudis «Sibirjakov» Beringi väina vabasse vette, olles kahe kuu ja kolme päevaga läbinud tee, millest inimesed unistasid juba nelisada aastat.

Arktika alistamise ajaloos algas uus ajajärk.

Samal aastal loodi ka Põhja-meretee Peavalitsus.

Põhja-meretee hakkas muutuma laevatatavaks trassiks, olles kõige lühemaks ühendavaks veeteeks meie kodumaa lääne- ja idaalade vahel. Ja tõesti, kõige lühemaks, sest

Murmanskist Vladivostokini on 5805 meremiili, kuna tee pikkus lõunamerede kaudu läbi Suessi kanali moodustab 12 829 meremiili.

Kui rängalt eksis tuntud austria polaaruurija Julius Payer, kes kinnitas, et «.... hiina tee, jaapani siid ja vürtsid Moluki saartelt ei hakka meile mitte kunagi koos jääväljadega saabuma. Nüüd ei usu enam keegi väilade kaubanduslikku väärtusse».

1937. aastal maandusid ajujääle põhjapooluse lähedal rasked mitmemootorilised lennukid. Nad tõid kohale neli nõukogude teadlast. Üheksa kuud elasid J. D. Papanin, P. P. Širšov, I. K. Fjodorov ja E. T. Krenkel jääpangal, ning kogunud laialdasi teaduslikke materjale, võeti uuesti laevale Grööni meres. See esimene triiviv polaarjaam, mida nimetati «Põhjapoolus 1», sai esiisaks samalaadsetele sõjajärgsetele polaarjaamadele. Järjekorra alusel anti neile nimeks «Põhjapoolus 2», «Põhjapoolus 3» ja «Põhjapoolus 4».

Nii sidus Trjošnikov oma esimeses loengus meie tööd kogu Kesk-Arktika uurimise ajalooga. Sellel õhtul saime teada palju huvitavat. Hea, et ees seisab veel terve hulk reedesi päevi.

18. mail

Eile ilmus esimene lumelõoke, polaarvööndi värvuke — väike hall udusuletups. Ta siristab lõbusalt meteoroloogide telgi juures, otsekui öeldes: «On kevad, sirr, aga teie ei märkagi, sirr-sirr. Oh teid, inimesi! Mis te magate!» Imeväärne kevadekuulutaja, millised tuuled küll kandsid sind nii kaugele maast? Kui palju mälestusi tõid sa endaga kaasa, väike külaline. Me töötame hiiglasuure varustusehunniku kallal, vaatame seda üle, sorteerime, ja kord üks, kord teine meie hulgast tõstab pilgu, otsides silmadega lumelõokest. «Kus ta on? Ega ta ära ei lenda?»

Tšerevitšnõi ja Ostrekini rühm on täielikult lõpetanud teaduslikud uurimistööd Põhja-Jäämeres ja teel koju tegid nad meile lahkumisvisiidi. Nendega koos pöördus lõppeks laagrisse tagasi Ponomarenko, kes kogu aeg oli töötanud ühes ekspeditsiooni «hüppavas rühmas». Kõik tervitasid rõõmuga tema tulekut, eriti aga Šamontjev ja Dmitrijev. Külalised lendasid varsti minema. Propellerid

hakkasid undama. Kuid masinal ei õnnestunud kuidagi kohalt liikuma hakata — suusad olid kinni külmunud. Kostja Kurkole anti kätte päratu suur puuhaamer, mida otsekui pilkamisi nimetatakse mikromeetriks, ja ta lõi täie hooga kord ühe, kord teise suusa vastu. See vahend aitas. Masin sööstis kohalt, jooksis starditeele ja jäi mootorite unnates hetkeks seisma. Siis kihutas ta mööda lennuvälja, tõusis õhku, tegi rüsijää kohal pöörde ning päikesekiirtes üleni hõbedasena särades lendas otse üle meie peade.

19. mail

Kes on üksainus kordki näinud Arktika vaikset päikeseküllast päeva, see ei saa kunagi unustada määratu suuri hõbedaselt säravaid lumivalgeid avarusi, helesiniseid jäävälju, mis on päikesesse uppunud ning sätendavad kuidagi erisuguselt, ja lõpuks kõige puhtamat taevasina, mis silmapiiril ühineb kaugete rüside sinaga.

Meteoroloogid Matveitšuk ja Malkov, kellega ühinen ka mina, lähevad lumeproove võtma — tuleb mõõta lume kõrgust ja teha kindlaks selle tihedus. Need regulaarselt teostatavad vaatlused aitavad jälgida lumikatte sulamise protsessi. Lumekaalu silinder surutakse lumme kogu selle sügavuse ulatuses. Saadud lumeproov kaalutakse erilisel kaalul, seejärel aga arvutavad meteoroloogid lihtsa valemi järgi välja lume tiheduse. Me liigume aeglaselt piki rüsivalli, jäädes peatuma iga kahekümne sammu järel, et võtta järjekordne proov.

Täna on juba kaks udusulgset lumelõokest lõbusa vidinaga üle meie peade lennanud. Tohutu mustendav kinnikülmumata lahvandus kaob loogeldes lääne suunas. Selle kaldad on üle külvatud värske rüsijääga otsekui kivirahnudega ja lahvandus sarnaneb täiesti rahulikule jõele, mis voolab lumiste küngaste vahel kusagil Venemaa keskvööndis. Aga rüsid, mis igast küljest piiravad meie jäävälja, tõusevad kohati kõrgele nagu mõne keskaegse kindluse tornid, kohati aga sarnanevad kivimurrule, kus raiutakse valgeid tasaseid plaate uusehituste jaoks. Kui polaarjaamas vaibub tegevus, vajub kõik sügavasse vaikusse. Siis on kuulda, kuidas kusagil eemal jääväli ragiseb või kuidas kellegi jalg kriginal lumega kaetud lõhesse vajub. Seejärel kaob kõik uuesti hääletusse vaikusse. Tae-

vas leegitseb hõõguv päikeseketas. Sellistel hetkedel avaneb sinu ees kevadiselt suurepärase ja sõnulseletamatult kauni Arktika rahulik suurus.

20. mail

Täna ja homme on aeroloogidel kibedad tööpäevad — kahe ööpäeva jooksul peavad nad iga kuue tunni järel atmosfääri laskma uue raadiosondi. Selline vaatluste tsükkel viiakse läbi üheaegselt kogu Nõukogude Liidu ulatuses iga kuu 20. ja 21. kuupäeval. Midagi erutavat peitub selles mõttes, et praegu, koos meiega, hakkavad atmosfääri sondeerima «Põhjapoolus 4», Dicksoni ja Jalta, Arhangelski ja Vladivostoki, Tallinna ja Bakuu, Leningradi ja Taškendi aeroloogid. Üheaegselt tõusevad sondid meie maa kohale kõikides punktides, kus asuvad aeroloogilised jaamad. Sel teel uuritakse atmosfääri nähtusi nende omavahelises seoses kogu meie maa territooriumi kohal. Tuhanded silmapaarid jälgivad üheaegselt kaugenevaid õhupalle, sajad aparaadid registreerivad nende lendu.

Õhtu eel lasksid hüdroloogid ookeani põhja trossi külge kinnitatud traali. See suur metallraam koos erilise kaabitsa ja võrguga järgneb jääväljale nagu oheliku otsas ja hakkab koguma kõike, mida ta kohtab oma teel ookeani põhjas. Ja olgu see ebatavaline mereloom või tavaline kivike — ühesuguse hoolikusega asetavad hüdroloogid selle teiste, juba kogutud «trofeede» hulka. Siin on kõik uus, kõik on tähtis, kõik pakub huvi.

21. mail

Ivan Maksimovitš Šarikov osutus üsna heade võimetega kokaks ning ta püüab võimaluste piires meie menüüd mitmekesistada kastmete ja pannkookidega, kuid isegi tema ohkab vahel värsketele kurkidele mõeldes.

«Millise salati ma küll teile oleksin valmistanud!» lausub Ivan Maksimovitš kuivatatud kartulilõike leotades. «Aga kus neid värskeid aedvilju säilitada? Niikuinii võtaks külm nad ära.»

Ilma salatita võib veel elada. Aga kuidas tulla toime ilma vitamiinideta? Regulaarselt iga päev saavad kõik lõuna ajal kaks polüvitamiini kuulikest, kuigi mõned püüa-

vad neid kompotiklaasi põhja jätta. Kord oli Komarov isegi naeratades lausunud, et teda ei ole mingisugune skorbuut kunagi võtnud ega võtagi. Just sellepärast, kasutades järjekordse reede õigust, jutustan ma täna skorbuudist, millega ühelgi minu kuulajaist õnneks ei ole tegemist olnud.

Inimesed õppisid skorbuuti tundma mitusada aastat tagasi, juba XIII sajandil. Seda nimetati rändurite haiguseks, sest skorbuudi juhtumid esinesid sageli kaugete meresõitude ja arktiliste reiside ajal.

Sõna skorbuut on tuletatud vanast taani sõnast *skjorbug*, mis tähendab suu ja kõhu haigust.

Prantsuse rändur, arst de Lamartiner kirjeldas oma raamatus «Teekond põhjamaadesse», mis anti välja 1653. aastal, skorbuudi sümptoome alljärgnevalt: «Kurk paistetas üles ja temperatuur tõusis järsult. Samuti paistetasid mu hambaigemed ja neist immitses rikkalikult verd. Hambad hakkasid liikuma ja mulle näis, et nad langevad otsekohe suust välja. See aga ei lubanud mul midagi kõva süüa. Kogu minu keha muutus uskumatult nõrgaks, mind haaras kurnav palavik, hingamine muutus katkendlikuks ning suust tuli halba lõhna. Ja kõigele lisaks oli tunda tugevat janu.»

1803. aastal, pärast inglise mereväekirurgi James Lindi katseid, viidi Briti laevadel sisse sunduslik sidrunimahla kui skorbuudivastase vahendi kasutamine. Tulemused ületasid igasugused lootused. Ning skorbuuti haigestumise juhtumid muutusid Inglise laevastikus haruldasteks.

Millest tekib skorbuut? Selle küsimuse kallal murdsid pead mitmete maade arstid. Nad kaldusid arvama, et skorbuut on nakkushaigus nagu siberi katk. Vene mereväearst A. G. Bacherach, kes avaldas 1786. aastal traktaadi «Praktiline arutlus skorbuudihaiguse kohta», arvestades seda, et «skorbuut iseenesest ei ole kuigi nakkav», arvas, et haigus ilmub siis, «kui kasutatavas toidus kaua aega puuduvad igasugused aedviljad, nagu kapsas, mitmesugused juurviljad, naerid ja maaõunad».

Kuid suurem enamus õpetatud meedikuid ja polaaruurijaid arvas, et skorbuut on reisidel valitsevate raskete elamistingimuste tulemuseks, pakase ja niiske külma mõju, liikumise vähesuse ja halva meeleolu resultaat.

Alles pärast N. I. Lunini avastust ja poola teadlase K. Funki töid, kes 1912. aastal avaldas oma õpetuse vitamiinidest, tehti kindlaks, et skorbuudi põhjuseks on toidus erilise skorbuudivastase faktori puudumine, mida hakati prantsuse professori Dremmandi ettepanekul nimetama C-vitamiiniks. Selgus, et imetajate hulgast ainult inimese ja merisea organism ei ole võimeline sünteesima seda vitamiini ja on sunnitud hankima seda väljastpoolt, toiduainetest. Ööpäeva jooksul vajab inimene mitte vähem kui 50 milligrammi C-vitamiini.

1928. aastal õnnestus ungari teadlasel Szent-Györgyl eraldada kapsalehtedest C-vitamiini puhtal kujul ja seda hakati nimetama askorbiinhappeks, see tähendab skorbuudivastaseks happeks. Aastail 1933—1934 õpiti tundma selle struktuuri ja loodi süntees. Nüüd võib igas apteegis leida askorbiinhappe hapukaid kuulikesi ja tablette, mis on saadud kunstlikul teel.

Ma olin niivõrd süvenenud jutustamisse, et alles korrapidaja Jona Kutšuberia meelitlev köhatamine sundis mind pilku kellale heitma.

Loeng lõppes. Ühiskajuti künnisel peatas mind Komarov.

«Ehk annad mulle enne magamaheitmist paar vitamiini?»

Babenko ei saanud seejuures jätta teravmeelitsemata:

«Millistest vitamiinidest sa puudust tunned — kas pekivõi viina-vitamiinist?»

22. mail

Telgis, kus elame meie Jatsuniga, toimub «perekonnanõukogu» — varsti algab lume sulamine ja me kavandame vahendeid, kuidas end vee eest kaitsta. Juba eile olime prao juures valmis vaadanud viieteistkümne sentimeetri paksuse noorjää ühetasased plaadid, mis jääväljade hiljutise kokkusurumise tõttu olid välja paiskunud. Teen ettepaneku rajada meie presentmaja alla jääplaatidest vundament.

«Olgu, teemegi nii,» on Ženja nõus. «Paneme kaks kihti jääplaate alla, ning ümber telgi, et päike neid ära ei sulataks, kuhjame lumevalli.»

Kuid töö osutus palju raskemaks, kui meie seda arvasime. Prao juurde oli oma tubli kakssada-kolmsada meet-

rit. Laadinud nartadele kõrge virna ehitusmaterjali, tirisime neid kõigest jõust, ja lõunaajaks olime võimelised liigutama vaid suud. Abi tuli meile Komarovi näol ja täiesti õigel ajal. Mihhail Semjonovitš ajas oma traktori prao äärde ja meie, sidunud puulattide ja köite abil kokku neli kelku, toimetasime vajaliku arvu jääplaate otse telgi juurde.

Kuid ehitustöödega ei tegele mitte üksnes meie. Laagri teises otsas meisterdavad helikopteri mehed masina remontimise jaoks kaht puust torni — ühte väiksemat, teist suuremat, kõrgusega umbes neli meetrit.

Tuurad õlal, sammusid meist mööda hüdroloogid, kes olid äsja lõpetanud kontroll-lattide püstitamise. Umbes kahesaja meetri kaugusel laagrist, lennuvälja taga, olid nad välja valinud väikese väljaku, märgistanud selle vaiadega ning väljaku keskele jäässe külmetanud sentimeetrimõõdustikuga puulatid. Nende abil on võimalik täpselt jälgida, kui kiiresti hakkavad päikese soojuse mõjul sulama lumi ja jää.

23. mail

Kevade tulek avaldub kõiges — elavhõbedasambas, mis tõuseb ikka kõrgemale ja kõrgemale, sulava lume valkjaspruunides laikudes, laagri kohal edasi-tagasi lendavate lumelindude lõbusas siristamises ning Bludnõi ja Mamai kilavas haukumises, kes tagajärjetult peavad jahti lindudele.

Kevade saabumisel võib muutuda kui mitte poeediks, siis vähemalt värsisepaks:

Nüüd tuli kevad üle külma maa
maailma lõppu siia kauge mere tagant.
Ja päike, pannes lume sulama,
me laagrilegi oma kiiri jagand.

Ta helendust on ainult poolik tund,
ja varjab end ta alla sompus loori,
kuid õhk on äkki nagu elustund,
täis harilikku, maiset häältekoori.

Ta jalajälgi näha igal pool.
Vee tilkumine telkidelt ei lakka
ühtsoodu alla. Oja arglik vool
teed otsima kesk lumevälja hakkab.

Ja polegi meil peagi hanges lund.
On loigulappe telgi ees ja taga.
Jääloss, me uhkus, muinasjutu-und
suud maigutades sulavetes magab.

Las kevade, me külaline hell,
näib mõnelegi kahvatumaks varjuks
sest «maisest» kevadest. Las südamel
ehk olla puudust puude õitetarjust,

kuid meile on ta tulek kallim veel
kui lõokese, kes taeva laulma lastud,
sest võtame ta põhjapoolusel
jääpangal triivival sel aastal vastu.

Kuid kevad tõi kaasa ka uusi muresid. Hakkasid riknema värsked toiduained, nagu liha ja kala.

«Teate, ehitame hoidla, raiume jäässe augu,» tegi ettepaneku helikopteri mehaanik, alati vaikiv Volodja Kuntšenko. «Pealt katame laudadega kinni.» Märgates Kanaki ja Kurko näol sarkastilist muiet, jäi ta vait.

Nemad mäletasid väga hästi, kuidas polaarjaamas «Põhjapoolus 2» taoline külmutuskapp ehitati, mida mõne päeva pärast väga tabavalt nimetati «lihamädandajaks», sest toiduained riknesid selles veelgi kiiremini kui virnas seistes.

Otse uskumatu — ümberringi on miljardeid tonne jääd, kuid korralikku jääkeldrit ei ole võimalik ehitada. Häda seisab selles, et jääle nagu klaasilegi on omane niinimetatud kasvuhoone-efekt. Päikesekiired tungivad raskusteta läbi klaasi, aga kui selle all asub tumedat värvi ese, neelab viimane otsekohe spektri soojusliku osa ja soojus otsekui akumuleerub klaaskatuse alla. Kõik on kuulnud maasikaist ja tomateist, mis valmivad keset talve kasvuhooneis. Nende ehitamise juures kasutatakse just seda päikesekiirte omadust. Nii on ka jääga.

Jää pealmine koorik peaks nagu päikesekiired kinni ning selle alla koguneb soojust isegi märkimisväärselt madala õhutemperatuuri puhul.

Tuli tühjadest bensiinivaatidest ja laudadest riiulid ehitada, milledele me paigutasime lihabriketid, kalad ja leivad. Tõsi, liha tuuldus kiiresti ja selle viie- kuni kümnesentimeetrine kiht muutus toidukõlbmatuks, kuid see oli siiski väljapääs. Kala säilitamisega aitasid meil toime tulla Kanaki kogemused. Võtnud istet kambüüsi juures, rooki-

sime kahekesi pool päeva kalu, lõikasime seljad peast sabani lõhki ja raputasime nad rikkalikult soolaga üle. Ainult leivaga ei osanud me midagi peale hakata ja viimased ärakuivanud leivapätsid jäidki niiviisi puutumatult seisma, kuni Ivan Maksimovitš nad lõpuks kotlettide valmistamisel ära kasutas.

Komarov, kellele meie «ehitusalased loorberid» rahu ei andnud, saavutas täna rohkem — veeretas helikopteri seisuplatsilt kohale kuus bensiinivaati, kaevas nad lumme ja, katnud pealt laudpõrandaga, püstitas sellele alusele oma telgi. Tuli välja, võta või jäta, päris polüneesia vaiehitis.

24. mail

Me ajume ikka veel 87. paralleeli läheduses. Kord triivime mõne minuti võrra lõuna poole, siis ületame uuesti selle ja suundume põhja. Meie jääväljast laeva kiiruse ja suuna üle me kahjuks valitseda ei saa. Aga kõik soovivad kiiremini põhjapooluse lähedusse jõuda. Kas seetõttu midagi meie ümber muutub — lume värvus, rüside välimus, ilm? Või ilmub järsku ookeani keskele veel midagi ennenägematut? See on arvatavasti ainult inimesele omane püüdlus — saavutada lõppeks palavasti ihaldatud eesmärk. Aga põhjapoolus — isegi nimetusse endasse on kätketud midagi ebaharilikult romantilist, eriti neile, kes iialgi pole olnud sellele nii lähedal kui meie praegu.

Koos Jevgeni Jatsuniga lõpetasime poolemeetrise rüsijääst vundamendi ehitamise ja tõstsime sellele oma telgi. Kaks ballooni ukse kõrval asendavad sambaid, aga tühjad patareikastid — marmorastmeid. Põrandale laotasime kaks kihti pehmeid põdranahku ning katsime need vineertahvlite ja presendiga. Piki külgseinu on paigutatud voodid. Otse illuminaatori juures asetseb laud. Sellest mõlemal pool seisvatesse omatehtud vineerkappidesse on laotud esemed ja raamatud. Sissekäigust vasakul asub pesulaud, paremal — gaasipliit. Ühe sõnaga — kõik mugavused. Telgis on soe. Riiulitel säravad sterilisaatorid ning kui tuulehoog paiskub vastu seina, siis klirisevad heledalt mõõtklaasid.

Seoses «normaalsete elamistingimuste» loomisega otsime kastidest üles sulgtekid ja valged linad. Varem ei

osanud me isegi aimata, kui tore on linade vahel teki all magada, kusjuures ühtki sinu liigutust ei piira magamiskoti kitsus ega ole vaja kinni tõmmata ümbrisriide tõmblukku, mis kord ei taha lahti minna, kord jälle lasta end kinni tõmmata. Täna me magame esmakordselt tüki aja järel jälle täiesti nagu Suurel maal.

Tõsi küll, mitte päriselt nagu mandril. Aprillikuus tekkinud pragu on äkki laienenud kahesajale meetrile. Mustad lained veerevad mööda veepinda, on kuulda, kuidas nad loksuvad ja vastu jäist kallast löövad. Ookean ähvardab meid uuesti: «Küll te mind veel tunda saate!»

26. mail

Mihhail Komarov on minu esimene tõeline patsient. Pärast tähelepanelikku läbivaatust jõuan järeldusele, et tal on kolmas vasakpoolne roie murdunud. Ta tunnistab avameelselt, et oli traktori parandamise ajal raskelt rinnuli võllile kukkunud. Pannud selga kitli ja steriliseerinud vajalikud instrumendid, asun ravimisele. Miša piidleb novokaiiniampulle ja nurub — «Vala vähem!», kuid mina käitun kirurgia poolt soovitatud reeglite järgi ja süstin vigastatud kohta 10 mm^3 novokaiinilahust. Valu hajub kiiresti ja kergendustundega köhib Komarov vabalt kurgu puhtaks.

Täna, pärast õhtusööki, toimub esimene kinoseanss. Kõik kogunevad ühiskajutisse tund aega varem. Ljonja Razbaš ja Vassili Kanaki, radist ja aeroloog, esinevad kinomehaanikute osas. Esimene meisterdab poolest voodilinast ekraani, teine aga seab kinoaparaadi korda. Täpselt kell kaks päeval kostavad valjuhääldajast esimesed laulu-helid ja kujutused lõuendil muutuvad teravaks. See on esimene kinoseanss mitte üksnes meie jääväljal, vaid kaheksakümne seitsmendal põhjalaiuskraadil üldse. Kino on tähelepanuväärseks uuenduseks triivivates polaarjaamades. Jookseb lõunamaine, kuum film «Tule tagasi Sorrentosse». Raske on kirjeldada meie ekraani poole pööratud nägude ilmet. Asi ei seisne filmis, imetlusväärne on sündmus ise — kino jääkõrbes!

Kuna meie telgis on nüüd küllalt ruumi ja ka soe, siis võib alustada regulaarseid arstlikke läbivaatusi.

Tõsi, igaüks suhtub sellesse küllaltki pikka protseduuri oma iseloomu kohaselt. Malkovit näiteks huvitavad üksikasjad — millisel põhimõttel on üles ehitatud vererõhu mõõtmine ja kas peab muutuma punaste vereliblede hulk. Dmitrijevit — kuidas määrata veregruppi ja mis juhtub siis, kui üle kanda mitte seda verd, mida oleks vaja. Volodja Šamontjevit — kas ei saaks lühendada läbivaatuse aega — ta on alati millegagi tegev ja kardab kaotada liigset minutit.

Ja läbivaatus võtab tõesti palju aega. Tuleb lugeda pulsilööke, mõõta temperatuuri ja vererõhku, teostada niinimetatud füsioloogilised koormusekatsed, määrata hemoglobiini hulk ja lõpuks üksikasjalikult pärida kõige üle, mis on seotud enesetunde muutumisega. Sellised igakuised läbivaatused aitavad mul pidevalt kontrollida seltsimeeste tervislikku seisukorda.

Vastuvõtmisele kulub kogu päev. Ainult paar korda teen väikese vaheaja, et külastada Komarovi, kes tunneb end juba palju paremini, ja veel, et lõunatada ja õhtust süüa.

Hilja õhtul astun sisse raadioruhvi. Ülemisel koil, riputanud paksudes villastes sokkides jalad üle ääre, istub Ljonja ja jutustab vaimustatult Matveitšukile oma pisipojast Andreikast, kelle foto on otse Ljonja pea kohale seinale kinnitatud.

Kurko on keskendunud järjekordse ilmateate üleandmisse, mille äsja tõi Georgi Ivanovitš.

Trjošnikov, kes on samuti siia elama asunud, popsutab piipu ja lehitseb saabunud radiogrammide žurnaali.

«Jaa,» sõnab ta äkitselt sünge häälega. «Tolstikovi jääväli on kaheks murdunud.»

Aleksei Fjodorovitši kipras kulmudest võib järeldada, et ta on mõttes juba ette kujutanud, kuidas see meie jääväljal võiks toimuda.

«Aleksei Fjodorovitš, kus nad praegu asuvad?» — Kostja võtab kõrvaklapid peast ja vaatab poolviltu Trjošnikovile otsa.

«Arvatavasti seitsmekümne kuuendal paralleelil, poolteist tuhat kilomeetrit meist eemal. Nad on praegu meie kõige lähemad naabrid.»

«Mis siis ikka, kui nad on nii lähedal, siis võime neile külla minna,» naerab Ljonja vallatult. «Kuid mina pean loobuma, sest tuleb vastu võtta raadiovaht Konstantin Mitrofanovitšilt.»

28. mail

Järjekordne reede algab Vassili Kanaki loenguga aeroloogia probleemidest, mis nüüd on muutunud ilmastiku määramise teaduse lahutamata osaks.

«Head ilma on ju kõigile vaja — transpordile, põllumajandusele, lennuväele,» kõneleb lektor ja lisab naeratades: «Isegi jalgpallisõpradele. Ja enne kui sünoptikud hakkavad koostama prognoose, pöörduvad nad eelkõige abi saamiseks aeroloogide poole, kes tegelevad pilvede, tuule, temperatuuri ja õhurõhuga, mis atmosfääris on väga ebapüsivad.

Veerand sajandit on möödunud sellest päevast, kui 1929. aastal teadlane Moltšanov esimesena maailmas konstrueeris ja laskis üles raadiosondi. Nüüd saadavad sajad aeroloogilised jaamad iga päev kergeid õhupalle, raadiosonde, taevalaotusse, sinna tropo- ja stratosfääri kööki, kus valmistatakse ilma. Teadlased koguvad üha uusi andmeid Maa atmosfääri ehituse ja koostise kohta. Kerge kummipall tõuseb üles ning eriaparaat saadab automaatselt raadiosignaale — punkte ja kriipse, teateid atmosfääri seisundist seal üleval. Õhupall tõuseb seni, kuni kusagil kõrguses selle maht suureneb sedavõrd, et kest ei pea enam vastu ja lõhkeb kui seebimull. Nii näiteks kolmekümne kilomeetri kõrgusel õhupalli maht suureneb kuni saja kuupmeetrini ja isegi enam,» jutustab Kanaki. «Maa pealt jälgib vaatleja-aeroloog teodoliidi abil kaua oma hoolealuse lendu ning märgib iga minuti järel žurnaali õhupalli koordinaadid. Seejärel kantakse saadud kõverjoon millimeetripaberile, tehakse arvutused ja otsekohe on teada, kus ja millisel kõrgusel maapinnast muutub tuule kiirus. Kui aga dešifreerida sondi signaalid, saab aeroloog täpse ettekujutuse temperatuurist, niiskusest ja õhurõhust atmosfääri mitmesugustes kihtides.»

Aeroloogide rühma töötamise ajal triivivas polaarjaamas «Põhjapoolus 2», millest võttis osa ka Vassili Gavrilovitš, õnnestus esmakordselt saada iseloomustavaid andmeid mitte üksnes troposfääri, vaid ka stratosfääri alumiste kihtide kohta. Määrati kindlaks, et siia, Arktika südamesse, tungivad suures kõrguses troopilised õhumassid. Need andmed kinnitasid lõplikult oletust, et Kesk-Arktikas pole olemas mingit «külma õhumütsi». «Kuid teooria teooriaks. Aga mis sunnib meid ikkagi nii tähelepanelikult uurima atmosfääris toimuvaid nähtusi?» Kanaki koputas kepiga paljutähendavalt vastu maakaarti. «Näete siin,» ta osutas ekvaatori paksule mustale joonele, «soojenevad õhumassid kõige tugevamini, samal ajal aga jaheneb polaarpiirkondades õhk maksimaalselt. Kui maakera ei pöörleks ümber oma telje, jääks liikumatult seisma, ning maapind oleks ühetasane, siis toimuks õhuvahetus täpselt nii nagu meil ühiskajutis. Kuule, Ljoša, vabasta koht ukse juures!»

Babenko nihutas tooli eemale.

«Vaadake, ukse alt tulvab sisse auru — see on ühiskajutisse tungiv külm välisõhk, mis surub eemale sooja, kaalult kergemat õhku. Viimane väljub üleval asuvate pragude kaudu. On arusaadav?» Me noogutame mõistvalt pead ja Gavrilõtš jätkab: «Soe õhk liigub ekvaatorilt pooluse suunas üleval, külm õhk aga allpool vastupidises suunas. Kuid maakera pöörlemine ja pinnase reljeefi mitmekesisus raskendavad õhu liikumist. Alatasa põrkavad sooja ja külma õhu voolused kokku ja moodustavad võimsaid tuulepööriseid — tsükloneid. Need võivad tekkida üheaegselt paljudes kohtades ja liiguvad põhjapoolkeral tavaliselt läänest itta. Kui õigeaegselt kindlaks määrata tsükloni tekkimise aeg ja koht, selgitada selle liikumise suund ja kiirus, on võimalik ilma lähema aja peale prognoosida. Nüüd on teile, ma loodan, selge, miks sünoptikud Suurel maal tahavad väga kiiresti saada andmeid ilma kohta Põhja-Jäämeres triivivalt polaarjaamalt.»

Kanaki vaatas rahuldunult kuulajaid ja äkki, püüdnud Matveitšuki pilgu, takerdus.

«Muuseas,» lausus ta pärast hetkelist vaikimist. «Eriteadlane tsüklonite ja prognooside alal on meil Georgi Ivanovitš ja ma ei taha edasiste seletustega temalt leiba ära võtta.»

Toimetuse kolleegium ei saa kurta materjalipuuduse üle

Raadioruhv on igast küljest veega ümbritsetud ja läbimärgadena nihutame me seda kuivale kohale

Jääväli, millel asub laager, on muutunud ebakorrapärase hulknurga sarnaseks

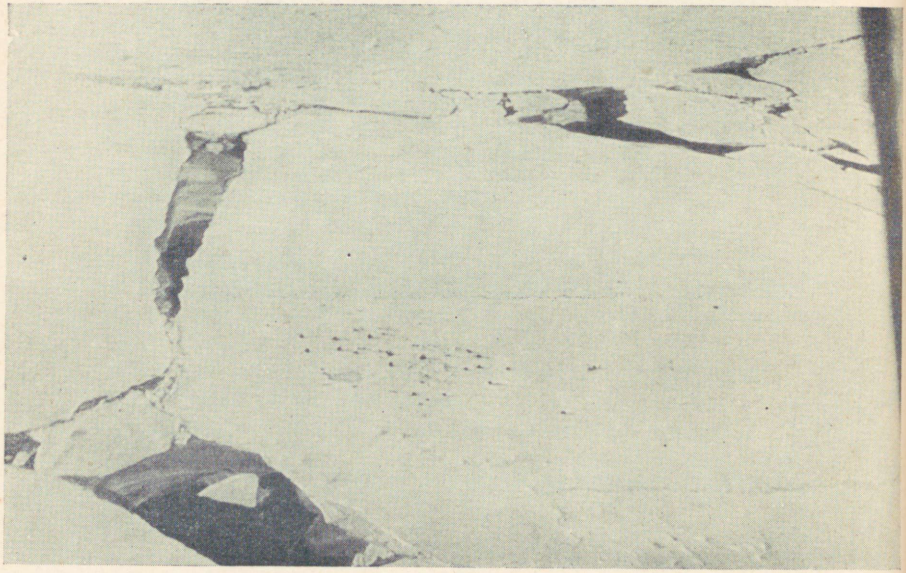

Kanaki võttis istet ja auditooriumi tähelepanu köitis Matveitšuk.

Georgi Ivanovitš pühendab meid meteoroloogia — «täppisteadustest kõige ebatäpsema» teaduse saladustesse, nagu meie teravmeelitsejad meteoroloogiat naljatades kutsuvad. Ta jutustab, kuidas mitmesugustest paikadest üle kogu Nõukogude Liidu saabuvad Ilmateadete Keskbüroole andmed ilma kohta ja kuidas kogenud tehnikud-sünoptikud, katnud numbritega geograafilise kaardi, tõmbavad sinna peenikesi looklevaid samarõhujooni — isobaare, fronte, määravad nende liikumise suuna ning koostavad seejärel oma prognoosid.

1. juunil

Täna on ametliku, kalendrijärgse suve esimene päev. Kuigi päike paistab nagu kord ja kohus ning pakast ei ole üle üheksa kraadi, on ikkagi külm, sest puhub tugev lõunatuul. Oleme jälle kümne minuti võrra edasi liikunud, teisele poole kaheksakümne seitsmendat paralleeli. Nüüd triivime kord põhja, korda ida poole. Tuul tugevneb ja arvatavasti hakkame liikuma senisest kiiremini. Oleks hea, kui see sünniks jäävälja purunemiseta ja jää kruvimiseta.

Pärast lõunat suundume väikese rühmaga laagri ümbrust filmima. Kõik särab nii pidulikult sõbralike päikesekiirte käes, et heameelega võtaks eest tumedad prillid ja imetleks loodust.

Rüsistunud jääpankade vahel sinendab lahtine vesi ja me liigume aeg-ajalt peatudes ettevaatlikult piki seljandikke, et mitte kogemata sisse kukkuda. Kaugusse suunduva laia lahvanduse pael, mis on kaetud noorjääga ning kergelt täis tuisanud värsket lund, meenutab ootamatult rahulikku külavaheteed talvisel päeval. Kuid rüsid, mis ümbritsevad laagrit lõunast ja edelast, kasvavad järjekindlalt ning me hakkame juba harjuma mõttega, et varem või hiljem tuleb meil üle kolida lennuvälja taga asuvale väljale. Seal vahest on jää kindlam.

Laagripaik avaneb meie ees nagu peo peal. Härmatis on telkidelt üles sulanud ja nad on muutunud tumedavärvilisteks, otsekui oleksid päikese käes päevitunud. Kambüüsi korstnast keerleb suitsu. Haruldaselt rahulik pilt.

3. juunil

Ühiskajuti järel on kõige avaramaks ruumiks aeroloogide telk. Siia on peale Kanaki, Poslavski ja Tsigelnitski asunud ka Šarikov. Ehkki kaks elanikku on pidevalt ära — Ivan Maksimovitš kogu päev kambüüsis ning üks aeroloogidest gaasihoidlate juures vahis —, on telgis, tingituna aparaatide rohkusest, üsna kitsas.

Ma istun kastil Kanaki kõrval, kes, katkestamata tööd, — ta valmistub välja laskma järjekordset raadiosondi — jutustab innustunult viimaste vaatluste tulemustest. Need on täna eriti huvitavad.

Vaatamata kuuekraadisele külmale on õhk maa kohal neljasaja meetri kõrgusel hakanud soojenema ning viiesaja meetri juures ulatub selle temperatuur pluss nelja kraadini. Alles tuhande viiesaja meetri kõrgusel maapinnast hakkab temperatuur uuesti langema. Seega on Põhja-Jäämere keskossa tunginud soojad õhumassid moodustanud peaaegu kilomeetrise läbimõõduga kihi külmas arktilises õhus.

4. juunil

Kuigi talve saabumiseni on veel üsna palju aega, koostame meie nagu ettenägelikud peremehed, kes valmistavad rege suvel, toiduainete üksikasjalikku nimekirja sügis-talviseks perioodiks. Aeg-ajalt pistab keegi oma pea telki ning me kuuleme kõige ootamatumaid soove ja nõuandeid: «Ärge unustage nimekirja võtmast viinereid!» või «Poleks halb voblat küsida». Kui tellimuse koostamine oli lõpetatud, tuli välja, et seda polnud mitte vähem kui seitse tonni. Kuid üldse, arvestades meie head isu, ei olegi seda nii väga palju.

5. juunil

Tuulevaikus. Jõuetult ripneb lipp masti otsas. Väikesed hõbedased pilved on kahvatusinises taevas kinni külmunud. Kõik on liikumatult paigale tardunud.

Telgi must lõuendkatus koondab sedavõrd päikesekiiri, et isegi laua kõrgusel püsib temperatuur +20° ligidal, olgugi et hommikust saadik gaas ei põle. Paar-kolm päeva sellist ilma, ja siis hakkavad mööda jäävälja voo-

lama jõed. Ning kogu aeg on tunne, et kui vesi minema voolab, me näeme musta mulda. Kuid see mulje hajub silmapilkselt — maksab vaid astuda hüdroloogilisse telki ja heita pilk ümmargusse jääauku: on näha, kus kohal tumedas vees lõpeb jäämassiiv. Jää näib olevat üsna õhuke ja tahtmatult tungib vargsi pähe mõte jalge all oleva pinna ebakindlusest. Ja tõesti — mis on kolm meetrit jääd võrreldes nelja kilomeetri sügavuse veega, millest jää meid lahutab!

Täna olid isegi kõige tuntumad kummisäärikute vaenlased sunnitud alistuma — teiste jalanõudega ei ole enam võimalik end vee eest kaitsta.

Mida soojem on «õues», seda rohkem on mul patsiente. Ja siin pole midagi imestada — niipea kui päike paistma hakkab, tormavad kõik riietusele tähelepanu osutamata majakestest ja telkidest välja, otsekui asuksime troopikas, mitte aga põhjapoolusel. Tõsi küll, seni on karastatud talvitajad õnnelikult pääsenud — kerge kõha, aevastamise või väikese kurgukatarriga — muuseas, selles on süüdi ka paberossid! Kõikidele haigetele maitsevad piparmünditabletid penitsilliiniga ja mina ei koonerda, jagan neid kõigile.

Koerad peesitavad päikese paistel, pilutades silmi ja sirutades end laisalt. Esmakordselt ei ole neil mingisugust tahtmist ei joosta ega hullata. Nende kahused kasukad osutuvad täna liigseiks ning ei vasta enam käesoleva hooaja tingimustele. Enam pole näha linde, kelle peale meie koerad nii innukalt jahti pidasid — lumelõokesed on ära lennanud. Mis sundis neid loobuma niivõrd külluslikust söögilauast? Kus mujal nii kaugel mannermaast võiksid nad toitu leida? Arvatavasti viis neid kaasa tugev tuul, mis eelmistel päevadel puhus.

7. juunil

Mazuruk lendab siia. Kuidas kirjeldada meid kõiki haaranud ootamisärevust? Kord siin, kord seal kogunetakse rühmiti kokku ja mõistatatakse: «Mida ta meile kaasa toob?»

«Kas ta tõesti kirju ei too?» küsib Ljonja Razbaš murelikku häälega juba mitmendat korda, otseselt kellegi poole pöördumata.

Isegi rahuliku iseloomuga Matveitšuk ja Zmatšinski hakkavad kahtlema — kas tuuakse kirju või mitte? Aga järsku unustati need kaasa võtmata? Võib-olla kodus ei teatud, et lennuk siia lendab?

Kui lennuki saabumiseni on jäänud umbes neliküm-mend minutit, asume helikopterisse ja lendame «kauba-jaama». Võtame stardivarustuse lahti ja laotame maha suure musta T-tähe. Piki maandumisrada torkame üks-teise kõrvale lumme mustad lipukesed. Lõppeks ilmub taevaservale tume täpp, mis oma mõõtmeilt kiiresti suu-reneb. Lennuk suundub laagripaiga poole ja, teinud selle kohal tiiru, lendab uuesti meie juurde. Süüdatakse suitsu-küünal. Mustad suitsurõngad kaovad rüsivallide taha. IL-12 N-525 hakkab maanduma. Kabiini akende tagant paistab Ilja Pavlovitš oma traditsioonilises sinises kamp-sunis — ta viipab meile käega. Kui masin seisma jääb, avab ta akna ja hüüab meile midagi. Me ei saa aru. Siis ajab ta põsed punni ja puhub naerdes meie poole. Keegi siiski taipab — masin on vaja pöörata vastutuult. Koma-rov tõstab veel korraks käe, näidates peatuskoha suunda.

Kõik kogunevad ühiskajutisse. Lauad on täis kuhjatud pakke ja ümbrikke. Pianiinol roosatab suur geraanium — lendurite kingitus.

Ivan Maksimovitš laob mõnuga kastidest taldrikuile värsket aed- ja puuvilja ning lükkab vankumatult tagasi kõik palved maitsta neid enne lõunat.

Esimesel hetkel tormavad kõik kirjade juurde. Valitseb vaikus, mida katkestavad aeg-ajalt valjud hüüded. See-järel, pannud külalised istuma, sunnime me neid jutus-tama kõigest maailmas, kuni lõpuks Trjošnikov meelde tuletab, et mõne tunni pärast tuleb lendureil uuesti asuda pikale teekonnale ookeani kohal — neile tuleb anda puhkust, et nad saaksid kosuda enne teeleasumist.

Saatnud lennuki ära, süveneme uuesti kirjade luge-misse. Meeleldi loeme veel mitu korda läbi meile saabu-nud kallid kirjad.

8. juunil

Ilm muutub üha soojemaks. Lumikate on tunduvalt madalamale vajunud ja kohati tekkinud nõokesed paljas-tavad vanu pragusid. Ilmneb, et meie jääväli on varem üsna tublisti kannatada saanud.

Vaikus. Helesinises taevas ujuvad aeglaselt läbipaistvad valged pilved, mis sarnanevad mingi hiiglasuure kummalise linnu sulgedega. Rüsid on hakanud sulama, hiilates päikese käes, otsekui oleksid nad üleni kaetud glasuuriga. Iga tumedam lumme jäetud ese tõmbab nagu magnet enda poole päikesekiiri ja vajub jäässe sulades silmanähtavalt sügavamale.

Paljude telkide all lirtsub juba vesi. Ainult Komarov ja meie ei «uju» veel. Jatsuniga kordamööda katame aegajalt lumega meie telgi jääst alust — vastasel korral ei saa sellel olla pikka iga.

Põhja poolt kandus meieni udu, mis mähkis telgid tihedasse loori, kuid ujus otsekohe sama kiiresti edasi, jättes kastide virnale halle torte.

9. juunil

Babenko tõusis täna «enne kukke ja koitu» ja vaevas meteorolooge peaaegu iga kümne minuti järel küsimusega — ega ilm halvaks muutu? Saanud lohutava vastuse, kadus ta joostes helikopteri suunas, mille juures mehaanikud juba hommikust saadik askeldavad. Helikopteri meestel seisab ees esimene pikk reis hüdroloogiliste tööde läbiviimiseks 50—100 kilomeetri kaugusel polaarjaamast. Uurimistööd annavad täiendavaid andmeid merepõhja reljeefi ja hoovuste iseloomu kohta Põhja-Jäämeres.

Kella kolmeks tassis Šamontjev meeskonna abil masinasse hüdroloogilise vintsi, puurid ja batomeetrid. Meie raadiojaama ülem Kurko lendab nendega kaasa pardaradistina. See näitab veel kord ülesande tähtsust.

Helikopteri juurde koguneb väike rühm ärasaatjaid. Masin kaob kiiresti kaugusse, ning tunni aja pärast saabub esimene teade: «Oleme kohal, mõõdame ookeani sügavust.»

Kell seitse õhtul oli kagu suunast kuulda mootori müri nat ja varsti ilmus rüsivallide kohale õnnelikult tagasisaabunud helikopter. Rändurid jutustasid elavalt kõigest nähtust, kuid nende jaoks oli meil tagavaraks huvitav teade — täna saime Burhanovilt telegrammi.

Kuuendal juunil maandus polaarjaama «Põhjapoolus 4» komandör Vassili Melnikov samale jääväljale, kus 1950. aasta pakasel aprillióöl olid maandunud triiviva

jaama «Põhjapoolus 2» kollektiivi esimesed liikmed. Teinud läbi ajumise mööda ringjoont, oli jääväli nelja aasta pärast jõudnud peaaegu samasse paika tagasi, kust ta oma triivi alustas, rajooni 75°05′ põhjalaiust ja 184°40′ idapikkust. Kõik oli säilinud, isegi telgid, mis olid kindlalt vastu pidanud mitmeaastasele polaartormide rünnakule. Tõsi, nende purjeriidest katused olid ära pleekinud, muutunud mustast valgeks. Telkide alune jääpõrand, mis oli kaitstud päikesekiirte eest, oli jäänud muutumatuks. Samal ajal oli ümberringi igal aastal toimunud intensiivne sulamine, ning telgid kõrgusid nagu hiiglasuured paksudel poolemeetristel jalgadel asuvad seened jäävälja kohal. Jala kõrguse järgi oli kerge kindlaks määrata jääkihi paksust, mis nende aastate jooksul oli pealt ära sulanud. See oli jäävälja omamoodi noorenemine, sest jää paksus oli jäänud endiseks — kolm meetrit.

«Põhjapoolus 2» triivist osavõtja Ivan Grigorjevitš Petrov, kes oli kohale saabunud koos helikopteri meeskonna liikmetega, võis kerge vaevaga meelde tuletada laagri ehituste paigutuse. Säilinud oli isegi jäävall, mis oli polaarjaama peale liikunud 1951. aasta veebruaris, ainult selle piirjooned olid mõnevõrra silendunud ja ei paistnud enam nii ähvardavaina kui tollal.

10. juunil

Põhjatuul tõmbas taevasse tihedad pilvekardinad. Päike on kadunud, kuid lume sulamine jätkub. Kambüüsist väljudes ulatub vesi nüüd pahkluuni. Ühiskajuti kõrval, seal, kus kunagi sirendas «lumepalee», on nüüd sügav loik, mille vett Šarikov ruttas kasutama majanduslikuks otstarbeks, hoides sellega kokku aega ja gaasi vee sulatamiseks lumest. Tekkinud sulaveed meis erilist kartust ei ärata, sest mehaaniliste puuride abil võime igal ajal läbi puurida jääpinna nendes kohtades, kus vett on kõige enam kogunenud, ja lasta vee ookeani. Kuid meie esimesed katsed lõppesid ebaõnnestumistega — jääväli, millele oli kogunenud väga palju lund, istus sügavalt vees ja ookeani veepind puuraugus osutus kõrgemaks, kui seda meie ürituse heaks kordaminekuks vaja oli.

Viimastel päevadel on meie triiv mõnevõrra takerdunud ja me eksleme 88. laiuskraadi teise ja kümnenda minuti vahel. Aleksei Fjodorovitš arvab, et me hakkame

liikuma Ellesmere'i maa suunas. Kui tuuled meid juhuslikult ei sega, siis arvatavasti möödume poolusest ida poolt. Ja kuigi pooluse juures maakera kumerust eriti näha ei ole, hoolimata ühe meie korrespondendist sõbra täiesti kindlast veendumusest, tunnevad paljud meie kollektiivi liikmed tõsiselt kahju, et meie triiv «nii ebaõnnestunult» kulgeb.

11. juunil

Täna on reede. Jevgeni Jatsun jutustas meile kaua ja innukalt värvilisest fotograafiast ning kombineeritud võtete tehnikast. Ta vist ei olekski lõpetanud, kui Trjošnikov poleks meelde tuletanud, et on aeg laiali minna.

Udusombune taevas meie kohal on hallikasvalge, jää värvi. Ta on nagu hiiglasuur peegel, millest vaatab vastu ookeani pind. Taamal, kolme-nelja kilomeetri kaugusel põhja suunas, on palju lahtist vett ning selle kohal on taevas täiesti halkjaspruun või, nagu öeldakse, «veetaevas».

13. juunil

Eile suundus helikopter järjekordsele hüdroloogilisele reisile põhja poole. Alles täna vastu hommikut tagasi pöördunud helikopteri meeskonna liikmed ja hüdroloog on saadud muljete mõju all. Isegi veidi flegmaatiline Šamontjev on erakordselt elevil — ookeani mõõtmise tulemused osutusid ootamatuiks. Punktis, mille koordinaadid olid 87°40′ põhjalaiust ja 164°50′ idapikkust, osutus vee sügavuseks 2500 meetrit. See on 1200 meetri võrra vähem kui meie jäävälja all. Mõõtmise õigsust kinnitas kahekordne loodi allalaskmine. Nähtavasti olid hüdroloogid sattunud veealuse Lomonossovi künnise ühele harule. Teaduslike andmete kõrval tõid nad kaasa veel jahiuudiseid — õhust avastati lumel karu ja karupoja jälgi.

16. juunil

Udu, mis on mähkinud endasse laagri, ei vähenda mingil määral sulamist. Vastupidi, kui päikesepaistelise ilma puhul osa lund ära aurab, siis praegu ta lihtsalt muutub kohevaks halliks massiks.

On sombune ilm. Õhus keerlevad juba peened lumehelbed. Nad langevad õlgadele, poevad krae vahele. Peale hommikusööki tulevad kõik «tähtaegadest» — nii nimetatakse meil teaduslike vaatluste aegu — vabad ekspeditsiooniliikmed ühiskajuti juurde. See tuleb nihutada uude paika, sest praeguse koha ümber on tekkinud sügav sulaveejärv. Meie kahest majakesest kokkupandud ühiskajut on jäänud lumekingu otsa. Maja võib tükkideks laguneda, sest selle külgjalased ripuvad juba peaaegu õhus.

Miša ajab traktori kohale. Terastross kinnitatakse silmuse abil jalaste külge. Traktor tõmbab, ja trossitükid lendavad igasse külge laiali. Nii ei tule nähtavasti midagi välja. Tross on liiga peenike.

«Otsekohe toon jämedama,» sõnab Komarov ja, hüpanud traktorilt maha, sammub oma telgi poole, mille kõrval, tänu selle peremehe hoolele, on tekkinud tõeline tehnilise varustuse ladu.

Kõik meie jääväljalt lahkunud lennukimehaanikud on jätnud siia, muidugi Komarovi pealekäimisel, mõne instrumendi, tagavaraosa, toru või poldi. Meie majapidamises on kõike vaja, kõike võib kusagil ära kasutada.

Mõne minuti pärast tuleb ta tagasi, tirides enda järel pikka sõrmejämedust trossi.

Kanaki ja Zmatšinski, teinud trossist silmuse, seovad selle ümber ühiskajuti. Selleks ajaks on mõned labidatega varustatud mehed juba jõudnud kolmkümmend meetrit eemal asuva platsi lumest puhastada. Komarov paneb traktori ettevaatlikult liikuma. Tross tõmbub pingule. Ühiskajut hakkab nagisema ning aeglaselt edasi nihkuma.

Esialgu on kuidagi võõrastav näha ühiskajutit uuel kohal. Samuti pole enam kastidest läve ja nüüd löövad paljud ruumi astudes pea vastu uksepiita.

Iga päevaga muutub üha tõenäolisemaks veel teise, palju keerulisema ümberkolimise sünge perspektiiv — kogu laagri ümberasumise perspektiiv uuele jääväljale. Kahesaja meetri kaugusel helikopteri seisuplatsist pragunes jää uuesti ja rüsijää taha ilmus tume looklev veeviirg.

17. juunil

Esimestena tuli «ujuda» aeroloogidel. Sügav, põlvini ulatuv lumevesi piiras nende telki ja ähvardas otsekohe sisse tungida. Vassili Kanaki, pannud üle lumevee paksu

lauast purde, jooksis abi järele. Viie minuti pärast kogunes telgi juurde mitu meest. Hakkas mürisema jäässe tungiv puur — uus katse lasta vesi ookeani. Seejärel kuhjati ajutise tõrjevahendina telgi ümber kõrge lumevall. Kuid ümberkolimist aeroloogid ei saanud vältida. Päeval lendasime «kaubajaama». Seal on praegu veel kõik korras — lumi on tihe, jää terve ja lennuväli täiesti valmis vastu võtma järjekordset lennukit. Kuid see-eest on meie oma jäävälja linnulennult võimatu ära tunda. Laager on kolmest küljest piiratud lahvandustega. Tõsi, nad ei ole veel eriti laiad, kuid on jäävälja vähendanud vähemalt kolmandiku võrra. Seal, kus mõni aeg tagasi laius päikese käes sätendav valge väli, punetavad täna kõikjal sulava lume laigud, sinetavad lumeveejärved, mis iga päevaga muutuvad üha suuremaks ja suuremaks. Majakeste ja telkide vahel on näha jalgradade pruunikaid vööte.

Jäävälja kirdeserva on tekkinud uus pragu, mis eraldab sellest omakorda veel päris korraliku tüki. Veidi liiga kiiresti toimub jäävälja lagunemine.

18. juunil

Niivõrd tihe udu varjas päikese, et sulamine lõppes. Äkki hakkas lumi jalge all jälle talviselt heledasti krudisema. Külmusid kinni lumeveeloigud, kuid jääkiht oli nii habras, et ettevaatamatu sammu korral võis saada supluse osaliseks külmas vees.

Täna on reede — järelikult loengupäev.

Nagu alati, aeglaselt ja paeluvalt, üksikasjalikult, vahel unustades, et kuulajad ei ole üldsegi spetsialistid tema erialal, jutustab Nikolai Jevdokimovitš Popkov meile geofüüsikast. Vaatlused, mida ta oma kolleegidega teostab, on väga keerulised ja nende töö nõuab suurt täpsust. Äärmiselt tundlike aparaatide abil uurivad meie geofüüsikud eelkõige magnetvälja muutumist triivil poolusele.

Magnetoloogia kui teadus on üsna noor — ta ei ole veel viitkümmend aastatki vana. Seejuures aga kasutab inimkond juba aastatuhandeid magnetilisi nähtusi oma vajadusteks — kompassi tundsid juba muinasaja meresõitjad.

Nikolai Jevdokimovitš nimetab arvu, mis hämmastab meid oma imposantsusega — meie jaam on vaid üks nendest kolmekümne viiest tuhandest punktist Nõukogude

Liidu territooriumil, kus regulaarselt teostatakse magnetoloogilisi vaatlusi. Meie teadlased on magnetiliste nähtuste jälgimiseks merel konstrueerinud ja ehitanud erilise «antimagnetilise laeva», mille korpuses pole ühtegi raudneeti.

Aasta-aastalt muutub magnetoloogia üha enam rakenduslikuks teaduseks. Tema andmeid kasutavad mitte üksnes lendurid ja meresõitjad. Mägedes ja inimtühjas taigas, õhus ja merel aitab magnetoloogia geolooge nende raskes töös veel avastamata maavarade, metallide ja isegi nafta otsinguil.

Veel mõni aasta tagasi valitses teaduses veendumus, et põhjapoolkeral peale ühe magnetipooluse, mis avastati 1831. aasta juunikuus inglise polaaruurija James K. Rossi poolt Butia [1] poolsaarel punktis 70°05′ põhjalaiust ja 96° läänepikkust, on olemas veel teine, mis asub Põhja-Jäämeres, rajoonis 86° põhjalaiust.

Kuid Nõukogude Arktika-ekspeditsioonide edasised tööd aastail 1948—1953 tõestasid, et teist magnetipoolust pole olemas ja et magnetiliste meridiaanide koondumine Uus-Siberi saartest kirde poole on tingitud ookeani põhjas paiknevast määratu suurest magnetilisest anomaaliast, mis on tohutult suurem kui tuntud Kurski anomaalia. See kulgeb kitsa vöödina Taimõri poolsaarelt Butia poolsaareni, mis asub Arktika Ameerika-sektoris.

Polaarjaama koordinaadid määratakse kindlaks regulaarselt, sest meie jäävälja «aadressist» ollakse huvitatud iga päev. Paljudel meist tuleb sageli aidata Popkovi astronoomiliste vaatluste juures, millede puudumisel teaduslike rühmade uurimistööd kaotaksid oma väärtuse, sest siis ei oleks teada, millises ookeani punktis on läbi viidud need või teised uurimised.

Niipea kui päike piilub pilvede tagant, ruttab Popkov juba teodoliidi juurde, kandes ettevaatlikult kronomeetrit, mille täpsust ta iga päev Pulkovo observatooriumi raadiosignaalide järgi kontrollib.

---

[1] Hiljem tehti kindlaks, et põhjapoolkera magnetipoolus on ümber paiknenud Granti maa Butia poolsaarelt ühele Kanada arktilise arhipelaagi saarele — Walesi printsi saarele, asukohaga 75° põhjalaiust ja 100° läänepikkust.

19. juunil

Helikopteri väljalend hüdroloogiliste tööde jätkamiseks viibib ja kõik eelseisvast lennuretkest osavõtjad kiruvad ilma. Aleksander Minakov, tüürimees, on juba ammu kaardile kandnud eelseisva marsruudi, kuid nähtavasti tuleb sellesse teha parandusi, sest puhub tugev lõunatuul ja meie liigume uuesti põhja poole.

20. juunil

Täna on lennuväe päev. Reproduktorist kostavad lõbusad ja reipad marsiviisid. Püha tähistamiseks koguneme õhtul pidulikule õhtusöögile. Tulevad kõik peale aeroloogide, sest täna on juba kahekümnes kuupäev ja järelikult algab järjekordne igakuise raadiosondide seeria väljasaatmine.

Sellistel päevadel ei ole tahtmist oma telkidesse laiali minna. Konstantin Mitrofanovitš askeldab väsimatult magnetofoni juures, Saša Dmitrijev püüab aga asjatult veenda kord ühte, kord teist, et see temaga tantsima tuleks. Lõpuks võtab Šarikov tema palvet kuulda ja ümberseisjate nöökavate märkuste saatel tantsivad nad valssi laudadevahelisel kitsukesel põrandal.

21. juunil

Kogu hommikupoole oli taevas täiesti selge ja Kanaki püstitas kannatlikkuse rekordi, seistes üleslastud sondi jälgimiseks teodoliidi taga kolmsada minutit, see on peaaegu neli korda kauem kui tavaliselt. Aga siis, kui äralendu ootav hüdroloogide rühm valmistus teele asuma, ilmus põhja poolt laagri kohale udu, ja lend tuli jälle edasi lükata. Kasutades asjaolu, et Babenko ja Kuznetsov vabanesid ootamatult töökohustustest, otsustas Jatsun — ta on seinalehe toimetaja — kokku kutsuda toimetuse kolleegiumi esimese nõupidamise. Eriliste vaidlusteta otsustati seinalehe nimeks panna «Jääväljadel», lehe satiirinurgale aga «Jääpurikas», ning otsekohe märgiti üles jääpurika raskete tilkade esimesed ohvrid.

22. juunil

Täna on pööripäev ja nüüd hakkab polaarpäev juba lühenema.

Jääväli on liikunud põhja poole veel seitsme minuti võrra, teiste sõnadega — peaaegu neliteist kilomeetrit. Hüdroloogid tegid kindlaks sügavuse muutumise kolmesaja meetri võrra. Nad on väga rahul asjaoluga, et ookeani põhjas esineb kas või väikegi reljeefi muutus — neile tundub, et nüüd ei tööta ka nemad asjatult.

Sellal kui kõik tegelesid oma asjadega, ilmus kaugele horisondile vaevalt märgatav täpike. Varsti võis selles ära tunda Tu-4, raske neljamootorilise masina kontuure. Lennuk teostas jääluuret, mis on vajalik navigatsiooniks Põhja-mereteel. Üle meie peade lendas võimsate mootorite müriseded hõbetiivuline õhuhiiglane. Rõõmsalt tervitasime teda «maalt».

Kuid meil ei vedanud. Vimpel, mis lennukilt alla heideti, sattus otse lahvandusse.

24. juunil

Kell on kaheksateist. Jälle lendas meist üle Tu-4 ja kui maha langes pakk, millel saba asemel oli pikk punane riideriba, tormasime kõik üksteise võidu selle poole. Suures roguskist kotis olid värsked ajalehed, ajakirjad ja sõbralik kirjake lennuki meeskonnalt. Täname teid, seltsimehed!

25. juunil

Ilm on tuuline. Otse pea kohal plagiseb lipukangas. Antenni traadid undavad kord madalal bassihäälel, mis meenutab orelit, kord vinguvad peenikese rahulolematu falsetiga. Lumeveeloike katab tihe virvendus ja madalad helesinised lained veerevad alatasa mööda nende pinda. Meie telgi kõrvale on tekkinud sügav järv. Astud üle läve välja ja satud otsekohe põlvini vette. Sellest päästavad meid vaid kummisäärikud. Tuleb puurida äravooluava. Jää on muutunud üsna rabedaks ja mõne minuti pärast on puurauk valmis. Kui osa veest on ära voolanud, ajame telgi juurde viivale teele lund, tambime selle jalgadega

kinni, lootuses, et mõneks ajaks oleme end üleujutusest päästnud.

Pärast õhtusööki valmistub Volodja Šamontjev järjekordseks reedeseks loenguks. Kõrva peale tõmmatud mustas baretis, lahutamatus, vöökohalt kinnitõmmatud kalevist pihtkuues ja mahakeeratud kummisaabates kõnnib ta veidi õõtsudes mööda ühiskajutit nagu väikese kalapüügilaeva pardal, millel ta kunagi madrusena mööda Atlandi ookeani sõitis. Seintele ilmuvad skeemid ja tabelid. Kui kõik vaatlustest vabad seltsimehed on istet võtnud, alustab Volodja loengut hüdroloogiast, selle ajaloost ja tähtsusest, jutustab andmetest, mis on saadud meie okeanograafilise rühma poolt triivi jooksul. Ta kõneleb aeglaselt, otsekui iga sõna kaaludes, lastes oma roheliste silmade rahulikul pilgul libiseda ühelt kuulajalt teisele.

Kahe kuu jooksul on hüdroloogid lasknud viiekümne kuuel korral ookeani põhja mõõteaparaate. Viiskümmend kuus uut punkti andmetega sügavuse kohta on ilmunud hüdroloogilisele kaardile. Kuus korda on tehtud ookeanivee üksikasjalikku keemilist analüüsi jaama hüdrokeemia laboratooriumis. Kuuel sügavusel teostatakse pidevalt vaatlusi J. Aleksejevi süsteemi tiivikute-isekirjutajatega hoovuste kiiruse ja suuna määramiseks.

Nüüd teab igaüks meist, et Lomonossovi künnis takistab külmade veemasside tungimist Põhja-Jäämere idaossa, mistõttu põhjalähedased veekihid on seal mõnevõrra soojemad. Samal ajal laiub kõikjal pindmise külma veekihi all soojade Atlandi vete vahekiht.

26. juunil

Mazuruki lennuki saabumiseni on jäänud vaevalt nelikümmend viis minutit. «Kaubajaama» lendav rühm koguneb varakult, käigu peal kuivikuid närides (lõunasöök on seoses lennuki saabumisega edasi lükatud, ja paljud on jõudnud juba näljaseks muutuda).

Me oleme õhus. Nüüd ei saa ka kõige parema tahtmise juures jalgsi meie «kaubajaama» minna — kõikjal on praod, laiad lahvandused ja rüsistunud noorjää. Kuid lennuväli on täiesti sile. Üksnes seal, kus lennukid mööda maad veerevad, on tumedate õlilaikude all näha väikesi loike. Tohutud rüsivallid, mis ümbritsesid lennuvälja, on väiksemaks sulanud. Nende helesinistel külgedel ripu-

vid pikad jääpurikad, milledelt langeb kõlava sulpsatusega alla mahlakaid teemantidena sillerdavaid tilku.

Peale toiduainete ja posti tõi lennuk kohale veel helikopteri tagavara-lennulabad ning meil seisab ees vastutusrikas ja üldsegi mitte meeldiv ülesanne — viia need laagrisse. Häda seisab selles, et nad ei mahu helikopteri keresse. Labad tuleb rihmadega sabatala külge siduda. Nad ulatuvad lahtijäetud tagumisest uksest välja enam kui poole võrra oma pikkusest. Me vaatame kahtlevalt kord masinat, kord selle komandöri. Kuid Babenko on nii kindel endale ja oma tiibadeta aparaadile, et tema enesekindlus kandub ka meile üle. Varsti võisime veenduda, et meie kahtlused olid tõesti alusetud — kõik läks hästi. Kui me laagrisse tagasi jõudsime, olid kõik juba oma telkidesse läinud, ainult korrapidaja askeldas kambüüsis meile lõunat soojendades.

Möödunud ööpäeva jooksul on jääväli triivinud põhja poole energilisemalt kui kunagi varem. Me oleme edasi liikunud tervelt kuue minuti võrra ja ületanud lõpuks saatusliku laiuse 87°12′, mille juures me nii kaua edutult ristlesime. Meie põhjalaiuseks on nüüd 87°18,6′.

27. juunil

Saunapäev on korrapidajatele kõige raskem päev, kuid Platon Platonovitš tuli oma ülesandega edukalt toime, lohutades end mõttega, et korrapidajal tuleb talvisel ajal palju rohkem «higistada».

28. juunil

Toimub intensiivne sulamine. Seal, kus varem asusid suured lumehanged, on jäänud vaid 30—40 sentimeetri paksune püdela ja märja lume kiht. Enamikus kohtades ei ületa lumikatte kõrgus 20—25 sentimeetrit. Jäävälja ümbritsevad rüsid on oma mõõtmeilt tunduvalt vähenenud.

Täna ei õnnestunud meil lumemõõdistamist ettenähtud marsruudi ulatuses läbi viia. Kolmesaja meetri kaugusel hiiglasuurest jääkuhjast, millelt me eelmisel korral ümbrust vaatlesime, lõikas meie teed mitme meetri laiune pragu. See oli tekkinud juba 17. juunil ja püsinud seni

muutumatuna, kuid täna oli see laienenud ning selle taga asuv jääväli osutus tükeldatuks kahe risti kulgeva lahvandusega.

Tagasiteel astusime läbi toiduainete tagavarabaasidest. Siin valitses täielik korralagedus — kastide alune jää oli osaliselt sulanud ja kastid laiali paiskunud, bensiinivaadid ümber kukkunud. Tuli tublisti vaeva näha. Kuid kõige suurem töö seisab ees õhtul — tuleb vahetada helikopteri kandepropelleri kõik neli laba. Seda on raske teha, sest puuduvad vastavad tehnilised rakised.

Alles pärast mitmetunnilisi jõupingutusi lubas Babenko, kuivatades laubalt suuri higipiisku, meil puhkama istuda. Kuid mitte kauaks. Laagripaigast kostis hõige. Sel ajal kui meie lähemale jooksime, vajus kõrge tuulelipuga mast viltu ja prantsatas maha ning oleks Malkovi hirmuks peaaegu purustanud tema aktinomeetrilise seadeldise. Asi on selles, et Anatoli Danilovitš ei ole mitte üksnes meteoroloog, vaid ka aktinomeetrik.

Iga päev teostab Malkov päikese otsest ja hajusat kiirgust mõõtvate seadeldiste abil vaatlusi ning jälgib radiatsioonibilansi muutumist.

Taevalaotusest hoovab kõike üleujutavat päikesekiirgust ja ei leidu ainustki tolmukübet, mis takistaks päikesekiiri nende teel maa peale. Paari vaikse, pilvitu päeva jooksul oleme jõudnud isegi ära päevituda. Millest on aga tingitud õhu nii madal temperatuur? Mispärast ei sula üles ookeani igavene jää? Silmipimestav lumikate peegeldab kaheksakümmend viis protsenti lumele langevast päikese kiirgusenergiast tagasi maailmaruumi ja vaid tähtsusetu osa sellest, mille niikuinii neelab ookeani jääkate, muutub soojuseks ning läheb lume ja jää sulatamiseks. Kuid õhu temperatuur sõltub peaaegu täiesti pinnase soojenemisest. Seadeldise klaaskupli all näeme vastuvõtjat, mis sarnaneb miniatuursele malelauale. Selle musti ja valgeid ruute nimetatakse termopaarideks. Nende koostiselementidel on erinev võime neelata ja kiirata soojusenergiat. Temperatuuride vahe kutsub esile muutuse elektrivooluahelas. See vool, muidugi mõista, on väga nõrk, kuid tundlik galvanomeeter registreerib voolu väiksemagi muutumise. Radiatsioonibilansi uurimine varasematel aastatel võimaldas teha järelduse, et selle aastasuurus on positiivne ja võrdub 2,9 suure kaloriga ühe ruutsentimeetri kohta.

Aktinomeetriline seadeldis jäi terveks. Kuid meid haaras lähenevate, palju tõsisemate ohtude eelaimus.

29. juunil

Helikopteri remontimine on lõpetatud. Kõik neli laba on ümber vahetatud, ja Babenko, täielikult rahul, tiirutab kaua laagri kohal.

1. juulil

Eile ootasime kannatamatusega päikesevarjutust. Kuid viimastel päevadel püsinud selge ilm muutus äkki halvaks. Taevas kihutasid tihedad pilved ja meil õnnestus vaid mõneks minutiks heita pilvede vahelt pilk kahvatukollasele päikesekettale, mis oli vaevalt kaetud sirbikujulise musta varjuga. Siis muutus pilvitus veelgi tihedamaks ja päike kadus lõplikult. Kõik olid üpris nukrad, sest kuigi igaüks meist oli oma elu jooksul mitmel korral varjutust näinud, oli siiski millegipärast tundunud, et siin, põhjapoolusel, pidi varjutus olema kuidagi teistsugune.

Jatsun ja mina tegelesime hommikust saadik seinalehega. Kui jätta arvestamata luuletused polaarkevadest, oli väikesi artikleid vaid kümme, kuid selle-eest ilmus rubriik, mis algas sõnadega: «Kas teate, et...». Kõiki huvitab oma teadmiste kontrollimine. Ja see rubriik koondas endale otsekohe üldise tähelepanu. Tõepoolest, paljud meie hulgast ei tea, et neljakümne seitsmel protsendil, peaaegu poolel Nõukogude Liidu territooriumist esineb kirsmaa, et põhjapoolusel päike tõuseb ja loojub üksainus kord aastas, et meie jääväli kaalub umbes üksteist miljonit tonni, et Põhja-Jäämere suurim sügavus on 5220 meetrit ja et see avastati jäälõhkuja «Georgi Sedov» triivi ajal, et kõige kõrgemad pilved, mida nimetatakse helkivateks ööpilvedeks, esinevad kuni 80—85 kilomeetri kõrgusel, et Antarktikas ei leidu jääkarusid ega Arktikas pingviine...

Vastu telgiriiet krabiseb lumekruupe, otsekui puistaks keegi nalja pärast meile herneid kaela. Kuid sellesse krabinasse sekkub uus hääl, ja mööda illuminaatori klaasi jooksevad üksteist taga ajades suured vihmapiisad. Vihm! Ootamatult, aimamatult tabab meid 87. laiuskraadil suvine vihm.

Toimetada «jumikas» traktoriga laagrisse on juba lihtne asi

Täna võtsime erilise põhjapuuri abil ookeani põhjast mustjaspruuni muda

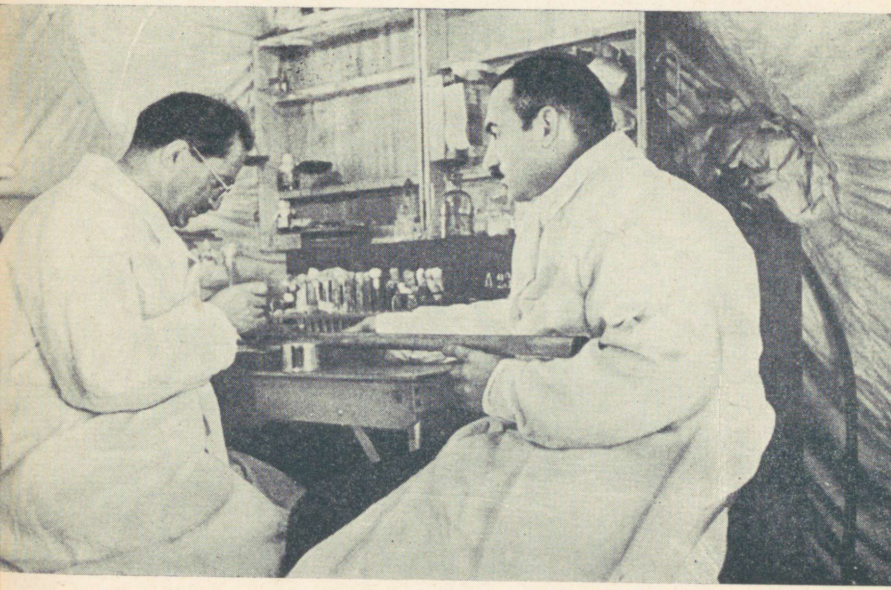

Oleme täiesti sisse elanud polaarsete pesupesijate ossa

Need kolm karu
oleksid hea meelega meie seltsimehed nahka pannud

Tormame telkidest välja, et veoseid presentidega katta. Kõige vähem olime mõelnud nende kaitsmisele ülevalt kaela kallava vee eest. Ühiskajut hakkab läbi tilkuma. Babenko ja Komarov, roninud katusele, laotavad sellele hõbedaselt helkleva perkalkatte ja seovad otsad nööriga kinni. Tilgad langevad ikka sagedamini ja tihedamini, mille tõttu lumi muutub üha urbsemaks ja kohevamaks. Ühe tunni jooksul langes maha tervelt kaks millimeetrit sademeid, see on enam kui peaaegu kogu kuu jooksul.

Mööda nahkkuube nirisevad veeojad. Kuid see ei ole suvine vihmahoog. See on rohkem külm, sügisene, rõõmutu vihmavaling.

Läbimärjaks saanud koerad hoiduvad inimeste ligi. Nähtavasti ei suuda nad kuidagi mõista, mis toimub, ning niutsuvad kaeblevalt, aeg-ajalt oma ärakulunud karvadelt vett maha raputades.

Lahvanduse ääres on jääle ilmunud viigrid. See näitab, et võib ka karusid oodata. Sellest unistavad juba ammu kirglikud jahimehed Konstantin Kurko ja Vassili Kanaki.

2. juulil

Aeglaselt, kuid kindlalt liigub jääväli 88. laiuskraadi poole. Täna jõudsime põhjalaiusele 87°37′. Päike aga jätkab samal ajal lumeriismete sulatamist. Sellele aitas kaasa ka eilne vihmasadu. Polaarjaam muutub järk-järgult omamoodi Veneetsiaks. Kohati on lumeveeloigud nii sügavad, et ei päästa isegi kõrged kummisaapad. Ühes ja teises kohas tuleb ehitada purdeid.

Aeroloogilise väljaku kõrvale on tekkinud lai järv, ja Kanaki ning Tsigelnitski sõidavad seal vabal ajal klipperpaadiga, väikese täispuhutava kummilootsikuga. Igor aerutab nii uljalt, nagu oleks ta kogu eluaeg sõitnud triiviva jäävälja lumeveeloikudel.

Tänane reede on antud Aleksander Fjodorovitš Babenko käsutusse. Ljoša on tõsidus ise. On ka põhjust. Esmakordselt töötab helikopter nii kaugel põhjas ja on lühikese aja jooksul «kaubajaamast» polaarjaama toimetanud peaaegu kuuskümmend tonni veoseid. Selle aja jooksul on ta sada kuuskümmend üheksa inimest üle toimetanud ja sada kuuskümmend üheksa korda maandunud korrastamata jääväljadel. Aga kui palju kahtlusi oli enne Moskvast väljalendu! Leidus skeptikuid, kes arvasid, et vaevalt küll on

otstarbekohane kasutada Arktikas helikopterit, kui on olemas lennukid. Kuid Mi-4, nii nimetatakse seda nõukogude konstruktori Mili süsteemi helikopterit, näitas end hea ja Arktikas tõesti vajaliku masinana juba enne triivivasse polaarjaama jõudmist.

See juhtus nii. Ühe rannikuäärse asula hülgekütt, haaratuna viigrijahist, läks rannast kaugele. Ootamatult algas kiire jääväljade liikumine. Jääpank, millel asus kütt, murdus lahti ja kandus ookeaniavarustele. Õnneks märgati seda rannast õigeaegselt, saadeti radiogramm ja sündmusekohale lendas lennuk. Jääpank inimesega otsiti üles. Kuidas aga maanduda, kui selleks on vaja mitusada meetrit tasast välja? Just siin läkski helikopterit tarvis. Vassili Melnikov, polaarjaama «Põhjapoolus 4» piloot, lendas otsekohe appi. Kuid jääpank oli väikeste mõõtmetega ja nii habras, et isegi suure riski korral polnud sellele võimalik maanduda. Mida ette võtta? Helikopter jäi rippuma mõne meetri kõrgusele jääsaarekese kohal. Köis heideti alla. Tüürimees Tšernogor, kallutades end ukseavast välja, näitas märkide varal: tuleb end köie külge siduda. Kui raske ka ei olnud aru saada pöörase kiirusega keerleva, ümbruses lumetuisu tekitanud propelleri möirgamises, mõistis kütt märguannet siiski otsekohe. Kuid kõik katsed kütti helikopterisse tõmmata luhtusid, sest inimeste jõust ei piisanud, kuidas ka meeskond end ei pingutanud. Mida teha? Ei saanud ometi inimest jätta saatuse hooleks. Kuid väljapääs leiti. Helikopter tõusis kõrgemale, kandes endaga kaasa köie külge seotud inimest. Lennanud meetrit kolmsada eemale, valis Melnikov avarama jääpanga, laskis sellele ettevaatlikult oma kandami ja maandus ka ise mõne minuti pärast selle kõrvale. Võtnud pardale õnnetu küti, toimetas helikopter ta koju.

Babenko jutustab sellest, vallatult oma siniseid silmi välgutades.

Hindamatuks abiliseks osutus helikopter hüdroloogidele. Kuid meie teame (olgugi et, ausalt öeldes, me nii väga ei tahagi seda kogeda), kuidas teda meil tarvis läheb juhul, kui puruneb meie jääväli.

Kuulan loengut ja tahtmatult meenub mulle Peary, kes kirjutas, et põhjapoolusele on võimalik jõuda vaid mitmenädalase forsseeritud rännaku, füüsiliste jõupingutuste, unepuuduse ja alatise kurnava vaimse pinge tulemusena. Kas võis see väsimatu maadeuurija ette kujutada, et lähe-

mas tulevikus võib vaevarikka teekonna mannermaalt kuni maakera «tipuni» sooritada ainult viie-kuue tunniga?

Kuivõrd mitmekülgne on meie tehnika, seda näitavad nii traktor ja auto, mis seisavad siinsamas ühiskajuti kõrval, kui helikopter, mis paistab aknast punase laiguna, kui ka morsesignaalid, mis kostavad raadioruhvist.

Praegu kanduvad unistused juba lähemasse tulevikku, kus polaaruurijate ustavaks abiliseks on aatomienergia.

5. juulil

Raadioruhv on igast küljest veega ümbritsetud ja meie, täiesti läbimärjad, nihutame teda kuivale kohale.

Lakkamatult sajab lund. See katab talviselt valge kattega varustusevirnad, jääb kihtidena peatuma telkidele, poeb pragudesse. On aga juulikuu! Lumehanged, külmad tuuled ja sombused ilmad!

Lumetorm ei heida nalja. Kaeblikult oigab telk, ühelt küljelt teisele kõikudes. Kusagil kukuvad kastid kumeda prantsatusega. Otsekohe torman välja ja näen, kuidas varustuseriit, mis seisab meie lähedal, kaldub viltu. Veel üks tormi-iil, ja kõik variseb ümber.

Püüdes tuulemürast üle karjuda, kutsun naabreid appi. Need on astronoomid. Nad tulevad, end maadligi kummardades, aeg-ajalt selga vastu tuult pöörates, et hinge tõmmata. Kolmekesi seame riida kuidagi korda ning siis jookseme üheskoos telki, et end kuivatada ja soojendada.

Peale õhtusööki toimuval parteikoosolekul teeb Aleksei Fjodorovitš ettekande teaduslike tööde plaani täitmisest. Koosoleku juhatajal pole vajadust koosolijate poole pöörduda tavaliste lausetega: «Kes soovib sõna? Ei maksa ise oma aega viita.» Sõnavõtjaid ettekande kohta on rohkesti. Kõneldakse nii teaduslikust tööst, puudustest igapäevases elus kui ka tulevikuplaanidest. Ja meile kõigile tundub see täiesti loomulikuna, et kaugel maast, peaaegu põhjapoolusel, me arutame küsimusi sellise tulisusega, vaidleme üksteisega sama palavalt, nagu toimuks see kõik mitte triivival jääväljal, vaid kindlal maapinnal.

Meie nõukogude ühiskondliku elu seadused on ühesugused kõikjal, aga siin, poolusel, on neid veelgi teravamalt tunda.

7. juulil

On muutunud veidi väiksemaks, otsekui oleks lumetormi jõud ammendatud, kuid jätmata veel märatsemist, püüab ta viimast jõudu kokku võttes ulgumise ja vingumisega meile meelehärmi valmistada. Üksikud lumehelbed keerlevad nukralt õhus ja, jõudmata jääle langeda, tõusevad uuesti üles ning lendlevad edasi. Lumi on märg ja kleepjas. Äsja tuisanud lumehangedele ilmuvad otsekohe hallid veepiisad. Kaks parti, kes tiirlesid laagripaiga kohal, lendavad valjusti prääksudes kaugusse. Ei, kuidagi ei saa meie asukohta elutuks lugeda.

Järjekordselt lennuretkelt pöördus helikopter enne määratud aega tagasi — selgus, et polaarjaama läheduses oli tüürimees Minakovil õnnestunud viiger maha lasta.

Kui viiger oli märganud kummalist lindu, mis undamisega tema poole tormas, oli vaeseke suurest ehmatusest veelombist eemale tormanud, selle asemel et sinna sukelduda.

See oli niinimetatud tavaline hüljes ehk viiger *Phoca hispida*, kes on laialt levinud Atlandi ookeanis ja Põhja-Jäämeres. Viigri värtnakujuline ning peaaegu kahe meetri pikkune, lühikeste tumepruunide läikivate karvadega kaetud ja mustade ebakorrapäraste täppidega kaunistatud keha lõppes munataolise peaga, mille tömp nina oli kaetud kõvade vurruharjastega. Suurtesse mustadesse ümmargustesse silmadesse oli tardunud hirm.

Hüljes on, nagu põhjamail tavaliselt räägitakse, universaalne loom ja tema väärtust võib õigesti hinnata vaid Arktika päriselanik. Ja tõesti — tema nahast valmistatakse torbaseid — ilusaid, vett mitte läbilaskvaid säärikuid ja kajakke — nobedaid paate. Hülgeliha on toiduks inimestele ja koertele ning rasv tähendab sooja ja valgust. Soolatest õmmeldakse isegi veekindlaid riietusesemeid, aga klaasi puudumisel võib neid kui läbipaistvat materjali kasutada lumimajade akende katmiseks.

Kuid meie võimaluste juures ei omanud kõik viigri väärtuslikud omadused erilist hinda. Ja esimene jahisaak valmistas rõõmu Minakovile kui «autorile», Tsigelnitskile kui algajale nahkade kollektsionäärile, Mamaile ja Bludnõile kui viigriliha armastajaile. Muuseas, ka meid kostitati — õhtusöögi ajal pandi lauale praetud viigrimaks, maiuspala, mida paljud sõid esmakordselt. Tõsi küll, igaüks sai vaid väikese tükikese.

8. juulil

Taas valitseb suvi. Päike paistab otse silma. On täielik tuulevaikus. Selline rahu pärast lumetormi on tunnetatav nagu leppimine pärast tülitsemist. Paljud meie hulgast tunnevad ilusast ilmast eriti rõõmu — Babenko rääkis meile augu pähe, ja me lasksime endil masinaga juuksed maha ajada ning pead hakkasid päris korralikult külmetama.

Lähemal ajal saabuvad meile Suurelt maalt külalised. Trjošnikov andis korralduse ühe telgi «võõrastemajaks» muutmiseks. Me püüame «võõrastemaja» sisustada kõikide mugavustega, kuigi uustulnukaile jääväljal võivad need paista üsna kaheldavatena.

Päikesepaiste loob meie veosteriitade hulgas täieliku korralageduse. Üha sagedamini tuleb need uude kohta tassida, et päästa veoseid ikka jälle juurdevoolavast veest. Tuleb märkida, et paljudel meie seast on tulnud võtta külma vanni lumeveeloikudes, millede põhi on salakavalalt libe. Juba ripuvad mitme telgi kõrval kuued, püksid ja pesu, mis on «supluse» ajal märjaks saanud.

Tööpäev on lõppenud. Päike paistab ühiskajuti akendesse ja katab kõik esemed kullaka helgiga. Vaikselt pragiseb koldes põlev kivisüsi. Uksest vasakul ripub seinalehe «Jääväljadel» järjekordne number. Toimetuse kolleegium ei saa kurta materjalide puuduse üle, kirjanduskunstiline rubriik «Jääpurikas» on saanud endale isegi alalised kunstnikud ja luuletajad. Suurel punase puuvillase riidega kaetud tahvlil helgivad TASS'i fotokroonika illustratsioonid. Selle kõrval asetseb pikk pruuni värvi kast, millesse on paigutatud niinimetatud kontrollbaromeeter — meteoroloogide alalise mure objekt. Seintele on kõikjale üles riputatud sünoptilisi kaarte. Suurele Põhja-Jäämere kaardile on peenikese siksakjoonega märgitud meie triiv, ja kui Popkov, pliiats käes, valmistub sinna kandma meie jäävälja asukoha järjekordset punkti, ümbritseb teda otsekohe uudishimulike rühm. Nurgariiulitel tunnevad kitsikust meie raamatukogu ridadesse seatud raamatud, tumedalt läigib musta lakiga kaetud pianiino, mis on teinud läbi pika tee üle ookeani põhjapooluseni välja. Pehmed vaibad katavad põrandat — nende puhtuse eest kannavad eriti suurt hoolt polaarjaama korrapidajad ja «klubi direktor» Babenko. Sellesse

hubasesse, sooja majakesse kogunevad õhtutundidel kõik, kes ei ole seotud vahikorraga või muu vajaliku tööga. Laual läigib hästi puhastatud põskedega samovar ja valendavad viimased, laualt veel koristamata tassid. Õhtusöök lõppes äsja.

Malehuvilised istuvad kiiresti malelaua taha, ümbritsetuna suurearvulisest pealtvaatajate perest, kes elavad tuliselt kaasa areneva võistluse käigule. Olukord ruudulisel laual muutub kogu aeg, kuid seda, kellel on parem seis, on kerge kindlaks määrata mängijate intonatsiooni järgi.

«Aga meie lööme vankriga,» teatab Kanaki pilkavalt.

Tema hääles on kuulda võidutsemist. Kuid, nagu näib, ei jätku seda kauaks. Fortuuna on oma soosiva pilgu pööranud tema vastasele — Jatsunile.

«Vabandage, Vassili Gavrilovitš,» märgib ta kahjurõõmsalt. «Kuhu käib nüüd teie lipp? Kas ta ei tunne end halvasti?»

Ja Kanaki paljutähendava vaikimise järgi on kerge mõista, et lipu olukord on tõesti raske.

Kuid eriti kärarikkad on doominosõbrad. Nurgast, kus istuvad Trjošnikov, Kuntšenko, Dmitrijev ja Minakov, kostavad sellised raksatused, et vahel tundub — otsekohe lendavad mustad kivid pihuks ja põrmuks. Oma järge ootajad tunnevad sümpaatiat ainult võitjate vastu, sest see lähendab aega, millal nad ise võivad mängima asuda.

Ühe laua taga on Platon Platonovitš Poslavski süvenenud ajalehe lugemisse. Ta on niivõrd kiindunud mingisse artiklisse, et isegi kõige valjem õhtune müra ei ole võimeline tema tähelepanu kõrvale juhtima.

Tsigelnitski, kes on määratud raamatukoguhoidjaks, selgitab Kuznetsovile midagi nördinud häälega. Nähtavasti on jälle üks raamat «ära loetud», ja tema katseid kadunut üles otsida on tabanud ebaõnnestumine.

Jutuajamine muutub üha elavamaks ja ainult lühikeste pauside ajal on kuulda, kuidas tuul seinte taga peksab ja raadiomasti pingutustraatides ulub ning kuidas oigab jääväli.

Kuid kõige enam armastatakse sellisel õhtul laulda. Tavaliselt alustab Ljoša Babenko, kuigi Razbaš kinnitab, et tal oleks parem laulda... balletis.

Oi, sa mu lodjapuu-uke...

Nüüd ei suuda Jatsun end enam hoida.

Oi, sa mu käharpea-a-kene...

venitab ta mahlakalt lõppu. Aga nurgast kõmiseb juba Trjošnikovi bass:

Eh, ära seisa sa, seisa sa...

Ja siis hakkab laulma veidi ebaharmooniline, kuid selle eest südamega asja juures olev koor:

Järsu mäe peal...

Laulud valitakse tavaliselt lüürilised ja südamlikud.

Meie vanavõitu pianiino ei mängi sellistel õhtutel mitte viimast osa.

Keegi teeb ettepaneku:

«Teate, proovime «Polaarvalssi».»

See laul on sündinud siin, jääväljal.

Aeglaselt libistan sõrmedega üle klahvide.

On tõsi, et telk kaua sooja ei pea,
jääd põrandal samuti kiita ei saa.
Kes telgis on elanud, küllap see teab,
miks meil' nii kallis ta.

Las tulla meil raskusi tihtigi veel,
neid näinud me oleme rohkem kui üht,
kuid sõprus on see, mis meid tugevaks teeb,
ja julgeid kardab oht.

Kui keegi meist unelmais omakseid näeb,
ja kodukoht mõtted siit kaugele viib, —
ei taha me, üksi et nukraks ta jääb,
koos nukrutseme siis.

Need tuhanded verstad ei midagi loe,
mis kodust meid lahutab põhjala teil,
üksteisele süda meil alati soe,
see ikka aitab meid.

On triiviv jääpank meie jalgade all,
ja hangi me ümber on tuisand purgaa.
Koos sinuga, sõber, sel tormisel ööl
me magada ei saa.

Polaaröö jääväljale laskunud taas,
kuid tuul ulub vihaselt mastides veel,
ja uksele prõmmib, kui sisse vaid saaks,
ta soendaks end me leel.

Küünarnukile toetudes laulab Malkov vaevalt kuuldavalt kaasa. Zmatšinski, kallutanud end klaveri poole, lööb jalaga vaikselt takti. Millegi üle mõtteid mõlgutades vaatab Jatsun akna poole, seejuures pead kõigutades. Vaikselt hõljuvad õhus tubakasuitsu sinendavad rõngad. Aga tuul aina mühiseb, midagi kõvasti lauldes, otsekui oleks temagi otsustanud ühineda meie kooriga, kõige põhjapoolsema kooriga maakeral.

9. juulil

Mida kaugemale põhja me edasi liigume, seda järsemalt väheneb ookeani sügavus.

«Täna on juba kaks tuhat kakssada seitsekümmend kolm meetrit!» lausub Šamontjev, ulatades Trjošnikovile väikese paberilehe viimaste vaatluste andmetega.

Järelikult, ookean muutub üha madalamaks, meie jääväli aga väiksemaks. Ja tuleb tunnistada, et teine asjaolu häirib meid palju enam. Me kaotame tükk tüki järel oma jääväljast. Plaanil, mis lebab Trjošnikovi ees, näeb see välja väga ebameeldivana. Suured sinised laigud tähistavad sulaveejärvi, mis katavad jäävälja. Piki ja põiki jäävälja jooksevad praod. Jääväli on muutunud ebakorrapärase hulknurga sarnaseks ja moodustab aprillikuu pindalast vaid vaevalt ühe kolmandiku.

10. juulil

Lendame veoste järele, millised tõi «kaubajaama» lendur Perov. Ülevalt avanevad silme ees laiad jõed musta, kuidagi elutu veega, mis on tingitud selles peegelduvast sombusest taevast. Ujuvad purustatud jää valged pangad. Ühel neist, mis sarnaneb marmorist väljaraiutud täisnurkse ristkülikuga, on märgata kaht liikumatut tumedat laiku. Kuid helikopteri lähenemisel hakkavad need liikuma ja on silmapilkselt kadunud. Need olid viigrid. Siin-seal ripnevad jää kruvimisest ümberpööratud lahmakate küljes tihedad ränivetikate puhmad. Tavaliselt tekivad nad merejää alumise pinna väljaulatuvate osade, tühemike ja süviste külge, moodustades küllaltki suuri taimede kogumeid kuni viieteistkümne sentimeetrise läbimõõduga. Järelikult isegi siin, suurtel laiustel, toimub laialdaselt niinimetatud «jää õitsemine».

Koos Peroviga saabus laagrisse teadlaste rühm — professor-mikrobioloog A. J. Kriss, geograafiateaduste doktor, glatsioloog P. O. Šumski ja aspirant B. I. Vtjurin.

12. juulil

Seoses Krissi kohalejõudmisega olen ma muutunud mere mikrobioloogiks. Minu uus šeff, Teaduste Akadeemia Mikrobioloogia Instituudi mere mikrobioloogia ja elektroonika osakonna juhataja Anatoli Jevsejevitš Kriss on keskmist kasvu elava iseloomuga inimene, tõmmu näoga, peenikeste vurrudega ülahuulel ja selgete mustade silmadega, mis helgivad suurte ümmarguste, kitsaste kuldraamidega prilliklaaside taga. Tal on teadlase välimus, millega hästi harmoneerib aeglane, enesekindla inimese kõneviis, kes täpselt teab, mida ta tahab. Ta on ebaharilikult viisakas, kindel ja tahtejõuline.

Alates varahommikust paigutame hüdroloogilises telgis jäässe raiutud augu kõrval asuvatele kastidele ja laudadele laiakaelalisi pudeleid, millest torud sarvedena välja ulatuvad, tumedaid pudeleid veeproovide jaoks, Petri kausse, piirituslampe, katseklaase ja kolbe. Meil tuleb sooritada mitu katsetuste seeriat.

Esimene neist on selline — kahekümne ühest horisondist, veepinnast kuni põhjani, võetakse veeproovid ja analüüsitakse vees leiduvaid mikroorganisme. Saadavad andmed aitavad vastata küsimusele, millised mikroobide vormid on iseloomulikud ookeani ühtedele või teistele sügavustele Põhja-Jäämere keskosas.

Samal ajal valmistavad Šumski ja tema abilised «jumikat». See on aukartust äratav poolteisetonnine jääpank, mis tuleb toimetada ühiskajuti ligidal asuvasse glatsioloogide jaoks valmisseatud telki. Siin saetakse monoliitsest jääpangast õhuke läbipaistev plaat, ja spetsiaalsete seadeldiste varal hakatakse uurima Põhja-Jäämere keskosa jää struktuuri mikroskoopia ja kristalloptika meetoditega. Kerge on öelda — toimetada telki! Kõigepealt tuleb see jääpinnale tõsta. Selleks püstitatakse «jumika» kohale palkidest kolmjalg, mille külge kinnitatakse tali. Varsti ripub terastrossidega kinniseotud «jumikas» õhus. Toimetada see traktoriga laagrisse on nüüd juba tühine asi.

Enne lõunat kogunesid peaaegu kõik talvitajad ühiskajutisse. Kostja Kurko seadis magnetofoni korda ja mõnedel õnneseentel oli võimalus kuulata neile lähedaste inimeste lindistatud hääli. Perov oli need Suurelt maalt kaasa toonud. Oli kuulda, kuidas erutatud emad selgitasid lastele, mida rääkida:

«Noh, ütle isale: «Nägemiseni, ma ei hakka vallatust tegema, kuulan ema sõna,»» kostis kellegi vaikne, õpetlik hääl.

14. juulil

Täna ületasime lõppude lõpuks 88. laiuskraadi. Järelikult on jääväli kolme kuu jooksul triivinud põhja poole peaaegu kakssada kakskümmend kilomeetrit.

15. juulil

Mikrobioloogilised tööd lähenevad aegamööda lõpule.

Spetsiaalse põhjapuuri abil võtsime täna ookeani põhjast mustjaspruuni muda proovi. Nüüd paigutatakse muda katseklaasidesse, kusjuures igas järgnevas katseklaasis selle kontsentratsiooni vähendatakse kümme korda. Osa mudasuspensiooni paigutame erilistesse toitekeskkondadesse. Mikroobid on eriskummaline rahvas — üks osa neist on spetsialiseerunud üksnes lämmastikhappe sooladele, taandades neid kuni puhta lämmastikuni, teised eelistavad väävlit ja nende toimel muutuvad väävelhappe soolad väävelvesinikuks, kolmandad tulevad toime ammoniaagiga, hapendades selle lämmastikhappe ja lämmastikushappe sooladeks.

Nende imeväikeste elusolendite abil toimub lämmastiku ja väävli ringkäigu grandioosne protsess.

Nüüd võttis viimane anum vastu oma elanikud ja pika statiivi koos katseklaasidega viin ma kõige soojemasse ruumi — raadioruhvi.

Anatoli Jevsejevitši nõuandel sooritasin õhu mikrobioloogilisi uurimusi «tänaval», ühiskajutis, majakestes ja telkides. Instituudi laboratooriumis Moskvas teostatakse minu poolt saadetud proovide üksikasjalik analüüs. Huvitav, mida näitavad need analüüsid?

17. juulil

Saime vastuse malematši esimesele käigule, mida meie maletajad hakkasid raadio teel mängima polaarjaamaga «Põhjapoolus 4». Samaaegselt tegid Tolstikovi mehed teise partii esimese käigu, kus nad mängivad valgetega. See on kõige põhjapoolsem malematš. Ühiskajuti seinale on ilmunud kaks male demonstratsioonilauda, mille valmistajateks olid Jatsun ja Tsigelnitski.

Kella kuue paiku hommikul astun hääli kuuldes sisse ühiskajutisse. Kostja Kurko askeldab magnetofoni kallal ja heidab aeg-ajalt pilke reproduktorile, kust kostavad hümni pidulikud helid.

«Siin Moskva...» — diktori hääl annab andmeid viljasaagi kohta.

Ja järsku... Samal hetkel lülitab Kostja magnetofoni sisse ja me kuuleme, ahnelt iga sõna neelates:

«Käesoleva aasta kevadel organiseeris Põhja-meretee Peavalitsus koos NSV Liidu Teaduste Akadeemiaga Arktika triivivatel jääväljadel kaks teaduslikku polaarjaama teaduslike uurimistööde jätkamiseks Põhja-Jäämeres...»

Diktor kõneleb polaarjaamade teaduslike uurimistööde laialdasest programmist, sellest, et kaugel mannermaast, mitmeaastase jää väljadel on loodud tõelised laboratooriumid, mis on varustatud kõige uuemate, täpsete aparaatidega hüdroloogiliste, aeroloogiliste ja geofüüsikaliste vaatluste läbiviimiseks. Me kuulame diktorit seesuguse tähelepanuga, otsekui oleks see, mida ta jutustab meie gaasiga köetavatest telkidest, meie tehnikast — helikopterist, traktorist ja autost — meile uus, imestamisväärne.

«Üht teaduslikku polaarjaama, mis maandati jääle punktis 86° põhjalaiust ja 175° läänepikkust, juhatab geograafiateaduste kandidaat, sotsialistliku töö kangelane Trjošnikov. Polaarjaam triivib kirde suunas ja 15. juulil 1954. aastal paiknes ta rajoonis 88°02′ põhjalaiust ja 151°40′ läänepikkust.

Teist teaduslikku polaarjaama juhatab geograafiateaduste kandidaat Tolstikov. See jaam maandati jääle rajoonis 75°48′ põhjalaiust ja 175°25′ idapikkust ning käesoleval ajal liigub jaam loode suunas. 15. juulil s. a. olid jaama koordinaadid 77°22′ põhjalaiust ja 174°20′ idapikkust.

Polaarjaamade paigutamine triivivale jääle teostati suurte laiuste õhuekspeditsiooni abil...» jätkab diktor. Ta jutustab sellest, kuidas ekspeditsiooni lennukid uurisid põhjapooluse lähedast rajooni selles kohas, kus vete all laiub nähtamatu, võimas Lomonossovi künnis, saladuslik mägismaa, mis on kaetud ookeanilainetega. Hoolimata üksikute kuulajate sisistamisest, hakkavad teravmeelitsejad valju häälega raadiosaadet kommenteerima. On näha, et me lihtsalt ei suuda tagasi hoida oma tundeid. Ja muidugi, me püüame, nagu ütles diktor — «edukalt läbi viia meile ülesandeks tehtud teaduslikku uurimistööd».

Meid haaras rõõmus erutus. Nüüd on meie töö terve kodumaa, kogu maailma tähelepanu objektiks. Meid hakkavad jälgima miljonid silmapaarid. Miljonid inimesed, kes avavad hommikul ajalehe või lülitavad sisse raadio, hakkavad hoolitsevalt pärima teateid meie kohta, nii nagu kunagi nõuti teateid papaaninlaste kohta: «Noh, kuidas käib nende käsi jääväljadel, kas kõik on korras?»

Võtsime peidupaikadest välja kuus pudelit toredat šampanjat. Paukudes lendasid korgid. Sisisedes ja vahutades jooksis kuldne vedelik valmispandud kruusidesse.

«Joome kodumaa terviseks, tulemusrikka töö ja õnneliku elu terviseks!»

Trjošnikovile sajab järelepärimisi Suurelt maalt ja Kurko annab juba terve tund üle tema üksikasjalikku artiklit polaarjaama kohta, selle inimestest, tööst ja elust.

18. juulil

Polaarjaam «Tšeljuskini neem» saatis meile kingituseks elava sea. See on tore lihavaru, kuid kutsus esile suure hulga teravmeelitsemisi «vääritu sea» arvel.

Meie murid nuuskisid uudishimulikult puuri ning Mamai heitis selle kõrval maha niisuguse näoga, otsekui oleks otsustanud mitte üht sammugi eemalduda veidrast külalisest. Pea viltu, silmitses ta üksisilmi siga, kuulates hämmastunult heledat röhkimist. Kajakate parv, tervelt kuus tükki, lendas kisaga üle laagri.

19. juulil

Eelmisel õhtul otsustasime Ženjaga hakata pesu pesema. Pärast hommikusööki tassisin kohale tühja paberosside kasti — suure plekknõu. Jatsun aga soojendas sel ajal pliidi peal vett, mida võis ükskõik millisel hulgal ammutada otse telgi juures asuvast sulaveeloigust. Keeranud varrukad üles, asusime südilt asja juurde, lõbusalt teineteise üle naerdes — kogemusi oli meil ilmselt vähevõitu. Kastnud märjaks ja seebitanud sisse paraja kuhja pesu, asetasime selle nõusse ja valasime sinna tugevat mangaanilahust. Vesi muutus nõus pruuniks, mis tunnistas meetodi täielikku efektiivsust.

Meist möödus Jona Kutšuberia, kahe tühja paagiga koormatud nartat tirides. Ta oli laagri korrapidaja ja varustas kambüüsi veega laagri piiril asuvast spetsiaalsest lumeveehoidlast. Jona jäi nõutult peatuma ja sai kohe «pesemisretsepti» — kaksteist ämbrit vett ja kaks grammi mangaanhaput kaaliumi — ning oletegi puhta pesu omanik.

Me elasime täiesti sisse polaarsete pesupesijate ossa, kuid pesemisretsepti andmisega olime kiirustanud. See selgus mõnevõrra hiljem.

Pesu sai tõesti puhtaks, kuid mangaanhapu kaaliumi mittelahustunud kristallid jätsid pesule kõikjal suurel arvul mustjaspruune plekke. Mangaanhapu kaalium oleks tulnud panna enne marlist kotikesse ja alles siis valmistada pesupesemiseks vajalik lahus.

20. juulil

Radistid tegid esimese katse otseühenduse saamiseks pealinnaga. Seni olid nad sidet pidanud üksnes rannikul asuvate raadiojaamadega. See oli tülikas, tegi keeruliseks ja venitas pikale teaduslike andmete edasiandmise Moskvasse. Kaua aega ei vastanud nende väljakutsele keegi. Ent lõppeks hõikas Kurko rõõmsalt: «Käes!» ja hakkas kiiresti morsevõtmega töötama, pärides midagi oma kaugelt kaasvestlejalt.

21. juulil

Seal, kus seisid gaasiballoonid, oli tekkinud sügav järv, milles nad nüüd ujusid otsekui suured punased kalad. Kui päästetööd olid täies hoos, hakkas vihma sadama.

Selleks ajaks aga olime juba sedavõrd märjad, et ülevalt kaela kallav vesi meid üldsegi enam ei häirinud.

Lumeveejärvest väljaõngitsetud balloonid asetati üksteise kõrvale viieteistkümne-kahekümne kaupa püsti ja seoti nööridega kõvasti kokku. See võimaldas, olgugi et vaid mõneks ajaks, gaasihoidlat enam-vähem korras hoida.

22. juulil

Hüdrolooge tabas õnnetus — vintsi mootor läks rikki ja nüüd tuli tross mitme tuhande meetri sügavusest käsitsi välja tõmmata. Üksteise järel pöörasime vintsitrumlit.

«On aga töö!» torises Jatsun kangestunud näppe sirgeks ajades.

«Papaaninlastel oli palju raskem!» tuletas Ponomarenko etteheitvalt meelde. Andnud vintsi käepideme mulle üle, võttis ta lähedal asuval kastil istet. «Nemad töötasid ju kogu aeg ainult käsitsi.»

Lõppeks ometi tuli veest nähtavale trossi ots koos loodiga. Töö oli lõppenud. Nüüd võisime vintsi anda Komarovi hoole alla. Meil polnud enam vaja muret tunda — Miša kätes saab rikkiläinud mootor varsti elu sisse.

«Aleksei Fjodorovitš, Moskva kuuleb!» hüüdis Kurko raadioruhvist välja tulles.

Tormasime radistide juurde. Kostja hoidis suu juures mikrofoni.

«Hallo, hallo, siin «Hüljes». Kuidas on kuuldavus?» kordas ta visalt.

Moskvast päriti, milline on ilm ja kuidas elab kollektiiv.

Trjošnikov vastas naeratades:

«Ilm on halb, kallab vihma. Meeleolu on hea ja inimesed terved.»

See oli selleks korraks ka kõik. Mikrofoniside ei olnud veel täiesti korras.

23. juulil

Lõppeks ometi selgines ilm ja niipea kui päike piiluma hakkas, unustasime me otsekohe viimaste päevade sünguse. Kraadiklaas näitas ühe pügala sooja. Oli paras aeg avariiladusid kontrollida. Poolteisekilomeetrine tee sinna

on üksainus sulaveejärv. Peab olema ettevaatlik, sest mõningate lumevee kogunemiskohtade sügavus ulatub kuni ühe meetrini.

Karabiinidega relvastatult asus rühm mehi teele. Jõudsime kohale õigel ajal, sest jää vaatide all, mille peale oli paigutatud kümnepäevased toiduratsioonid ja kastid mitmesuguste produktidega, oli sulamas ning kogu majapidamine ujus vees. Märjemad toiduained tuli seljas meie juurde laagrisse tassida, kus, tõsi küll, samuti oli raske kuiva kohta leida.

24. juulil

Hüdroloogide järjekordne väljalend saja kilomeetri kaugusele laagrist oleks peaaegu võinud kurva vahejuhtumiga lõppeda.

Siis kui töö hüdroloogilises jaamas oli täies hoos ja vints hakkas parajasti ragisedes trossi ookeanist välja kerima, pöördus Babenko millegipärast helikopteri poole ja märkas oma hirmuks lähenemas kolme karu. Veel mõni hetk, ning karud lõikavad temal ja Šamontjevil taganemistee ära. Õnnetuseks oli karabiin jäänud masinasse ning väljavaade kohtuda palgest palgesse Arktika hirmuäratavate peremeestega ei tõotanud midagi head. Kogu lootus tuli panna nüüd jalgade väledusele.

Mõlemad tormasid helikopteri poole. Kui põgenikud hingetult enda järel kabiiniukse kinni lõid, oli emakaru kahe noore pojaga otse nende kannul. Pardamehaanik Kuznetsov, pistnud karabiini raua aknast välja ja sihtinud tähelepanelikult paremal pool kõndivat karupoega, vajutas päästikule. Karu tõusis tagakäppadele püsti ja langes siis aeglaselt külili — kuul oli sattunud otse südamesse.

«Mis te teete? Pidage, ärge tulistage!» kõlas järsku Jatsuni paluv hääl. «Mul sai filmilint otsa.»

Jevgeni Pavlovitš laadis palavikulise kiirusega kinoaparaati, karud aga nuusutasid sel ajal imestunult mahalangenut.

Üksteise järel kõmatasid õhku veel mitu lasku — Kuznetsov tahtis hirmutada kutsumata külalisi ja sundida neid töötava vintsi juurest eemale minema. Kuid lootus, et karud heaga ja terve nahaga ära lähevad, osutus asjatuks.

«Tuleb maha lasta,» sõnas meelekindluse tagasi saanud Volodja Šamontjev. «Mootor töötab edasi, kaotame batomeetrid ja trossi on pärast võimatu lahti harutada.»

Uuesti kõlasid lasud ja teineteise järel langesid karud surnult lumme. Hiiglasuurel emakarul nüliti otsekohe nahk maha ja võeti sisikond välja. Seejuures leiti kõhukoopast, kõigi üldiseks imestuseks, kusagil jääle langenud raadiosondi kummikesta tükke ja — ei raasugi toitu. Selge — karud oleksid hea meelega maiustanud meie sõprade kallal.

Emakaru nahk, kaks määratu suurt kintsu ning tapetud karupojad, kes olid paraja vasika suurused, viidi laagrisse. Et värske liha oli meil peaaegu lõpukorral, võeti Vassili Kanaki ettepanek, valmistada karupoegade lihast kotlette, vastu üldise heakskiiduga. Kuid söögilauas loobusid paljud teisest portsjonist — arvatavasti sellepärast, et karuliha lõhnas tugevasti kala järele.

«Võib-olla soovite maitsta praetud karumaksa?» märkis Vassili Gavrilovitš pilkavalt, ilmselt solvatuna sedavõrd halvakspanevast suhtumisest tema kulinaarsesse talenti.

Kuid soovijaid ei leidunud, sest kõik teadsid, et jääkaru maks on mürgine. Tarvitseb vaid seda süüa, kui juba kolmekümne-neljakümne minuti pärast tekib tugev oksendus, ilmuvad peavalud ning lõikavad valuhood kõhus, ja olgugi et mõne päeva möödudes võivad nähted lakata, kaotab inimene veel kaheks-kolmeks kuuks töövõime ning tavaliselt hakkab tal nahk tugevasti kestendama. Kõiges on süüdi A-vitamiin, mida karu maks väga suurel hulgal sisaldab. See on omapärane mürgitus, ei midagi muud kui A-vitamiini hüpervitaminoos.

Sel ajal kui saja kilomeetri kaugusel laagrist toimus ülalkirjeldatud sõda jääkarudega, silmasime meie oma jääväljal teadmishimulisi viigreid. Ei tea, mis neid siia meelitas — kas lokulöömine, mootorite mürin või Razbaši reibas vilekontsert, kes kinnitas, et viigrid armastavad muusikat — kuid nende ümmarguste mustade silmadega pead ilmusid alatasa telkide lähedal asuvaist lahvandustest. Kellelgi polnud tahtmist tappa neid süütuid loomi. Me ei vajanud ei nende nahka ega liha. Et elusolendeid oli siin niigi vähe, oleks nende hävitamine ainult sportliku jahikire rahuldamiseks olnud tõesti patt.

26. juulil

«Siin Moskva, siin Moskva. Kuulake meid, triivivad polaarjaamad «Põhjapoolus 3» ja «Põhjapoolus 4». Alustame saadet polaaruurijate kollektiividele triivivatel jääväljadel.»

Ühiskajutis valitseb silmapilkselt vaikus. Kaugel asuv esineja laulab valgetiivulistest kajakatest, kes lendavad mereavaruste kohal kaugel sünnimaast, laulab kodumaast, mis on alati koos meiega.

«Kallid seltsimehed,» kõneleb diktor, «saadame teile tervitusi miljonitelt nõukogude raadiokuulajatelt.»

Mikrofoni juurde astub Vassili Feodotovitš Burhanov. Ta jutustab triivivate polaarjaamade töö tähtsusest rahvamajanduses, nõukogude teadlaste üllast ülesandest ning raskustest, mis meid ees ootavad ja mida meil tuleb ületada.

Emad, isad, naised ja lapsed kutsuvad üksteise järel välja triiviva polaarjaama töötajaid. Erutatud häälega annavad nad meile üle tervitusi kaugelt, ent kuidagi ebaharilikult lähedal asuvalt Suurelt maalt.

«Näe, silm hakkas valel ajal sügelema,» sõnab Saša Dmitrijev allakriipsutatud hooletusega, kuid millegipärast väriseb ta hääl tugevasti.

Moskva kutsub välja aeroloog Platon Poslavski.

«Tere, isake...» kostab reproduktorist peenike lapsehääl.

Hallihabemeline Platonõtš vaatab vaimustatult reproduktorile. Silmapilguks unustab ta kõik maailmas. Vassili Kanaki hääl toob ta maa peale tagasi.

«Platon Platonovitš, viie minuti pärast laseme üles sondi.»

«Ah-jaa...» vastab Platonõtš, nööbib kiiresti kinni pealiskuue, ohkab vargsi ja väljub.

30. juulil

Babenko astub ühiskajutisse süngemana äikesepilvest. Kogu eilse päeva jändasid helikopteri mehed mootori kallal ja selgus, et on vaja asendada tähtis osa. Üksteise järel astuvad sisse Kuznetsov, Kuntšenko ja Minakov. Nende käed ja näod on määrdeõlist mustavöödilised.

Sõna lausumata istuvad nad lõunalauda ega vasta isegi naabrite kõige norivamatele märkustele.

Olukord on väga tõsine. Tagavaraosi võib hankida Suurelt maalt, kuid... tuua ainult «kaubajaama». Lennuki maandumine meie jääväljal, mis on suvisest sulamisest kummi tõmbunud ja peaaegu täielikult veega kaetud, ei ole võimalik.

Arutame kaua aega seda olukorda ja tuleme järeldusele, et on olemas ainult üks lahendus — minna jalgsi «kaubajaama». Tõsi, see ei ole kerge. Teel «kaubajaama» tuleb ületada palju pragusid ja lahvandusi. Mõningad neist on kümneid meetreid laiad. Neid võib muidugi kummipaadiga ületada. Kuid kõik mõistavad, et meie poolt kavatsetud üritus ei ole kerget laadi. Trjošnikovi plaan on järgmine. Üks kaheksast inimesest koosnev rühm peab juba homme asuma teele «kaubajaama» poole, aga teisel, abirühmal, tuleb täna õhtul toimetada kõik vajalik nelja kilomeetri kaugusele laagrist, jäävälja äärele. Trjošnikovi sõnad võetakse vastu heakskiitva üminaga. Ootamatult kerkib esile ettenägemata takistus.

Ekspeditsiooni jaoks on vaja üksnes kaksteist inimest, kuid minna tahavad kõik, kusjuures igaüks püüab tuliselt tõendada, et tema osavõtt on möödapääsmatult vajalik. Nähes, et vaidlused ei too lahendust, määrab Aleksei Fjodorovitš ise osavõtjate koosseisu, lohutades «õnnetuid», et järgmisel korral arvestatakse nende kandidatuuri esmajärjekorras.

Helikopteri mehaanikud lähevad koos Komaroviga kummipaati moderniseerima, sobitades sellele arktiliidiplaatidest alla laiad jalased, et paati oleks mööda jääd kergem vedada. Zmatšinski ja mina hakkame teekonna jaoks toiduaineid valmis panema.

Loodus kergendas siiski meie ülesannet. Babenko avastas luurekäigul, et jäävälja lõunapiiril on vesi viimaste päevade jooksul alanenud ja ülessulamata jää viieteist-kümne-sentimeetrise veekihi all on küllaldaselt tasane. Meie ruttasime kasutama avanenud võimalust ja peale jääpinna üksikasjalikku ülevaatust nõustusime — sinna võib rajada lennuvälja. Ohtliku retke vajadus langes ära.

31. juulil

Karudega kohtumisest osavõtnuile ei möödunud see lugu niisamuti. Kui Babenko õhtu eel ühiskajutisse astus, torkas talle otsekohe silma seinalehe järjekordse numbri ees elevalt sumisev talvitajate rühm. Märgates Ljošat, hakkas keegi sihilikult kõvasti lugema:

«Följeton «Õnnestunud jahiretk».»

Babenko teritas kõrvu. Sama hääl jätkas:

«Muheldes võttis päike istet pilveserval, tervitades vahvaid polaaruurijaid. Siia ääretu, kalgi, salakavala, halastamatu, vaikiva ja karmi Arktika südamesse kandis neid «Hiiglasuur punane kiil», tulilind, mis asjatundjate hulgas on tuntud helikopteri nime all. Väljapaistev polaaralade kinohunt Jevgeni Jatsun ei pidanud miskiks triivi raskusi, raiskas õhinal filmilinti, aga teaduseinimesed akadeemik Šamontjevi ja äss Babenko näol, sülitanud rakkus kätele, süvenesid küsimuse uurimisse — kui kaugele tuleb sukelduda, et jõuda ookeani põhja. Töö oli täies hoos. Tiivustatuna edust, heitis Ljoša pilgu selja taha — võib-olla et tõesti võrsuvad tema higist läbisooldunud seljale esimesed sulekesed. Babenko kurgust pääses valla hädakisa: «Ka-a-ma!» Esimene silp pidi tähendama «karu», teine aga arvatavasti «mamma». «Karud!» hüüdis omakorda Volodja Šamontjev ja sõrkis kerges traavis helikopteri poole. Mitte kaugel, kõikudes kõhnadel jalgadel, lähenes arglikult vana emakaru — see vastutusvõimetu põhja-alade märter. Kaks õrna, armast olendit — karupojad —, kumbki aastavanuse härgmullika suurune, olid nähtavasti juba ammu kaotanud usu vanemate kogemustesse ja sõrkisid alandlikult järele. Rõõmus naeratus pani särama paljukannatanud emakaru füsiognoomia. Sõbralikult keelt limpsates, tundes ette mõnu maitsvast hommikusöögist, liikus ta edasi, kuid peatus paari sammu järel, et tõmmata hinge. Silm silma vastu! Üks ühe vastu! Kes keda! Tõmmanud pea voolujooneelisuse saavutamiseks õlgade vahele, startis Babenko, ja kergelt end lumehangelt ära tõugates, kasvava kiirusega, ületades oma sammude kaja, tormas ta helikopteri poole. Sellel hetkel sai vaene karuema aru, et tema vaenlane on esmaklassiline jooksja, rinnamärkide OVTK, VSK, ÕGK jt. kandja. Sügav kurbus peegeldus tema silmades, sünge Põhjala asuka nukrus. Kuivõrd hoogne ja kerge oli

Ljoša jooks! Tihe lumetolmu pilv keerles tema järel. Oo, purustatud unelmad! Oo, kaotatud hommikusöök! Veel üks üliinimlik jõupingutus, ja Babenko, tõugates kahe jalaga korraga, jättes vahele trepiastmed, hüppas otse helikopteri kabiini. See oli päästev kallas. Samal silmapilgul kamandas kellegi mürisev hääl ülevalt: «Tuld!» Kärgatas kogupauk ühest karabiinist. Joonistades kõvera üle jääkarude peade, lendas kuul ääretusse kaugusse. Jääkarude kolmik jätkas nälja sunnil lähenemist. «Pidage, ärge laske! Nad on heasüdamlikud!» anus Jatsun. «Nemad tahavad ju ka end filmida lasta. Jätke järele, mul lõppes filmilint. Andke aega aparaati laadida.» Kuid tema hääl jäi hüüdjaks hääleks jääkõrbes.

Hetkeks saabunud vaikust rikkusid vaid Jatsuni ohked ja Babenko raske hingamine. Kuznetsov vinnastas palavliku kiirusega püssiluku. Tule ja terase juga paiskus maa peale salakavala jääkaru pihta. Inimene triumfeeris looma üle. Kuulsus julgetele!»

Ljoša katsus teha haput nägu, kuid ei pidanud vastu ja hakkas koos teistega lõbusalt naerma. Tema juba oskas, nagu ei keegi teine, hinnata head nalja.

1. augustil

Tuuled kannavad meie jäävälja üha kaugemale põhja poole. Varsti jõuame kaheksakümne üheksandale laiuskraadile. Ööd ja päevad töötavad kõik lennuväljal. Esmajärjekorras on vaja tulevane lennuväli vabastada veest.

Kaks kolmemehelist rühma, vedanud endaga kaasa mehaanilised puurid, alustasid jää puurimist stardimaandumisraja mõlemast otsast. Iga kahekümne-kolmekümne meetri järel tehakse augud ning sisisedes ja mulksudes kaob vesi nendesse, moodustades veekeeriseid, kuhu silmapilkselt kaovad sinna visatud paberossikarbid, laastud ja paberitükid. Puur jääb aeg-ajalt rabedas jäämassis takerduma. See kutsub esile teravaid märkusi mitte milleski süüdi oleva Miša Komarovi aadressil.

Mitu meesterühma löövad tuurade ja labidatega jäässe kanalid, mille abil osa vett juhitakse pragudesse. Töötame põlvist saadik külmas vees — kindad, kuued ja püksid on läbimärjad. Kuid tõstes tuju naljatlustega, ei jäta me tööd hetkekski seisma.

Seal, kus varem laius veeväli, hakkavad vähehaaval välja paistma valged sõmera lume ribad.

Kuid raskused ei ole veel lõppenud. Vaevalt küll on lennuväli suuteline lennukeid vastu võtma pärast seda, kui vesi ära valgub. Jää on sulanud ebaühtlaselt ning seda tuleb tundide viisi raiuda ja tasandada.

1. augustil lendas üle polaarjaama jääluuret teostav lennuk. Seekord langes postipakk telkide kõrvale ja me elasime jälle üle rõõmsaid erutusminuteid koduste kirju lugedes.

2.—3. augustil

Vesi on ära jooksnud ja jätnud siia-sinna väikesi loike. On paljastunud jääpind — sulama hakanud rüsid, veeuurded ja lohud. Rüsid purustatakse ammoniidiga, killud aga kasutatakse siinsamas veeuurete tasandamiseks. Roomikulindi lõgisedes liigub traktor mööda välja, lükates buldooseriga kokku jääriismeid ja märga lund. Lõppude lõpuks on Babenko ja Komarov, kes vastutavad välja korrastamise eest, nõus andma lennukite vastuvõtmiseks oma «jah»-sõna.

Tõsi, Mihhail Semjonovitš, ustav oma ettevaatlikule iseloomule, teeb seda tuhande reservatsiooniga. Babenko teatab aga keerutamiseta:

«Las lendavad!»

Pärast otseühenduse sisseseadmist Moskvaga tekkis meie seas väga palju mitmesuguste ajalehtede ja ajakirjade «erikorrespondente». Artiklite kirjutamine muutus epideemiaks, mille vastu, nähtavasti, tuleb varsti hakata võitlema, sest selle peale kuluvad lühikesed puhketunnid erakordsete tööde vaheajal.

Kirjanduspalavik viis selleni, et Kurko ja Razbaš olid töökoorma all lõplikult kokku varisemas. Nad unustasid vahel isegi kastmata oma aia, mille nad mõni nädal tagasi sisse seadsid raadioruhvis, akna alla löödud kastis. Muuseas, seal püüdlesid juba valguse poole rohelised sibula- ja küüslaugupealsed, väänlesid mööda purjelõnga herne haprad võrsed. See on samavõrd hämmastav vaatepilt kui näha lumelõokesi, kajakaid ja parte jääväljade kohal lendamas.

4. augustil

Õhtuks ootame Perovi päralejõudmist ja võtame esimest korda kolme kuu jooksul vastu lennuki jälle otse meie jääväljal. Kurko peab pidevalt sidet pardaradistiga. Raske on üles leida jääväljade avarusse kadunud väikest polaarjaama. All ei ole lenduri silmale tuttavaid, tavalisi orientiire — ei metsa, mägesid ega raudteid. Kõikjal valitseb valge sirendav avarus.

Kuid lennuk ei eksi teelt kõrvale. Niipea kui Kurko vajutab telegraafivõtmele, andes ühenduse, pöördub tundlik lennuki raadiokompassi raamantenn viivitamatult sellesse suunda, kust kandub välja raadiolainete vool.

Lõppeks lennuk, tunginud välja pilvedest, puudutab ratastega maandumisteed, ja pritsides laiali juba koguneda jõudnud vett, jookseb mööda välja, hüpeldes auklikul jääteel.

Viktor Mihhailovitš Perov läheb otsekohe üle vaatama puhastatud jääriba. Sellelt õhku tõusta on raskem kui maanduda.

Koos Peroviga kohale saabunud inseneri viivad kohe endaga kaasa helikopteri mehed, kes kannatamatult tahavad alustada remonti.

5. augustil

On sombune ilm. Telgi illuminaatorist paistab, kuidas Popkov ja Minakov visalt päikest «püüavad». Tarvitseb vaid kapriissel taevakehal mõista anda oma peatsest ilmumisest, kui nad tuhatnelja teodoliidi poole tormavad. Nikolai Jevdokimovitš kummardub okulaari juurde, kuid ühes kohas laiali hajunud pilv, mis otsekui narrides avab hetkeks päikeseserva, hakkab ülespoole keerlema ja katab päikese uuesti halli häguga. Seisnud seal paarkümmend minutit, pöörduvad mõlemad mehed telki tagasi, et mõne aja pärast uuesti ülepeakaela välja joosta. Juba teist päeva ei ole neil õnnestunud kindlaks määrata meie koordinaate.

Hüdroloogidel oli samuti ebameeldivus — ei jõutud veel trossi ookeani lasta, kui lood lahti rebenes ja põhja vajus.

Kella kuue paiku hommikul kutsus Aleksei Fjodorovitš mind enda poole. Ta istus süngena, olles millegipärast väga halvas tujus.

«Žora Ponomarenkot on tabanud suur õnnetus,» kõneles ta summutatud häälega. «Saime Somovilt telegrammi. Abikaasa teatab, et nende tütar, kahekümne kolme aastane Katja on läinud jahiga merele ja pole tagasi pöördunud.»

Kuidas teatada seltsimehele sellisest hirmsast uudisest? Võib-olla oleks parem oodata? Kuid otsekui õnnetuseks töötab side viimasel ajal väga hästi ja ta võib sellest võõraste kirjade kaudu ootamatult teada saada. Lõppeks otsustasime — tuleb öelda.

Volodja läks Žorat kutsuma, meie aga ootasime ühiskajutis. Ponomarenko astus sisse, võttis laua juures istet ja vaatas küsivalt Trjošnikovile.

«Tead, Žora,» sõnas Aleksei Fjodorovitš, püüdes seejuures mitte närvitseda. «Kodus ei ole sul tütrega kõik korras.»

Oli näha, et talle maksis palju vaeva tõde lõpuni välja öelda. Ponomarenko nägu muutus tõsiseks, ta sai aru, et on toimunud midagi parandamatut. Ma nägin, kuidas ta pigistas oma pahklikke käsi, millel paisusid suured lookleVad veenid. Ta vaikis, ja ainult tema pea vajus aeglaselt allapoole. Äkki tõusis Ponomarenko järsu liigutusega üles ja väljus ühiskajutist, suundudes oma majakese poole.

Meie istusime vaikides, elades koos temaga üle nii ootamatult tabanud õnnetust.

Sellest said varsti kõik teada ja igaüks püüdis isegi kõnelda vaikselt. Lõunalauas ei olnud kuulda tavalisi naljatlusi. See teade oli seda kibedam, et saabus Suurelt maalt, kust kõige vähem oli õnnetust oodata. Nii näiteks võib rindesõdur, kes iga minut riskib oma eluga, kaotada äkki lähedase inimese, kes asus, nagu näis, täielikult ohutus tagalas.

Temal oli veel nõrk lootusesäde — äkki leitakse tütar üles. Ponomarenko kogus end ja, püüdes olla võimalikult rahulik, võttis osa üldisest keskustelust.

6. augustil

Lõppeks on helikopter remonditud. Purunenud mootoriosad on uutega asendatud.

Babenko tõusis helikopteriga õhku ja suundus «kaubajaama» vaatama. Koos temaga lendasid Trjošnikov ja Perov. Kuid luurelend valmistas kõigile pettumuse — mahalaadimiskoht oli veega kaetud, jää selle all aga rabe

ja ebakindel. Teine, tagavarajääväli oli purunenud tükkideks.

Tuleb meie lennuvälja viimistleda.

Saatnud lennuki ära, asume igapäevase töö juurde.

On aeg uuesti kontrollida avariiladusid. Komarov teeb ettepaneku sõita sinna autoga. Mihhail Semjonovitš asub rooli taha ja kärmas GAZ-69 hakkab lõbusa mürinaga mööda jäävälja liikuma, hüpeldes jääaukudes ja sahistades ratastega loendamatuis lumeveeloikudes.

Jõuame pärale just õigel ajal. Veel üks päev, ja kõik oleks uuesti lainetanud vees.

Õhtul jutustavad Kanaki ja Matveitšuk aeroloogilise ja meteoroloogilise rühma esialgsetest töötulemustest. Üritus on tavaline, kuid täna närvitsevad mõlemad nagu koolipoisid eksamil — nende ettekanded jäädvustatakse magnetofonilindile, mis kohe esimese lennukiga Leningradi saadetakse ja Arktika Instituudi teaduslikus nõukogus ära kuulatakse. See on uus, omapärane Suure maaga teadusliku sidepidamise vorm. Ka siin aitab meid eesrindlik tehnika. Pärast ettekannet märgib Popkov triivikaardile jäävälja viimased koordinaadid — 88°56′ põhjalaiust ja 177°46′ läänepikkust.

Päike veereb mööda horisonti. Lai, pleekinud ja nagu äraõitsenud vikerkaar naaldub laisalt liikuvaile rüsidele.

Poolläbipaistev pilvitus meie kohal mähib päikese valkjashalli loori.

Kusagil kliriseb presendi raudne rõngas vastu vaate. Ootamatult turtsatab mootor ja jälle katab vaikus magavat laagrit.

7.—9. augustini

Kallab vihma. Tõeline tihe sügisvihm. Taevas on läbipaistmatult hall. Vaatamata halvale ilmale töötame kogu aeg lennuväljal. Puurime väsimatult jääd, juhime vett ära ja ajame kinni lumeveeloike.

10. augustil

Tuul on järsult suunda muutnud. Me triivime pooluse suunas. Täna ületasime viimase, kaheksakümne üheksanda paralleeli. Tuule suuna ootamatu muutumise tõttu on lahvandused põhja pool tunduvalt suurenenud, jäävälja lõunapiirile on aga kogunenud naabruses asuvad jäämassii-

vid. Veniva krigisemise saatel kasvavad rüsikuhjatised silmanähtavalt, kord tõustes, kord kaardimajakestena kokku langedes.

Kõrge jäävall vangub vahetpidamata. Lühikese ohkega puruneb äkki määratu suur jäärahn ja selle peale hakkavad omakorda krigisedes ronima üha uued jääpangad.

Seoses lennuki saabumisega suurenes meie «asunduse» elanikkond Mamai ja Bludnõi rõõmuks veel ühe elusolendi võrra. Elav ja lõbus emakoer Družba harjus ruttu ümbrusega, uuris kogu laagrit, tutvus selle kõikide elanikkudega, kaasa arvatud ka põrsas, kelle vastu ta osutas erilist huvi, proovides isegi selle kasti ronida. Lõppeks seadis ta end mugavalt nartale, millel asus mootor, ja võttis heasoovlikult vastu koertest kavaleride lipitsemised, kes on senini teineteisesse küllaltki rahulikult suhtunud.

11.—12. augustil

Jälle sajab vaheldumisi lund ja vihma. Praod on muutunud laiaks ja vasakul äärel paistab poolteise-kahe kilomeetri laiune vaba vee riba. Madalad tumedad lained veerevad loksudes «rannale», tugevdades meie «kindla» jäävälja ebakindluse tunnet.

Triivimine toimub niivõrd kiiresti, et isegi ilma igasuguste instrumentideta võib märgata, kuidas meie naabruses asuv hiiglasuure, äsja kokkukuhjunud rüsivalliga jääväli meist mööda ujub. Päeva jooksul oleme triivinud ida poole tervelt kaheksa kraadi võrra. Ja me oleme niivõrd ligidal poolusele, et üks pikkuskraad võrdub vaid kahekolme kilomeetriga. Arv kaheksa kõlab praegu üsna aukartustäratavana. Varsti aga saabub päev, kui me saame lihtsalt kõndida ühelt meridiaanilt teisele ja ületada mitu kraadi ühe sammuga — meridiaanid koonduvad üha enam ja enam põhjapoolkera «tipu» poole.

Meie all on sügavust 1223 meetrit.

See on peaaegu madalik. Ja hüdroloogid, lasknud põhja traali, mille külge Komarov oli sobitanud erilised kraabitsad, tõmbasid välja palju elusolendeid — siin on väikseid karedaid vähikesi, meduuse, mis sarnanevad väikestele limaklompidele, merisiilikuid — pisikesi pruune haprate nõeltega kaetud tombukesi — ja lõppeks kolm ereoranži meritähte. Meritähed on mõõtmeilt tunduvalt väiksemad kui nende lõunapoolsed hõimlased, kuid näevad välja väga

ilusad. Kahjuks juba mõne minuti pärast nad tuhmuvad ja närbuvad, kaotades oma ilu.

Vassili Kanaki oli habeme maha ajanud ja ilmus ühiskajutisse tundmatuseni noorenenuna ja palju ilusamana. See on kõige hõlpsam ja kahjutum noorendamisvahend — lasta vahetevahel habe pikaks kasvada ja siis see maha ajada. Kui sa aga selletagi oled noor, haarab sind talvitamisel vastupidine püüd — igatsed välja näha vana merehundina. Nii kasvatab näiteks nooruke Igor Tsigelnitski visalt oma punakat võserikku, kuid vaatamata kõikidele jõupingutustele ei saa teda vanameheks pidada, ja tema roosapalgelisel, neitsilikul näol tundub habe naiivselt teaterlikuna. See teeb Igorile meelehärmi, kuid midagi ei ole teha, tuleb mehiselt oma risti kanda.

13. augustil

Me ei näinud asjatult vaeva. Seekord jäi Perov maandumisel lennuväljaga rahule. Lennukil saabusid meile raadio päevauudiste korrespondent Konstantin Retinski, helioperaator Igor Ivanov ja kirjanik Nikolai Mihhailov. Külalised asusid kohe laagriga tutvuma. Nad astusid telkidesse ja külvasid meid üle küsimusterahega, heites samal ajal kartlikke pilke hüdroloogiliste vaatlusaukude tumedatesse avaustesse. Olgugi et igakordne külaliste saabumine raskendab meie tööd ja tegevust, oleme me alati väga rõõmsad ja püüame teha kõik, et külalised tunneksid end mugavalt jääväljal asuva laagri ebaharilikes tingimustes.

14. augustil

Retinski alustas tööd varahommikul. Hüdroloogide telgist on kuulda Šamontjevi ebaloomulikku, puist häält. Oma elu jooksul ei ole ta kunagi niimoodi kõnelnud. Helikopteri meestega ei ole olukord parem ja isegi Babenko südi hääl on kuidagi tuhmiks muutunud.

Koos Mihhailovi ja Ivanoviga teeme ringkäigu jääväljal piki pragu. Algul liiguvad nad, kartes sisse vajuda, ettevaatlikke sammudega, kuid varsti harjuvad täielikult jalgealuse pinnaga. Roninud ühele jäärinnatisele, vaatleme ümbrust. Kõikjal, kuhu silm ulatub, laiuvad kõige kummalisemate vormidega rüsikuhjatised. Taeva foonil mustendavad muistsete losside hambulised müürid. Aga taa-

mal kõrgub jäise, suurtükitornidega laeva korpus, korstnatega, millest, nagu tundub, peaksid otsekohe ilmuma suitsupilved. Meid haarab imepärane vaikus ja isegi lume krudin kostab ebaharilikult valjusti. Tingituna pilvedest, langevad päikesekiired lumele kuidagi viltuselt ja heleroosa lumi omandab horisondil aegapidi üha enam siniseid toone, mille tõttu taevas paistab jäävälja jätkuna. Laiast lahvandusest vaatab välja imestunud viiger ja silmitseb meid kaua oma mustade pärlitaoliste silmadega, kuni mõlema koera vali haukumine sunnib teda uuesti vette kaduma. Hirm ületas uudishimu.

Mind haarab jahikirg. Torman lõhangu juurde, käigu peal püssilukku vinnastades. Toetun sobivale rüsile ja kui viigri pea satub kirbu ette, tahan vajutada päästikule. Äkki aga haarab mind seletamatu kahjutunne mitte midagi aimava looma vastu. Püssitoru langeb alla, ja mina jälgin vaikides, kuidas viiger endise uudishimulikkusega oma tõmbininalist näolappi siia ja sinna pöörab.

Keegi mind sentimentaalsuses ei süüdista, kuigi Matveitšuk ei jäta torkamata, et mul hakkas nähtavasti hirm külaliste silme all mööda lasta.

Meile on tekkinud esimesed uisutajad. Nad liuglevad kiiresti üle noore, kuid juba küllalt tugeva jää, mis katab lumeveeloike. Kõige parem, tasasem liuväli asub ühiskajuti kõrval.

Aeglaselt tiirleb laagri kohal üksik kajakas, liueldes kord otse mööda jääpinda, kord kadudes madalatesse pilvedesse. Järelikult on veel suvi.

16. augustil

Saša Minakov jäi haigeks. Sünge näoga istub ta voodil, hoiab kätega pead kinni ja kirub oma kõikumalöönud tervist. Valud lauba ümbruses üha tugevnevad. On tekkinud vasaku silma limanahkade äge põletik ja paistetus — silm kaotas peaaegu nägemisvõime. Temperatuur on tõusnud ja pulss lööb kiiresti. Need on kõik frontiidi, otsmiku urke põletiku sümptoomid. Kuid mitte ainult valud ei vaeva Minakovi. Teda rusub aina mõte, et ta põeb siin, jääväljal. Ma püüan Sašat rahustada kuidas oskan, kuid Minakovi seisukord erutab mind väga tõsiselt, sest meie tingimustes võib frontiidile järgneda raskeid tüsistusi. Pannud haige otsekohe voodisse, tegin talle esimese süsti päästvat penit-

silliini. Nikolai Jevdokimovitš Popkov, kes elab Minakoviga ühes telgis, on muutunud hoolitsevaks põetajaks. Temale on Saša haigestumine kahekordseks löögiks, sest peale selle kaotas ta veel abilise astronoomiliste vaatluste läbiviimisel.

17. augustil

Iga kolme tunni järel käin Minakovi telgis, keedan süstla ja süstin järjekordse annuse penitsilliini, sada tuhat ühikut. Saša ohkab, lugedes näppudel, mitu süsti on veel jäänud teha. Päeva lõpul algab paranemine — valud on tunduvalt vähenenud ja ta jääb esimest korda rahulikult magama.

Minakovi haigestumisest me teatasime Moskvasse, ja juba täna saabus telegramm Burhanovilt ning doktor Švorinilt, polaarmeditsiini osakonna ülemalt, mis kinnitas diagnoosi ning andis üksikasjalikke ravimisjuhendeid. Saša teab seda. Konsultatsioon raadio teel ei ole mitte üksnes nõuanne, vaid meie tingimustes ka suur moraalne toetus.

Helikopteri meeste telki on kogunenud kommunistlikud noored. Nad vaidlevad kaua ja tuliselt, võttes südameasjaks iga puuduse meie töös. Ja tuleb märkida, et meie noorsugu ei jää maha vanadest.

18.—19. augustil

Minu haige enesetunne on täiesti hea. Valud on lakanud, temperatuur normaalseks muutunud ja ta palub minult visalt luba välja värske õhu kätte minekuks. Veendunud selles, et ma jään tema palvetele kurdiks, leidis Minakov uue võimaluse töötamiseks «haiguslehe kehtivuse» ajal. Et telk ei asu kaugel astronoomilisest vaatlusväljakust ja Minakov kuuleb selgesti Popkovi signaale, siis märgib ta üles kronomeetri lugemid, seejuures voodist välja tulemata.

Raadioruhvis ootab mind murelik Trjošnikov.

«Kuidas on Minakovi tervis?»

«Nüüd on juba palju parem, kuid lennata ta niipea veel ei saa.»

«Järelikult, hüdroloogilised vaatluslennud lükkuvad edasi,» lausub Šamontjev nukra häälega.

Jah, tüürimeheta polaarjaamast kaugele lennata ei saa. Lisaks kõikidele hädadele saabub Leningradist teade, et Georgi Andrejevitši tütar on hukkunud.

Ponomarenko teab juba seda, ja meie püüame kasina meheliku kaastundega kergendada teda tabanud muret.

20. augustil

Virgudes unest, meenub mulle ootamatult, et täna on ju minu sünnipäev. Kuivõrd ebaharilik on see tänavu — augustikuu tavalise roheluse ja lillede, lindude sädistamise ja lehtede sahina asemel akende taga on ümberringi jää ja lumi. Õhus keerlevad lumehelbed ja moodustavad aeglaselt maha langedes ühetasase valge vaiba.

Õhtul toon laua alt välja «sünnipäevapiruka», mis on läbi teinud reisi Kislovodskist siia ja kohale toimetatud Perovi lennukiga, võtan kaenla alla pudeli gruusia konjakit ning suundun ühiskajutisse. Meie juures on võitnud eluõiguse traditsioon — pühitseda kõiki sünnipäevi üheskoos. Ja esimene asi, mis mulle silma torkab, kui ma üle ühiskajuti läve astun, on mingisuguse india kaunitari suur portree Aleksander Dmitrijevitši meeltliigutava pealkirjaga. Selle kõrval Vanja Šarikovi valges pakendis kink — pudel odekolonni.

Vladimir Šamontjev annab hüdroloogide poolt üle naljaka väljalõike ajakirjast — pikavurruline kõuts mängib pianiinot. Kostja raputab kaua aega minu kätt ja tõmbab taskust välja suure foto, millel olen koos Mamaiga jäädvustatud — Mamai, tähtsal ilmel pea kõrvale pööranud, ulatab mulle hooletult oma käpa, otsekui tähtis ja upsakaks muutunud ülem. «Paadunud vanapoistele kaasatundjailt».

Ma olen sõprade tähelepanust liigutatud. Selline meeltliigutav ja sõbralik huumor tekitab hinges ebatavaliselt helge tunde. Meie mehelik sõprus on purustamatu.

Õhtusöök on täies hoos, kui Jatsun istub Retinski kõrvale ja pärib süütul ilmel:

«Kas teie, seltsimees Retinski, olete esimest korda poolusel?»

«Jah, esmakordselt.»

«Milliseid raskusi teil praegu esineb? Kas olete juba harjunud sellega, et jalge all on jää? Kuidas täidate oma tööplaani?»

Üks küsimus järgneb teisele ja mitte midagi taipav Retinski vastab neile, oskamata kedagi kahtlustada altvedamises. Kui standardküsimuste assortiment on ammendatud, teeb Jatsun saladusliku käeviipe, Kurko lülitab sisse magnetofoni, ning üldise naerulagina saatel kuulame raadioreportaaži — meie korrespondendi Jatsuni vestlust raadiokomitee esindaja Retinskiga. Konstantin Ossipovitš on äärmiselt hämmeldunud, ehkki ta nalja autoritega lõbusalt kaasa naerab.

Kuidagi ei tahaks, et see päev lõpeb. Seina taga ulub endiselt tuul, langeb lund. Talv edeneb.

21. augustil

89°14′ põhjalaiust. Põhjapooluseni on jäänud mõni kilomeeter.

Šamontjev on haigestunud ja mina koos kinooperaator Jevgeni Jatsuniga aitan hüdroloog Ponomarenkot. Jatsun märgib üles lugemeid, mina aga pööran vintsi, tõmmates üksteise järel välja batomeetrid, mida Georgi Andrejevitš osavalt trossi küljest lahti päästab. Varustatud luubiga, dikteerib Jatsun termomeetrite näidud. Suure kastruli põhjas, liigutades läbipaistvaid, liblika tiibadele sarnanevaid uimeid, ujub suure peaga saika — väike halli värvi kalake.

22. augustil

Palju tegemist on majapidamistöödega. Lund sajab üha rohkem ja rohkem. Tuleb ümber paigutada mõnesugused veosed, et nad lumehangedesse ära ei kaoks. Eile tuli täita hüdroloogi kohuseid, täna hommikust saadik tegutseda majandusmehena, päeval aga uuesti meedikuna. Niimoodi töötab jaamas igaüks.

«Vitali Georgijevitš, tule Šamontjevi juurde, tal hakkas halvem,» kutsub mind lõunasöögi eel Aleksander Dmitrijevitš.

Sisenen hüdroloogide majakesse. Šamontjev oigab, kätega selga hõõrudes.

«Nähtavasti on tuul läbi tõmmanud,» lausub ta. «Ristluud valutavad tugevasti.»

Nimmelihased on mõnevõrra pingul ja valulised. Lähen ravimi järele ja jään oma telki kümneks-viieteistkümneks minutiks. Uuesti tormab sisse Dmitrijev.

«Vitali, tee ruttu! Volodjal on halb!»

Jooksen koos Sašaga. Šamontjev, tõmbunud kõverasse, oigab valjusti, leidmata rahulikku asendit.

«Hirmsad valud, ei suuda välja kannatada. Millal see ükskord lõpeb...»

Olukord on tõsine. Uuesti komplen kõhtu. Ei, siin on kõik korras. Kuid maksab vaid puudutada nimme paremat poolt, kui Šamontjev valu tõttu valjusti karjatab. Vahel vaibub valu mõneks silmapilguks, et siis veel suurema jõuga puhkeda.

Vaikides istun Volodja voodi ääres. Kes võiks anda õige otsuse? Ainukesteks abilisteks saavad olla ravipraktika ja raamatud. Raamatud on usaldatavad sõbrad. Püüdes mitte ühtki pisiasja kahe silma vahele jätta, analüüsin samm-sammult esinevaid sümptoome. «Terav valu, protsess algas äkki. Kus see lokaliseerub? Kõhuvööndis? Ei, seal on kõik korras.

Pulss on normaalne ja temperatuur 36,6°. Ei, see ei ole see, mida ma esialgu arvasin. Terav valu, terav valu. Põletikku ei ole. Need on voolmed. Valud algavad kas maksast või neerudest. Kuid sapivoolmete puhul kanduvad valud reeglina üle õla abaluusse ning laienevad roietealusesse, neeruvoolmete puhul aga kubemesse.

Seega neeruvoolmed.»

Alustan arutlust algusest peale ja tulen uuesti samale järeldusele. Tuleb veel kord kontrollida Pasternatski sümptoomi. Löön käega serviti õrnalt teisele käele, mille olin asetanud nimmele. Volodja reageerib otsekohe.

«Ai, valus on!»

Sümptoom on positiivne.

Ma vaatan tema valust vaevatud näkku ja jään lõplikult kindlaks diagnoosile — neeruvoolmed, ja otsustan — tuleb teha morfiumisüste atropiiniga.

«Eks ole, valud vähenevad?» pärin ma lootusrikkalt pärast süstimist Šamontjevilt, kes vaevalt küll usub sellist võimalust.

Kuid möödub mõni minut, ja tema näole ilmub õnnelik, vaevatud naeratus.

«Muutus kergemaks,» kostab ta nõrga häälega.

Meeldiv on vahetevahel kiruda arstiteadust selle abituse pärast. Kuid millegagi pole võrreldav arsti ülev enesetunne, kui tal on õnnestunud välja selgitada mitte üksnes valude põhjus, vaid need oma vahelesegamisega ka kao-

tada. Heidan pilgu kellale. Minu tulekust on möödunud enam kui kolm tundi, ja alles nüüd, kui kadus närvipinge, tunnen, kui pööraselt väsinud ma olen.

Nüüd on mul kaks patsienti, ja kuigi mõlemad tunnevad end mõnevõrra paremini, on nende haigused tõsised. Eriti tõsised triiviva jäävälja tingimustes.

23. augustil

Alates hommikust tunneb Šamontjev end tervemana, kuid ebamugav raskusetunne nimmes ei kao.

«Nüüd on hoopis parem,» kõneleb ta naeratades. «Aga siis mõtlesin tõesti, et haigusehoog enam kunagi ei lõpe.»

Õhtul võtavad mõlemad patsiendid mind vastu reibaste häältega.

Südamelt veereb otsekui raske koorem, kuid öösel heidan siiski mitmel korral pilgu kord ühele, kord teisele.

Šarikov ületas end ja valmistas haigetele eri lõuna.

24. augustil

Veoste seas, mis Tšerevitšnõi eile lennukil kohale tõi, oli väike piklik karp pealkirjaga: «Moskva, Põhja-meretee Peavalitsus, triiviv polaarjaam nr. 3.» Selles oli kaks korralikult paberisse mähitud albumit. Üks ülesvõtetega, teine herbaariumiga. Nendel aga kiri:

«Tervist, kallid ja armsad nõukogude inimesed! Kaugest imeilusast Lenini ordenit kandvast Kiievist, mis asub halli, kuid alati noore Dnepri kaldal, saadame meie, 10. lastekodu kasvandikud, kelle isad langesid kangelastena Suure Isamaasõja rinnetel, kelle emad, õed ja vennad piinati surnuks gestaapo õudsete seinte vahel, teile siira, laste südame põhjast tuleva tervituse.

Me oleme kogu aeg huviga jälginud triiviva polaarjaama tööd Arktika jääs. Teie elust ja tegevusest jääväljadel oleme kõik sügavalt huvitatud.

Anname teile sõna õppida ainult headele ja väga headele hinnetele ning kooli lõpetamise järel saada kõrgeltkvalifitseeritud meistriteks tehastes, inseneridеks, agronoomideks, õpetajateks ja polaaruurijateks.

Soovime teile head tervist ja pikka iga.

Teatame teile, et me avame pioneeritoas näituse, mis on pühendatud Arktikas triiviva polaarjaama tööle. Palume teid

väga saata meile selle näituse jaoks üks seinalehe «Jääväljadel» ilmunud number. See oleks meile haruldaseks reliikviaks.

10. lastekodu kasvandike nimel Volodja Korunski (Üleliidulisest Põllumajandusnäitusest osavõtja), Alla Bujalo, Galja Kulik, Valja Gorodkov, Kolja Baklan.»

Saatsime neile otsekohe telegrammiga vastuse ja lapsed saavad selle veel samal päeval kätte. Südant täidab uhkusetunne ja heldimus — kodumaa peab meid meeles.

25. augustil

Kuhu tuleb püstitada maja, et see kõigi nelja küljega vaataks lõunasse? Seda mõistatust on paljud lapsepõlves kuulnud. Ja nüüd on meie ühiskajuti aknad lõuna poole. Asume põhjapoolusel. Selle uudise tõid meile astronoomid. Nad sõna tõsises mõttes tormasid ühiskajutisse ja teatasid valju häälega:

«Seltsimehed, õnnitleme teid poolusele jõudmise puhul!»

Põhjapoolus. Palju sajandeid on see sõna erutanud inimkonda. Kuid kõiki katseid laeval põhjapoolusele jõuda tabas ebaõnnestumine. Kohanud läbimatuid jäämassiive, pidid julgete meresõitjate ekspeditsioonid pärast tagajärjetut võitlust tagasi pöörduma. Üheksateistkümnenda sajandi lõpul loobusid inimesed lõplikult mõttest jõuda poolusele mereteid pidi. Põhjapoolus jäi saladuslikuks, ligipääsmatuks punktiks maakera ühes otsas, ahvatlema inimlikku enesearmastust. Üheksakümnendail aastail muutus põhjapoolus finišiks tõelisele «rahvusvahelisele võidujooksule», kaasaegsete tabava väljenduse järgi, millest võtsid osa mitmesuguste rahvuste esindajad. Inimesed lootsid koerterakendite abil saavutada võitu Arktika üle.

1895. aasta neljateistkümnendal märtsil, lahkudes «Frami» pardalt, üritasid Nansen ja Johansen koerterakendite varal jõuda põhjapoolusele. Kuid raskused, mis kerkisid nende teele, osutusid ületamatuiks ja põhjalaiusel 86°04′ [1] olid norralased sunnitud tagasi pöörduma.

Nende ainsaks lohutuseks jäi mõte, et nii ligidale, 450 kilomeetri kaugusele poolusest, ei olnud veel ükski inimene jõudnud.

[1] Nanseni poolt avaldatud põhjalaius 86°14′, mis oli tehtud esialgsete arvestuste alusel, osutus ebatäpseks. *Autor.*

Sama vähe edukas oli Abruzzide hertsogi Itaalia ekspeditsioon aastail 1899—1900. Tõsi, üks ekspeditsioonirühm kapten Umberto Cagni juhtimisel jõudis rekordilisele laiusele — 86°34′. Kuid see rekord maksis kolm inimelu — leitnant Cerini ja tema kaks kaaslast jäid teadmatult kadunuiks.

Selle saja nelja päevase, Cagni juhtimisel poolusele tehtud retke kõige tähtsamaks avastuseks oli see, et selles rajoonis arvatavat mandrit, Petermanni maad, ei ole olemas.

Ka ameeriklasi tabas ebaõnn.

Ei Walter Wellmanil (1894., 1898.—1899. a.), ega F. Baldwinil ja Fialal (1903.—1905. a.), kellede ekspeditsiooni finantseeris miljonär Cigler, ei õnnestunud poolusele jõuda.

Traagiliselt lõppes rootslaste S. Andrée, Strindbergi ja Fraenkeli katse 1897. aastal jõuda põhjapoolusele õhupalli abil. «Kotkas» — nii nimetati S. Andrée õhupalli, kadus Põhja-Jäämere piiritutesse avarustesse. [1]

Samuti ei suutnud õhupalli abil poolusele jõuda Walter Wellman aastail 1906—1909.

Alles 6. aprillil 1909. aastal, pärast kakskümmend aastat kestnud jõupingutusi, jõudis ameerika polaaruurija Robert Peary lõppeks palavasti ihaldatud punkti.

Samal päeval kirjutas Peary päevikusse:

«Lõppeks on põhjapoolus vallutatud. Minu elu kahekümne aasta pikkune unistus ja eesmärk on teostatud. Ei tahaks seda uskuda. Kõik paistab nii lihtsana ja tavalisena.»

Peary rühm oli poolusel ainult kolmkümmend tundi. Heisanud lipu, alustasid nad tagasiteed, jättes pudelisse paberilehe:

Põhjalaius 90°. Põhjapoolus
6. aprillil 1909. a.

Jõudsime siia täna, pärast 27 päevateekonda Kolumbuse neemelt.

Minu rühm koosneb viiest inimesest — Matthew Henson, Uta, Egingva, Siglu ja Ukea; meil on 5 nartat ja 38 koera. Meie laeva «Roosevelti» talvituskoht on Sheridani neemel, 90 miili Kolumbuse neemest ida pool.

---

[1] Ekspeditsiooni jäljed avastati alles kolmkümmend kolm aastat hiljem norra ekspeditsiooni poolt Valgel saarel (Teravmägedest ida pool). *Autor.*

Minu juhtimisel olevat ekspeditsiooni varustas ja saatis teele, ülesandega jõuda põhjapoolusele, kui see osutub võimalikuks, Peary-nimeline Arktiline klubi (New York).
Homme alustame tagasiteed Kolumbuse neemele.

Robert E. Peary
(USA laevastik)».

Kuid Peary retk, nagu suurem enamus teisigi ekspeditsioone põhjapoolusele, kandis eelkõige vaid rekordi püstitamise iseloomu. Teadusele andis see üsna vähe, hoolimata ekspeditsiooni liikmete suurest kangelaslikkusest.

1914. aastal tegi vanemleitnant Georgi Sedov katse tungida põhjapoolusele laeval «Püha Foka». Kuid eraisikute annetuste varal organiseeritud ekspeditsioon oli nii halvasti varustatud, et asjaolud sundisid sedovlasi talvitama algul Novaja Zemljal, seejärel Franz Josephi maal. Sedov ise aga hukkus traagiliselt katsel kaugemale jääkõrbesse tungida.

Kolm päeva on pidevalt puhunud lõunatuul ja meie jääväli ujus «täispurjes» pooluse suunas. Laagri kohale laskusid madalad tinased pilved. Sadas paksu lund. Temperatuur langes otsekohe miinus kaheksale kraadile.

Meile tundus, nagu oleksime tõepoolest jõudnud talveriigi südamesse. Kuid täna, otsekui meie põhjapoolusele jõudmise auks, pani päike oma valgusega särama igavese jää. Taevas löi värvirikkalt helendama. Pikad tumesinised pilved näivad olevat kullakarvalise brokaadiga palistatud.

«Vaadake,» sõnab Trjošnikov kaardile osutades. «Nende päevade jooksul oleme jääväljal maha sõitnud ümmarguselt kaheksakümmend kilomeetrit. Sellise kiirusega pole nendes rajoonides varem veel keegi triivinud. Peale selle oleme ületanud Lomonossovi künnise ja ookeani sügavus suurenes otsekohe nelja tuhande meetrini.»

«Mis siis ikka,» naerab Jatsun. «Täna võime vabalt teha reisi ümber maailma.»

«Muidugi,» lööb sekka Minakov. «Meridiaanid on siin ühte punkti koondunud.»

«Miša,» pöördub Dmitrijev Komarovi poole. «Lähme vaatame maakera telge, ja ära unusta õlikannu kaasa võtmast, võib-olla tuleb seda määrida.»

«Arvatavasti pole vaja,» haarab see kinni vanast polaarnaljast. «Kriuksumist pole kuulda.»

Päike liigub rangelt mööda ringjoont, oma kõrgust peaaegu muutmata. Meteoroloogidel tuleb kõik aparaadid ümber orienteerida Greenwichi meridiaanile ja Matveitšuk lahutab naljatleva imestusega käsi.

«Mis tuul täna on, seltsimehed? Tõepoolest, kõik tuuled puhuvad lõunast.»

Kuid põhjapoolus ei ole ainult eksootika, mitte ainult pimestav päike, mis paneb lume muinasjutuliselt särama, mitte ainult sinised rüsid, läbipaistev õhk ja taeva värvide mäng. Ei. See on pingeline töö, mis on tulvil raskusi ja hädaohtusid. Karm Arktika on kapriisne. Seda tuletavad meelde nii torkiv, läbitungiv tuul, nii jää kruvimise müra kui ka lahvanduste kohal hõljuv aur.

Telgi lae all on soe, kuid põrandal valitseb pakane. See on põhjapoolus.

Vaikselt heljuvad pianiino helid, koduselt praksuvad puud ahjus, teisel pool seina aga raevutseb lumetorm. Siis paugatab uks ja Malkov kaob külma õhu pilvedesse — tuleb sooritada järjekordsed vaatlused. See on samuti põhjapoolus.

Tõsi, astronoomid olid meid veidi petnud. Tuleb välja, et põhjapooluseni on veel kakskümmend-kakskümmend viis kilomeetrit.

26. augustil

Täna on jälle minu vahikord. Laager magab juba ammu, mina aga, viht käes, koristan ühiskajutit. Kuid minu üksindus ei kesta kuigi kaua. Sisse astub Georgi Ivanovitš Matveitšuk. Ta on keskmist kasvu. Tema hallikassinised silmad vaatavad alati tähelepanelikult kaasvestleja otsa. Mulle on see rahulik, kindlameelne inimene alati meeldinud. Vaatamata oma kolmekümne kaheksale eluaastale on ta pea täiesti hall — talvituste ja põhjareiside päevad on jätnud oma jäljed. Matveitšuk juhatab polaarjaamas meteoroloogilist rühma. Sageli võib teda leida istumas, pliiats käes, sünoptilise kaardi taga. Ta joonistab täpselt välja meid ümbritsevate tsüklonite piirjooni või veel mingisuguseid keerulisi figuure, mis on võhikule arusaamatud. Tööst vabal ajal ta aga õpib, istudes ööd läbi õpikute taga.

Me vahetame mõne sõna ja ta läheb meteoroloogilisele väljakule, paludes teda seal külastada.

Tõusnud trepile, mis seisab sõrestikulise meteoroloogilise onni ees, avab Georgi Ivanovitš põlvedel vaatlusraamatu, võtab taskust suurendusklaasi ja, püüdes hinge kinni pidada, kontrollib tähelepanelikult termomeetrite näitusid. Termomeetreid on siin palju. Üks on õhu temperatuuri määramiseks vaatlusmomendil, teised maksimaalse ja minimaalse temperatuuri fikseerimiseks vaatlustevahelisel perioodil. Siia on asetatud ka hügromeetrid — õhu niiskuse mõõtjad. Mustad osutid skaalal on kaldunud äärmisse asendisse.

«Täna on suhteline niiskus kõrge nagu alati, üheksakümmend kuus protsenti,» sõnab Matveitšuk, järjekordseid märkmeid raamatusse kandes.

Teises onnis on üles seatud isekirjutajad — termograaf ja hügrograaf — mis registreerivad pidevalt temperatuuri ja niiskust. Rahulikult tiksub kellamehhanism ja pöörleb trummel, mille pruunile lindile venib peenike violetne kõverjoon. Siin tuleb teha lindile kontrollmärgid.

Määranud tuulelipu järgi kindlaks tuule suuna ja tugevuse, kannab Matveitšuk saadud andmed kiirustades vaatlusraamatu lahtreisse. Paljad käed külmetavad tuule käes ja pliiatsit on raske hoida kohmetanud näppude vahel. Kuid töötada kinnastes ei ole sugugi mugav. Aeg-ajalt tuleb käsi põues soojendada ja siis uuesti tööd jätkata.

Viimaks on vaatlused lõpetatud. Matveitšuk saabub telki tagasi ja, avanud tabelid, kodeerib meteoroloogilisi andmeid radistidele. Niimoodi toimub see kaheksa korda ööpäeva jooksul, päeval ja öösel, päikesepaistelise ja halva ilmaga. Nii sünnivad meteoroloogilised teated, mis antakse raadio teel edasi Suurele maale. Täna saadetakse need peaaegu otse pooluselt.

31. augustil

Juba viiendat päeva järjest teen arstlikku läbivaatust — hommikust õhtuni kuulan läbi, koputan ja küsitlen mehi. Talvitajate enamuse tervislik seisukord ei tee muret, kuid mõned inimesed, nende hulgas ka minu hiljutised patsiendid Šamontjev ja Minakov, tuleb välja vahetada.

Nad on väga löödud peatse ärasõidu üle ja koos nendega on nukrad kõik, sest möödunud kuud on meid sidunud tõelise sõprusega. Kuid tervis ei luba neil polaarööks siia jääda.

1. septembril

«Aleksei Fjodorovitš, naabrid kutsuvad telefoni juurde,» sõnab Kurko naeratades.

Naabriteks kutsume talvitajaid Franz Josephi maal asuvast polaarjaamast «Vaikne abajas».

Sel ajal kui Trjošnikov mikrofoni juures istet võtab, kostab reproduktorist polaarjaama ülema Ivan Mihhailovitš Titovski summutatud hääl, mida segavad kärin ja vilinad. Kurko keerutab kiiresti häälestamisnuppe ja nüüd võib juba peaaegu igast sõnast hästi aru saada.

«Seoses meie polaarjaama «Vaikne abajas» kahekümne viie aastase juubeliga tahan ühtlasi õnne soovida meie endistele talvitajatele Kanakile, Zmatšinskile, Šarikovile ja Poslavskile, kes praegu triivivad koos teiega polaarjaamas «Põhjapoolus 3».»

Möödunud sajandi kuuekümnendail aastail avaldas kuulus vene revolutsionäär ja geograaf P. A. Kropotkin loode pool Novaja Zemljad asuvate jääväljade seisukorra kohta olevate andmete alusel mõtte, et «Teravmägede ja Novaja Zemlja vahel on olemas veel üks avastamata maa, mis asub põhja pool Teravmägesid ning takistab jää ajumist. Sellise arhipelaagi võimalikule olemasolule viitas oma suurepärases, kuid vähetuntud ettekandes Põhja-Jäämere hoovuste kohta vene mereväeohvitser parun Schilling». Kuid Kropotkini ekspeditsiooniprojekti lükkas tsaarivalitsus tagasi.

Möödus vaid mõni aasta ja Kropotkini oletus leidis hiilgavat kinnitamist. 31. augustil 1873. aastal avastas Austria polaarekspeditsioon, mida juhtisid Karl Weyprecht ja Julius Payer, aurulaeval «Tegethoff», tundmatu arhipelaagi, millele pandi nimeks Franz Josephi maa. Sajanditepikkune talveuni aheldas seda inimkonnale tundmatut maad. Rasked jääliustikud laskusid sealt merre.

1874. aastal kirjutas Payer oma päevaraamatus: «Mööduvad aastad, kuid need külalislahkusetud rannad jäävad ikka samasugusteks ning uuesti valitseb seal igavene vaikus, mida meie häirisime . . .» Kas ta võis arvata, et lähemas tulevikus külastavad neid «külalislahkusetuid randu» kümned ekspeditsioonid?

Juba 1880. aastal käis seal šotlane Leigh Smith. Üksnes kuni 1928. aastani käisid Franz Josephi maad külastamas

norralase Horni arvestuste järgi 128 ekspeditsiooni, nende hulgas 17 teaduslikku.

1926. aastal kuulutas Nõukogude valitsus avalikult välja akti Franz Josephi maa ühendamisest NSV Liidu territooriumiga. Kolme aasta pärast aga loodi väikesel saarel, mille pindala on ainult 388,6 km^2 ja mida nimetati tuntud inglise botaaniku Joseph Hookeri nime järgi, nõukogude polaarjaam. Jaama asukohaks valiti Vaikne abajas, sama abajas, kus aastail 1913—1914 talvitas Georgi Sedovi «Püha Foka».

Trjošnikov andis meie polaarjaama kollektiivi nimel üle õnnitlused «vaiksetele», ning nähes endal Razbaši küsivat pilku, hakkas naerma.

«Peab vist lubama.»

Silmapilkselt jooksis Ljonja kambüüsi ning seoses kuulsa juubeliga ja juubilaride endi meie keskel viibimisega tekkisid õhtusöögiks lauale pidupäevased delikatessid — sjomga, kalamari ja konjak.

Täna ilmus laagri kohale veel üks Arktika asukas — jäätormilind, üks kajakate eriliigi esindaja. Kisades tegi ta telkide kohal kolm tiiru ja lendas siis kuhugi lõuna poole.

Talv läheneb.

On juba ilmsed talvetaadi kavad,
ju taevas pilvedega kaetud taas.
Ning sulaveed, mis suvel sinetavad,
on pakasega nagu jäätund klaas.
Täistuisand lumeväli, hanges puhkav,
päev-päevalt varjudest on tumedam.
Kus on ta värvimäng, tuld välja uhkav,
kas tõesti ilumeistril väsis samm?
Jääpankadel öö hiilides teeb käike.
Polaarne päev on oma puhkust väärt.
Ta vajuv tungal, kullakene päike,
veel vaevu-vaevu kuldab pilve äärt.
Me telgis tule ümber soojust saamas,
september vaevalt alles ukse ees.
Ja esmakordselt meie ilmajaamas
elektrilaternaga kõnnib seltsimees.
Ei vett saa enam «kaevust» ammutada:
sealt pakane jõi põhja enne meid;
kambüüsi korrapidajatel pada
nüüd järjest keedab lumetelliseid.
Ja tõuseb pilvi, mis kui purjed pingul,
pea taevas laskunud on vastu lund.
Me üle uhkab talve lõikav hingus,
purgaa võib puhkeda nüüd iga tund.

2. septembril

«Hei, kas telgis on kedagi? Tulge appi, auto vajus sisse!» Olgugi et Razbaši hääles ei ole erilist erutust kuulda, heidame kuued selga ja tormame telgist välja.

Umbes kahesaja meetri kaugusel laagrist näeme toppama jäänud «gazikut». Selgub, et Komarov polnud tähele pannud õhukese jääkirmega kaetud ja lund täistuisanud lumeveeloiku, ning masin oli sinna sisse vajunud.

Võtnud kaasa puuprussid, suunduvad mitu meest õnnetuskohale. Asetanud kohaletoimetatud kaalutajad rataste alla, surume ühiselt neile, ning masin, haarates rattakummidest läbilöödud jäänaeltega puust kinni, ronib aeglaselt jääpangale.

Kõik on mattunud ühetaolisse hallusse. Külm kleepuv udu on majakesed ja telgid otsekui ämblikuvõrku mähkinud. Seetõttu on telgis niiske ja gaasituli peab kogu aeg põlema. Läks küll mõnevõrra kuivemaks, kuid minul ja Jatsunil hakkas liigsest gaasi sissehingamisest pea valutama.

Viimase arstliku läbivaatuse tulemustega on kõik rahul. Välja arvatud ärasõitjad, ei kurda keegi oma tervise üle. Tõsi, seljataha on jäänud praegu alles triivi esimene ja seejuures kergem pool.

3.—4. septembril

Meie kohal tiirutanud jääluurelennukist heideti alla postipakk. Ka mina sain kahe kirja õnnelikuks omanikuks. Üheks korrespondendiks osutus minu vana tuttav Oleg Gazenko, paljude Arktika-ekspeditsioonide asendamatu osavõtja, teine aga...

Mitu aastat tagasi, veel õpingute päevil Samarkandis, ühes väga sõbralikus majas osutas armastusväärne pererahvas mulle alati kõige lahkemat vastuvõttu. Ja nüüd otsustas maja perenaine, arst Maria Georgijevna Patraškina, leidnud ajalehest minu perekonnanime, saata mulle kirja. Väga sooja ja armsa. Naljatades kirjutas ta: «Ärge häbenege, vastake ükskõik millises stiilis, sest hiljuti pühitsesin ma oma 55-ndat sünnipäeva ja 32-aastase arstliku tegevuse tähtpäeva.»

Nii nagu alati, valmistavad meile palju rõõmsaid hetki raadioülekanded Moskvast. Kuid eriti meeldivaks üllatu-

seks oli mulle Leonid Ossipovitš Utjossovi esinemine, kes esitas orkestri saatel, mida juhatas Nikolai Minh, «Polaarvalsi». Ma tundsin end arvatavasti samuti nagu iga algaja autor, ja rõõmu tõttu olin vastu rääkimata nõus Dmitrijevile masinal ümber kirjutama mingi pika ja üsna igava akti.

6. septembril

Lumetorm. Peenikese kaebleva häälega vinguvad raadiomasti vandid. Aga soojaks köetud ühiskajut on kärarikas ja täis suitsetatud — toimub tootmisnõupidamine. Möödunud poole aasta jooksul on selgunud telkide ja majakeste konstruktsioonilised puudused, riidevarustuse vead. Kogunes päris pikk nimekiri, mille me kavatseme esimese lennukiga Arktika Instituudile saata. Loodetavasti arvestab meile järgnev vahetus seda õigeaegselt enne äralendu Suurelt maalt jääle.

Pärast koosolekut võtavad doomino harrastajad istet traditsioonilise nurgalaua taga, malemängijad aga, ümbritsetuna «haigetest» — neid leidub isegi jääväljal — lõpetavad maleturniiri katkestatud partiisid.

Kuu aja vältel toimunud võistluse tulemusena saavutasin mina esikoha, teiseks jäi Jatsun, kolmandaks — Kanaki, kuid nagu märkis üks «malehaige», on järjestus turniiritabelis vaid pimeda juhuse tõttu selline — meid lahutab üksteisest vaid pool punkti.

Turniiri võitjaile annab Matveitšuk ametiühinguorganisatsiooni nimel pidulikult üle preemiad — vastavate pühendustega raamatud.

Lõppeks lähevad kõik laiali oma telkidesse, kuid Jatsun ja Babenko, palunud luba kohale jäämiseks, hööveldavad meie suurenenud raamatukogu riiulite jaoks mõned lauad siledaks.

Jatsun lööb hoolikalt kokku veel oma iseloomuliku kuusepuu lõhna säilitanud lauad ja mitmel korral mõõtmeid kontrollinud, kinnitab riiuli pianiino kohale.

«See on, omavahel öeldes, täiesti hea töö,» otsustab Babenko ja pöördudes vahis oleva Zmatšinski poole, vaatab talle paluvalt otsa.

«Hüva, hüva, ma koristan laastud,» lausub Olgert Jevgenjevitš, mõistes otsekohe, milles seisab küsimus. «Minge magama, tuleń teieta toime.»

Zmatšinski ei saa kunagi palvest ära öelda, seda teab Ljoša hästi, ja salaja Jatsunile silma pilgutanud, lahkub koos temaga ühiskajutist.

7. septembril

Hommik on pilvitu ja külm. Tuhmilt paistab talvine päike, kergelt sätendab lumi, mis on võtnud kahvatuoranžika varjundi.

Kõikides telkides ja majakestes töötatakse innukalt läbi vaatlusmaterjale, et neid esimese lennukiga Suurele maale saata. On käsil see, mida ekspeditsioonides nimetatakse esialgseteks kameraaltöödeks.

Päeva teisel poolel toimub teaduslik-tehniline seminar. Šamontjev, otsekui jumalagajätuks, jutustab hüdroloogiliste uurimistööde laialdasest programmist, mis on osaliselt juba läbi viidud, osaliselt aga seisab alles ees. Seekord kuulame ettekannet eriti tähelepanelikult, sest palju on saanud meile arusaadavaks ja me tunneme end hüdroloogidena.

Lomonossovi künnise idapoolseid nõlvu, mida mööda kulges meie triiv, on meie hüdroloogid päris üksikasjalikult uurinud. Sada nelikümmend üks korda on mõõdetud sügavust. Kakskümmend neli põhjaproovi, mis kujutavad endast kollakat mudast massi, on võetud punktides, mida üksteisest lahutab kolmkümmend kuni viiskümmend miili. Traali abil on püütud pooluselähedastest rajoonidest ookeanisügavuste looma- ja taimeriigi esindajaid. See on siin muidugi palju vaesem kui lõunapoolsetes meredes. Meie molluskite, meduuside ja vetikate kollektsioon, kogutud üheteistkümnes «hüdroloogilises jaamas», on meie okeanoloogide rühma uhkuse objektiks.

Nüüd on kõik veendunud, et teadlastel oli õigus, kui nad arvasid, et epiteeti «elutu» ei sobi kuidagi kasutada Põhja-Jäämere kohta, isegi mitte pooluse rajoonis.

Šamontjev ei istunud asjatult tundide kaupa oma majakeses kolbide ja bürettide taga keemilisi analüüse tehes. Saadud andmed soolsuse kohta, s. o. ühes liitris vees lahustunud soolade hulga kohta milligrammides, kõrvutatuna mitmesugustest horisontidest saadud vaatlusandmetega veetemperatuuri kohta, andsid võimaluse teha mõningaid esialgseid järeldusi, missugune on Lomonossovi künnise mõju vee koostisele ja hoovuste suunale triivi kulge-

mise teel. Pooluselähedases rajoonis esineb kahtlemata rida selle künnise harusid. Otsustades põhjasetete järgi, ei ole selle geoloogiline vanus eriti suur — Lomonossovi künnis on tekkelt arvatavasti noor.

8. septembril

Tänane päev oli askeldusrikas. Sellal kui meie ei tea mitmendat korda ruume korrastasime ja võimalikult mugavaks teha püüdsime, kostis õhust juba mootorite undamist. Mõne minuti pärast surusime lendurite ja uute külaliste — füüsika-matemaatikateaduste doktori A. M. Gussevi, professor A. J. Krissi ja tehniliste teaduste kandidaadi N. N. Sõssojevi käsi. Kuid oli ka teisi saabujaid peale teadusemeeste. Saša Minakovi asemele jõudis laagrisse uus helikopteri tüürimees Aleksander Andrejevitš Medved. Teravmeelitsejad, muidugi mõista, tähendasid otsekohe, et viie triivimiskuu jooksul on see esimene elus karu meie polaarjaamas.

Külalised otsustasid aega mitte asjatult raisata ja, jõudnud vaevalt lõunastada, asusid tööle.

Uuesti töötan ma koos Krissiga hüdroloogiliste vaatluste telgis ja augu kõrval asuvale lauale tekib üha uusi nõusid veeproovidega.

Anatoli Jevsejevitš tõi kaasa andmed minu poolt juulikuus läbiviidud õhu mikrobioloogilise analüüsi kohta. Selgus, et Petri kausside toitekeskkonna õhukesele želeetaolisele agar-agari kihile olid tekkinud mikroobilised tõusmed. Ühes kausis, mis oli seisnud ühiskajutis, kasvas üles kolm kolooniat kokke ja seenekesi, teises kolmkümmend kolooniat kokke, sartsiine ja kepikesi. Uurimused majakese õhu kohta andsid viis analoogilist kolooniat. Välisõhk osutus steriilseks. Kuid kõik avastatud mikroobid olid tavalisele silmale nähtamatu elusolendite maailma kõige süütumad esindajad.

Mitte ilmaaegu ei möödu meist kaugelt gripp ja angiin.

9. septembril

Alaline tihe side Suure maa teaduslike asutustega on üks meie elu iseloomustavaid külgi. Meie juures on juba viibinud nii glatsioloogid — jääuurijad —, geofüüsikud,

geoloogid kui ka aeroloogid. Mikrobioloogid isegi kahel korral. Krissi teistkordne siiasõit ei ole juhuslik.

Mikrobioloogiliste uurimistöödega ei ole nendel laiustel veel keegi ega kunagi varem tegelnud. Aga selliste uurimistööde tähtsus on ilmne. Kõik taimede ja loomade eluvormid on nii või teisiti seotud bakterite tegevusega, mis asustavad ookeani veemasse pinnast kuni põhjani.

Need nähtamatud väsimatud töömehed, kes muudavad väävli, süsiniku, fosfori ja lämmastiku — põhilised keemilised elemendid, mis moodustavad enam kui kaheksakümmend protsenti elavast protoplasmast — meretaimede poolt kergesti omandatavateks ühenditeks, moodustavad seega toitumisallika vees elunevaile selgrootutele, niinimetatud zooplanktonile. See on omakorda toiduks kaladele, kaladeta aga poleks võimalik polaaralade loomade ja lindude elu keset Arktika jääavarusi. Seega panevad bakterid aluse Põhja-Jäämerd asustavate elusolendite pika ahela toitmisele.

Kuid arktiliste merede mikrofloora ja mikrofauna uurimine on tähtis veel teisel põhjusel.

Teatud iseloomustavate bakteriliikide esinemine erisugustes veekihtides on omamoodi indikaatoriks, mis võimaldab kindlaks määrata, kust saabusid need või teised veemassid.

Juba juulikuus võeti batomeetrite abil veeproove kahekümne ühelt horisondilt — pealispinnalt kuni päris põhjani. See töö nõudis äärmist täpsust. Hinge pinni pidades kandsime me veetilku kolbidest toitekeskkonda. Kõige väiksemalgi steriilsusenõude rikkumisel oleksid kõik meie poolt kulutatud jõupingutused jooksnud tühja.

Iga veeproov lasti läbi urbsete filtrite, mis oma pinnal pidasid kinni ka kõige väiksemad ookeani mikroobidemaailma esindajad, suurusega mitte rohkem kui üks kümnendik kuup-millimikronit.

Spetsiaalsete lahuste mõjul muutusid filtrid läbipaistvaks, ja siis avanes uurija silmadele kütkestav pilt.

Siin oli ümmargusi pärlitera taolisi kokke, kepikujulisi baktereid, peenikesi loogelise juuksekarva sarnaseid niite ja isegi pärmiseeni, mis on lähedalt sugulased sellelesamale teile tuntud pärmile, milleta pole võimalik saiaküpsetamine ega õllevalmistamine.

Tundus, nagu oleksime mikroskoobiga ookeanisügavustesse laskunud. Nüüd selgus, et bakterid asustavad kogu

veemassi, kuni põhjani, ja et ei ole olemas niisugust veekihti, kus bakterid puuduksid. Neid leiti isegi mudasettes, mis katab ookeani põhja.

Teistkordsed uurimistööd, mida Kriss hakkab sooritama nüüd, kus triiviv polaarjaam on ületanud Lomonossovi künnise, lubavad luua võrdleva pildi bakteritemaailma kohta siin- ja sealpool mäeahelikku.

Kliima ja ilmastiku muutumise prognooside teooriale pühendatud tööga hakkab tegelema N. N. Sõssojev. Eriliste vaatluste tulemused rikastavad ja arendavad kliima ja ilmastiku muutumise prognooside teooriat. Nad on veel väärtuslikumad selle poolest, et neid saadakse üheaegselt kahest, teineteisest kaugel asuvast punktist — polaarjaamadest «Põhjapoolus 3» ja «Põhjapoolus 4».

Huvitav töö maakera elektriliste voolude uurimise alal tõi meie juurde jääväljale füüsik A. M. Gussevi.

Merevesi, tingituna temas lahustunud sooladest, juhib elektrivoolu. Veemassid muudavad sageli oma asukohta maakera magnetväljas. Seejuures tekivad neis elektrivoolud, mis omakorda mõjutavad maa magnetvälja.

Nende nähtuste kohapealne uurimine omab teoreetilise töö kõrval väga suurt praktilist tähtsust aero- ja hüdronavigatsioonile.

Seda liiki vaatlusi ei ole polaarbasseinis kunagi varem läbi viidud.

Meie polaarjaama kollektiiv töötab seega väga tihedas koostöös Suure maa teadlastega.

10. septembril

Georgi Kuznetsovi asemele saabus polaarjaama uus helikopteri mehaanik Timofei Andrejevitš Razumov.

Jääl tundis ta ennast otsekohe täiesti kindlalt, ja varsti võis helikopteri juures näha tema lühikeses suvekuues kuju, mis kord kabiini kadus, kord ülestõstetud mootorikapoti juures askeldas. Ta sai kiiresti kõigiga tuttavaks ja muutus juba õhtuks «oma inimeseks» polaarjaamas. Tõsi, võistlusse meie hambameestega ta veel ei astunud, kuid tema valgehambulisest naeratusest ja kavalast sädemest, mis põleb hallides silmades, võib järeldada, et suu peale ta kukkunud ei ole.

Ukse kõrval asuvale pliidile tekkis uuesti paak lumega. Pärast ebaõnnestunud katseid jääd läbi puurida ja vett

otse «kaevust» — lumeveeloigust — ammutada, lõi korrapidaja sellele käega ning vedas nartal kohale lumetelliste virna, avades seega nii-öelda «talvise veevarustamise» sesooni.

11. septembril

Täna lahkuvad meilt helikopteri meeskonna liikmed Saša Minakov ja Žora Kuznetsov. Mõlemad vajavad pikaaegset ravi. Kuidagi ei tahtnud uskuda, et nad ära sõidavad, kuid nüüd, kui ärasõiduni on jäänud vaid mõni tund, hakkab kõigil eriti kurb, nii ärasõitjail kui siiajääjail.

Me istume laua taha ja Aleksei Fjodorovitš tõstab klaasi ärasõitjate terviseks. Kuid vaatamata pidulikele kõnedele on Žora ja Saša ilme kurb.

Seejärel sammuvad kõik lennuki juurde. Propellerid hakkavad keerlema. Lennuk veereb stardipaigale, teeb pöörde, ja mootorite möirates sööstab edasi. Nüüd on ta juba õhus. Ja «maapinnalt» paistavad meile lahkujate vastu illuminaatoreid surutud näod. Mis siin rääkida, kahju ja raske on lahkuda, pealegi veel keset triivi.

12. septembril

On tuuline. Ja udune. Termomeetri elavhõbedasammas langeb kiiresti allapoole. Kummisaapad ja nahkkuued on antud lattu. Kõik on rõivastunud kasukaisse ja kannavad kõrgeid untasid.

Kogu suve jooksul laos kasutamata seisnud karusnahksed tšuktši rõivad lähevad käiku. Esimesena tuli nende järele Nikolai Jevdokimovitš Popkov. Kaua aega proovis ta kord üht, kord teist eset ja valis lõppeks udusulgpehme põdranahast kuhljanka — avara pika mantli üle pea tõmmatava peakotiga, soojad tšiižid — põdranahast sokid, käpikud ja kõrvadega karvamütsi — tšuktšide peakatte, mis sarnanes vanaema paeltega kübarale.

Popkovi järel tulid teised ja varsti oli lattu jäänud vaid mõni paar viigrinahast torbaseid ja üks labakinnas, millele ei leitud paarilist. Uuesti vahetati tekid soojade kaljukassinahksete, hahasulgedest voodriga magamiskottide vastu, millest olime suvise sooja aja jooksul võõrdunud. Vaid majakeste elanikud — seal on palju soojem — magavad edasi endiste mugavustega.

Pärast pingelist tööpäeva on meeldiv kinos istuda. Vaatame «Küpsustunnistust». Tuleb meelde noorus ja kooliaastad.

Jah, kool — kui kaugena tundub see aeg, kolmteist aastat tagasi. Lõpupidu hästi valgustatud saalis, rõõmsad lootused ja paarikeste varjud meie suure vana pargi puude vahel. Hüvastijätt õpetajatega, kellele olime valmistanud nii palju muret ja vaeva. Koolipink, millel sai viimast korda istutud tühjaks jäänud hämaras klassiruumis.

Järgmisel päeval aga algas sõda.

Nüüd on kõik muutunud. Kus te praegu olete, kallid koolivennad? Meid on lahutanud aeg ja vahemaad. «Mõnda ei olegi enam, teised aga on kaugel,» muigan ma tahtmatult meie ühiskajuti pimeduses, sest kaugemal kui mina ei saagi enam olla.

13. septembril

«Kell 20.00 Moskva aja järgi toimub raadiosaade triivivatele polaarjaamadele,» kõlab raadiokomiteelt saadud telegramm.

Tahaks vägisi tagant tõugata kellaosuteid, ja isegi töö, mida meil, nagu alati, on palju, ei suuda eemale tõrjuda mõtteid — millal ometi saabub oodatud hetk. Kellaosuti läheneb kaheksale. Mõned läksid juba ühiskajutisse, teised aga tahavad kalleid hääli kuulata «koduses miljöös».

Ja juba kutsubki diktori hääl Põhja-Jäämeres triivivat polaarjaama «Põhjapoolus 3». Kostab meile armsaks saanud laulu «Lendavad valgetiivulised kajakad» meloodia.

Esimesena räägib Mihhail Mihhailovitš Somov, triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 2» endine ülem. Tal on meie jaoks varuks palju südamlikke sõnu, sest sinine elu on talle väga hästi teada.

Moskvas on mikrofoni juurde kogunenud talvitajate perekonnad. Ja meie kõik oleme õnnelikud selle üle, et Matveitšuki tütar on hästi kosunud ja käib nüüd esimest aastat koolis. Tunneme kaasa Kostja Kurko tütrele, kelle nukuga on juhtunud «õnnetus» — pea on otsast ära rebenenud. «Isa, kuidas sul õnnestus taltsutada karusid, kelle seljas sa pildi peal istud?»

«Tuleb aru anda,» naeratab Kurko.

Jatsuni Iirake selgitab tõsise häälega, et koos poistega õppida on palju huvitavam kui ainuüksi tüdrukutega.

«Tere, isake!» on kõik, mida toob kuuldavale Olgert Zmatšinski väike poeg. Kuid meie sõber on täiesti rahul oma pojakese lühikese sõnavõtuga.

«Nüüd aga lülitame sisse triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3»,» lausub diktor, ning me kuuleme endi lindile võetud hääli, mis Perovi poolt Moskvasse toimetati.

«Ma ei teadnudki, et mul on nii räbal hääl,» sõnab Ljonja Razbaš pettunult Babenko poole pöördudes. Sellele järgneb otsekohe repliik:

«See-eest said sa nüüd teada, et sul oleks parem vähem rääkida, veel vähem aga laulda.»

14. septembril

Untad on väga rasked ja kohmakad ning ma ei suuda kuidagi lahkuda karusnahast voodriga säärikuist. Kuid täna hommikul olid nad põranda külge kinni külmunud. Piki telgi seinu, kohal, kus voodid telgiriide külge on puutunud, jookseb hallavööt. Öösiti vaevalt põlev gaasituli ei tule pealetungiva külmaga enam toime.

Hägune, kiirte murdumise tõttu äärtest laiaks vajunud päike on istet võtnud otse jäärüsidel.

Asjatult jooksevad astronoomid teodoliidi juurde — koordinaate ei õnnestu ikkagi kindlaks määrata.

Vikerkaare laia kahvatu vöödi all kollendab ilmatu suur läbipaistvana näiv täiskuuketas.

15. septembril

Pakane teeb okeanoloogide töö üha raskemaks. Hüdroloogiliste vaatluste telgis, kus tugeva terastrossi külge on riputatud kolm tiivikut-isekirjutajat, istub Dmitrijev, jalad proovidevõtu augus, kusjuures tema vilditallad peaaegu puudutavad auku katvat jääpinda. Samasugune kolme-nelja sentimeetri paksune jääkiht on tekkinud ka augu alumisele äärele. Saša kätes on tšuktši tuur, mis sarnaneb pika varre otsa kinnitatud peitliga. Ühtlases rütmis laseb ta seda alla ja lõhub jääd.

Mina kogun metallist kopsikuga jääpuru ning varsti tekib vintsi jalgade juurde valkjassinine künkake.

«Kuidas on, kas töö meeldib?» muheleb Saša.

Jääkuhjatised purustatakse ammoniidiga, killud aga kasutatakse siinsamas ära uurete tasandamiseks

Esimesed uisutajad

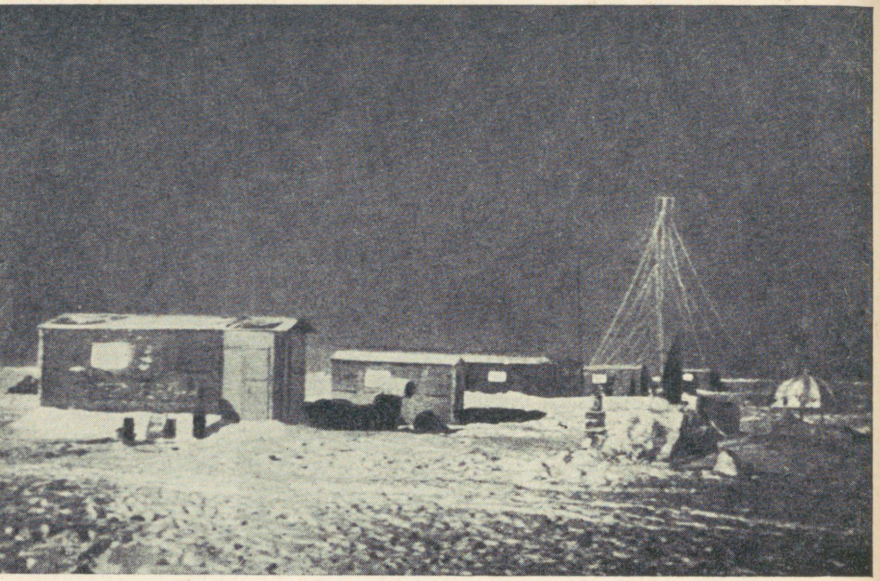

On alanud polaaröö

Veel viimane jõupingutus,
ja hingeldades jõuavad nad meiepoolsele kaldale

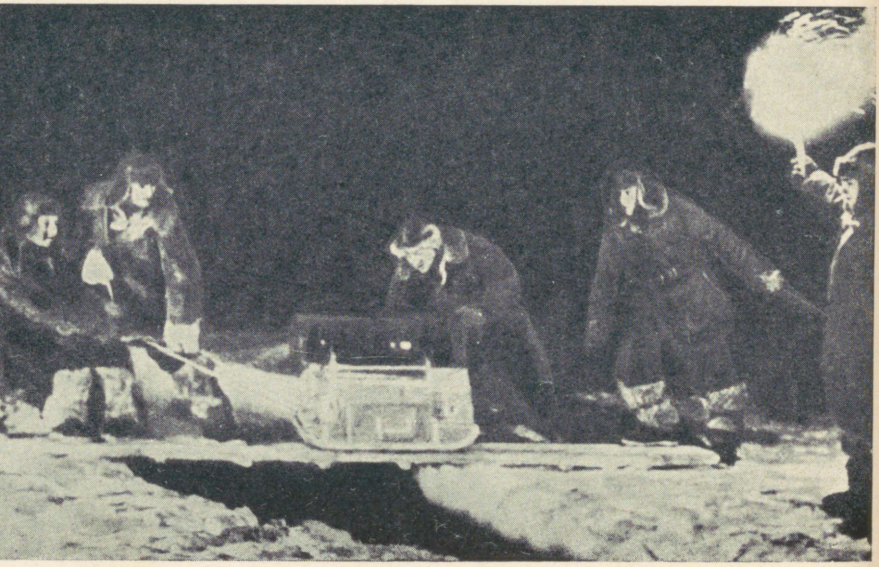

«Nja, leidub hoolijaid.»

«Aga mis hiljem saab, kui pakane tõuseb kolmekümneneljakümne kraadini!» Ta kortsutab otsaesist, andes mõista, et tulevikuperspektiivid on ebameeldivad.

Ponomarenko avastas täna, et kontroll-jääaugud on poolest saadik kinni külmanud.

16. septembril

Komarov teeb ettevalmistustöid lennuvälja puhastamiseks ja ülevalamiseks. Tema telgi kõrvale on üles seatud laiasuulised veepumbad ja puurid, ning et tööde ajal oleks võimalik end soojendada, on Mihhail Semjonovitš veokelkudele püstitanud vineerist majakese.

Paks härmatisekord on nagu nääriehtega kaunistanud mastide vandid ja aparaatide kolmjalad ning muutnud heledaks telkide mustad kuplid. Öö jooksul tekkinud härmatisekiht on kohati kuni kahe sentimeetri paksune. Suured jääkristallid säravad päikese käes, kuid paljudele meie hulgast jääb nende ilu märkamata. Zmatšinskil on antenn juba viis korda katkenud, Ljonja Razbašil aga tuleb sageli, kepp käes, telgist välja joosta ning ägedalt vastu raadiomasti pinguteid taguda, mille tõttu õhk ümberringi täitub mahalangeva härmatise suurte pehmete räitsakatega.

17. septembril

Helikopteri järjekordne väljalend hüdroloogiliste vaatluste tegemiseks oli määratud tänasele hommikule. Kuid lend tuli edasi lükata, sest öösel jäi Volodja Šamontjev uuesti haigeks. Neeruvoolmed kordusid jälle, ja kuni hommikuni istusin ma peaaegu kogu aeg tema voodi juures. Heitsin korraks pilgu majakesest välja — täna oli minul laagri vahikord — ja istusin uuesti tema kõrvale. Niiviisi tunneb ta end mõnevõrra rahulikumana.

On aeg seltsimehed üles äratada. Alustan helikopteri meeste telgist. Babenko esimene küsimus on:

«Milline on ilm? Udusomp või päris udu?»

«See on ükspuha, niikuinii tuleb väljalend edasi lükata.»

«Kuidas, edasi lükata? Milleks seda?» pärib Babenko täiesti erksa häälega. «Tegime ettevalmistustöid ja nüüd...»

«Šamontjev on haige.»

Vastuseks on kuulda summutatud vandumist.

Samasugune lugu kordub radistide majakeses.

«Aleksei Fjodorovitš, Šamontjev on haigestunud,» teatan mina.

Trjošnikov tõuseb voodis otsekohe istukile ja, kuulanud ära minu seletuse, läheb päriselt tujust ära, heidab uuesti pikali ning tõmbab teki üle pea.

Aga ilm on nagu kiusteks selge, päikesepaisteline. Kerged tuulehood liigutavad vaevalt lippu masti küljes.

Jevgeni Jatsun teeb ettevalmistusi geofüüsikaliste vaatluste filmimiseks, ja kuna selleks on vaja palju valgust, siis tema palvel Komarov, haakinud traktori külge narta, millel on mootor sofittide, eredate kinoprožektorite toitmiseks, veab need Popkovi telgi juurde. Tagasiteel pöördub ta millegipärast teelt kõrvale ja trahh! — jää roomikute all vajub sisse ning traktor, kaldudes ühe külje peale viltu, seisabki vees. Kogu laager jookseb appi. Kuidas me ka ei pinguta, roomikud kraabivad ikkagi abitult jääd ja traktor vajub üha enam viltu. On möödunud oma neli tundi. Esimesena ei suuda end pidada Igor Tsigelnitski.

«Kurat võtaks sellist tehnikat!» lausub ta, märgi ja otsekohe kõvaks külmuvaid kindaid käest tõmmates. «Las veab end ise välja.»

«Aga tõesti, las veab end ise välja,» sõnab Vassili Kanaki rõõmsalt, jookseb kuhugi ja pöördub mõne minuti pärast tagasi tugeva metallkangiga.

Lausumata ühtegi sõna, puurib ta kiiresti umbes viie meetri kaugusele traktori taha jäässe augu ning asetanud sinna kangi, kerib selle ümber trossi keskmise osa, jättes otsad vabaks. Siis taipame ka meie, milles asi seisab. Trossi vabaksjäänud otsad kinnitatakse üks ühe, teine teise roomiku külge. Komarov paneb mootori käima ja krigisedes mööda jääpinda, veereb traktor tagasi, end ise välja vedades.

Me olime põhjalikult läbi külmunud, kuid see-eest maitses väga hästi tuline tee peale tööd, mis oli meile juba paistnud teostamatuna.

Astronoomidel õnnestus kindlaks määrata meie koordinaadid. Täna on need 89°34′,3 põhjalaiust ja 65°14′,5 läänepikkust.

18. septembril

Pärast lõunat alustasime ühiskajuti remontimist. Üks sein oli juba kaetud rohekat värvi tapeetidega, ja selle ülemist äärt pidi jookseb mingisugust eriti mürgist sinist värvi poort. Aleksei Babenko lööb põlvili olles vildiga pragusid kinni. Jatsun lõikab pikki tapeediribasid. Mina saan paksu pintsli ja kausi kliistriga, mida Šarikov on keetnud sellisel hulgal, otsekui seisaks ees kõikide, nii olemasolevate kui ka kohaletoimetatavate majakeste tapeetimine. Tapeedid kuivavad aeglaselt, mööda seina jooksevad laiad plekid. Kuid märgade tapeetide lõhn ei vähenda mingil määral mõnu filmist, mida me vaatame otsekohe pärast tööd. Nagu tavaliselt, tuleb kinoseanssi aeg-ajalt katkestada — kord on radistidel vaja ühendusse astuda neid Suurel maal ootavate kolleegidega, kord käivad meteoroloogid vaatlusi teostamas. Kõik on juba ammust ajast nende väikeste ebamugavustega harjunud ja suitsetavad rahulikult, valjusti muljeid vahetades.

Väljas möllab lumetorm. Telki tuiskab lund, ja selle valged vired, mis nüüd enam ära ei sula, looklevad mööda meie telgi põrandat katvat põrandariiet.

Muutub üha külmemaks, eriti siis, kui tugevneb tuul ja telgi purjeriidest seinad, mis suve jooksul on tugevasti kannatada saanud, hakkavad külma õhku läbi laskma.

Kuigi gaas põleb ööd kui päevad, on temperatuur laua tasapinnal, see on seitsmekümne viie sentimeetri kõrgusel põrandast, ainult pluss viis kraadi, mitte rohkem.

19. septembril

Telgis on muutunud sedavõrd pimedaks, et ilma valgustuseta on peaaegu võimatu töötada. Radistid askeldavad kogu päeva elektriliini kallal ja üksteise järel süttivad põlema väikesed 15-vatised elektrilambid.

Meie elektrijaam — generaatoriga ühendatud mootor L-3 asub raadioruhvi kõrval improviseeritud majakeses, mille radistid ehitasid presendist ja laudadest. Aga selleks, et mitte iga paari tunni järel mootorit tankima joosta, asetasid nad tühjade vaatide otsa täisvaadi, millest bensiin vooliku abil ise mootori kütusepaaki voolab. Tõepoolest kavalasti välja mõeldud!

20. septembril

Viimane lumetorm oli veostevirnad nii täis tuisanud, et meil, varustatuina labidatega, tuli kaua aega kaevata, enne kui kõik kastid olid lumehangest väljas ja uuele kohale viidud.

Täna võib rõõmuga töötada — on soe, kõigest —3°, tuult polegi. Õhk peaaegu ei liigu ja on erakordselt värske.

Me ei ole eriti vaimustatud talve saabumisest, kuid selle eest on koerad ilmselt õnnelikud. Mamai on ukseläve juurde pikali heitnud, silmad sulgenud ning magab rahulikku und. Läheduses aga hullavad Bludnõi ja Družba lõbusalt lumehanges.

Oktoobrikuu alguseks tuleb ära teha tuhat toimetust — valmistada ette ärasaatmisele kuuluvad veosed, koostada toiduainete ja aparatuuride nimekiri ning alates 25. kuupäevast teostada täiendav arstlik läbivaatus ja teha rida laboratoorseid uurimistöid.

Olime juba magama heitnud, kõik olid roninud magamiskottidesse, kui äkki üle laagri kajas Malkovi hüüd:

«Lennuk, mingi lennuk on õhus!»

Imelik. Täna ei oota me ometi kedagi.

Riietume kiiresti, kuulates samal ajal üha tugevnevat mootorite undamist. Tormame välja.

400—500 meetri kõrgusel ligineb laagrile lõuna poolt kiiresti neljamootoriline masin. Juba võib eraldada lennukikerele maalitud suuri musti tähti MN-120 ja tiibadel Kanada sõja-õhujõudude tunnusmärki — sinist sõõri selles asuva punase vahtralehega.

Lennuk teeb laagri kohal ringi, siis teise, kolmanda, neljanda, ja laskudes lõpuks viimasel korral üsna madalale, lendab umbes saja meetri kõrguselt, mitte rohkem, otse üle meie peade. Rüside tagant on kuulda Jatsuni kinokaamera lakkamatut surinat.

Raadioruhvis püüab Kurko, seadnud vastuvõtja kanadalaste lainele, ootamatu õhukülalise häält. Kuid polaarjaama piirkonnas lendab veelgi kusagil üks lennuk, sest selle pardaradisti hääl, kord tugevnedes, kord vaibudes, kutsub lennukit, mis lendas üle meie laagri:

«One, two, zero. One, two, zero — sada kakskümmend, sada kakskümmend.»

Meie mõistame täiesti kanadalaste uudishimu — kuidas mitte vaadata nõukogude polaaruurijate laagrit, mis juba enam kui pool aastat triivib ookeanijääs!

21.—23. septembrini

Päike, kaotanud lõplikult oma endise ereduse, liigub mööda horisonti, klammerdudes rüsiharjade külge, otsekui ei raatsiks ta meist lahkuda. Ajuti muudab ta kummaliselt oma kuju, muutudes kord lapikuks kuldseks värtnaks, kord venides välja oranživärviliseks sambaks, mille tipp kaob kõrgele pilvedesse. Need on refraktsiooni, kiirte murdumise vigurdused.

Refraktsioon on sedavõrd tugev, et horisondi kogu läänepoolne osa näib olevat piiratud graniitsammaste kõrge barjääriga, justkui oleks otse meie ligidal ookeanist esile kerkinud jäiste randadega saar. Kui me täpselt ei teaks, et läheduses pole ühtegi saart, võiks uskuda selle tundmatu maa olemasolu. Väga võimalik, et taoline refraktsiooni mäng põhjustas varasematel aegadel saladuslikult kadunud Sannikovi ja Andrejevi maa «avastamise», millest paljud meie hulgast on juba varem kuulnud. Kuid vaevalt loojub päike, kui kangastus kaob ja hall hämarus langeb laagrile.

Tihedad sinised varjud laskuvad tuhmiks muutunud lumele. Telgid upuvad hangedesse. Suve jooksul sissetallatud rajad tuiskavad lund täis. Raadiomasti vandid kattuvad paksu samblataolise härmatisekorraga ja ripnevad valgete jämedate köitena, mida kiigutab tuul. Temperatuur langeb järsult. Valitseb 32°-ne pakane. Telkides on külm. Maksab vaid lühikeseks ajaks kustutada gaasituli, kui pakane otsekohe meie purjeriidest elamusse tungib ja selle siseseinad talviste mustritega ära kirjab.

Ei ole sugugi mugav hommikul soojast «pesast» välja tulla telgi külma õhu kätte, kuid laagri korrapidaja Kanaki hüüab käskivalt: «Äratus! Aitab magamisest!»

On aeg üles tõusta.

Kuid telgis valitseb kosmiline külmus, sest ööseks on gaasituli ära kustutatud.

«Vasja, kullake, pane tuli põlema,» hüüab Jatsun meelitavalt, pistnud pea magamiskotist välja.

Kanaki, võttes kuulda palvet, ronib meie juurde telki ja kraapsates tikuga, süütab gaasitule.

Hommikusöögini on jäänud kakskümmend-kolmkümmend minutit. Selle aja jooksul jõuab sulatada vett ja habet ajada. Tõsi küll, vesi on pesunõus muutunud läbipaistvaks jäätükiks, kuid meie oleme juba õppinud lumest kiiresti vett valmistama. Selleks valan ämbrisse üks kuni poolteist liitrit vett, mida Jatsun kambüüsist tõi, ning seejärel, valides tihedama lumehange, lõikan sealt välja lumetelliseid ja täidan nendega ämbri.

Kostab lokulöömine — signaal, mis ütleb, et hommikusöök on valmis.

Tuleb märkida, et hommikusöögi valmistamine on üldise arvamuse järgi üks korrapidaja kõige ebameeldivamaid kohustusi. Kõiki toiduaineid tuleb kas üles sulatada või läbi aurutada. Leivapätsid keeratakse niiskesse käterätikusse ja paigutatakse gaasipliidi praeahju, et nad muutuksid pehmemaks, konservid soojendatakse keevas vees ja pelmeene, mis Suurelt maalt kohaletransportimisel on kokku kleepunud ja jäiseks konglomeraadiks muutunud, tuleb isegi kirvega lahti raiuda.

Telkide kuplid on hakanud suitsema. Tuul ajab läbilõikava vile saatel lumepilvi mööda laagrit.

Jah, nüüd on lageda taeva all töötada palju raskem. Isegi soe karusnahkne riietus ei kaitse alati külma läbitungiva tuule eest.

Aeglaselt täituva gaasihoidla kõrval, teineteist nöökides, karglevad Kanaki ja Poslavski; oma käed on nad gaasigeneraatori abil, mille seinad vesiniku valmistamisel tugevasti soojenevad, juba «üles sulatanud», kuid jalgadele see ei mõju.

Saabunud pakane teeb kõige rohkem muret hüdroloogidele. Nende töötelkides, mis on löödud otse jääle, on eriti tunda talve hingust. Alatasa kattuvad jääaugud paksu jääkoorikuga. Nüüd eelneb igale vaatlusele aeganõudev ja väsitav jääkaane lõhkumise protseduur.

«Mis siis ikka, Saša, kas alustame?» sõnab Ponomarenko augu äärel istet võttes.

«Hakkame pihta, minugipärast,» vastab Dmitrijev mitte eriti lõbusa häälega ja, sülitanud pihku, lööb tuura jäässe.

Jää puruneb ühtlaste löökide all tükkideks, lennates teravate kildudena laiali. Žora, kummardunud vee kohale, püüab metalse kahvaga jääkildusid, millede hunnik vintsi kolmjala kõrval pikkamööda kasvab.

«Löö aga lööl» hüüab Žora. «Ja vaata, et sa kogemata vette ei kuku.»

Hoiatus tuli õigel ajal. Dmitrijev, haaratuna tööst, libises veidi, kaotas tasakaalu ja oleks peaaegu külma vanni pidanud võtma.

«Kas niiviisi tohib?» sõnab Ponomarenko etteheitvalt. «Ma mõistan, sa oled küll endine madrus, kuid ikkagi ei soovita sul supelda kolmekümnekraadise pakase käes.»

Sellal kui auku puhastatakse ja ookeani sügavust mõõdetakse, raiub Dmitrijev augu seina väiksed astmed ja kinnitab sinna kaks lauda. Samal ajal süütab Ponomarenko petrooleumikeetja ja kui sinakas leek hakkab põlema, laseb selle ettevaatlikult auku, Dmitrijevi poolt valmistatud alusele. Pealt kaetakse auk presendiga, jättes lahti vaid väikese ava õhu juurdepääsuks.

Selle meetodi abil õnnestub mõnevõrra vähendada jää tekkimist augus. Lõpetanud selle töö, liiguvad hüdroloogid edasi, sest tervenisti viis auku ootavad veel oma järge.

Helikopteri juures, tõmmanud peakotid silmile, töötab selle meeskond. Kahisedes lööb põlema leeklamp. Tuul kisub kätest katete presenti, katab härmatisega kulmud ja ripsmed. Näpud külmuvad metallosade külge. Kuid helikopteri meeskond on juba ammu kohanenud polaartöökoja kõigi ebamugavustega ja masin on väljalennuks alati valmis. Babenko armastab märkida: «Väljalend toimub igasuguse ilmaga!»

Jättes lumehangedesse sügavaid rööpaid, liigub telkide vahel traktor, lohistades enda järel rasket pinnasilujat, mis koosneb kuuest veega täidetud ja omavahel raudvitstega ühendatud bensiinivaadist. Traktorist, kallutanud end kabiinist välja, karjub midagi, kuid üldises mürinas ei ole temast võimalik aru saada.

«Miša sõitis uudismaad harima,» teeb keegi nalja.

Nali on töö juures hea abiline, ta ei jäta meid maha isegi kõige raskematel hetkedel ning nagu lauludki — aitab meil elada, võita.

Tänase reede õhtu pühendas Trjošnikov arktilistele uurimistöödele.

Kell 20.00 kanti Moskvast raadio teel üle kontsert, mis oli organiseeritud Kunstitöötajate Keskmaja poolt. Kui tänulikud me olime kallitele sõpradele artistidele nende tähelepanu ja hoole eest!

Polaaröö saabumiseni on jäänud vaid mõned päevad, millede arvu me saame kindlaks määrata vaid kalendrilehtede järgi. Kuid Aleksei Fjodorovitš on täiesti rahulik — laager on mitmekuise polaaröö vastuvõtmiseks ette valmistatud.

24. septembril

Tänasest päevast alates läheme üle uuele päevarežiimile. Kõik asjatoimetused lükatakse kaksteist tundi edasi. Kuid vaatamata esmakordselt avanenud võimalusele kauem puhata — äratuseni jääb tervenisti kaheksateist tundi — ei õnnestu meil seda kasutada. Kõiki teeb äärmiselt rahutuks lennuvälja saatus. Meie praegusel lennuväljal on raskeid lennukeid riskantne vastu võtta. Järelikult tuleb ehitada uus.

Otsustati suurtest kühmudest puhastada kilomeetripikkune riba ja see veega üle valada, nii nagu seda tehti 1950. aastal polaarjaamas «Põhjapoolus 2». Täna hommikul alustasid selle tööga Komarov, Razumov, Kuntšenko, Medved, Zmatšinski ja Kutšuberia. Tugev talvine jää ei taha kuidagi puurmasinale alistuda.

Möödus palju tunde, enne kui pumpade mootorite müra kandis laagrisse teate, et lennuvälja valamine on alanud. Veeojad paiskusid jääpinnale, muutes tasaseks mügerikud ja kühmud, täites lumevälja arvukad ebatasasused veega. Niimoodi valatakse kusagil Moskvas liuvälja. Tekkinud järvekeste kohal hõljub tihedaid külmi aurupilvi.

Aeg-ajalt tuleb kord üks, kord teine «lennuvälja mees» end ühiskajutisse soojendama. Tõmbab lahti jääga kattunud kuue, lööb kummisaabastelt — milledeta põhjapoolusel läbi ei saa — maha jääkoorukese ja nõuab valju häälega teed, mida korrapidaja kogu aeg valmis hoiab.

Samal ajal loome meie — Babenko, Jatsun ja mina — korda küttelaudades. Kuni järgmise lennuki saabumiseni on meil järele jäänud seitseteist vaati lennukibensiini, seitse vaati bensiini auto ja elektrijaama jaoks ning poolteist vaati petrooleumi.

25. septembril

Päike on vaatepiirilt kadunud ja jätnud horisondile kitsa, värskele armile sarnaneva punetava riba. Hämara

taeva taustal joonistuvad teravalt välja rüside siluetid, mis kõikidest külgedest ümbritsevad meie jäävälja.

Roheka valgusega hakkab taevas helendama esimene täht. See on otsekui valgusfoor, mis avab meile tee polaaröösse.

Kõikemähkivasse pimedusse kaovad aegapidi telgid, majakesed ja hanged. «Päev» saab tinglikuks mõisteks, nagu kunagi varem oli seda mõiste «öö». Üha sagedamini ilmub vahižurnaali sissekanne: «Täna oli lumetorm». Sellele järgneb aga üksikasjalik kirjeldus, kui raevukalt ulus tuul, mis kõik ümberringi kinni tuiskas, kuidas korrapidaja lumme vajudes oma ringkäiku teostas, kaitstes magavate seltsimeeste rahu.

Polaaröö on alanud. Alatasa vilguvad taskulampide valgusvihud. Meteoroloogide vaatlusväljakul süttib lamp, valgustades mõõteriistu. Kui see aga äkitselt kustub, muutub pimedus ümberringi veelgi läbitungimatumaks. Mööda lund hüpleb ainult üksik vilgas valguselaik — Malkov pöördub tagasi telki, olles teostanud vaatluse.

Hüdroloogide telgist kostab aeg-ajalt vintsimootori põrinat. Ja uuesti valitseb vaikus — sügav ja pidulik. Ma kuulatlen pingsalt, kuid miski ei riku polaaröö ebaharilikku vaikust.

Vahetevahel sööstab tuulehoog, tormab telkide vahel, tõstes õhku lumetolmu pilvi, ja kaob siis rüside vahele.

Üksteise järel kustuvad illuminaatorite kollased sõõrid. Laager suigub unne.

Veel vilgub taevas tardund tähering,
ent kuskil lähedal me kõrval praksub
jää murenedes vastu panku ning
ta vastu rõhuvad jääseinad paksud.

Kulm turris, vaatab hambuline sein,
tal paakjää kaisutus ei hinge mahu.
See vaikus on kui meelivaldav lein,
kui sõjas rünnaku-eelne rahu.

Suur vaikus, rahu — kuni mürinal
torm udupimeduses selle rikub.
Ent tukkumas jääkaane kaitse all
on ookeani sünged sügavikud.

27. septembril

Lumetorm ei teinud nalja. Mandril oleks tema jõust piisanud, et ära viia majakatus või tõmmata välja puu koos juurtega, kuid siin seisid tema teel ees vaid rüsikuhjatised ja madalad laagriehitised. Tuul tormitseb telgi kallal ja vahel näib, et see lendab silmapilgu pärast õhku. Telgist väljumisel võtab mind vastu elastne õhusein. Pimestavalt peksab tuisk vastu silmi. Ühiskajutisse saab minna vaid roomates. Tavaliselt üsna lühike tee on muutunud omaette rännakuks. Seejuures esines ka koomilisi vahejuhtumeid. Miša Komarov torkas pea telgist välja, tuul rabas peast karvamütsi ja veeretas seda mööda lund edasi. Komarov tormas mütsi taga ajama, aga et ta ei olnud kiirusega kakskümmend kaks meetrit sekundis veel jooksma õppinud, tuli tal tühjalt tagasi pöörduda.

Malkov, üleni lund täis tuisanud, astus ühiskajutisse üpris halvas meeleolus — meteoroloogilistesse onnidesse olid tekkinud tõelised lumehanged, aga lumel asetsenud miinimum- ja maksimumtermomeetrit tal leida ei õnnestunud — tuul oli need ära viinud.

«Kuidas ma neid küll otsisin, kogu ümbruse kaevasin labidaga läbi,» jutustas ta masendatult. «Võib-olla peaks pärast lumetormi veel kord otsima?»

«Ah labidaga või? Siis ei maksa neid vahest enam otsidagi,» märgib Matveitšuk pilkavalt kaastundliku häälega.

Me triivime lõunasse — kuna poolus on jäänud seljataha, võime uuesti määrata ilmakaari — Gröönimaa suunas. Kuid oma täpset asukohta me seni veel ei tea — polaarjaama koordinaate ei ole ikka veel õnnestunud kindlaks määrata. Nüüd ei ole enam põhjust kaardi juurde astuda, millele on kantud meie triivi siksakiline joon. Punase tušiga välja joonistatuna suundub see kord järsult põhja poole, kord itta, kord läände, pöördub siis jälle endisele kohale, kus me asusime kuu aega tagasi.

28. septembril

Lumetorm on vaibunud. Laagri üldvaade on tundmatuseni muutunud. Jäävälja katavad risti-rästi jooksvad kõrged lumebarjäärid, telgid on mattunud lumme. Lumetolmu on tunginud isegi tihedalt suletud kastidesse. Tööplatsid on täis tuisanud, veostevirnad lumme kadunud —

neid pole päästnud ei presendid ega kõrged alused. Meie telk-ladu on täiesti lumme mattunud ja sinna pääseb alles pärast tunneli kaevamist.

Lumetormi ja selle tagajärgedega on rahul, nagu paistab, ainuüksi kinooperaator Jevgeni Jatsun, kes seni oli kurtnud «tõsiste raskuste» puudumise üle.

Lumetorm tõi meile juurde palju tööd, mida selletagi jätkus kahekümne neljaks tunniks ööpäeva jooksul. Kasutades ilusat ilma, sõitis Mihhail Komarov juba varahommikul lennuvälja tasandama, ning jõudes tagasi alles vastu õhtut, sai enda suureks imestuseks teada, et tal on täna sünnipäev — abikaasa, ema ja tütred olid saatnud õnnitlustelegrammi. See on täiesti Miša moodi — töö juures unustab ta kõik.

Sagenevad lumetormid ja kiiresti suurenev pimedus sundisid meid kiirustama telefoniliini ülesseadmisega ühiskajutist Zmatšinski ja Kutšuberia telgini — see asub meist mõnevõrra eemal. Liini tõmbasime kõrgete teivaste külge ja nüüd saavad geofüüsikud vajaduse korral mitte ainult helistada, vaid pimeduses ka kergesti traatipidi üles leida tee ühiskajutisse. Esimese päeva jooksul helises geofüüsikute telefon vahetpidamata ja lõppeks hakkas alati tagasihoidlik ja korrektne Zmatšinski andma naljategijatele üpris ebasõbralikke vastuseid. Kuid see meelelahutus kaotas varsti oma uudsuse, telefon jäi vait ja abonendid rahunesid.

Mind kutsuti jälle Šamontjevi juurde. Ta ei saa kuidagi haigusest võitu, ja Volodja sünge, aukuvajunud põskedega nägu kõneleb, kuivõrd raskelt ta seda üle elab, mitte niivõrd haigust ennast kui just peatse ärasõidu paratamatust. Nukra pilguga silmitseb ta palju vaeva ja energiat nõudnud laboratooriumi, tiivikute kollaseid silindreid, mille lintidelt ta oli hoovuste saladusi lugenud.

30. septembril

Järjekordne lumemõõdistamine. Tee on hea vaid esimese tuhande meetri ulatuses. Edasi muutub lumi pehmeks ja sügavaks, ning meil tuleb üha sagedamini teha puhkepeatusi. Hämar taevas, kus hallil taustal kohati värelevad viimaste päikesekiirte kahvaturoosad viirud, muutub ida suunas tumesiniseks, otsekui oleks maa vari langenud taevalaotusele. Üle laiade pragude, kus alles hil-

juti läikis aeglaselt keerlevate jäätükkide vahel must õlitaoline, otsekui elutu vesi, on pakane ehitanud kindlad jääsillad. Lummetuisanud rüsid on kaotanud oma teravad kontuurid. Põhja poolt läheneb udu ja mõne minuti pärast kaob laager silmist. Ainult aeg-ajalt, rikkudes valitsevat vaikust, kostab lennuvälja poolt traktori puhkimist.

Me jõuame tagasi otse parteikoosoleku alguseks, kus on arutlusel eelseisev sügisene operatsioon polaarjaama varustamiseks kõige vajalikuga. Otsustatakse luua erirühm veoste vastuvõtmiseks ning eelnevalt välja selgitada kohad seadmete ja toiduainete uute ladude jaoks. Kurko kutsub võitlema elektrienergia kokkuhoidmise eest. Igaühel on varuks ettepanek. Kuna talve tulekuga on gaasikulu kasvanud peaaegu kahekordseks — ühest balloonist piisab nüüd vaid seitsmeks-kaheksaks päevaks — siis kehtestatakse kuni lennukite saabumiseni karm gaasilimiit.

Pärast tõsist koosolekut võtame istet laudade taga, et tõsta klaasid järjekordse sünnipäevalapse — Olgert Zmatšinski terviseks. Sellest traditsioonist peetakse alati rangelt kinni.

1. oktoobril

Reedene loeng, mille täna peab Popkov, kutsub kõigis esile erilist huvi. Nikolai Jevdokimovitš, vedades kepiga mööda triivi kaarti, jutustab meile, kuidas meie jääväli, alludes tuulele ja hoovustele, liikus pooluse suunas. Kord tormas see edasi kolmekümne kahe kilomeetrise kiirusega ööpäevas, siis jälle, nagu oleks ta ära väsinud, keerles laisalt ühe koha peal, pöördudes kellaosuti suunas kaksteist kuni kuusteist kraadi. Selgus, et alates 13. aprillist kuni 24. septembrini olime maha sõitnud murdjoont pidi tervenisti tuhat kilomeetrit või otsejoones mõõtes nelisada seitsekümmend kaheksa kilomeetrit. Olime ületanud neli paralleeli, ajunud üle pooluse ja liikusime nüüd Gröönimaa suunas.

Suvel oli Nikolai Jevdokimovitš näinud palju vaeva. Sulamine ähvardas siis alatasa aparaate, kuid tal oli õnnestunud vaatlusväljakud säilitada saepuruga üleriputamise ja põdranahkadega katmise teel.

Arstlik läbivaatus kestab nüüd tegelikult kogu kuu vältel katkestamatult, sest ühe inimese põhjalik läbivaatamine võtab mitu tundi aega. Triivi lõpuks koguneb sel teel

laialdasi ja huvitavaid teaduslikke materjale töötingimuste mõjust inimorganismile triivival jääväljal.

4. oktoobril

Hüdroloogiliste vaatluste telgis põlesid elektrilambid läbi, et aga uute ülesseadmiseks pole aega — need tuleb joota juhtmete külge — kasutame küünlaid ja tikke. Telgi nurkades löövad pimestavalt särama härmatisekristallid, mis katavad kõike ümbritsevat. Hetkeks näib, et oleme mingisugusesse nõiduslikku koopasse sattunud. Ponomarenko reguleerib tiivikut ja seejärel, keeranud tugevasti kinni hermeetilise kaitsekatte mutrid, laseb nad trossi külge kinnitatuina auku.

5. oktoobril

Ilmus seinalehe järjekordne, viies number ja lugejad kogunevad selle ümber. Nagu tavaliselt, on seinaleht hästi värvikalt kujundatud. Kunstnikud Tsigelnitski, Kanaki ja Zmatšinski ei ole säästnud oma jõudu — rubriik «Jääpurikas», mis võtab enda alla peaaegu poole numbrist, on üle külvatud sõbralike šaržidega. Ühel neist on Malkovit kujutatud Aisoposena — Anatoli Danilovitš kirjutab seinalehele valme — tuunikas, loorberipärg peas. Allkiri kõlab järgmiselt:

Poeedipärga kanda saad,
sul Põhi andis luuleteema.
Siin nagu käisest raputad
ballaade, oode ja poeeme.
Mu sõber, Aisopos-Malkov,
käe sulle sirutaks Krõlov!

Pihta antakse ka malemängijaile, kes on kaotanud huvi ruudulise laua vastu:

Jääl on lakand lahingud,
ratsud konutavad tallis.
Kuningad ja kahingud
põõnutavad tolmus hallis.

Seinalehe väljaandmisest võtab nüüd osa kogu triiviva polaarjaama kollektiiv, sõltuvalt avalikuks tulnud võimetest.

Tööd lennuväljal on ajutiselt katkestatud. Temperatuur on tõusnud —3°-le, Kanaki aga kurvastas Komarovi täna veel teatega, et õhkkonnas toimub edasine soojenemine. Kuid nukrad on kõik, sest ilma lennuväljata oleme nagu käteta.

Sajab tihedat lund. Illuminaatoreist langevad lühikesed kahvatud valgusvihud jätavad lumehangedele värelevaid laike — tuul kõigutab telke.

Üksnes radistide aknake ja ühiskajuti aknad, mille taga vilksatab ruumi koristav korrapidaja, helendavad pimeduses eredate nelinurkadena.

7. oktoobril

Alustasime veel üht malematši raadio teel. Meid kutsus välja tanklaev «Leningrad», mis sõidab mööda lõunameresid ja ookeane Argentiina ranniku poole. Eile teatasime raadio teel esimese käigu. Vastus saabus värssides.

Reis troopikas ei ole naljalooks,
kuid sihi poole sirge on me samm,
sest tahame, et siit me radiogramm
ka teile osa soojust, valgust tooks.
Ratsu G-üks — F-kolm.

Telegrammile oli alla kirjutanud Fjodorov, kapteni abi poliitalal. Võtsime väljakutse vastu ning meie vastukäik järgnes samuti värsivormis:

Te soovil, sõbrad, täna meil
öö valge on — see pole vale.
B-kaheksandalt C-kuuendale
me ratsu kappab sõjateil.

8. oktoobril

Selges õhtutaevas säravad tähed, mitmesuguste tähtkujude esindajad. Kuid neid on praegu veel vähe, sest kitsas roosakas riba, mis venib piki horisonti, eraldab veel päeva ööst. Astronoomilisele vaatlusväljakule on ehitatud tähtede vaatlemiseks lumetellistest paviljon.

Astronoomid, kellele on omistatud uus tiitel — «tähekütid», kõnelevad teodoliidi juures valju häälega. Popkov on üles leidnud vajaliku tähe — see on Kapella Veomehe tähtkujust — ja sihib seda.

«Saša, valmis olla!»

Tema alatine abiline, helikopteri uus tüürimees Aleksander Medved vaatab teraselt kronomeetri helendavat numbrilauda. Kõlavalt tiksudes hüpleb osuti mööda kuldset ringi, arvestades aega poolesekundilise täpsusega.

«Valmis!» kostab lühidalt Nikolai Jevdokimovitš.

Ja astronoomiliste vaatluste žurnaali ilmub kellaaja kõrvale sissekanne taevakeha kõrguse kohta.

Pilved liiguvad ja varjavad alatasa meie eest tähti. Töötada tuleb kaua aega ning vaatlejad kattuvad aegapidi härmatisega, muutudes näärivanade sarnaseks. Pärast arvestuste tegemist kannab Popkov kaardile meie tänase asukoha — 88°53′ põhjalaiust ja 151° läänepikkust.

Jälle triivime Lomonossovi künnise kohal — ookeani sügavus meie all on vaid 1677 meetrit.

10. oktoobril

On alanud polaaröö. Arktika-uurijad on pühendanud sellele palju päevikulehekülgi. Kuivõrd erinevalt on nad siiski polaaröödd tajunud!

Minevikus rõhus uurijaid polaaröö pimedus, tekitas neis väljapääsmatuse ja surma mõtteid. Seda väljendas oma päeviku lehekülgedel eredalt Julius Payer:

«Sirades jääkülma tühjuse kohal, kõrgub ääretu taevavõlv. Laotuses ripuvad värvilised laternad, mida hoiavad ülal kosmilised seadused. Otsekui rahutud ja tõtlevad vaimud, kihutavad avaruses langevad tähed. Tähtkujud muudavad käratult oma asukohta ning kaovad horisondil mustendava rüsijää taha. Neid tõusevad asendama uued tähed. Saja üheksa päeva pikkuse öö jooksul ei kustu ega tuhmu nende värelev naeratus. Ja see on kõik... Abitult ajume mööda senitundmatuid teid ja kusagil ümberringi pole pääsu käreda pakase eest. Me oleme sunnitud istuma jääpangal, mida juhib pime juhus. Iga kõhklus kannab meid ikka kaugemale surma vaiksesse maailma.»

Kuid hoopis teisiti tajus seda Georgi Sedovi kuulus kaaslane Vize:

«Suurepärane öö, kui jumalikult ilus sa oled! Lõputult, lõputult tahaks sind vaadata, jälgida pimeduses virvendavaid tähti, kuulata pakase hingust ja tunda, kuidas sa valdad kogu minu olemuse, kuidas ma sulan ühte jäätunud kõrbe hämara ääretuse, mustade kaljude, miljonite õhus

hõljuvate külmade kristallide ning külmunud maad varjava raske kattega. Nähtamatult liigub horisondi taga mööda oma teed päike ega saada ainustki kiirt — naeratust — sellesse pimeduse kuningriiki, kus kõik on tardunud sõnatusse vaikusse. Aga ikkagi on siin imepäraselt hea, kuigi sa ei ole võimeline vastu panema mahedatele unistustele, mis kannavad sind sõbralikku lõunasse.»

Ma kirjutasin need read päevikusse seetõttu, et paremini kui Vize pole võimalik väljendada neid vastandlikke tundeid, mida tekitab hinges polaaröö.

11.—17. oktoobrini

Päevad mööduvad pingelises töös. Varsti hakkavad saabuma lennukid, mis toovad kõike vajalikku — toiduaineid, kütust ja seadmeid uurimistööde jätkamiseks polaartalve tingimustes. Pikka aega ja väga hoolikalt koostasime üksikasjalikke nimekirju kõige vajaliku kohta, püüdes silmas pidada kõiki pisiasju, ehkki me olime juba jõudnud veenduda, et Arktikas pisiasju ei olegi.

Vana lennuväli on täielikult ette valmistatud lennukite õiseks vastuvõtmiseks. Laternate asemel paigutasime piki maandumistee ääri tõrvikuid, mis on valmistatud tühjadest räniraua purkidest ning täidetud bensiini ja kasutatud mootoriõliga läbiimmutatud kaltsudega. Komarov kinnitas puuritvade külge kakskümmend seitse lambikest ja moodustas maandumismärgi «T», mida ta demonstreerib kõigile ja igaühele eraldi.

18. oktoobril

Kogu öö jooksul ei tulnud mulle und. Vähkresin ühelt küljelt teisele, ja kui vastu hommikut lõppeks siiski suikusin, äratas mind otsekohe Anatoli Danilovitš Malkov.

«Tõuske kiiresti, kümne minuti pärast saabub lennuk!»

Kell näitab 13.00. Seni kui ma end korda sean, kostab juba meie kohal lendava lennuki mürinat. Ilm on ootamatult muutunud. Laager on mähkunud kusagilt põhja poolt siia kandunud madalate pilvede loori. Langeb peenikest lund. Üldse oleks väga raske halvemat ilma välja mõelda. Kotov tiirutab laagri kohal ja mõnikord vilksatab pilvede vahelt tähena lennuki põlema süüdatud esilatern. Kõik on kogunenud lennuväljale ja vaatavad ärevalt pimedusse.

Püüdes aeroloogide käest lahti rabelda, hõljuЪ tuules hiiglasuur õhupall

Need on QSL-kaardikesed ehk «kuesellid»

Praegu on saunas veel päris külm

Mamai loodab koka vastutulelikkusele

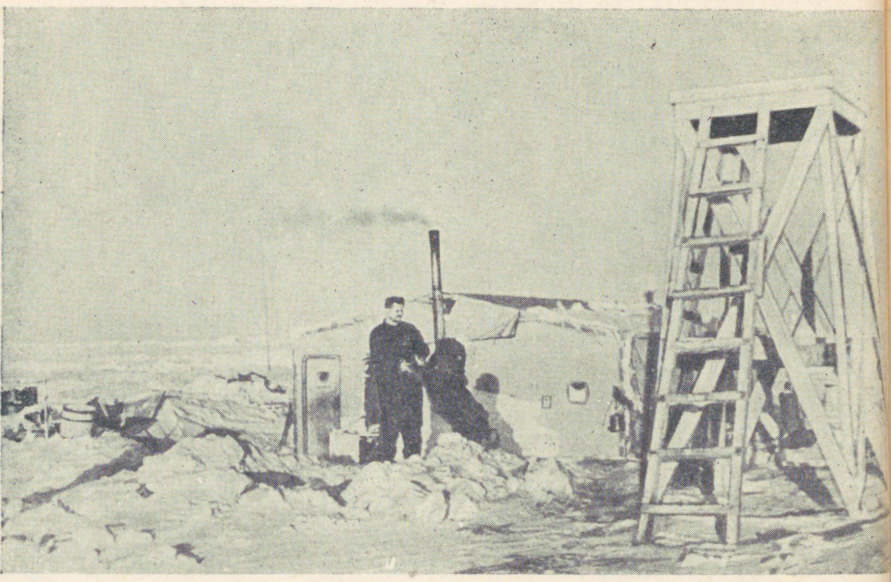

Peas mõlgub vaid üks küsimus: «Kas õnnestub äpardusteta maanduda?» Sellise ilmaga on masin arvatavasti tugevasti jäätunud — tagasi pöörduda ta ei saa. Signaaltulede tuhmjaspunased leegid värelevad süngelt piki maandumisrada. Sukeldunud esile madalaist öistest pilvedest, hakkab lennuk maanduma. Nüüd on ta otse jää kohal. Veel hetk, ja ta maandub otsekohe tähise «T» juures. Kuid mis see on? Kuuldub kumedat löögikaja ja meie, suutmata mitte midagi mõista, näeme, kuidas lennuk, veeredes meetrit viiskümmend edasi, hakkab järsku paremale kalduma ja paiskub siis tiivale. Kostab lühike ragin ja propeller lendab küljest. Kõik tormavad jääl peatuma jäänud masina juurde. Kiiremini! Mis on inimestega juhtunud? Lennukikabiinist väljub mees, kes jookseb ettepoole ja jääb mootori juurde seisma. Mehaanik Mjakinkin — see on tema — vaatab vaikides tiiva alla kõverdunud šassii paremat jalga, mis on kinni jäänud pimedusest ootamatult esilekerkinud rüsi taha.

«Kõik on terved,» lausub ta ega lisa enam sõnagi.

Lennukist hüppavad üksteise järel välja piloodid. Tõrvikute valgus peegeldub tagasi paksult jääkoorikult, mis katab kandepindu.

Samuti vaikides teeme lennuki mahalaadimistöid, kanname toiduained ühiskajutisse ja püüdes juhtunust mitte rääkida, läheme laiali oma telkidesse. On kadunud isegi huvi uudiste ja kirjade vastu. Esimene lennukiavarii jääväljal on kõigil tuju rikkunud.

19. oktoobril

Hommikust saadik valitseb laagris elevus — kohale lendavad korraga kaks lennukit — Šatrovi ja Zadkovi oma. Nende saabumisega algab faktiliselt sügisene operatsioon laagri varustamiseks kõige vajalikuga.

Jõudnud vaevalt lõpetada järjekordsed vaatlused, lähevad kõik otse vaatlusväljakutelt tööle lennuväljale.

Seal tuleb, ei tea mitmendat korda juba, puhastada maandumisrada, mille tuul ühtelugu täis ajab, rookida lumest kohad veoste paigutamiseks. Üksteise järel süttivad maandumisrajale asetatud signaaltõrvikud. Kusagil üleval lööb hetkeks eredalt põlema lennuki esituli ja mõne minuti pärast maandub lennuk kergelt meie jäisele lennuväljale. Niipea kui propellerid seisma jäävad, tormame

kärarikkalt lennukisse, võttes rõõmsalt vastu sõpru, keda meie pole näinud tervelt pool aastat. Sellal kui toimub lennuki mahalaadimine ja muljete vahetamine, on kohale jõudnud juba teine masin Zadkovi juhtimisel. Kasvavad varustusekoormate mäed. Öö aga hõljub laagri kohal ning eredad tähed pilgutavad lõpmatust taevalaotusest meile mõistatuslikult silmi.

20. oktoobril

Kasvavad mitte üksnes varustusemäed jääväljal, vaid ka kirjadepakid ühiskajutis. Kust kõik ei ole tulnud need mustade templisõõridega hallid, sinised, helesinised ja valged ümbrikud! Kui palju soojust õhkub nendelt lehekestelt, mille saatjaiks on vahel täiesti võõrad inimesed! Kui palju muret on neis meie pärast, soove, et triiv oleks õnnelik ja jääväli tugev!

Ei, meie ei ole kunagi tunnetanud üksindust ja eraldatust, mida polaaruurijad minevikus alati läbi elasid.

21.—27. oktoobrini

Lennukid saabuvad üksteise järel. Meie lennuvälja tormilist elu peegeldab vahižurnaal. Kell 12.50 jõudis kohale Bahtinov, tuues kaasa veel ühe majakese ja neli reisijat. Kell 14.37 saabus Mazuruk. Popkov kirjutas žurnaali: «Mazuruk tõi kohale korrespondent Artjomovi ja kõuts Vaska.» Kell 19.54 maandus lennuväljal Tšerevitšnõi, kellega koos saabusid polaarjaama uued töötajad — hüdroloogid Aleksander Legenkov ja Valentin Bulavkin ning kokk Aleksander Jemifov. Polaarjaamas on nüüd neli Šašat.

Alatasa on radistide majakesest kuulda Kurko häält, kes peab sidet järjekordse lennukiga.

«Siin «Hüljes», siin «Hüljes», kordab Kostja mikrofoni. «Kuulen teid halvasti, täpsustage laineala.»

Kõrvaklappidest kostab pardaradisti hääl. Kord vaikib see päriselt, kord muutub aga täiesti selgeks.

Lennukid ei saabu meile mitte enam lõunast, vaid hoopis põhjast, sest me asume nüüd teisel pool põhjapoolust või, nagu meil armastatakse öelda, — isegi põhjapoolusest põhja pool.

Me oleme lennukite vahetpidamatust liiklemisest juba hirmsasti ära väsinud. Nad ei lase meil enam normaalselt tegelda teadusliku tööga ega kinni pidada päevakorrast. Meil toimub kõik nagu esimese järgu lennuväljal. Ühed ruleerivad lennuväljal, teised kutsuvad meid õhust ja kolmandad nõuavad tungivalt iga poole tunni järel ilmateadet. Lendurid tahavad samuti kiiremas korras lõpetada selle pingelise ja hädaohtliku töö. Neil tuleb ju iga päev oma masinaid, ilma vähemategi orientiirideta, tervete tundide kaupa polaaröö pimeduses juhtida, hoida kurssi pisikesele punktile, mis on kadunud ookeanijää avarusse. Juhtub mootoritega midagi — sellistes tingimustes ei ole maandumiseks isegi kohta võimalik leida. Kuid meie «polaarässade» kogemused ja meisterlikkus alistavad põhjamaa looduse halastamatu karmuse.

Tuhmid tähed virvendavad selgineva taeva sügavuses ja otse peakohal sirab Põhjanael — meremeeste teejuht. Aga ida pool ilmuvad, kord tugevnedes, kord täiesti kadudes, esimeste virmaliste kahvatud kiired. Need on esialgu kartlikud, ebaselged ja vaevalt värahtlevad, otsekui tekkiv armastus.

28. oktoobril

Kell kuus tormas telki Popkov — Šamontjeviga on asjad halvad.

Haaranud süstla ja ampullid, jooksen ma hüdroloogide majakesse. Volodja kõneleb kuidagi võõralt, kuuleb halvasti minu küsimusi. Pulss lööb kiiresti, kuid väga nõrgalt. Majake on täis rasket vinguhaisu. Ühe tõukega löön ukse pärani lahti ja külmad aurupilved tungivad majja. Teinud kamprisüsti kofeiiniga, võtan aset kõrval asuval koil. Tunni aja pärast muutub Šamontjevi enesetunne paremaks ja ta jääb raskelt magama, tema järel ka mina, kõverasse tõmbununa tema jalgade juures.

29. oktoobril

Poole aasta jooksul harjusime eluga telgis, selle alatise ruumikitsikuse, madala lae ja igavesti kriuksuva karkassiga, kuid vahetevahel vaatame kadedusega hüdroloogidele ja radistidele, kes elavad majakestes.

Nüüd, kus polaarjaama toodi veel viis kokkupandavat

majakest, töötame endale armu andmata, et kiirendada üleminekut uude elamusse. Kolmekümnekraadisest pakasest hakkavad nägu ja käed külmetama. Aeg-ajalt jookseme end soojendama suure lõkke juurde, mis on tehtud otse ehitusplatsile. Kuna elektrijuhtme lennuväljale vedamine on kauguse tõttu tülikas, siis kasutame «gaziku» esitulesid ja nende valgusel võtab täisnurksete kilpide, lattide ja plaatide hunnik aegamööda elumaja piirjooned. Ühed tassivad kilpe, teised kinnitavad need pikkade metallist tikknaeltega ja kolmandad, asetanud kerkivate seinte vastu tühjad bensiinivaadid, ronivad neile ning pingutavad nööridega kinnitushaake.

Soov kiiremini majakesse asuda ning pakane, mis halastamatult kord põske, kord nina hammustab, sunnivad meid töötama erilise kiirusega. Siinjuures tulevad kasuks kevadel omandatud ehitusalased kogemused.

30. oktoobril

Parteikoosolekul valiti haigeks jäänud Ponomarenko asemele parteiorganisaatoriks uus hüdroloog Aleksander Legenkov.

Legenkov, samuti nagu teine hüdroloog Bulavkin, lõpetas alles hiljuti kõrgema artikakooli, kuid mõlemad on juba jõudnud põhjalikult Arktikaga tutvuda, millega nüüd on seotud kogu nende elu.

Kuivetu mustajuukseline ja elavaloomuline Legenkov, elavate rahutute silmadega kitsas kahvatus näos, on täielik vastand oma paarimehele, laiaõlgsele rahulikule heledajuukselisele Bulavkinile. Üks kõneleb ruttavalt, kiiresti, teine aeglaselt, peaaegu sõnu venitades. Nad on välimuselt täiesti erinevad inimesed, kuid midagi on neil ühist — kirglik armastus oma eriala vastu.

Praegu viibivad nad koos Šamontjevi ja Ponomarenkoga tundide viisi hüdroloogiliste vaatluste telkides ja tutvuvad jäälaagri ebaharilike töötingimustega.

Kambüüsis aga annab meie tubli kokk-meteoroloog Ivan Maksimovitš Šarikov valitsemisohjad üle Aleksander Jefimovile, sest alates homsest päevast pöördub ta tagasi teaduse juurde ja hakkab täitma aeroloogi kohuseid Suurele maale tagasipöörduva Platon Platonovitš Poslavski asemel. Poslavski kuulub nende hulka, kellel tuleb tervise tõttu jätta jumalaga meie jääväljaga.

«Jaa, kulla vennas,» lausub Šarikov õpetlikult. «Kuigi sa oled esimese klassi kokk, ei ole meie kambüüs sulle Leningradi restoran «Universaal». Meie firma on palju soliidsem.»

Jefimov kuulab tähelepanelikult Šarikovi, püüdes kõrvust mitte ühtegi sõna mööda lasta. Talle on kõik uus. Kuid varsti on ta pühendatud polaarse kulinaaria kõikidesse saladustesse. Ta teab juba, et külmunud kartuleid tuleb keeta üles sulatamata, neid otse keevasse vette asetades — nii säilib C-vitamiin ja siis on neid kerge koorida. Liha aga tuleb kõigepealt üles sulatada ja alles seejärel praadida. Et leiba peab veeaurus soojendama, et Komarov armastab tailiha, et Kurko jumaldab lihasuppe, et Babenko ei ole ükskõikne toore sibula vastu ja et Kanaki armastab praetud pelmeene.

«Üldse, hakka pihta!» lõpetab Ivan Maksimovitš. «Ja peamine, ära solvu, kui keegi virisema hakkab.»

Ta annab Jefimovile pidulikult üle valge kokamütsi ja põlle ning lõbusalt silma pilgutanud, sammub otse aeroloogilisele vaatlusväljakule, kus teda Kanaki juba kannatamatult ootab.

31. oktoobril

Lühilainel töötavate raadioamatööride vahel on välja kuulutatud võistlus — seda, kes esimesena saab raadioühenduse triivivate polaarjaamadega «Põhjapoolus 3» ja «Põhjapoolus 4» ning neid, kes saavutavad kõige enam kahepoolseid ühendusi meiega, autasustatakse auhindade ja diplomitega. Raadioamatöörid teavad, kuivõrd kütkestav on selline töö, kui palju erutust ja elamusi pakuvad need hetked, kui õnnestub kuulda kutsungit kaugelt, veel tundmatult korrespondendilt. Heites möödaminnes pilgu raadioruhvi, võib nüüd sageli läbi tihedate paberossisuitsu pilvede näha arvestuste kohale kummardunud Konstantin Kurkod ja Ljonja Razbaši.

Kolmekümne esimesel oktoobril kõlasid eetris esmakordselt meie triiviva polaarjaama raadiosignaalid.

«Kõigile, kõigile... Siin «UPOL-3», siin «UPOL-3»... Kes mind kuuleb, palun vastata.»

Peaaegu kuusteist aastat tagasi kõlas põhjapooluselt see nelja papaaninlase kutsung, kuulus «UPOL».

Ja jälle kuulevad kogu maailma lühilaine-raadioamatöörid nõukogude radistide häält põhjapooluselt.

Ruhvis valitses pingeline vaikus. Lõppeks kostsid telefonis peenehäälsed morsesignaalid. Ljonja Razbaš kuulas äärmise tähelepanuga.

«See on Ivanovost,» teatas ta mõne minuti pärast ja kiiresti morsevõtmega toksides saatis vastuse: «Kuulen teid. Ühendus teiega on esimene.»

1. novembril

Uue kuu algust võtame vastu hoogsate ehitustöödega. Juba on kolm majakest kokku pandud ja laagrisse viidud. Nende tulevased peremehed tegelevad sisemiste viimistlustöödega — asetavad paigale riiuleid, monteerivad kahekordseid koisid, püüdes kiirustades lähemale tuua ümberasumise hetke. Jatsun ja mina tahame samuti pühadeks uude korterisse kolida ning töötame seepärast väsimatult. Seni oleme vaeva näinud kahekesi, sest uue elamu kolmas elanik Šaša Jefimov meid aidata ei saa — tal on hommikust õhtuni kambüüsis tegemist.

Enne pragude takutamist toob Jatsun kohale lennuki leeklambi, süütab selle põlema ning mõne sekundi pärast ei ole majakeses enam peaaegu võimalik hingata. Kuid külmanud seinad tuleb enne sissekolimist hästi läbi soojendada. Palavuse tõttu on raske isegi istuda ja olles poolküliti maas, jälgime, kuidas niiskus mööda seinu alla nõrgub. Lõpuks on majake põhjalikult kuivatatud ja me võime jätkata edasisi töid.

Steariinküünalde tuhmis valguses kinnitame põrandaliiste ja takutame pragusid. Vineerist ja arktiliidist meisterdame gaasipliidi jaoks suure kaitsekilbi. Pliit paigutatakse sissekäigust paremale poole.

Aeg-ajalt tuleb minul telki tagasi pöörduda — on tulnud patsiente. Pärast lennukite siialende algasid haigestumised grippi. Juba üle poolte talvitajatest köhivad ja aevastavad. Gripp kulgeb väga loius vormis, ilma temperatuuri tõusuta. See algab tavaliselt kerge kipitusega kurgus ja peavaluga. Järk-järgult suureneb üldine haiglane olek ja loidus, tekib köha ning tugev nohu. Õnneks kestab kogu haigusperiood ainult neli-viis päeva ja kaob siis. Kuid peamine on see, et ta ühelt teisele üle kandub, sest me elame väga tihedalt koos, ja olgugi et kõik «profülak-

tika mõttes» streptotsiidi ja kaltseksit neelavad, ei õnnestu haigusele kuidagi piiri panna.

Kuid kõik haigestunud jäävad jalgadele ja töötavad võrdselt tervetega. Midagi pole parata — sellel kibekiirel talviste ettevalmistustööde perioodil ei ole neid kellegagi asendada.

5. novembril

Viimase lennukiga lendasid Suurele maale Vladimir Šamontjev ja Georgi Ponomarenko, kelle tervis tekitas tõsist kartust. Jälle tundsime nukrust sõprade lahkumise puhul.

Nüüd on sügisene operatsioon lõpetatud. Kuuskümmend korda startisid lennukid Suurelt maalt triivivatele jääväljadele ning tõid mõlemale polaarjaamale peaaegu sada tonni varustust.

Elu kulgeb jälle normaalset rada.

On aeg alustada veoste sorteerimist. Laagris, mitte kaugel ühiskajutist, puhastati lumest kaks väljakut — üks majapidamistarvete, teine seadmete jaoks. Toiduainete säilitamiseks ehitasime vaatidest lavatsid, kattes need pikkade puust valmistatud trappidega. Produktide jaoks on vaja eriti palju ruumi, sest nende pooleaastane tagavara moodustab õige mitu tonni.

Kuna meil on nüüd täiesti kvalifitseeritud kokk ning toiduainete mitmekesisuse üle ei saa kurta, siis koostasime Jefimoviga menüü kogu nädala peale ette ja riputasime selle ühiskajuti seinale.

Menüü

Esmaspäev

Hommikueine.	1. Keedetud kartulid 2. Beluuga lõigud 3. Teraline kalamari 4. Või 5. Küpsised 6. Šokolaad, 50 g 7. Kohv kondenseeritud piimaga 8. Tee
Lõunasöök.	1. Hapukapsasupp lihaga 2. Biifsteek sibulaga 3. Murelikompott
Õhtusöök.	1. Liharaguu 2. Aivakeedis 3. Tee

Teisipäev

Hommikueine.
1. Keedetud põdraliha, külm
2. Või
3. Küpsised
4. Šokolaad, 50 g
5. Kakao kondenseeritud piimaga
6. Tee

Lõunasöök.
1. Makaronisupp
2. Praetud kala kartulitega
3. Kissell

Õhtusöök.
1. Omlett
2. Õunakeedis
3. Tee

Kesknädal

Hommikueine.
1. Pelmeenid
2. Või
3. Küpsised
4. Kohv kondenseeritud piimaga

Lõunasöök.
1. Hartšosupp
2. Kotletid nuudlitega
3. Kompott puuviljakonservidest

Õhtusöök.
1. Liharaguu
2. Küpsised
3. Kompvekid
4. Tee

Neljapäev

Hommikueine.
1. Sprotid
2. Hollandi juust
3. Või
4. Šokolaad, 50 g
5. Kakao kondenseeritud piimaga
6. Tee

Lõunasöök.
1. Borš lihaga
2. Romšteks garniiriga
3. Kompott mustadest ploomidest

Õhtusöök.
1. Hirsipuder lihakastmega
2. Küpsised
3. Kompvekid
4. Tee

Reede

Hommikueine.
1. Keedetud liha, külm
2. Lõhemari
3. Või
4. Šokolaad, 50 g
5. Kohv kondenseeritud piimaga
6. Tee

Lõunasöök.
1. Oasupp
2. Böfstrooganov kartulitega
3. Murelikompott

Õhtusöök.
1. Vinegrett kalaga
2. Aivakeedis
3. Küpsised
4. Tee

Laupäev

Hommikueine.
1. Kalakonservid tomatis
2. Konserveeritud pipar
3. Või
4. Küpsised
5. Kakao kondenseeritud piimaga
6. Tee

Lõunasöök.
1. Kalasupp
2. Plov lihaga
3. Kompott kuivatatud puuviljast

Õhtusöök.
1. Hautatud liha kapsastega
2. Küpsised
3. Maasikakeedis
4. Tee

Pühapäev

Hommikueine.
1. Pelmeenid
2. Või
3. Küpsised
4. Kohv kondenseeritud piimaga
5. Šokolaad, 50 g
6. Tee

Lõunasöök.
1. Rossolniksupp
2. Tatratangupuder lihaga
3. Kompott puuviljakonservidest

Õhtusöök.
1. Šašlõkk
2. Konjak, 120 g
3. Baklažaanid
4. Sprotid
5. Kalamari, teraline
6. Karpkala
7. Hollandi juust
8. Siomga
9. Küpsised
10. Kompvekid
11. Hõõgvein

Esialgsete arvestuste põhjal moodustab ööpäevase toidunormi kalorsus 5000 suurt kalorit.

6. novembril

Homme algavad pühad. Tulid ka nendega seotud mured — toimetus kiirustab järjekordse seinalehenumbri väljaandmisega, Jatsunile on tehtud ülesandeks ehitada

miitinguks väljakule lumetribüün, Jefimov valmistab homseks lõunasöögiks mingisuguseid ebaharilikke toite ning juukselõikajate brigaad eesotsas Babenkoga kõnnib, masinad käes, ühest telgist teise ja korrastab meie parukaid.

Meie kohal laiub kolmekümne kahe kraadisest pakasest otsekui aheldatud kirgas sinkjasmust taevas. Viirastuslikult virvendavad tähed. Taamal asuvatele rüsidele naaldub tuliseks aetud rauatükina tõusva kuu triip. Tuul on vaikinud. Liikumatult ripub tiheda härmatisega narmastatud lipp. Lennuvälja piiril vilgub lõbusalt «pilgutaja» — atsetüleenlamp. Hämmeldunud koerad, võtnud selle ees üksteise kõrval istet, hauguvad tule vilkumise taktis.

Meie koordinaadid on praegu 88°35′,3 põhjalaiust ja 73°12′ läänepikkust.

7. novembril

Pühad on käes. Ma olen neid juba kord jääväljal vastu võtnud, keset Põhja-Jäämere igavesti sõnatut vaikust. See oli neli aastat tagasi. Silme ette kerkib pikk härmatanud telk, mis tollal oli ühiskajutiks. Selle kunagi valge katteriie oli nõest määrdunud-halliks muutunud. Neli gaasipõletit, mis töötasid täie võimsusega, ei suutnud hajutada auru, mis tekkis meie hingamisest. Istusime kasukates ja hõõrusime külmetavaid käsi. Väsimus oli minu seltsimeeste silmade ümber vedanud tumedad rõngad. Nendest, kes istusid tol korral laua ümber, on täna siin ainult neli — Mihhail Komarov, Konstantin Kurko, Aleksander Dmitrijev ja mina. Kas me võisime tollal arvata, et me saame uuesti üheskoos seda pidulikku päeva triivival jääväljal vastu võtta!

Ühiskajutis voolab vali jutt. Praegu hakkavad raadiost kostma pidulikud kellalöögid. Üks, teine... Kümnenda löögi juures jäävad kõik vait. Punasel väljakul algas pidulik paraad.

Aga kella kolmeteistkümneks koguneme kõik väljakule, punase riidega kaunistatud lumetribüüni ette. Aleksei Fjodorovitš õnnitleb meid pühade puhul. Sisinal ja igasse külge sädemeid laiali pildudes lõõmatleb põlema improviseeritud ilutulestik. Mõneks sekundiks muutub valgeks

nagu päeval, ja sellest ajast piisab, et näha, kuidas me kõik oleme tiheda härmatisekorraga kattunud.

Täpselt kell 16.00 koguneme pidulikuks lõunasöögiks ühiskajutisse. Vastupidiselt tavale ei jää me kauemaks laua taha istuma, pöörane väsimus tõmbab meid magamiskottide poole.

8. novembril

Pärast lühiajalist puhkust jätkuvad uuesti ühised tööd. Kõva tuulega, kolmekümne seitsme kraadise pakase käes töötatakse eriti innukalt. Maksab vaid hetkeks puhkama istuda, kui pakane püüab juba kuue alla pugeda. Kümnete bensiinivaatide veeretamine viiekümne—saja meetri kaugusele lennuväljast ei osutunud kergeks tööks. Kuid Timofei Andrejevitš Razumov, sorinud varustusevirnade hulgas, tiris sealt välja pikki arktiliidiribasid. Paigutasime nad lumele ja selliselt moodustatud tasast libedat teed pidi veeretasime vaadid üksteise järel bensiinilaoks ettenähtud kohale. Ülejäänud kolmkümmend—nelikümmend tonni varustust tuleb meil vedada laagrile lähemale. Kuid see seisab ees homme. Täna aga tuleb viis juba kokkumonteeritud maja ühele joonele seada.

Meie talvitajate kollektiiv suurenes ühe inimese võrra. Vladimir Suvorov, Arktika Instituudi mehaanik ja ratsionaliseerija, jäi ajutiselt laagrisse, et aidata hüdroloogidel korda seada tiivikuid, mis pärast pooleaastast kasutamist olid hakanud streikima.

Varsti selgus, et Suvorov ei olnud üksnes mehaanik, vaid ka väga hea kitarrimängija. Nüüd ei möödu ükski «muusikaõhtu» tema aktiivse osavõtuta.

Läbi õhukeste läbipaistvate kiudpilvede hämu paistab hele täiskuu, mida ümbritsevad värvilised pärjataolised rõngad — tara. Taevassinised, kollased ja punased rõngad moodustavad otsekui hiiglasuure kirju märklaua, mille keskel asub hõbedane kuu. Nende põhjustajaiks on valged valguskiired, mis, kohanud oma teel takistust lõpmatu hulga jääkristallide näol, leidsid küll nende vahelt endale väljapääsu, kuid kõrvale kaldudes sirgjoonelisest liikumisest, lagunesid värvilisteks koostisosadeks. See ongi difraktsioon.

Lumelagendikud on üle kallatud ühtlase kahvatu taevassinise valgusega. Isegi tähed on kuupaistes tuhmunud.

Sellisel ööl on võimalik suurekirjalist teksti lugeda. Kuid looduse ilu meid ei soojenda ning sooritades ühiseid töid kattume kiiresti purikatega. Traktor liigub alatasa lennuvälja ja laagri vahel edasi-tagasi ning varustusevirnad lennuväljal vähenevad silmanähtavalt. Õhtul, põhjalikult väsinutena ja läbikülmunutena, õnnitleme erilise heameelega sünnipäevalast — meie kokka Aleksander Jefimovit. Ümaranäoline alati naeratav Saša harjub aegamööda täiesti ebaharilike tingimustega ja on nende päevade jooksul juba jõudnud demonstreerida oma kulinaarseid võimeid. Ta peenutseb, valmistades meile, hõrkudest toitudest võõrdunuile, kord täidetud kala, kord isuäratavat ljulja-kebabi, kord aromaatset hõõgveini, ning kutsub ilma vaevata esile vaimustuse isegi kõige närbimate toiduvalijate juures. Ainus asi, mis teda masendab, on toidunõude virn, mille pesemiseks kulub palju aega, eriti pärast pühapäevaseid õhtusööke.

10. novembril

Majakeste katuste kohal tõuseb tihedat auru, akendesse tekib esimest korda valgus. On käimas viimased ettevalmistused telkidest väljakolimiseks. Helikopteri mehed on juba oma majakesse asunud, kuid esimestel päevadel oli õhk selles niivõrd niiske ja lämmatav, et isegi tikud ei süttinud põlema, alumistel naridel asuvad magamiskotid aga muutusid niiskusest läbivettinuiks. Tuli üles seada malmahi, see punaseks kütta ning pikka aega ruume kuivatada.

Ilm on endiselt muutlik. Tuul muudab sageli suunda, kutsudes sellega esile tugeva jääväljade liikumise. Jää on hakanud üha sagedamini kahtlaselt praksuma ja mõnikord praguneb kõminaga, mis sarnaneb suurtüki kärgatusele. Meil toimub alles eelmäng, kuid Tolstikovi juures polaarjaamas «Põhjapoolus 4» on juba purunenud jääväli, kus neil pikka aega lennuväli paiknes. Pragu jooksis tööde läbiviimiseks polaarjaama jäetud lennuki An-2 alt läbi, mis pääses vaevalt uppumisohust. See ebameeldiv teade tuletas meile veel kord meelde, et tuleb kogu aeg valvel olla.

12. novembril

Avan silmad ega suuda esimesel hetkel aru saada, kus ma olen. Ah jaa, me asume juba uues majakeses.

Minu pea kohal on teine koi, kus magab Aleksander Jefimov. Kolmas, Jevgeni Jatsunile kuuluv voodi asub nurgeti meie omade vastas. Magamisase ise paikneb üleval, aga koht selle all kuulub lauale. Otse pea kohal seinal on suur riiul ravimite ja raamatutega. Ruudukujulise akna kõrval asuv laud on kaetud laboratooriumiseadmetega. Ukse kõrval on kokkupandav pesunõu. Põrandale on laotatud põrandariie ja otse ukse ees seisab gaasiahju hõbedane kaitsekilp. Me jätsime gaasi ööseks täie leegiga põlema ja majakeses on suhteliselt soe — võib kiirustamata riietuda ning habet ajada. On väga meeldiv esmakordselt kaua aja järel lüüa seina sisse nael riidepuu jaoks, paigaldada riiul ja loobuda maani kummardumisest oma elamusse sisenemisel. Kuid heakorrastustöid tuleb teha veel kaua aega. Nii ka täna — lõiganud plekist välja pika riba, valmistan ma renni ja löön selle akna alla: aken tilgub ja lauale on tekkinud veeloik — tilkuv vesi tuleb lasta otse ämbrisse joosta.

Kuid juba on aeg minna ühiskajutisse. Täna tuleb minul ette valmistada ja kõigile kätte anda avariivarud. Asi seisab selles, et jää seisukord muutub üha rahutusttekitavamaks. Lõuna poolt on kogu aeg kuulda jää kruvimise kõminat ning järjekordse vaatluslennu ajal avastati laagri ümbruses jääsuppi ja lahtist vett. Kõike võib juhtuda! Osa jääväljast võib lahti murduda ja meist kaugele kanduda. On tarvis, et igaühel oleks kaasas kõik vajalik, kuni helikopter tuleb abi tooma. Seljakottidesse paigutatakse toiduained. Igasse kaks kilo liha, kolm purki lihakonserve, kaks purki kondenseeritud piima, kilogramm suhkrut, pooleliitrine pudel piiritust, kilogramm šokolaadi, kolm pakki kuivikuid, pakk teed, paberosse ja tikke. Avariikomplekti hulka kuulub veel paar karusnahkseid ja paar villaseid sokke, paar sooja pesu ning villased kindad.

13. novembril

Juba pikemat aega on meie radistid unistanud raadioside loomisest vaalapüügiflotilliga «Slava», mis töötab Antarktikas. Ja tõesti — kusagil lõunapolaarjoone taga,

ookeanis, mille lained uhuvad Antarktise randu ja igijääd, ristlevad külmadel lainetel meie kaasmaalased, samasugused nõukogude inimesed nagu meiegi. Väga ahvatlev ning tore oleks vahetada nendega eetri kaudu tugev ja sõbralik käepigistus.

Esimesed katsed lõppesid ebaõnnestumisega — meie võtsime vastu «Slava» kutsungisignaalid, kuid nemad meid ei kuulnud. Täna tulid kindlaksmääratud kellaajal raadioruhvi kõik, kellel ei olnud töökohustusi. Kurko võttis jälle istet operaatorilaua taga, pani pähe kõrvaklapid ja lülitas saatja sisse. Ühtlane muundaja undamine täitis ruumi. Julgustavalt pilgutas silma neoonlambi punane tuluke. Kostja seadis aparaadi vajalikule lainele ja hakkas morsevõtmega tööle. Saatis kutsungisignaali, kuulatas pinguldatult ja saatis uuesti kutsungisignaali. Kuid vastust ei järgnenud. Äkki hüüdis ta laia naeratuse saatel valjusti: ««Slava» kuulis meie signaale, kuulis!»

Radistid vahetasid esimesi vaimustatud tervitusi. Seejärel, kell 23.50 Moskva aja järgi, andis Kurko üle radiogrammi. Üle Põhja-Jäämere, üle Euroopa mandri, üle Vahemere helesiniste veteväljade, üle Aafrika kõrbete, üle Atlandi ja India ookeani ühinevate vete, paindudes ümber maakera poolusest pooluseni, lendasid südamlikud ja sõbralikud sõnad.

«Tervitame flotill «Slava» julgete vaalapüüdjate kollektiivi põhjapooluselt, kus valitseb külm ja pimedus. Trjošnikov.»

Vastus ei lasknud end kaua oodata. Juba viieteistkümne minuti pärast lugesime radiogrammi Antarktikast.

««Slava». Vastu võetud kell 00.10, 14.11.54. Kuuenda kontinendi Antarktika rannikult, kus peaaegu sada kolmkümmend aastat tagasi olid meie kaasmaalased, saadan palava tervituse triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3» polaaruurijatele. Soovin tervist ja edu meie nõukogude teaduse kuulsuseks. Solnjak.»

Käepigistus eetri kaudu oli toimunud.

14. novembril

Meie majakestes on elektrivalgus, gaas ja raadioreproduktorid. Millegipärast prevaleerib eetris hommikvõimlemine kõikides olemasolevates ajavööndites — Vladivostokist Moskvani. Ja see tuletab meile meelde, et meie ei ela

mitte üksnes aatomienergia, raadio ja elektri sajandil, vaid ka «Valmis tööks ja kaitseks» normide ajastul.

Kuid üleminek uude elamusse tõi peale rõõmude kaasa ka uusi ootamatuid muresid. Telgist puhus tuul läbi telgiriide kergesti välja mittetäielikult ärapõlenud gaasi jääkproduktid. Majakestes aga jäid selle teele ületamatu takistusena ette kindlad seinad. Seetõttu sagenesid kurtmised hommikuste peavalude üle. Täna öösel aga said vingumürgituse korraga kaheksa inimest. Eriti raskesti on haigestunud Vassili Kanaki. Jõudnud viimase jõupingutusega ukseni, oli ta seal kaotanud meelemärkuse. Hea, et korrapidaja, kes öö jooksul käib mitu korda läbi kõik majakesed, õigel ajal kohale jõudis ja mind välja kutsus. See juhtum oli tõsiseks hoiatuseks ja Aleksei Fjodorovitš andis korralduse teha igasse majakesse täiendavalt laiad ventilatsiooniavad. Kahest pahest — külmast ja vingust — tuli valida väiksem — külm.

15. novembril

On juba hilja. Kannan päevikusse viimaseid märkmeid ja kavatsen magama heita. Kuna liisu järgi sain alumise koi, siis tuleb kasutada magamiskotti. Ülemiste koide omanikud elavad mugavalt — nad magavad teki all ja linade vahel. Ja ei ole midagi imestada. Juba esimene temperatuuri mõõtmine erinevatel kõrgustel näitas, et see samuti nagu telgiski laest põranda suunas järsult langeb. Põrandal on +1,4°, alumise koi kõrgusel, 40 sentimeetrit põrandast +3,2°, 75 sentimeetri kõrgusel +11,4°, 140 sentimeetri kõrgusel, ülemise koi horisontaalil +17,8° ja lõppeks otse lae all +23°. Samal ajal kõigub õhu suhteline niiskus samas järjestuses 74 protsendi ja 39 protsendi vahel. Minu majakaaslastel ei ole selles küsimuses erialaseid meditsiinilisi teadmisi, kuid ka nemad on sellega nõus, et seesugune temperatuuri ja niiskuse kõikumine ei ole tervisele hea. Mõnigi kord tõuseb suhteline niiskus majakeses peaaegu 90 protsendini. See tähendab — õhus oleva veeauru hulk on niivõrd suur, et veel veidi, ja veeaur muutub tilkadeks.

Madala temperatuuri juures, kui soojuse säilitamine on eriti tähtis, suurendab veeaur inimese organismi soojusekadu.

Jah, mikrokliima, nagu seda nimetavad arstid, on meie majakeses üsna halb.

Kuid ka alumistel koidel oleme juba pesuväel magama harjunud. Selleks aga, et häire puhul kiiresti riietuda, asetatakse rõivad kindla korra järgi — kasukas, karusnahksed püksid, kalevist kuub ja villane sviiter. Jalgade juurde paigutatakse untad. Tõsi, karusnahkseid ja villaseid sokke tuleb igal õhtul gaasiahju torul kuivatada, kuid igaks juhuks on padja all valmis veel sokkide «avariipaar».

Sellal kui ma magamiskotis ühelt küljelt teisele visklen, püüdes kiiremini sooja saada, saabub majakesse tagasi Jatsun, kes täna on laagri korrapidaja. Jätnud karabiini tuulekotta — seda sooja tuppa tuua ei tohi, sest see hakkab «higistama» ja jäätub siis pakase kätte viies otsekohe — paneb ta ettevaatlikult, püüdes mitte müra teha, oma koi all asuvale lauale paksu kirjadepaki Suurelt maalt ja relvastudes pliiatsiga, süveneb töösse. Iga kirja kannab ta sisse vastavasse erivihikusse, kirjutab välja korrespondentide perekonnanimed ja teeb hoolikalt linnukese nende nimede ette, kellele on juba vastatud. Ta teeb seda bibliograafi piinliku täpsusega, muide, nii nagu kõike, millega tal tegelda tuleb. Isegi filmi kaadrid on tal täpselt nummerdatud ja albumisse kleebitud.

Ma ei saa tükil ajal magama jääda. Unetuse üle, vaatamata suurele väsimusele, kaebavad paljud.

Nüüd tahetakse töö ajal üha sagedamini puhkama istuda ja isegi kõige väiksemate jõupingutuste puhul on kuulda tugevat hingeldamist, olgugi et ükski meist ei kannata südamehaiguse all. Vererõhk on paljudel meist vähenenud kümne-viieteistkümne millimeetri võrra.

Füüsiline väsimus ja närvipinge annavad end järkjärgult üha enam ja enam tunda. Kuid südidus meid maha ei jäta ja naljadel ühiskajutis ei ole lõppu.

16. novembril

Aeroloogid on väga rahul, et pääsesid oma ebamugavast ja külmast telgist majakesse elama. Kuid nüüd jäi aeroloogiline vaatlusväljak liiga kaugele ja Kanaki otsustas selle uuele elukohale lähemale tuua. Kukkudes pimeduses nähtamatutesse lumehangedesse, tassime raske jäätunud ellingu majakeste joone taga asuvale platsile, kuhu

aeroloogid juba varem olid viinud ümmargused nõud räniraua ja seebikiviga.

Raudteel kasutatavate laternate nõrk valgus saab vaevalt jagu pimedusest, mis niipea kui kuu pilvede taha kaob, meid läbipaistmatu kattega ümbritseb.

Aeroloogid abi enam ei vaja ja me läheme laiali, igaüks oma töö juurde. Jatsun ja Komarov hakkavad parandama purunenud mootorit, Kuntšenko kontrollima helikopteri aparatuure, Medved ja Popkov koordinaate määrama, mina aga, otsinud välja kasti ravimite kontrollkogusega, hakkan uurima nende välistes omadustes toimunud muudatusi, mida on põhjustanud õhutemperatuuri langemine. Peaaegu kõik ampullides ja pudelikestes olevad lahused on ära külmanud, salve tuleb noaga tükeldada ning ainult hiina sidrunipuu ja ginsengijuurte piiritustinktuuridel pole nähtavaid muutusi.

Polaarjaama koordinaadid on täna 88°22′,4 põhjalaiust ja 65°32′ läänepikkust.

17. novembril

«Lähme jääd mõõtma!»

Seda saatuslikku lauset kuuleme iga kümne päeva järel. Valentin Bulavkin, meie uus hüdrolo.g, toob selle kuuldavale vasturääkimist mittesalliva häälega ja raputab meie majakese tuulekojas oma untadelt kärarikkalt lund. Iga kord tundub meile, et ta on kiirustanud ja tulnud varem, enne tähtaega, ja et kümme päeva ei ole veel möödunud. Kuid vastu vaidlemata tuleb kuub selga tõmmata ja tema järel pilkasesse pimedusse sukelduda.

Kuu on juba loojunud ja jääväljade kohal valitseb kottpime öö. Tuul peksab otse näkku ja aeg-ajalt, et hinge tõmmata, tuleb selg ette pöörata.

Väljakul, kus tavaliselt teostatakse jää paksuse mõõtmist, saab vaevu eraldada märklatti. Sellal kui meie Bulavkiniga seame puuri töökorda, puhastab Jatsun jääpinna lumest ja otsib üles varasema puuraugu. Nagu alati on see jõudnud möödunud kümne päeva jooksul jälle kinni külmuda. Tuleb uuesti puurima hakata. Vahetevahel peab puuri tihkunud jääst puhastama, liigutades seda üles-alla, ning uuesti keerleb puur, kuni ta viimase tõukega jääkihi läbib.

Tekib mõte — miks ei külmu ookean selles igaveses pakases põhjani kinni? Seda ei juhtu ja tavaliselt ei ületa jää paksus kolme meetrit. Teatud momendist alates tekib soojuseline tasakaal, sest paks jääkiht ei lase enam külma läbi ja edasine jää tekkimine katkeb. Lasknud mõõtlati puurauku, tõmbab Bulavkin ettevaatlikult traati, mis on kinnitatud mõõtlati alumise, liikuva otsa külge. Pöördunud 90°, toetub see jää alumisele servale. Põlvili asendis teen mina laterna kasinal valgusel lugemi. Täna on jää paksus 2 meetrit 62 sentimeetrit. Kuid sama palju oli see ka eelmisel korral. Nähtavasti on viiekümne sentimeetri paksune lumikate kindlaks soojust isoleerivaks padjaks ja jää pole paksenenud. Samasuguses pilkases pimeduses pöördume tagasi kodu poole. Laagrini on ainult kilomeetripikkune tee, kuid nüüd näib see meile lõputuna.

18.—20. novembrini

Täna on saunapäev. Saun on püstitatud aeroloogide telgi kõrvale ja paljud jooksevad pesema, heitnud kuue otse pesu peale. «Arktikas võib kuuma kehaga ja higiselt janu kustutamiseks ära süüa tubli tüki lund või jälle higi terava tuule käes kuivatada, nädalate kaupa külmetada, ja tunda end seejuures tervemana kui lõunas,» kirjutas tuntud polaaruurija Nikolai Pinegin. Ja tõesti, nii see tegelikult ongi. Vaevalt oleks keegi meie seast Suurel maal julgenud kolmekümne viie kraadise pakasega, ainult kalevist kuube riietunult, läbi joosta need kolmkümmend-nelikümmend meetrit, mis lahutavad majakest ühiskajutist. Siin aga tuleb teinekord väljas alles meelde, et varustusevirnast on vaja kaasa võtta veel tükk riiet või seebikang, ja jalutad rahulikult ringi, otsekui pakane polekski nii käre.

Pärast sauna heitsid kõik puhastena mõnutundega voodisse ja, Kanaki väljenduse järgi, oleksime pidanud nägema «kõrge kunstilise tasemega» unenägusid.

Kuid öösel kostis äkitselt niisugune mürtsatus ja praksatus, nagu oleks meie jääväli pooleks murdunud. Tormasime majakestest välja, kuid õnneks möödus kõik hästi — arvatavasti oli jää lõhenenud kusagil meie naabruses.

21. novembril

Möllab lumetorm. Lumepilved kihutavad mööda jäävälju nagu samuum. Tuul ründab väikesi pimedusse kadunud majakesi ning ulub ja oigab võimetus vihas seinte taga. Tõsi, meie uutes elamutes ei ole lumetormi ulumist eriti kuulda, kuid seda selgemini kostab jää praksumine ja kõmisemine. Vahel näib, et meie jääväli puruneb otsekohe tuhandeks tükiks.

Tuulekoja uks paugatas ja majakesse sisenes lumega kaetud kogu. See oli Georgi Ivanovitš Matveitšuk.

«No on aga ilm! Hea peremees ei aja koeragi välja. Niisugune pimedus, et torka või silm peast välja. Radistid aga lasksid veel laterna masti otsast alla, et tuul seda ära ei lõhuks. Mitte midagi ei näe. Enne kui teie majakeseni jõudsin, vajusin korda kolm lumehange.»

Ta võttis peakoti maha ja nööpinud ettevaatlikult kuue lahti, riputas selle gaasiahju kõrval asuva konksu otsa. Võtnud istet pliidi ees, mis täna oli tulnud küdema panna, sirutas ta käed leekide kohale.

«Ei tea, kui kauaks selline vastik ilm püsima jääb?» kuuldub kardina tagant, mille Jatsun on oma koi ette riputanud, et teda külje pealt langev valgus ei segaks.

«Arvatavasti päris pikaks ajaks.»

Matveitšuk lööb lauale lahti sünoptilise kaardi, mille ta iga päev koostab raadio teel Suurelt maalt saadud andmete järgi. See kirendab tsüklonitest, mis liiguvad Gröönimaalt Kanada poole. Nüüd märgitakse isegi sellesse piirkonda, kus mõni aeg tagasi laius suur «valge laik», mõlema triiviva polaarjaama meteoroloogiliste vaatluste tulemused, ja sünoptikutel Suurel maal ei ole vaja enam oma pead murda mõistatamisega — aga mis toimub praegu Põhja-Jäämerel?

Rahuldanud meie uudishimu meteoroloogia vastu, süütab Matveitšuk paberossi ja hakkab kiirustamata läbi vaatama varustuse saatekviitungite, lennukite sõidulehtede ja saatekirjade paksu kimpu, mille mina tõin välja koi all asetsevast kohvrist. Pärast Šamontjevi ärasõitu on Georgi Ivanovitš määratud polaarjaama ülema asetäitjaks ja majandusküsimused lasuvad nüüd suures osas tema õlgadel.

23. novembril

Viimastel päevadel istusin ma hommikust õhtuni mikroskoobi taga. Minu palvel vedas Razbaš laua juurde veel ühe lambi, millele ma sobitasin külge stanniolist abažuuri, kuid valgust on ikka vähe ning alatasa tuleb mul pingutusest märjaks muutunud silmad okulaari juurest eemaldada. Mind huvitab, mis toimub vere koo-seisuga triivi ajal. Kas punaste ja valgete vereliblede arv suureneb või jääb nende hulk ühes kuupmillimeetris muutumatuks, aga võib-olla hoopis väheneb?

Tõsi küll, need uurimised ei kutsu järjekordsele arstlikule läbivaatusele tulnute seas esile erilist vaimustust.

«Kas hakkad jälle torkima?» pärib Kurko, ebalevalt minu käes läikivat Franki nõela silmitsedes, kuid ulatab siiski alistunult näpu.

Kostab plõksatus ja näpuotsale tekib erepunane veretilk, mille ma ettevaatlikult otsast laienevasse peenikesse torukesse imen.

«Kas imed sõrmest teadust välja?» märgib Konstantin Mitrofanovitš pilkavalt, tundes rõõmu võimaluse üle kas või sellega midagi tagasi teha.

Hilja õhtul, kui paljud olid juba magama heitnud, kostis tugev praksatus, otsekui oleks kusagil lähedal katki murtud lai laud. Seejärel aga kuuldus kriginat ja raginat.

Laagri korrapidaja ajas kõik jalule ja kadus koos Trjošnikoviga selles suunas, kust kostis jääpankade kruvimise pidevat mürinat. Teel ühinesid nendega geofüüsikud. Lõi põlema prožektor, mille valgusel avastati kolmesaja meetri kaugusel geofüüsikute telgist lai pragu. Jääväljast eralduv osa oli jõudnud eemalduda juba nii kaugele, et prožektori valgusvihk ei ulatunud enam vastasolevale pimedusse kadunud kaldale.

Lahvandus hakkas kiiresti noorjääga kattuma ja kogu öö purunes see läbitungiva kriginaga, sundides meid erutatult kuulatama.

24. novembril

Rahulik elu lõppes tõsiselt ja pikaks ajaks. See lõppes täna kesköösl.

Umbes kella üheteistkümne paiku astus meie poole sisse korrapidaja Aleksei Babenko.

«Kas te tõukeid tundsite? Need on täna kuidagi liiga sagedased.»

Jatsun tõusis voodis istukile.

«Arvatavasti toimuvad need jälle jää liikumise piirkonnas,» lausus ta unise häälega.

«Hüva, magage, kui midagi peaks juhtuma, küllap äratan,» vastas Ljoša ukse taha kadudes.

Oli möödunud veidi aega tema lahkumisest. Ootamatult lõi maja tugevasti kõikuma. Elektrilambid hakkasid kiikuma ja klaasnõud riiulitel klirisema. Kõik praksus ja mürises, otsekui hakkaksid seinad ümber vajuma. Meid nagu visati koidest välja. Esimesena, lausumata ühtegi sõna, tormas välja Saša Jefimov, käigu peal jalgu untadesse ajades. Kuid uut tõuget ei järgnenud. Näis, nagu oleks kõik rahulikuks muutunud. Järsku lõhestasid vaikust valjud hüüded. Tõmbasin kasuka selga ja hüppasin samuti välja. Ringi vaadates märkasin äkki pikki musti laike, mis olid ilmunud lumele otse aeroloogide maja kõrval.

Pragu! Kümne-viieteistkümne sammu kaugusel aeroloogide majast sinendab jääs tohutu pragu. See on jõudnud juba viiekümne-seitsmekümne meetri pikkuseks venida ja avardub aeglaselt, hingates välja tumedat auru, mis kobrutab seal otsekui keeva katla kohal.

Ettevaatust, hädaoht! Need sõnad ajavad kõik elavad jalule ja sunnivad keskendama kõiki jõude ja närve. Pragu jookseb aeroloogide ja meteoroloogide majakeste vahelt läbi. Laager on poolitatud kaheks osaks. Lahtimurdunud jäävälja-osa nihkub kiiresti põhja poole. Sealpoolsel kaldal vilguvad laternatuled, kostab erutatud hääli. Kurko saadab aega viitmata raadio teel Suurele maale teate: «Jälgige meid pidevalt!» ning jookseb raadioruhvist välja, lõpetades riietumise alles väljas.

Pragu jookseb otse helikopteri külje alt läbi. See on jäänud terveks, kuid leeklambid, mis asusid helikopteri kõrval, on ära lõigatud. Aga nendeta pole mootorit pakases võimalik käima panna. Tuleb aega viitmata tegutseda, muidu tabab meid õnnetus. Üheskoos Saša Jefimoviga jookseme toiduainete lavatsite juurde — seal seisab tugev kaheteistkümne meetri pikkune trapp. Kastid lendavad lumme, ja hetke pärast tassime raskelt hingeldades trapi prao juurde. Suur rombikujuline jääpank kord läheneb meiepoolsele kaldale, kord ujub eemale, jääsuppi enda alla surudes.

Varsti on helikopteri meeskond jõudnud teisele kaldale ja kaob pimedusse. Mõne minuti pärast sukelduvad pilkasest pimedusest uuesti esile helikopteri meeskonna liikmete kogud — nad pöörduvad tagasi, enda järel leeklampe tirides. Trapi pulgad on aga jõudnud jääga kattuda. Üks vääratus, ja inimesed koos oma kandamiga võiksid libiseda tumedasse õlitaolisse vette, mis on kaetud helendavate härmatisehelvestega. Veel viimane jõupingutus, ja raskelt hingates astuvad mehed meiepoolsele jääpervele. Ärevalt väreldes roomab prožektori kiirtevihk mööda jäävälja.

Telefon on tumm. Nähtavasti on juhe kusagil purunenud, see aga tähendab, et on katkenud side geofüüsikute ja, mis peamine, ka meteoroloogidega. Kurko vaatab ärevalt kella. Varsti tuleb astuda ühendusse Tšeljuskini neeme radistidega, meteoroloogilisi teateid aga veel ei ole. Muidugi mõista, Tšeljuskini neemel saadakse aru, et meil on praegu tähtsamatki teha kui ilmateatega tegelda. Kuid kas seetõttu on meil kergem? Telefoniliin tuleb ära parandada, ja nii ruttu kui võimalik. Radistidel õnnestub katkemiskoht kiiresti üles leida — see asub otse prao ääres. Razbaš puhastab juhtme otsad ja seob selle külge raske poldi. Kuid kohmakas kuues on raske käega hoogu võtta. Kostab plaksatus ja polt, jõudmata vastaskaldale lennata, langeb vette.

«Hei, teie sealpoolsel kaldal!» kostab pimedusest Zmatšinski hääl. «Hoidke paremale, siin on pragu kitsam!»

Razbaš jookseb paremale, hääle suunas, võtab hoogu ja heidab poldi vihaselt õhku. Vastuseks kostab rõõmus — «Käes!» — ja varsti annab Malkov telefoni teel edasi järjekordset ilmateadet Suure maa jaoks.

Tekkinud pragu jättis meid ilma mitmest kotist söest, teodoliidist ja, mis kõige tähtsam, — lennukite maandumisrada lühenes umbes kahesaja meetri võrra. Lennuväljast lahtimurdunud osale jäid stardiprožektorid. Tuli neile järele minna. Otse eesmärgi lähedal lõikas meie tee läbi uus, kitsas looklev pragu. Kartlikult vaatasime ringi — kas see järsku ei laiene — ja astusime siis üle selle. Laadisime stardipaiga varustuse nartadele ja asusime puruväsinuina tagasiteele. Kui me laagrisse tagasi jõudsime, oli kõigil selline tunne, nagu oleksime maha käinud oma kolmkümmend, aga mitte ühe kilomeetri.

Sellal kui meie lennuväljal jändasime, olid mehaanikud

jõudnud helikopteri mootori üles soojendada ja Babenko lendas «Ülejõele», nagu keegi juba oli jõudnud ristida lahtimurdunud jäävälja. Helikopteri pardal oli täiendav toiduainete tagavara, toidunõud ja kõik vajalik meie seltsimeestele, kes ajutiselt olid «tsivilisatsioonist» — kambüüsist ja ühiskajutist — ära lõigatud.

Tagasi tulles võttis helikopteri meeskond kaasa Mihhail Komarovi — aeroloogiliste vaatluste majakest polnud traktori abita võimalik eemale viia hädaohtlikust praost, mis jooksis sellest mõne sammu kauguselt mööda. Komarovil kulus mitu tundi, et kolmekümne viie kraadises pakases külmunud mootorit üles soojendada. Lõppeks oli seegi töö tehtud ja majake uude kohta üle viidud. Nüüd võis veidi puhata.

25. novembril

On hommik. Tinglik hommik, mis millegagi ei erine ööst. Noorjää prao pinnal on juba kaheteistkümne-viieteistkümne sentimeetri paksune. On võimalik alustada ülevedu. Lasknud painduvale jääkoorikule klipperpaadi — täispuhutava kummipaadi — tirivad meteoroloogid seda nööripidi nagu praami ühelt kaldalt teisele. Sinna lähevad varustusekoormad, tagasi tulevad inimesed. Hommikueineks saabuvad kõik «jõetagused», välja arvatud korrapidaja, juba ühiskajutisse. Kui kõik hästi läheb, siis jäävad eile sinna saadetud kööginõud arvatavasti kasutamata. Kuid mis meid ees ootab, on veel teadmata.

Häireseisukord jätkub. Meie jääväli on väga ebakindel. Ta moodustab jääkiilu, mida ümbritsevad lõhed. Üks tugev jääväljade surumine, ja laager võib lennata uperkuuti. Tuleb ettevalmistusi teha uuele kohale ümberpaiknemiseks. Kuid selleks on vaja, et pragu kõigepealt tugevasti kinni külmuks.

Päeva teisel poolel alustame suure rühmaga ringkäiku jääväljal. Meenub möödunud öö — vilkuvad laternatuled, prao juurde ruttavad inimesed ja mööda lund libisev prožektori valkjas kiirtevihk. Praegu valitseb siin, nagu hiljutisel lahinguväljal, kurjakuulutav vaikus. Tõrvikud leegitsevad. Pikad varjud roomavad mööda jääpinda, looklevad ümber rüsikuhjatiste, langevad haigutavatesse pragudesse, mis kohati on kaetud noorjääga. Leekide vastuhelgis on jääl näha lugematuid sulgjaid, peenikeste

kristallidega ülekülvatud ja mitmevärvilistes tuledes küütlevaid kühmukesi. Need on «põhjamaa roosid» — soolade kobarkristallid, mis on tekkinud merevee külmumisel.

26. novembril

Jää on praos täiesti tugevaks muutunud, kuid et sellel ohutult kõndida, paigutame igaks juhuks maha lauad. Niimoodi on survepind laiem ja järelikult sissevajumise võimalus väiksem. Üksteise järel, hanereas, sammume «Ülejõele». Üsna prao serval paistavad gaasiballoonid. Neid on saja ümber, üle poole meie tagavarast.

«Jah,» sõnab Kanaki paljuütlevalt. «Tööd jätkub siin kõigile.»

«Hoidke alt!» Šarikov heidab ballooni osavasti turjale ja komistades lumes, viib selle prao äärest eemale.

Kuid sealpool on lumehanged veelgi sügavamad ja Šarikov, sülitades pahameelest, on sunnitud oma kuuekümnekilogrammise kandami maha viskama. Kui jõulisele Maksimõtšile endale ei ole selline töö jõukohane, siis meile juba ammugi mitte. Jagunenud paaridesse, kanname balloon ballooni järel uuele kohale ja lõppeks, nõrkenuina pingutusest, istume otse lumele suitsu tegema.

Nüüd on kõik balloonid väljaspool hädaohtu.

«Hakkame koju minema,» sõnab Babenko lund rõivastelt maha lüües.

«Kuidas koju? Aga kes hakkab geofüüsikute telke tassima? Need on samuti üsna lahvanduse äärel,» segab Popkov kiiresti vahele.

Aleksei poriseb midagi vastuseks, kuid hakkab siis tõrkumata Nikolai Jevdokimovitši kannul edasi astuma.

Sammume piki prao äärt. Tardunud hiiglastena on kohale külmunud jääpangad, ümbritsetuina purunenud jäävälja sakilisest rüsist. Kohati on sellele roomanud jäälahmakad, ja serv, mis ei kandnud raskust välja, on purunenud, paljastades jäämassiivi paksuse. Kõikjal on pragusid, rüsijääd ja purunenud jääpanku. Lai tume veelint kaob loode suunas.

Jäätunud telgid osutusid niivõrd rasketeks, et mitmel korral tuli puhata, enne kui Popkov meie peale halastas ja sõnas:

«Seis, kaugemale tassida pole vaja.»

Sel ajal kui meie tegelesime «popkovi telkidega», val-

mistusid aeroloogid, meisterdanud presendipalakatest ajutise telgi, juba raadiosondi välja laskma. Nad kiirustavad, sest on vaja tasa teha jää pragunemisest põhjustatud lünk sondide väljalaskmisel.

Vaikuses kostavad valjusti nende hääled ja «konnade» sisisemine — need on lõõtsad, mille abil puhutakse täis õhupallide kestad.

Kodus ootab meid Ženjaga pettumus — gaas on meie äraolekul balloonist otsa lõppenud ja kauaoodatud soojuse asemel võtab meid vastu külm ruum.

Kõigepealt tuleb kohale tassida uus balloon. Ja alles siis, kui elavhõbedasammas tõuseb pluss üheksale pügalale, võtame seljast kasukad, ja meile näib isegi, et majakeses on tunduvalt soojemaks muutunud. Tõenäoliselt on soojus meie elus lihtsalt tavalise külma puudumine.

Umbes kahe tunni pärast on temperatuur meie elamus sedavõrd tõusnud, et rõivad võib kuivama riputada. Viimase kahe ööpäeva jooksul on need nii läbimärjaks saanud ja ära külmanud, et kuivatamist vajavad kõik esemed alates untadest, sokkidest ja kinnastest ning lõpetades kuubede ja mütsidega. Õhus on tunda niiskust. Kuid mis seal parata, ei saa ometi märgades riietes ringi käia.

27. novembril

Ikka veel ei paista kuu. Aga ilma kuuta on jääväljal väga ebamugav. Tema valgus muudab meie elamise meeldivamaks. Ja iga kord, kui kuu külmana, noorena ja hiilgavana laagri kohale tõuseb, liituvad tema alaliste austajatega — poeetide ja armunutega — kõik talvitajad kahest triivivast polaarjaamast.

Kuid täna on eriti pime. Otsekui oleks keegi tiheda musta katte meie jääväljа kohale laotanud — paksud madalad pilved on katnud taevavõlvi. Sellisel ööl meeldib mulle eriti radistide juures istuda. Raadioruhvis valitseb alati elevus — Kurko ja Razbaš tegelevad vahetpidamatult oma aparatuuride täiustamisega — kord asendavad saatja teisega, kord sepitsevad teravmeelseid kontuure, kord seadistavad antenne ümber. Tuleb märkida, et nende töö annab tulemusi. Isegi kaugel asuva «Slavaga» õnnestus neil korraldada raadio-telefoniline side ja — millega nad lõplikult võitsid seinalehe toimetuse kolleegiumi südamed — saada artikkel meie seinalehte.

Vahetevahel me kadestame salaja radiste, vaadates pealt, kuidas nad lõbusalt naerdes vestlevad kellegi kaugel asuva naisradistiga. Punktide ja kriipsude keel on meile, «harilikele surelikele», vähe arusaadav, kuid ka meie naeratame tahtmatult, nähes, kuidas Ljonja Razbaš naeru lagistades toksib vastust nähtamatule kaasvestlejale.

Polaarpiirkonna radistid tunnevad üksteist hästi «käekirja» järgi, ja Kurko määritleb alati eksimatult, kes on täna Tšeljuskini neemel, Dicksoni saarel või Vaikses abajas vahikorras.

28. novembril

Teaduslikud vaatlused vahelduvad ühistöödega. Pärast kauaaegset pakase käes viibimist kaob suu maitsetundlikkus ja nüristub haistmine. Jääkülmad tuulehood muudavad töö väljas lausa piinaks. Riided seljas on kanged ja nägu külmetab väljakannatamatult. Külma eest päästavad vaid paksud villased sallid, mida me oleme sunnitud vahel mähkima ümber pea, jättes vabaks vaid kitsa pilu silmade jaoks. Igasuguste võiete kasutamisest oleme juba ammu loobunud, sest maskid kattuvad kiiresti jääga, mis suurendab veelgi külmumisohtu.

Aeg-ajalt ilmuvad minu juurde patsiendid, kes kurdavad lendavate valude üle lihastes, mis mõnikord on niivõrd tugevad, et kasutusele tuleb võtta aktiivseid abinõusid. Muu meditsiinilise varustuse hulgas on jääväljale kaasa toodud ka portatiivne kvartslamp. Selle seadsime üles otse raadioruhvis. Kui kvartslamp surinal põlema süttis ja õhus oli tunda osooni lõhna, teatas Ljonja Razbaš, et ka temal on tekkinud «kaelas hirmsad valud». Tuli uskuda, ning Ljonja oli esimene «kiiritatu» põhjapoolusel ja selle ümbruses, nagu märkis Kurko.

Esialgu tulid kiiritamisprotseduurile vaid haiged, kuid varsti kasvas soovijate arv sedavõrd, et kvartslamp tuli üle viia ühiskajutisse, kus õhtuti tekkis kärarikas järjekord.

29. novembril

Püüdes lahti rabelda aeroloogide kätest, kõigub tuules hiiglasuur õhupall. Nüüd hakkas põlema väike lambike ja aeglaselt tõusis õhupall üles, siravatest tähtedest vae-

valt eraldatavana. Kuid aeroloogi kogenud silm jälgib teodoliidi abil pidevalt selle lendu. On külm. Isegi soe riietus ei ole võimeline kaitsma jäise tuule eest.

Sellise pakase puhul ei anna jääaukude petrooleumikeetjatega «kütmine» tulemusi ja hüdroloogid peavad alatasa lõhkuma jääd, mis kiiresti vaatlusaukude pinnale tekib. Kuid tööd jätkuvad vahetpidamata. Täna, tõmmanud välja traali, olid hüdroloogid püügi kasinusest pettunud — suur veerkivi ja paar väikest molluskit, mis otsekohe piiritusega täidetud klaasanumasse paigutati.

Kurnatus annab üha enam tunda. Töö, mille tegemine suvel oli naljaasi, tundub nüüd raskena. Tõsi, kõigil on habe alati aetud ja vahel käitutakse allakriipsutatud rühikusega, kuid näod muutuvad vähehaaval kahvatumaks ja silmadesse tekib väsimus.

30. novembril

Jällegi lõpeb üks kuu. Kui palju päevi on jäänud seljataha! Me oleme eluga jääväljal niivõrd harjunud, et mõnikord täiesti unustame jalge all asuva ebakindla jääkooriku ja tuleme sellele mõttele alles pärast jää purunemist ja kruvimist. Kuid viimane vahejuhtum on teinud meid ettevaatlikuks. Kõik vihikud ja märkmed paigutatakse ööseks kohvritesse, mis asetatakse otse väljapääsu kõrvale, rõivad aga asetame selliselt, et nende selgatõmbamiseks kuluks üsna vähe aega. Pungil täis seljakotid ripuvad meie majakese tagaseinal, tuletades meelde — vaadake, olge valmis! Aga valmis tuleb olla alati, eriti nüüd, kus üks tsüklon järgneb teisele ja õhurõhk langeb terve millibaari võrra tunnis.

Pidanud omavahel nõu, relvastusid helikopteri meeskonna liikmed kirvestega ja kangidega ning varsti oli nende majakese suurepärasest juurdeehitusest, mida nad olid uhkusega demonstreerinud kõigile siiasaabunuile, järele jäänud vaid hunnik laudu. Kuid selle eest sai nüüd nende majakest vajaduse korral kergesti uude asukohta üle viia.

1.—3. detsembrini

Ma kirjutan neid ridu suitseva küünla valgusel. Selle ähmane leek on nii harjumatu pärast paljusid elektrilampide valgusel veedetud elupäevi. Põlev gaasipliit

püüab tagajärjetult pakasega võidelda. Majakeses on —15°. Külmub ära tint täitesulepeas, külmetavad näpud ja suust väljuvad aurupilved sadestuvad härmatisena kõrval asetsevatele aparaatidele. Tahaks pööraselt magada. Pahatihti langeb pea lauale, järelejätmatult valutab kogu keha, otsekui oleks iga lihas ja rakk kurnatud viimase võimaluseni. Laudadel, riiulitel ja vooditel valitseb ebatavaline kaos. Kõik on ümber aetud, laiali pillatud ja üksteise otsa paisatud. Lahustega täidetud pudelites helgib jää. Jääd on seintel, põrandal ja akendel, kust enam ei veere alla lõbusaid tilgakesi. Kui mõtted aegamööda korralikult liikuma hakkavad ja tund tunni järel meenutada möödunud kahe ööpäeva sündmusi, tõusevad silmade ette toimunu kõige väiksemadki üksikasjad.

Kõik algas 1. detsembril. Uut kuud alustame alati rõõmsal meelel — otsekui astuks majja oodatud külaline. Oli kaheksas hommikutund, kuid magada ei tahtnud enam keegi ning kõik tegelesid tööga oma laudade taga. Ainult harva vahetasime omavahel lühikesi lauseid ning süvenesime siis uuesti töösse, aeg-ajalt väljast kostvaid kahtlasi hääli kuulatades. Seal, seinte taga, oli kolmekümne viie kraadine pakane, vingus tuul ja vahel kostis jää ragisemist, otsekui paugataks keegi suure uksega, vahel aga sedavõrd lajatavalt, nagu oleks lastud kogupauk mitmest suurtükist. Äkki kostis raksatus päris lähedalt. Heitnud kuued selga, väljusime majakesest ja valgustasime laternatega lund.

«Vitali, vaata!» Jatsun kummardub kiiresti ja osutab kitsale, vaevalt märgatavale praole, mis on tekkinud kolme sammu kaugusele ukselävest. See jookseb üle ühiskajuti esise väljaku, mööda lumetribüünist ja kaob lõppeks lumehangedesse.

Kaotanud jälje, tammume ringi. Helikopteri meeskonna majakesest väljuvad erutatud Babenko ja Medved. Aleksei Fjodorovitš kutsub mind kaasa, ja me sammume lennuvälja poole mööda jääd, mida juba valgustavad helikopteri süüdatud esilaternate valgusvihud. Ümberringi on kõik vaikne, vaid tuul lõõtsub raskelt rüsijääs, mis oli tekkinud mõni päev tagasi lennuvälja naabruses.

«Näib, nagu oleks kõik korras,» lausub Trjošnikov, tõmmates tikku ja püüdes tuule käes paberossi läita. «Lähme koju!»

Sel ajal kui meie kontrollisime jäävälja, on Jatsun avastanud veel ühe kitsa prao, kuid seekord meie majakese taga, ainult ühe meetri kaugusel maja jalastest.

«Kui niimoodi edasi läheb, siis tuleb jalga lasta,» lausub ta nukralt naeratades.

«Võib olla, et need on termilised praod, see tähendab, nad on tekkinud jää pealispinna ja vees oleva osa temperatuuride väga suure erinevuse tõttu,» rahustame me end, ja jõudnud majakesse tagasi, otsustame seniks magama heita, tõsi küll, riidest lahti võtmata.

Rahutus unes möödus umbes kaks ja pool tundi. Järsk tõuge ja liikuva jää kurjakuulutav krigin ajasid meid jalule. Hüpates üle millegipärast keset teed lebavast kohvrist, läksin ma välja, et heita pilk meie «juuspeentele» pragudele. Kuid need ei olnud enam juuspeened — maja ees ja taga märkasin ligikaudu poole meetri laiusi tumedaid ojasid. Nüüd ei olnud enam aega arutlemiseks.

«Praod on laienenud, asjad välja tuua!» hüüdsin ma lävelt.

Üle tumeda veelindi, mis lookleb mööda kontrasti tõttu eriti valgena paistvat lund, lendavad maja sisemusest välja kohvrid ja magamiskotid. Esemete hunnik kasvab kiiresti. Meie majakese juurde on mehed igalt poolt kokku jooksnud.

Helgiheitja valguses oli näha, kui kiiresti jää oma asukohta muutis. Krigina ja ragina saatel prao servad kord lähenesid, kord eemaldusid teineteisest. Inimesed olid nagu sipelgad majast hulgaviisi kinni hakanud. Kiiremini, kiiremini! Iga minut on kallis. Keegi oli juba prussi jalaste alla lükanud. Kõik surusid külmanud seinte vastu, oli kuulda ainult inimeste kähisevat hingamist, kes pingutasid kogu oma jõudu, ja lõppeks hakkas maja mööda jäätunud lumekoorikut edasi nihkuma. Veel üks jõupingutus ja maja libises üle prao, mis lõikas meie jäävälja põigiti läbi, haarates hüdroloogide majakese nurka.

Kogu aeg tekkis üha uusi pragusid, otsekui oleks keegi haamriga vastu jäävälja tagunud ja see pudenes tükkideks. Krigises noorjää, mis kattis koorikuna vana pragu, ja selle lumest helendavat pinda uuristasid uuesti tumedad veeribad.

Helikopteri juures undasid raskelt eelsoojenduslambid APL, sulatades üles mootori jäätunud sõlmi. Miša, vandudes kurja, soojendas traktorit, milleta ei olnud võima-

lik meie majakesi ära vedada. Lampide undamine, jää krigin, mehaanikute kirumine, seltsimeeste valjud hüüded, kes avastasid üha uusi pragusid, tuule ulgumine — mälus ühineb see kõik nüüd mingisuguseks süngeks stiihiaga võitlemise sümfooniaks.

Trjošnikovi pikka kuju võis kõikjal kohata. Laubale tõmmatud peakoti alt andis ta kumeda häälega lühikesi käsklusi. Mulle meenub kõige tähtsam neist:

«Otsekohe ümber asuda sinna, lennuvälja juurde, uue prao taha. Seal on säilinud veel küllalt suur jäävälja osa. Sellel jääväljal siin ei ole meil enam midagi teha. Kõik ühiskajuti juurde!»

Kuid ühiskajutit ei olnud nii lihtne paigalt liigutada. Ta oli raskem, kogukam ja teistest majadest kõvemini oma jalastega jää külge kinni külmanud. Talad, prussid, teibad — kõik läksid käiku. Läks aega, enne kui ühiskajut kohalt liikuma sai, ja traktori järel libises see kaugemale «pehkinud jääväljast». Tema poolt sügavasse lumme vajutatud laiu roopaid pidi jooksime tagasi vanasse laagrisse. Mäletan seltsimeeste valgeid nägusid. Kuni praeguseni kostavad kõrvades sagedased hoiatavad hõiked: «Hõõru kiiresti põski!» Nendel tundidel ja minutitel unustasid kõik aja, külma ja väsimuse.

Traktor haakis külge raadiojaama, mille radistid olid jõudnud vabastada teda aheldavatest juhtmetest. Otsekohe ühiskajuti järel ronis ta üle prao, mida võis veel ületada kuiva jalaga. Nii rändas majake majakese järel üle suhteliselt tervele jäävälja osale. Ja alles siis, kui seal oli tekkinud meie uus linnake, kogunesid kõik ühiskajutisse, et end natuke soojendada ja kehakinnitust võtta.

Ei kunagi varem pole me nii kuratlikult väsinud olnud ega veel iial sellises hädaohus viibinud. Kuid on tähelepanuvääriv, et nägudelt polnud võimalik lugeda ei surutud meeleolu, nukrutsemist ega ükskõiksust. Teravmeelitsejad hakkasid otsekohe nalja heitma lähedase väljavaate üle igaühel oma individuaalsel jääpangal purjetada. Keegi laskis juba käiku sõna «saareelanikud».

«Noh, Jevgeni Pavlovitš,» lausus Trjošnikov toanurgast. «Teie ju kurtsite nii väga «tõeliste raskuste» puudumise üle, kuid nüüd peaksite küll täielikult rahuldatud olema.»

«Vahest isegi rohkem, kui vaja oli. Ainult sellest on kahju, et kui ma lindi kohale viin, siis öeldakse — instseneeritud asi,» vastas Jatsun sellise tooniga, et oli selge —

ka temal on isu täis selletaolistest hädaohtlikest olukordadest.

Kuid puhkust ei antud kauaks. Tuli uuesti endise kodukolde juurde tagasi minna.

Juba ammu oli saabunud teine kuupäev, aga sellest, et saaks mõne tunni magada, ei tohtinud isegi mõtelda. Traktor sõitis nelja-viie mehe saatel, kes jooksid saanide kõrval, et kaitsta koormaid mahakukkumise eest, alatasa uue laagripaiga vahet. Tehtud oli juba palju selliseid reise, kuid senini ei olnud kaugeltki veel kõike vanast laagrist ära veetud.

Ma jooksen saani kõrval, ühe käega kaste kinni hoides, teisega aga sageli nägu hõõrudes. Vastu nägu piitsutav tuul otsekui külmutaks ära veresooned ja iga tuulehoog jätab tunde, nagu oleks smirgelpaberiga mööda põski tõmmatud. Ootamatult kaldub saan viltu — üks jalas on sattunud sügavasse rööpasse — ja koorem langeb mürinal külili. See toimub veel mitmel korral, kuid isegi valjusti kirumiseks ei jätku kellelgi jõudu.

Uues asukohas paigutasime majakesed üksteise lähedale, sest meie jääväli ei ole kuigi suur.

Radistid lasksid käima elektrijaama mootori, kuid juhtmed on praegu veetud vaid ühiskajutini. Kui seal elektrivalgus uuesti põlema süttis, muutus kõigil meeleolu rõõmsamaks. Esimesel ööl pärast ümberkolimist magasime rahulikult, sellise tundega, nagu oleksime hädaohtlikult jääpangalt ümber asunud kindlale maale ja nüüd täielikult veendunud, et mitte midagi enam ei juhtu.

Esimese prao tekkimise ajal vajus peaaegu terve tonn sütt ookeani põhja ja nüüd tuleb kuni esimese lennuki saabumiseni, mis meie varusid täiendab, kütteainet kokku hoida. Burhanov, kes juba teab meid tabanud õnnetusest, teatas, et lennuk, tingituna ilmastikust, saabub meile alles kahekümnenda kuupäeva paiku. Aga kuidas kokku hoida, kui neljakümnekraadise pakase tõttu on ühiskajuti seinad jääga kattunud? Kui kütta ahi kuumaks, hakkab jää lae all sulama, kuid maksab vaid ahjus tuld vähendada, kui otsekohe kõik uuesti ära jäätub. Tuli jätta jumalaga kino ja magnetofoniga, sest mootori ülesseadmine nende energiaga varustamiseks nõuab palju aega, aga järjekordne ümberkolimine ei seisa arvatavasti mägede taga — uus koht on väga ebakindel.

Täna kell 24.00 võtsin ma vastu vahikorra Ljonja Razbašilt. Kell 00.30 astus ühiskajutisse Trjošnikov.

«Lähme vaatame ümbrust,» tegi ta ettepaneku ja kontrollis, kas taskulamp põleb. «Võta kaasa karabiin ja veel üks taskulamp.»

Ma riietusin kiiresti ja, heitnud õlale karabiini, jõudsin talle järele alles teel prao poole.

Meiega liitusid Jatsun ja Kurko. Aeglaselt sammusime mööda lahvanduse äärt.. Taskulampide valgusvihud roomasid mööda lund, sukeldusid pragudesse ja hüppasid rüsilt rüsile. Kummaliselt rahulikena paistsid nad täna.

Kõik ümberringi suikus läbipaistmatus pimeduses, kuid lõuna pool vaatas horisondi tagant välja kauaoodatud kuu purpurpunane servake. Me jõudsime tagasi õhtusöögi ajaks, hea isuga ja läbikülmanutena. Jalutuskäik neljakümnekraadise pakasega tugeva tuule käes on kahtlane meelelahutus.

Karabiini meil tarvis ei läinud, aga taskulampide valgus näitas, et laagri ümbruses, mille kodused tulukesed meid juba kaugelt kutsusid, võib jää liikumine peatselt korduda. Ja siis peavad need tulukesed veelgi kaugemale ümber paiknema.

Ühiskajutis on niiske ja külm, olgugi et ahi õhkub kuumusest.

«Saša, kas me ei läheks vanasse laagrisse sütejääki ära tooma?» teen ettepaneku Jefimovile, avastades, et viimane kui söetükk on ühiskajutist otsa lõppenud.

Ta nõustub heameelega, olgugi et ta ei ole veel hästi harjunud jalutuskäikudega eemal elukohast ega tunne nendeks mingit kalduvust.

Võtnud kaasa kelgu, asume teele. Vana laager pakub sünget vaatepilti. Lumel mustendavad laialipaisatud kastid, vaadid ja varustusehunnikud, mis ei vajanud päästmist esmajärjekorras. Ei ole näha silmale harjunud majakeste piirjooni ega kuulda tuttavaid hääli. Pimeduses helendavad nukralt üksikud mahajäetud, lund täistuisanud telgid. Majakeste vundamendiaukudes helendavad otsekui mürsulehtrites määratu suured lumekamakad. See on tõeline lahinguväli. Seda mahajäetust vaadeldes tekib südames ängistus. Kui sütega koormatud kelgud uuesti ühiskajuti ukse ees peatuvad, hingame kergendatult.

Sellal kui meie ringi rändasime, hakkas uuesti, nagu oli oodata, kagu pool «jää kõnelema». Krigisemine ja

kõmin üha tugevnevad. See suureneb, liikudes edasi edela suunas. Kuidas kirjeldada seda heli? Tundub, nagu sõidaks tuhat rongi kusagil lähedal, täites õhu mürina ja kõminaga.

Jää kruvimise kõmin läheneb üha ja vahel näib, et see on jõudnud otse meie kõrvale. Nüüd kostab mürin ja klirin, nagu oleks maha paisatud määratu suuri klaasitahvleid. Heitnud kuue selga, jooksen uuesti taskulambiga kõige lähemal asuva prao juurde. Kui jää hakkab seal rüsistuma, siis tuleb minul kui korrapidajal anda häiresignaal. Kuid õnneks on siin kõik rahulik. Noorjää pind on terve. Ma seisan kaua aega, kompides valgusvihuga vastaspoolset kallast. Ka meteoroloogide majakese juures on näha mürina suunas kiiresti kaugenevaid tulukesi — need on Matveitšuk ja Kutšuberia. Ka nemad lähevad luurele jäävälja omapoolsele servale.

Kuu tõusis, ujutades oma surnukollase valgusega üle ääretu ja liikumatu avaruse. Kui kauaks jätkub sellist rahu? Sünoptilised kaardid ei tõota midagi head. Antitsüklon on haaranud määratu suure ala Arhangelskist kuni Kaug-Idani, selle eest aga liiguvad Põhja-Jäämerel tsüklonid igas suunas.

«Isegi vaadata ei taha seda sünoptilist kaarti,» lausub Trjošnikov.

Matveitšuk vaid kohitab õlgu ja naeratab.

«Ega mina ilma tee.»

Tänaste sügavusemõõtmiste tulemus on 1473 meetrit, koordinaadid — 88°14′ põhjalaiust ja 59°26′ läänepikkust. Seega triivime siis ikka veel Lomonossovi künnise kohal.

Kuid ei polaaröö, lumetorm ega rüsijää ole võimeline rikkuma meie polaarjaama täpset elurütmi. Kõiki teaduslikke vaatlusi teostatakse samasuguses mahus, nagu valgetel suvepäevadelgi, kui ööd ja päevad läbi lõbusalt helendas loojumatu polaarpäike. Isegi Jatsun seab sageli üles tõrvikud ülesvõtete tegemiseks, kiirustades tulevase filmi kinofondi täiendamisega.

5. detsembril

Täna on konstitutsioonipäev. Mis toimub praegu Suurel maal? Ei möödu ühtegi sündmust, tähtpäeva ega pidupäeva, millal me ei mõtleks: «Aga kuidas moskvalased tänast õhtut veedavad?» Talvitajate mõtted viibivad ala-

tasa kodurandadel. Me oleme nagu meremehed kaugel merereisil, ainult meie laeva tüüriratast hoiab alati oma kätes loodus, millele meie võime vastu seada ainult oma visaduse ja vastupidavuse. Keset tähistaevast ujub vaikselt, rahulikult ja suursuguselt kuu.

Mida tugevamaks muutub pakane, seda enam rõivaid tekib meile selga. Tavalise kalevist kuue alla, mis on juba üsna tublisti kulunud ja ära võidunud, tuli uuesti panna paks sviiter. Püsivad sellised külmad, et isegi gaas ei välju enam balloonidest. Hoolimata ohutustehnika eeskirjadest tuleb balloone eelnevalt jootmislambiga kergelt soojendada.

Katsed ühiskajutit ära kuivatada ei andnud tulemusi. Kogu eilse õhtu jooksul põletas Ljoša Babenko helikopteri leeklampi ja rebis hiljem kolmelt seinalt maha lõplikult kopitanud ja hallitanud tapeedi. Kuid täna lõunaks oli ruumis uuesti niiske.

6. detsembril

Järjekordses meile korraldatud raadiosaates esines Volodja Šamontjev. Ja see, et meie tema erutatud kõnet kuuleme kusagilt kaugelt, tundub kummalisena. Sest alles see oli, kui ta meie seas sellesama laua taga istus, olles kord väsinud, teinekord õnnelik mingisuguse uue avastuse üle. Muide, ka praegu on tema mõtted meie juures. Ta soovib Trjošnikovile edu meie jäälaeva juhtimisel. Popkovile soovitakse rohkem valgeid öid, Matveitšukile ja Danilõtsile (Malkovile) vähem tsükloneid, oma kolleegidele hüdroloogidele — õhukest jääd vaatlusaukudes, mulle patsientide vähenemist, Jatsunile rohkem häid filmikaadreid, Jefimovile aga menüüd, mida pole olemas isegi «Universaalis».

Ülekanne lõpeb Vadim Sinjavski reportaažiga «Dünamo» meeskonna sõidust Prantsusmaale ja Šveitsi. Me lagistame üheskoos naerda, kuuldes, et õhtuse mängu ajal Pariisis «Racingi» ja «Reimsi» koondmeeskonnaga, oli prožektorite valgus olnud niivõrd tugev, et üks jalgpallur jooksis oma varju eest ära ja tormas palliga mööda väljakut, arvates, et vastased ajavad teda taga.

Kui Sinjavski päris, kas meie ei mängi jalgpalli, võrkpalli või kurni, vastas Kostja reproduktorile sünge nae-

ratusega: «Jah, mängime liikuvat kurni, ühelt jääväljalt teisele.»

Seina taga on tuisk ning selle sahin muutub üha tugevamaks ja pealetikkuvamaks.

Ühest majakesest kostab haamrilööke ja vallatleva kutsika vingumist. Kõikidest külgedest tuult läbilaskvas telgis pusivad aeroloogid, lühidalt mürtsatab nende «konn» — seal valmistutakse järjekordset raadiosondi välja laskma.

Täna panime seinalehe üles. See on seekord kuidagi eriti värvirikas ja Anatoli Danilovitš Malkovi poeem «Kellel on lõbus ja lahe elada «Põhjapoolusel 3»», Olgert Zmatšinski illustratsioonidega, toob talle loorbereid «eepilise luule» alal.

7. detsembril

Pärast hommikueinet pidi arstlikule järelevaatusele tulema Georgi Matveitšuk, kuid millegipärast ta ei ilmunud. Olen ootamisest tüdinenud ja lähen torisedes ühiskajutisse. Kuid ka seal ei ole teda. Laua taga istub ainult Popkov. Ta joob aeglaselt teed, vastupidiselt harjumusele, ei kiirusta.

«Kas Grigori Ivanovitš siin ei käinud?» pärin mina tema kõrval istet võttes.

«Aga ta ei tulegi,» vastab Nikolai Jevdokimovitš kurvameelselt.

«Kuidas siis ei tule?»

«Väga lihtsal põhjusel. Pragu on avardunud kümne meetri laiuseks.»

See on alles uudis! Aga meie tahtsime ju homme hommikul üle endise lahvanduse teed hakata rajama. Loodus on meie plaanidest ette jõudnud. Nüüd lahutab mõlemaid laagripooli lai veeriba.

Pealelõunaks on pragu suurenenud ligi saja viiekümne meetri laiuseks ja selle kohal hõljub aurupilv. See kubrutab, kord tõustes, kord madalamale laskudes, on pahaendeline ja tume, näib elavat. Helikopter tõuseb õhku, võtnud pardale Popkovi ja lõunasöögi «jõetagustele», kes aegapidi saavutavad üha suurema iseseisvuse.

Kogu lennuretk võtab aega kümme-viisteist minutit, ja Babenko, juhtinud masina tagasi, tõuseb kohe uuesti õhku, võtnud nüüd endaga kaasa Trjošnikovi. Nad lendavad kaua aega laagri ümbruses ja meie jälgime tähelepaneli-

kult signaaltule punast silma, mis ujub hämaruses kusagil jäävälja ääre kohal. Kui Trjošnikov raadioruhvi uksele ilmub, silmitseme tähelepanelikult tema rahulikku nägu. Kuid selle tundemärgi järgi ei saa veel igakord otsustada jääluure tulemuste üle. Ootame kannatlikult, et ta lõppeks jutustama hakkaks, mida tal lennu ajal avastada õnnestus.

«Mis parata,» alustab ta, «nüüd tuleb oodata. Pragu suundub põhja poole ja arvatavasti on läbi lõiganud kogu jäämassiivi, sest selle lõppu kulgemissuunas ei ole isegi näha. Seevastu edela suunas lõpeb pragu umbes kaheksasaja meetri kaugusel polaarjaamast. Sealtkaudu võib hea tahtmise juures pääseda naabrite poole. Meie ümber paiknevad arvatavasti tugevad jääväljad, mille välimus sisendab usku, niivõrd kui seda võib helikopteri pardalt kindlaks teha.»

Õhtul elasid Trjošnikov ja Razbaš üle ebamugavaid silmapilke. Nad tulid vanast laagrist, unistades peatsest puhkusest ja soojast ruumist, kui Ljonja äkki hüüdis: «Aleksei Fjodorovitš, vaadake, ühiskajuti all on pragu!»

Nad tormasid edasi, lumel mustava viiru poole. Kuid jõudes selle kõrvale, ohkasid kergendatult. Valguskiir, mis paistis praokile jäänud ukse vahelt, oli langenud lumele selliselt, et tekitas täieliku mulje värskest praost.

Kui me oleksime ebausklikud olnud, oleks seda võinud halvaks endeks lugeda.

8. detsembril

Raudahjust tuleb loobuda. Seda me otsustasime lõplikult ning süütasime uuesti gaasipliidi. Termograaf näitas otsekohe soojenemist ja lillakas temperatuurikõver hakkas ülespoole ronima. Kuid ventilatsioon töötab halvasti ja aeg-ajalt tuleb meil majakese uksed pärani avada, sest muidu ei taha isegi tikud hapniku puuduse tõttu põlema süttida ja kustuvad sisisedes, jõudmata leegitsema hakata.

Kunagi oli kõige soojemaks kohaks ühiskajut. Hoides kokku kütust majakestes — hüdroloogide ja helikopteri meeskonna majakestes on söeahjud — ei olnud korrapidajad ühiskajuti osas söega kitsid. Kuid jäävälja pragunemise ajal, kui ühiskajutit ühest kohast teise veeti, oli ahju sisemine tellisvooderdus vigastada saanud.

Jõudnud tagasi järjekordselt väljalennult ja katsunud kätega pettunult vaid veidi leiget ahju, otsustas Babenko korrapidaja ehmatuseks ahju parandama hakata ja mõne minuti pärast kuhjus põrandale purunenud telliste ja savi hunnik. Ta jändas tükk aega visalt, pööramata tähelepanu talvitajate küllaltki mürgistele märkustele, kes heitsid vahetevahel pilgu ühiskajutisse.

Lõpuks asetas Ljoša paigale viimase tellise, viskas «ülejäägid» uksest välja, täitis kolde puudega ja, hõõrunud käed vastu untasid kuivaks, süütas tule. Esialgu tuli suitsu kõikidest pragudest, kuid siis süttis leek, puuhalud hakkasid lõbusalt praksuma ning ahi oli uuesti kütmiskõlblik.

On vaikne külm öö. Ebaloomulikult suurt kuuketast ümbritseb lai värviline rõngas, mis väljastpoolt on sinakat, seestpoolt aga punakat värvi. Selle tekitavad jääkristallid, imepisikesed kuuetahulised jääprismad, mis heljuvad õhus ja murdes kuukiiri, moodustavad niinimetatud halo.

Aga horisont helendab hõbedaselt, otsekui peaks varsti päike tõusma. Kuid see on vaid kuu, mis hõbetab laiade lahvanduste kohal hõljuvat auru.

Vaikus, nagu alati, osutus petlikuks. Niipea kui Trjošnikov ja Razbaš katsusid lahvandust ületada — jää paksus ulatus juba kahekümne viie sentimeetrini — kostis uuesti kahtlane ragin, otsekui oleks keegi kuivadele okstele astunud, ja noorjääle tekkisid pragude kurrud. Sealpool aga hakkas jää klirisema ja oigama. Algas jää kruvimine.

Lõpetanud päevased askeldused, astusin valgust nähes radistide poole sisse.

Väike elektripirn, mis on kaetud paberist meisterlikult valmistatud lambivarjuga, heidab ühtlase valgusriba laual lebavale sünoptilisele kaardile. Joonte ja arvudega kirjatud, sarnaneb see lahinguplaaniga. Ainult et seekord on meie vaenlaseks Arktika karm loodus. On saabunud detsembrikuu, aga tsüklonid, millel on ammu aeg taltuda, paiskuvad pahatihti rajooni, kus triivib polaarjaam «Põhjapoolus 3».

Trjošnikov istub laua ääres, süvenenud sünoptilise olukorra uurimisse, kraapsab aeg-ajalt tikuga, et läita kustunud piipu.

«Kust küll on ilmunud nii palju tsükloneid keset talve?» lausub ta pärast pikaaegset vaikimist. «Säh sulle nüüd «külmamüts» pooluse kohal.»

Muide, nüüd oleme isiklike kogemuste varal veendunud, et seda pole olemas.

9. detsembril

Jäämasside liikumine jätkub, olgugi et ilm, eriti täna, on väga ilus. Eredalt paistab kuu. Taevas, mis horisondil on hõbedaselt sinine, tumeneb järk-järgult seniidi suunas ja on kõige sinisem seal, kus särab Põhjanael.

Klirisedes puruneb jää väikesteks tükkideks. Kui loodus on rahulikus meeleolus, siis ei tekita need hääled tavalist ärevustunnet.

Kui aga kell 20.00 helikopter pärast tunniaegset jääluuret tagasi pöördus, siis selgus, et kolmekümne-neljakümne kilomeetri kaugusel laagri ümbruses on jää purunenud, on tekkinud palju uusi lõhesid ja värskeid rüsijää seljandikke. Õnneks on «kaubajaama» lennuväli veel korras.

Pärast õhtusööki esitas Kurko ühiskajutis kõigile küsimuse: «Kes soovib filmi vaadata?»

Kuna hääletoonis oli tunda tüssamise noote, vaikisid kõik.

«Tähendab, keegi ei taha?»

Keegi lausus areldi: «Üldiselt öelda, oleks soovitav.»

«Lähme siis raadioruhvi endise asukoha juurest kaablit välja raiuma!»

Tahtmine on sunduseks ja mõne aja pärast hakkasid radistid juba kinoaparaati üles seadma.

Kinoseanss siiski toimus, kuid pooltühjale saalile. «Jõetagused» ei riskinud pikemaks ajaks oma elukohtadest lahkuda, aga helikopteri meeskond, kes päeva jooksul sai masinas tublisti külmetada, eelistas puhkust magamiskottides.

10. detsembril

Õhurõhk on järsult langenud. See ähvardav sümptoom, mis igaühele meie hulgast on arusaadavaks muutunud, sunnib ettevaatlikkusele. Järjekordsed ebameeldivused algasid nagu graafiku järgi. Pragu, mis 1. detsembril meie maja alt läbi jooksis, laienes kümnemeetriseks ja vanale jääväljatükile ei ole nüüd enam võimalik pääseda. Uuesti tuleb oodata, kuid sellega on vaja harjuda, kui arvestada seda, et ees on veel mitu kuud. Asjatult ei pea

polaaralade asjatundjad kannatust üheks tähtsamaks Arktika-uurija omaduseks.

Pragu on juba jõudnud kattuda tiheda rasvjääga — esimese õhukese jääga, kuid vesi on ebaharilikult rahutu. See voogab, otsekui suruks keegi altpoolt selle vastu, püüdes pealispinnale välja pressida. See on halb enne — järelikult jätkavad jääväljad pidevalt liikumist.

Kusagil edela pool laagrit algas samuti jää kruvimine. Kõmin kord suureneb, kord nõrgeneb järk-järgult ja vaikib lõpuks täiesti, nagu oleksid üksteise peale ronivad jääväljad liigsest jõupingutusest nõrkenuina paigale tardunud. Siis saabub vaikus, mis on veelgi rangem ja ähvardavam.

Kas peab jäävälja osa, millele me asutasime ajutise laagri, vastu selle ajani, millal meil õnnestub kindlamale jääväljale ümber asuda? See küsimus teeb meid kõiki niivõrd murelikuks, et pärast igakordset jää liikumist vaatame tähelepanelikult üle kogu oma jääsaare.

Nii suunduvad ka täna pärast õhtusööki mõned mehed ringkäigule.

Aeg-ajalt on kuulda ees kõndivate meeste hoiatavaid hõikeid: «Ettevaatust, pragu!»

Kiirustamata liigume piki lõhe äärt, mis on jõudnud avarduda kolmekümne meetri laiuseks. Tuul veeretab selle pinnal tumedaid laineid, mille tõttu lõhe paistab veelgi pahaendelisemana.

Jatsun, Kurko ja mina läheme uurima pragu, mis esimesel detsembril meie majakeste alt läbi jooksis.

«Jaa, kui ta tollal oleks otsekohe nii laiaks avardunud, oleksime saanud tubli supluse osaliseks. Prr! Üksnes sellest mõttest hakkab juba külm. Mis sina arvad, Ženja?»

Jatsun noogutab pead, kuid ma ei saa aru, kas see on vastus, sest ta on juba asunud üles seadma tõrvikuid järjekordsete filmivõtete tegemiseks ja midagi muud tema jaoks maailmas enam ei eksisteeri.

«Vahest on see isegi parem, et ta avardus,» kostab juurde astunud Kanaki hääl. «Kui ta poleks laienenud, võibolla oleksime kahetsenud, et sealt asjatult ära kolisime.»

Juttu ajades oleme tähelepandamatult jõudnud endise lennuvälja stardi-maandumisraja juurde. Korratud rüsijää rinnatised on kohevat lund täis tuisanud. Mis on nende taga? Komarov tahtis seda välja selgitada, kuid vajus otsekohe vööst saadik prakku. Me tormasime talle appi,

kuid õnneks vett selle põhjas polnud ja Mihhail Semjonovitš pääses vaid kerge ehmatusega.

Sellest kardetavast kavatsusest tuli loobuda. Jõudsime välja lennuvälja siledaks sõidetud alale. Sellist teed mööda ei ole raske edasi liikuda, kuid vastu puhuv terav tuul sunnib meid aeg-ajalt selja ette keerama ja nägu hõõruma. Aga täna on veel soe ilm, ainult —18°.

Õhu järsk soojenemine mõjus ka majakesele. Põrandal asuv jää hakkas sulama. Voodi alla ja tuulekotta tekkisid loigud. Käised üles kääritud, tuli tükk aega kaltsudega põrandat kuivatada, vahetevahel nendest vett ämbrisse välja väänates. Aknad on kattunud veetilkadega.

11. detsembril

Neetud tsüklonid ei anna meile rahu. Õhurõhk langeb ikka veel ja meie meeleolu muutub üha halvemaks.

Ka täna laskub ta ülepeakaela allapoole — jälle läheneb tsüklon.

«Vassili Gavrilovitš, tuleb lennata kemikaalide järele,» sõnab Tsigelnitski ja lükkab Kanaki ette tühja «Kazbeki» karbi, millele on kriipsukestega märgitud järelejäänud räniraua- ja seebikivivaatide arv.

Jäävälja pragunemise ajal õnnestus kaasa võtta vaid nii palju, kui palju oli vaja vaatlustööde katkestamatuks jätkamiseks.

Samas saab Kanaki Trjošnikovilt lennuloa ja suundub helikopteri meeste poole.

Helikopteri meeskonna majakeses kiidetakse tema ettepanek kärarikkalt heaks.

Babenko on rõõmus väiksemagi lendamisvõimaluse üle, sest öisel ajal tuleb lendamist päris harva ette.

Tõmmanud riided kähku selga, kaovad mehaanikud ukse taha. Hakkavad undama eelsoojenduslambid ja varsti ilmub Kuntšenko meeskonna komandörile ette kandma, et masin on väljalennuks valmis.

Helikopter ripub laagri kohal. Kuu paistab vaevalt läbi paksude pilvede ja tema nõrga valguse käes saab majakeste ähmaseid piirjooni ainult aimata. Õige tuhmilt kollendavad nende jäätunud akendes tulukesed ja üksnes elektrilamp, mis kõigub raadiomasti küljes, särab meile sõbralikult vastu nagu majakas pimedal ööl. Kusagil kauguses paistavad vaevaliselt «jõetaguste» tulede helenda-

vad punktikesed. Masin lendab väga madalal. Aegajalt lülitab Babenko sisse esitule ja siis ilmuvad pimedusest kurjakuulutavalt esile rüsijää seljandikud. Looklevad mustad praod, mis kohati vaid näpust veidi laiematena näivad, kohati aga sarnanevad laia mustendava teega, mis kaob kuhugi lõpmatusse.

Geofüüsikute maja poolt küljest, seitsmekümne—saja meetri kaugusel nende telgist, on pragu laiaks järveks muutunud. Seesugune lahtise vee küllus on ohtlik, sest jääväljast eraldunud osa võib väga kaugele ära ujuda.

Laadinud kõik vajaliku helikopterisse, ruttame koju tagasi.

Mehaanikud avastasid, et mootorist on hakanud õli välja paiskuma ja jäändasid öö läbi mootori kallal. Selgus, et on vaja teha põhjalikku remonti, mida oma jõududega ei saa läbi viia. Tuli Moskvasse teatada, et järjekordse lennukiga meie jääväljale vajalikud detailid vanade asendamiseks välja saadetaks.

Et väljalennud on muutunud hädaohtlikeks ja telefoniside üha sagedamini katkeb, seadis Zmatšinski enda juures majakeses üles raadiojaama ning nüüd saab «jõetaguseid» vahetevahel eetris kuulda.

Radistid said tšehhi pioneeridelt toreda telegrammi:

«Moskva 354 298 11 1800
Polaarjaam Põhjapoolus 3 Trjošnikovile

Meie kuulasime eile raadioülekannet teie ekspeditsioonist põhjapoolusele punkt Palume teid väga meile midagi kirjutada teie elust tööst punkt Kõik huvitab meid punkt Meie kirjutame teile meie tööst tšehhoslovakkia koolis punkt Meie elame Tšehhoslovakkia vabariigi pealinnas Prahas punkt Me oleme kaheksa-aastase kooli kuuenda A klassi õpilased punkt Alates eilsest päevast viiakse meil läbi Tšehhoslovakkia-Nõukogude sõpruskuu punkt Meie tahame mingisugusel teel laiendada oma teadmisi teie kaunist kodumaast punkt Nüüd on selline võimalus tekkinud hüüumärk Kui uhked me oleme kui teilt vastuse saame hüüumärk Kogu Praha peab seda teada saama hüüumärk Meie tahame selgeks õppida laulu mille komponeeris teie arst seltsimees Volovitš punkt Hakkame seda koolipeol kitarri saatel laulma punkt Meie õpetajanna lubas meid õpetada punkt Me armastame väga vene laule laulda punkt Praegu laulame juba jutumärgid Kangelane Tšapajev jutumärgid punkt Me nägime filmi Tšapajevist punkt Kirjutame teile kirja oma pealinna kohta koma 1945 aasta revolutsioonist koma Punaarmee abist koma vene kalmistust koma kuhu on maetud meie vabaduse eest langenud Punaarmee kangelased punkt Me oleme juba ette rõõmsad et

meile varsti vastate punkt Palume väga meid mitte unustada hüüumärk Ootame kannatamatult hüüumärk Meie armastame teid iga päev meelde tuletada hüüumärk Soovime teile kõike head ja palju edu teile hädaohtlikus töös punkt

Kaheksakümnenda kooli kuuenda A klassi õpilased õpetajannad Tšapajevi väljakul Praha 12 punkt Meie aadress Praha 12 kaheksa-aastane kool nr 80 Tšapajevi väljakul kuues A klass punkt Praha 3 novembril punkt»

Me vastame lastele üksikasjaliselt, niipea kui meie elu hakkab suhteliselt rahulikumalt kulgema. Kui neid kõik huvitab — aga neile on arvatavasti kõik huvitav — siis tuleb lastele jutustada ka meie koerakutsikatest.

Sageli on helikopteri meeskonna maja taga kuulda nende lõbusat hullamist. Ukseläve kõrval, väherdes kohevas lumes, lasevad nad kukerpalli, kiunuvad, urisevad ja hauguvad rõõmsalt peenikeste, veel nõrkade häältega, püüdes sarnaneda vanade koertega, kes istuvad läheduses ja vaatavad noorte mängu üleolevalt pealt.

Kuuldes kellegi samme, tormavad koerakutsikad kohmakalt taarudes külalisele vastu ja kui nende teed takistab lumehang, siis istuvad nad kõik tagumistele käppadele ja hakkavad kooris kaeblevalt niuksuma. Nende jälgimine pakub suurt lõbu.

Kell 10.00 rappus jääväli äkitselt, otsekui oleks keegi teda külje pealt tõuganud. Lõhe noorjäässe, mis meid «jõetagustest» eraldab, tekkis uus pragu ja otsekohe algas jää liikumine kogu loodepoolses rajoonis. Jääväli liikus kohalt ja eemaldus kolme-nelja meetri võrra. Telefoniside katkes uuesti. Razbaš jooksis lõhe äärde, kuid traadi ots oli teisel pool ja sinnamaale ta ei ulatunud.

«Razbaš, Ljonja, kirjuta ilmateade üles!» hüüdis Malkov teiselt kaldalt.

Razbaš võttis märkmiku välja ja Malkov, asetanud käed ruuporina suu ette, hakkas talle järjekordset ilmateadet dikteerima. Kui Ljonja raadioruhvi tagasi pöördus, astus Anatoli Danilovitš, hoides kinni nöörist, mille oli toonud Zmatšinski, ettevaatlikult noorjääle. Kuid otsekohe kostev kahtlane ragin sundis teda kiiresti tagasi tõmbuma.

«Nähtavasti tuleb laudade järele minna,» tegi Zmatšinski ettepaneku, ja ootamata vastust, suundus geofüüsiliste vaatlustelkide poole, mille kõrvale kokkuhoidlik Pop-

kov oli «liigsed» lauad, latid ja juhtmetekerad kokku korjanud. Jõudnud tagasi, ehitas ta kiiresti väikese sillakese.

«Katsume nüüd veel kord.»

Malkov asetas jala laudadele ja hakkas sellele vähehaaval keharaskust üle kandma. Samm, veel üks, ja ta oligi telefoniliini katkemise kohal. Selgus, et jää oli juhtme puruks litsunud. Ja nüüd, kui kõige hädaohtlikum osa tööst seljataga, oli juhtmeotsa veest väljatirimine, otste ühendamine ja isoleerpaelaga mähkimine vaid tühine asi.

Tavakohaselt kuuleb õhtuti ühiskajutis viimaseid laagriuudiseid.

«Täna me mõõtsime ookeani sügavust,» jutustab elavalt žestikuleerides nurgas istuv Legenkov. «Lugeja näitas ainult tuhat nelisada seitsekümmend meetrit, alles eile oli see aga ligi kolm tuhat meetrit. Bulavkin ütleski mulle: «Arvatavasti oleme jälle künnise kohale jõudnud. Niimoodi, vaata, muutume varsti alpinistideks.» Igaks juhuks mõõtsime sügavust veel kord. Kõik osutus õigeks. Ma võin teile öelda, kui palju kaaluvad meie rõivad: spetsiaalne kuub hahasulgedest vooderdusega — kolm ja pool kilogrammi, untad — kolm kilogrammi, püksid hahasulgedest vooderduse ja vöörihmaga — kaks kilo kuussada grammi, kalevist kuub ja villane sviiter — üks kilo ja seitsesada grammi, põhjapõdravasika nahast müts — sada grammi, karusnahksed sokid — kakssada grammi ja aluspesu — viissada grammi.»

«Järelikult kanname enda seljas peaaegu puuda rõivaid?»

«Puud puudaks, kuid kokku tuleb üksteist kilo ja viissada grammi.»

«See pole Maksimõtšile midagi, ta on ju Herakles, kuid Legenkovil, pealegi ei ole ta veel nendega harjunud, on arvatavasti raskevõitu,» sõnab Babenko.

«Kuid see ei takista teda töö juures põlemast,» märgib Razbaš.

Vali naer tõendab, et Ljonja naljast on õigesti aru saadud. Kõigile tuli korraga meelde, kuidas Saša Legenkov eile töö ajal oli ettevaatamatult jootmislambi lähedal istet võtnud ja oma püksid põlema pannud. Tema kõrval seisnud Šarikov kustutas tulekahju, heites Legenkovi otse lumehange.

Meie õhtusöök langeb tavaliselt järgmisele kuupäevale, täna järelikult on juba kolmeteistkümnes, seega päev, mil-

lal kaheksa kuud tagasi talvitajate põhirühm jääväljal maandus. Sel puhul anti õhtusöögi juurde konjakit. Ja kuigi me üsna kärarikkalt oma triivi teise kolmandiku lõppemist tähistasime, ei tõstnud seekord enam keegi klaasi meie jäävälja terviseks. Nagunii poleks see aidanud.

13. detsembril

Kurnatus annab ennast üha tugevamini tunda. Ikka sagedamini kurdetakse arstliku läbivaatuse ajal hingeldamise, loiduse ja kiiresti tekkiva väsimuse üle. Paljudel on normaalne uni häiritud. Ühtede juures esineb see unisuse, teistel, vastupidi, unepuuduse näol. Selle põhjuseks ei ole üksnes kaheksa kuud pakase ja lumetormide käes peaaegu ilma puhkuseta kestnud pingeline töö, vaid tunda annab ka alatine närvipinge, mis on tingitud jäävälja sagedasest liikumisest ja purunemisest, vajadusest alati ümberpaiknemist oodata.

Niipea kui jääväli ragiseb, tormavad talvitajad juba majakestest välja. On välja kujunenud isegi omapärane kontrollimissüsteem — «mis on juhtunud?» Esimese väikese ringi teevad majakese valdajad ümber oma elupaiga. Kontrollinud taskulampide kasinal valgusel tähelepanelikult jääd majakese all ja veendunud, et see on terve, alustatakse laagri väikesemõõtmelise territooriumi ülevaatamist. Kui aga raksatus oli eriti tugev, siis kontrollitakse kogu ümbrust saja viiekümne—kahesaja meetri ulatuses.

Helikopteri meeskonnal on muidugi esimeseks asjaks joosta oma masina juurde, Komarovil aga traktori juurde.

Niimoodi toimub see öö jooksul mitu korda. Aga kui palju on selliseid rahutuid öid!

Pimedus mängib samuti mitte just viimast osa meie enesetunde kujundamisel. See surub ja rõhub, ning ilma taskulambita ei saa teha ühtegi sammu. Ja kuidas saab see väike valgusvihk aidata? Ainult näha jalgealust pinda.

Vahel näib, et päike on selle piirkonna igaveseks maha jätnud ja et loodus enam kunagi ei ärka pimedusest ning sõnatust vaikusest.

Meie majakese väikese elektripirni valgus mõjub meile kõigile kuidagi eriti hästi. Isegi töötada on lõbusam, kui pimeduses näed lähedal selle sõbralikku tulukest.

Ja kõigele vaatamata ei kaota me iialgi südidust ega meelekindlust. Mitte kunagi ei ole meie hinge poetunud

kahtlus — kas me tuleme toime meile usaldatud ülesandega, kas me ei löö kõikuma raskuste ees? Ja meie maailm «ei piirdu lambi heleda valgusringiga», nagu kirjutas Payer, kes arvas, et «kultuurne inimene ei saa kunagi harjuda selle sünge ümbrusega. Alati tunneb ta end võõrana kliimas, mille vastu ta peab vahetpidamatult võitlema», et Arktika on selliste inimeste kodumaa, «kes ei tunne paremaid elamistingimusi ja veedavad oma elu vaid söömise ja magamisega».

Öösel lõppes balloonist gaas ja magamiskotist ei ole eriti mõnus välja ronida. Majakeses on 4° külma. Kuid äratuskell näitab juba neljateistkümnendat tundi, see on laagripäeva alguse kellaaeg, ja mina, kiiresti riietunud, vahetan esmajoones termograafil lindi, täidan sule tindiga ja, teinud voodi üles, lähen täisballooni tooma.

Alles kolme ja poole tunni pärast muutub temperatuur majakeses talutavaks — pluss neli kraadi. Väljas on tuuline ja valitseb käre külm.

Kuu valgustab sagriseid pilvi, milliseid võib näha vaid suvel. Kuid nüüd on ilmad pahupidi pöördunud. On muutunud soojemaks. Kogu ümbrus on kattunud paksu koheva lumekihiga, mille järele meil praegu pole üldsegi vajadust. Esiteks sellepärast, et noorjää lõhedel sellise katte all vaevalt küll pakseneb — koheval lumel on väga madal soojusejuhtivus, ja teiseks — kõik praod ja augud on täis tuisanud ja isegi väga ettevaatlikult kõndides võib kergesti vette libiseda. Minuga see täna juhtuski.

Kasutades kuuvalgust, läksid Trjošnikov ja Matveitšuk «Ülejõele», et uue laagri jaoks kohta välja valida. Sellal kui mina karabiini järele jooksin ja riietusin, olid nemad juba teisele poole jõudnud. Teerada kulges üle prao ja mina, orienteerudes jalajälgede järgi, mis olid kuupaistel värskes lumes hästi näha, sammusin ettevaatlikult üle noorjää. Trahh! Jääkoorik ei pidanud vastu. Õnneks jõudsin karabiini pöörata põigiti üle jääaugu, kuhu ma olin sisse kukkunud. Märjana ja tigedana ronisin ma jääle ning arvatavasti pahameelest otsustasin mitte tagasi pöörduda. Pole viga, kannatame välja!

Mind lohutas Bludnõi, kes oli mulle meteoroloogide majakesest vastu jooksnud. Teinud minu ümber mitu tervitusringi, heitis ta end selili, ja, sirutanud minu poole kõik neli käppa, kutsus mind endaga hullama. Nähtavasti ei osutanud ta mingit tähelepanu minu ebaharilikule, sup-

lusest tingitud välimusele. Ja tõepoolest, seni oli kõik hästi läinud.

Aga kus on minu seltsimehed? Palju ma ringi ka ei uudista, kuid nende kujusid ma rüsijää tumedal foonil leida ei suuda.

«Tõuse üles, Bludnõi, lähme otsima!»

Otsekui mõistnud minu sõnu, kargas Bludnõi kiiresti üles ja tormas rüside poole. Ja tõesti, läbinud kolmsadanelisada sammu, märkasin ma lõpuks kaht mustendavat, liikuvat kogu. Need olid nemad.

Trjošnikov ja Matveitšuk olid jõudnud juba läbi käia kogu rüsijää rinnatise ja jäänud täiesti rahule.

«Korralik jääväli, mis seal rääkida, aga kuidas sellele üle kolida? Teiega, meteoroloogidega, on tegu.» Trjošnikov vaatab Matveitšukile otsa ja läbi tiheda härmatise, mis kaunistab läkiläki karusnahast äärist, on näha tema naervaid silmi.

«Püüame!» vastab talle samas toonis Georgi Ivanovitš ja võtab naljapärast valveseisangu. «Kui vaid jää praol kiiremini tugevneks, küllap üle saame — ja siis hakkame rahulikult elama.»

Kuid kahjuks puruneb jää alatasa, jõudmata tugevneda.

Tagasiteel astume sisse meteoroloogide majakesse. Popkov ilmutab improviseeritud fotolaboratooriumi eesriide taga parajasti filmilinti, millele aparaadi valgussilm on joonestanud magnetvälja kõikumised.

Malkov, võtnud istet lauanurgal, kodeerib järjekordset ilmateadet Suure maa jaoks. Märgates meid, toob ta nagu külalislahke peremees kunagi lauale paki kuivikuid ja plekk-kruusid tee jaoks, millest nende majakeses pole kunagi puudus.

«Võib-olla avan mõne konservikarbi?» sõnab Anatoli Danilovitš, laua all asuvas kastis sorides.

Alatine võimalus saada ühiskajutist ära lõigatud, sunnib meteorolooge enda juures toidutagavarasid hoidma. Konservidest me ütleme ära, kuid kuuma teed joome heameelega.

On õhtu. Vaikselt põleb gaas. Ma kuivatan laua ääres istudes oma riideid. Ženja Jatsun on magama jäänud ja avatud raamatu rinnale pillanud. Minu ees laual, tuletades meelde laagri hiljutisi vintsutusi, asub kolm küünalt, mis on kinnitatud laboratooriumistatiivi näpitsate vahele. Võtan kätte oma päeviku. Vahel näib, et kirjutada ei ole

midagi, mõnikord aga on elu nii sündmusterikas, et pole aega sulge kätte võtta. Kuid mida tähendab üldse sündmuste mastaap? See, mis on tühine kõrvalseisjate silmis, omab meie juures sageli erilist tähtsust.

Näiteks täna lasksid aeroloogid välja viiesajanda raadiosondi. Kas see väärib tähelepanu? Ja kuidas veel! Kui palju tuli selleks otstarbeks vesinikku valmistada, kui palju tunde läbitungiva tuule käes veeta, pilkases pimeduses eemalduva lambikese helenduvat punkti jälgides! Kui palju tonne kemikaale oli vaja käes teisale tassida! Vaatluste arv ulatub juba sadadesse. Aga millistes ühikutes mõõta inimeste tahtejõudu, kannatust ja vastupidavust?!

Seinte taga valitseb öö, kuid siiani pesitseb kusagil hingesopis tunne, et kui hommikul üles tõused, võtab sind vastu kahvatu koiduvalgus, ja uhke, rüsijää tagant esilekerkinud päikesekiir kuldab kergeid hommikupilvi. Kuid ei, — on tavaline hommik, sama must ja läbipaistmatu nagu õhtugi, ning ainult kellaosuti, teinud järjekordse ringi, tuletab meelde, et hommik on alanud, et polaarjaama on saabunud uus päev.

14. detsembril

«Jälle see neetud «golem» ei põle!» pahvatas Kurko ja virutas ahjuroobi nurka. «Komarov, sa võiksid teha väikese bensiiniahju, samasuguse nagu polaarjaamas «Põhjapoolus 2».»

«Golemiks» me nimetame kohmakat söeahju, arutu savihiiglase nime järgi tšehhi film-muinasjutust «Kuninga pagar».

«Jah, peaks tõesti tegema,» nõustus Mihhail Semjonovitš, kompotist polüvitamiinide sulama hakanud kuulikesi püüdes. «Parandan enne hüdroloogidel mootori ära, siis teen valmis.»

See kõnelus toimus mõni päev tagasi ühiskajutis. Kuid Komarov ei olnud seda unustanud ja lõppeks, leidnud vaba aega, asus koos Popkoviga tööle. Ballooni poolteisemillimeetrise teraskesta raiumine ja puurimine osutus ebaharilikult raskeks ülesandeks. Kuid vähehaaval hakkas tühi gaasiballoon üha enam ahjuga sarnanema.

Ballooni alumisest osast raiuti välja ruudukujuline tükk, millest otsekohe valmistati uks. Vastaskülje ülemisse kolmandikku kinnitati suitsulõõri põlvik, sissepoole aga pai-

gutati kauss, et põlev bensiin ei saaks alla tilkuda. Selleks aga, et ahju peal saaks vett sulatada, tuli kumer ülemine ots maha raiuda ja tekkinud ava tasase raudplekist kaanega katta.

Täna õhtul toodi kütteagregaat ühiskajutisse. Sel ajal kui meie «golemi» välja heitsime, löödi põrandale ja seintele täiendavaid asbestitahvleid ning veeretati kohale vaat bensiini. Miša puuris ballooni seina veel ühe ava, mille kaudu lükati sisse pika vasktoru lamedaks taotud ots. Toru teine ots juhiti läbi majaseina välja ja lasti bensiinivaati, mis oli paigutatud tühja vaadi otsa, et bensiin iseenesest ahju jookseks.

Oli saabunud ahju käikulaskmise pidulik moment. Komarov süütas tõrviku, pistis selle ahjuuksest sisse ning avas kraani. Peenike bensiinijuga purskus torust välja ja muutus silmapilkselt purpurpunaseks tulekeeleks. Miša keeras kraani rohkem lahti. Ballooni sisemus hakkas undama, lõi lõkkele leek. Tõusis põleva värvi lõhna. Seejärel muutusid ahju mustunud seinad vabarnavärviliseks. Oli tunda õhkuvat soojust. Mihhail Semjonovitš vaatas kohalviibijatele võidukalt otsa — noh, kuidas on?

Soojuse probleem oli nüüd lahendatud. Mõne minuti pärast tekkis seinale naljatlev juhend:

Komarovi süsteemi bensiiniahju kasutamise juhend

1. Enne ahju küdema panemist veendu elektritaskulambi, mitte aga tikkude abil, et kausis pole bensiini.
2. Aseta süüdatud tõrvik põleti juurde ja ava ettevaatlikult (kuid kartmatult) kraan.
3. Reguleeri vähehaaval bensiini etteandmist.

Märkus:

a) Ära topi nägu ahjuukse juurde, pea meeles, et nägu pole tulekindel.
b) Süüta ahi ainult tõrviku abil.
c) Kuuma ahju süüta eriti ettevaatlikult.
d) Soojusagregaadi igasuguste rikete puhul keera bensiin kinni ja kutsu kohale Komarov.

Direktsioon

«Põhjapoolus 3» 14. 12. 1954. a.

Kuid paistab, et kõige enam tunneb rõõmu Šarikov. Ta on korrapidaja, kellel esimesena üle hulga aja ei tule külmetada ja end söehunnikus ära määrida.

15. detsembril

Valinud umbes kahesaja meetri kaugusel ühiskajutist sobiva väljaku, kus noorjää prao peal oli küllalt tugev ja rüsid madalad, alustasime peale lõunat ümberpaiknemise ettevalmistamistöid. Öö jooksul ei olnud jää pragunenud ega kruvinud ja see tiivustas meie jõupingutusi. Tõsi küll, jää prao peal on veel õhuke, kuid me loodame pakasele ja et teda aidata, puhastame lumest vööndi, mille suurus on kaksteist korda kakskümmend viis meetrit. Me töötame nii, nagu seda teevad kojamehed linnatänavail — kuhjame lume vineeritahvlitele, mille külge on sõlmitud nöörid, ja veame siis lume eemale. Õli ja bensiiniga immutatud kaltsudega täidetud vana ränirauapurk on meile tõrvikuks. Tuul puhub leegi suureks ning inimeste ja rüside pikad varjud hakkavad meie ümber heitlema.

Meie soov kiiresti ümber kolida on nii suur, et töö, mis kavatseti ära teha ööpäeva jooksul, lõpetatakse mõne tunniga. Kuid, paraku, meie püüdlused osutusid asjatuiks. Me ei jõudnud veel asuda õhtust sööma, kui praos hakkas jää jälle liikuma. Kõike tuleb otsast alustada.

Kuu on peitunud pilvede taha. Missugune pilkane pimedus valitseb ümberringi! Kui vaid taskulambita välja lähed, siis ilmtingimata otsekohe kas komistad millelegi või vajud lumehange. Sellele lisandub veel jää lakkamatu praksumine, mis ei anna meile hetkekski asu.

16. detsembril

Öösel ei valmistanud praod korrapidajale erilist muret. Kuid vastu hommikut jäävälja osad ühinesid ja praost, mis meid eraldas vanast laagrist, tungis jää välja. Seal, kus seni laius noorjää koorik, oli jää rüsistunud ja pikk hambuline rinnatis jooksis novembrikuu praost kuni meie endise lennuväljani.

Kõik, kes olid midagi vanasse laagrisse unustanud, ruttasid kasutama ootamatult moodustunud ülekäigukohta. Ja varsti hakkasid pimedusest esile sukelduma kaste ning kandameid tassivad inimkogud. Seejuures selgitasime välja, et isegi pärast kõiki murdumisi on endisest suvisest jääväljast järele jäänud paras tükk, millest täiesti piisab Burhanovi poolt lubatud lennuki vastuvõtmiseks. On vaja vaid kohale toimetada märktuled ja prožektorid, paigale

panna stardimärgid ning väljak vastsetest lumehangedest puhtaks rookida.

Lennuki saabumise ajaks peame koos Matveitšukiga koostama üksikasjalise nimekirja tulevaste triivivate polaarjaamade organiseerimiseks vajaliku varustuse kohta. Kõike tuleb arvestada — nii meil esinenud puudusi kui ka võimalusi täiendavate seadmete kohaletoimetamiseks. Mõnikord me katkestame äkki kirjutamise ja vaatame teineteisele otsa: «Kas tõesti on juba aeg hakata peatseks vahetuseks ette valmistuma?»

18. detsembril

Ehkki jää ei sisenda meisse erilist usaldust, ei ole enam jõudu oodata ümberpaiknemiseks tänasest paremaid tingimusi. Üleminekukohale on juba viidud traktor ja auto. Paigaldanud jääle jämedatest prussidest ja laudadest aluse, astume ise kõrvale ja vabastame autole tee. Trjošnikov vaatab veel kord üle lumest puhastatud «jääsilla» ja annab siis Komarovile märku. Mihhail Semjonovitš lülitab sisse täisgaasi ja masin kihutab hädaohtlikule kohale. Nüüd on ta juba sealpoolsel kaldal. Pööranud masina ümber, suunab Komarov esitulede valguse üleminekukohale. Me tervitame valjude hüüetega esimest võitu. Kuid kas jää peab vastu traktori raskusele? Taganeda ei ole enam võimalik. Sõitnud ettevaatlikult jääle, olles kogu aeg valmis õnnetuse korral kabiinist välja hüppama, juhib Miša traktorit «gaziku» jälgedes. Jää paindub, krigiseb ja traktori taga moodustuvad lainesarnased kõrgendused.

On teada, et noor merejää on imestamisväärselt elastne ja paindub tugevasti. Täna veendusime ise selles ja jää elastsus valmistas meile palju rõõmu. Kui traktor oli jõudnud üsna «kalda» äärde, lõi jää ikkagi värisema, üks serv kerkis järsult üles, teine aga langes alla ja kumedalt mulksatas vesi. Pigistades traktorist välja maksimaalse kiiruse, jõudis Komarov siiski paakjääle üles sõita. Kuid raske, mitmetonnine jäätunud veega täidetud tünnidest valmistatud silumisseadeldis tuli käte jõul üle viia. Ka see töö sai tehtud. Nüüd, kus kogu meie tehnika on juba uuel jääväljal, võib alustada lennuvälja maandumisraja puhastamist.

Kuid saatus ei soosinud meid lõpuni. Traktori sidur purunes ja ta jäi toppama keset lennuvälja. Remont kes-

tab juba mitmendat päeva. Sõna tõsises mõttes ei lahku nüüd Komarov ja Suvorov traktori juurest, milleta on võimatu mitte ainult lennuvälja ehitada, vaid ka majakesi uuele kohale vedada. Suuremat õnnetust oli raske ette näha.

19. detsembril

Jää liigutab end, kägiseb, kõmiseb ja ragiseb, nagu oleks tal elu sees. Ei leidu sellist häält, mida poleks teinud see liikuvaks muutunud jäämassiiv. Kord eemaldub ta meist, siis jälle tuleb lähemale ja vahel isegi nii kiiresti, et «jõetaguste» laager liigub meiepoolse kaldaga võrreldes sellise hooga edasi, nagu toimub jääminek jõel. Üha sagedamini tuleb Ljonjal istuda morseaparaadi taha ja astuda ühendusse «jõetagustega» raadio teel, sest telefonikaabel katkeb alatasa.

«Mis, kas jälle on katkenud?» pärib kaugel asuv radist ühest rannikuäärsest jaamast, mis meid pidevalt jälgib. «Te kõnelesite omavahel jälle raadio teel.»

Mandril mõistetakse nüüd, mida tähendavad need sisemised raadiokõnelused.

Laagri territooriumil paigutasime erinevatesse kohtadesse laiali bensiinis immutatud õliste kaltsudega täidetud nõud. Kui jääväli peaks purunema, on meil vähemalt võimalus töötada taoliste tõrvikute valgusel.

Valitseb neljakümne viie kraadine pakane. See on vist kõige madalam temperatuur polaarjaamas kogu triivi ajal. Kuid ühiskajutis on soe. Lõbusalt undab bensiiniahi. Ruumis on jälle kuiv. See kergendab nii korrapidaja kui ka koka tööd — paagis, mis asetseb ahju peal, keeb alati vesi.

Õhtul tähistame Nikolai Jevdokimovitš Popkovi neljakümne neljandat sünnipäeva. Sissejuurdunud traditsiooni kohaselt on ka temale teiste kingituste seas toodud «Ogonjokist» väljalõigatud naiseportree, millel on pühendus: «Kõige targemale targemaist, kõige arukamale arukamaist, astronoomile ja tähetargale.»

20. detsembril

Kui saaks tänase päeva elust kustutada! Sain Moskvast kohutava teate — minu isa on surnud. Ei ole sõnu, mõtted on laokil...

Sõbrad on minu vastu väga hoolitsevad ja see kergendab mõningal määral minu muret.

21.—22. detsembril

Jääväljad müriseva, purunevad ja liiguvad. Me elame hirmsa pinge all. See aitab mind võidelda oma südamevaluga.

23. detsembril

Öösel rappus meie jääväli nii tugevasti, et kogu polaarjaama elanikkond tormas välja. Jälle kruvimine. Meie jääväli on purunenud veel umbes viieteistkümne meetri ulatuses. See ei kannata välja pragudest tema peale roniva rüsijää lasu ja puruneb järk-järgult. Rüsirinnatis läheneb ühiskajutile. Kui nii edasi läheb, siis ei jää meie jäävälјast varsti ühtegi meetrit järele.

Päeval avanes suvine pragu kolme-nelja meetri laiuseks. Kuigi jääväljad on ühes kohas ühinenud, viibib ümberpaiknemine ikka veel, sest traktor on endiselt rikkis, selleta aga ei saa majakeste ülevedamisest mõteldagi.

On juba kahekümne kolmas kuupäev, kuid lennuk pole ikka veel saabunud. Kogu rannikualal püsib vastik ilm. Dicksoni saarel on tuule kiirus 40 meetrit sekundis. Sellise lumetormiga lennuk välja lennata muidugi ei saa. Kuidagi ei tahaks uueks aastaks värsketest toiduainetest, kirjadest ja pakkidest ilma jääda.

24. detsembril

Kell 12.00 astus meie majakesse korrapidaja, tüürimees Aleksander Medved.

«Tõuske üles!» lausus ta mahlaka häälega. «Kiirustage hommikueinele. Täna on suurepärane menüü — kohv, pelmeenid ja ... ühistöö!»

Paraku ei ole viimane «sööк» eriti meeldiv, kuid selle eest ammu oodatud — järelikult on traktor remonditud ja täna alustame ülekolimist. Ilm ei tõota midagi head. Pilved on madalad ning hooti puhuv külm tuul keerutab lund üles.

Sinna, kus jääväljad on ühinenud, kogunevad kõik laagrielanikud peale korrapidaja ja koka. Neil tuleb jääda «oma postile».

Tuurade ja labidate löökide all purunevad jääle roninud rüsid ja aegapidi tekib nende tihedasse rinnatisse läbikäik, mis on küllalt lai, et nii majakesed kui ka ühiskajut üle vedada. Seal, kus jää paistab mõnevõrra rabedam olevat, on traktorile rajatud prussidest teed, kusjuures prussid on maha pandud täpselt roomikulintidevahelisele kaugusele. Prusside alla on aga paigutatud siledad lapikud jäätükid. Üleminekukoht iseendast ei ole seni kartust sisendanud, ja pärast traktori esimest ülesõitu oleme lõplikult veendunud, et kõik lõpeb hästi.

Majake majakese järel toimetatakse teisele kaldale. Isegi ühiskajut ei valmista ei Komarovile ega meile erilist tüli. Pärast lühikest lõunavaheaega asume uuesti tööle. Töö kulgeb suhteliselt kiiresti. Lõõskavad varakult valmispandud bensiininõud ja pikad rahutud varjud värelevad lumel. Vana laagripaik tühjeneb kiiresti. Esmajärjekorras veame üle toiduained ja gaasiballoonid. Mootorite mürisedes tõuseb õhku helikopter ja lendab uuele seisukohale.

Pärast õhtusööki laadime varustuse veoregedele. Ühed ronivad rasketele regedele, teised mahutavad end nartadele. Kellele ruumi ei jätku, seab end kaksiratsi vaadile, mis on paigutatud metallist reele ja seotud karavani sappa. Traktori puhkimise saatel, mille korstnast keerleb sinist suitsu, venib karavan pikaks ahelaks.

Tööde kiirendamiseks võtame kasutusele ka teised veoreed, milledel asus liikuv töökoda. Löönud kaks rege laudadega paari, saame küllaltki korraliku sõiduki koormate ülevedamiseks. Õhtuks on kõik surmani väsinud ja, jõudnud vaevalt õhtusöögi lõpetada, lähevad mehed laiali oma majakestesse.

25. detsembril

Töö käib varahommikust saadik. Laager, millele pandi nimeks «Tulease nr. 2», tühjeneb aegapidi. Inimesel on kummaline iseloom. Alles eile me närvitsesime, koostasime plaane, tundsime rahutust jäävälja saatuse pärast ja unistasime ülekolimisest, täna aga magasime rahulikult uues kohas, otsekui poleks jääväli, millele olime asunud, hoopiski mitte jääväli. Jälle jooksevad ühest majakesest teiseni härmatanud juhtmed ning akendes on süttinud elektrivalgus.

Palju tüli valmistasid meile telgid. Need tuli jääst välja raiuda, kummuli pöörata ning regedel ära vedada. Kuid ühel reisil, haaratuna peatse ümberasumise perspektiivist, olime ree koormanud niivõrd raskelt, et esimesel järsul pöördel kostis raksatus, koorem lendas külili ja, mis kõige kurvem, — oli purunenud ühe regedepaari jalas. Tuli uuesti piirduda esialgse «ühehobuserakendiga».

26. detsembril

Raske on uskuda, et kogu meie lugematuid tonne kaaluv varustus asub juba uuel jääväljal. Varem näis, et ülevedamisele ei tulegi lõppu. Laadinud maha veoree kõrge koorma ja heitnud ree põhja selili, vaatan jalaste krigina saatel otsatut taevalaotust, mis on täis külvatud ähmaselt siravaid tähti. Regi paiskub ühelt küljelt teisele, kuid ma ei märkagi seda. Traktori puhkimine ja lume krigin ei suuda rikkuda jääväljade sõnatut vaikust. Aeglaselt libiseb prožektori kiirtevihk. Nüüd eraldas ta pimedusest määratu suure liigahtava jääpanga, peatus hetkeks sellel, otsekui tunnistades kahtlustäratavalt elavaks muutunud jäälaama, ning roomas siis uuesti edasi, valgustades rüsijääd, mis tiheda rõngana piirab meie vana laagripaika. Üksteise järel süttivad tulekeelte vabisedes lõkked ja siis järsku ujutab kogu vana laagripaiga üle oranživärviline värelev valgus.

Meie töid ümberpaiknemisel võib täie õigusega nimetada tõelisteks väljakaevamistöödeks — varustusevirnad ja telgid on mattunud lumehangedesse. Alatasa kostab hüüdeid:

«Tulge siia! Leidsime üles kasti pesunõudega!»

Või jälle: «Annan sellele preemia, kes ütleb, mis on tolles vaadis!»

Naljatlustel pole lõppu. Ja aeg mööduks täiesti tähelepandamatult, kui jalad ja käed ei hakkaks mitmetunnilisest vahetpidamatust pingutusest pakitsema.

Vilgutades esilaternate tulesid, sooritab traktor alatasa reise vana ja uue laagri vahel.

Komarov, silmini sisse mähitud, on istme külge otsekui kinni kasvanud. Kabiinis on põrgulikult külm. Läbi härmatunud aknaklaaside on raske näha jääle rajatud teed ja mõnikord sõidab Miša maha «sissesõidetud» rajalt, lohistades enda järel tervet nartadest koosnevat karavani.

Nii juhtus ka seekord. Me ei jõudnud ümbergi vaadata, kui traktor äkitselt kõrvale pöördus ja täie kiirusega otse lumehangedesse sõitis. Trjošnikov tormas lumme vajudes talle järele: Miša, Mihhail Semjonovitš, Komarov! Jää seisma, seisa!»

Kuid mootori mürinas ei kuule juht tema häält ja jätkab sõitu mööda «uudismaad».

Jõupingutusest nõrkenud Trjošnikov istub lumele ja, löönud südametäiega käega, karjub talle järele:

«Tühja temaga! Sõida kuhu tahad!»

Kuid lumehangedes ei saa kaugele sõita. Traktor jääb lumme kinni ja viltuvajunud nartadelt libiseb kogu koorem maha.

Torisedes laome koorma uuesti peale. Kuid mis seal parata, tee on valgustamata ja üksnes esilaternate tuledest ei piisa.

Täna on juba 88°03′ põhjalaiust. Veel üks suhteliselt hea tuuline päev, ja me astume uude, 87. laiuskraadi.

27.—28. detsembril

Lennuki ootel venivad päevad hirmus aeglaselt. Katsun kirja kirjutada, kuid see ei taha kuidagi edeneda. Istud küll laua taha, aga mõtted lendavad hoopis kuhugi mujale. Seinte taga ulub tuul ja millegipärast tekitab see eriti igatsev hääl nukraid mõtteid. Aga uus aasta jõuab üha lähemale. Ta sammub mööda lumehangesid, üle rüsivallide ja haigutavate pragude. Uue aastani on jäänud vähe päevi, kuid praegu ei tea — kas tema tulekut kiirustada või paluda mõnda aega oodata.

Uni on muutunud rahutuks ja kaua aega tuleb väherda ühelt küljelt teisele, kuni lõpuks, väsinuna unetusega võitlemisest, süütad lambi ja võtad raamatu kätte.

Mazuruk on juba Tšeljuskini neemel. Kuid millal ta lõpuks meie juurde jõuab? Miša ei tule terve päeva jooksul traktorilt maha ja alles siis, kui «saunalised» — aeroloogid — hakkavad kurjustama, lõpetab töö. Aga saun on täna hea! Ovaalse telgi eesmises osas, mis on eraldatud kalevist eesriidega, on üles seatud puudega köetav lumesulataja, aga pesemisruumis — gaasipliit ruumi soojendamiseks. Ainult esimesed saunalised polnud eriti vaimustatud, sest vesi ei olnud jõudnud veel küllaldaselt soojeneda. Kuid neid trööstitakse sellega, et ka Suurel maal juhtub saunas vahel seda.

30. detsembril

Mida vähem päevi jääb uue aasta saabumiseni, seda suuremaks muutub meie rahutus ja ootamisärevus — kas tõesti ilmad takistavad kauaoodatud lennuki siialendu? Ühiskajuti lävel võtavad meteorolooge vastu kümned küsivad pilgud. Kuid meteoroloogid istuvad vaikides laua taha, nagu oleksid nemad selles süüdi, et sünoptiline olukord paremaks ei muutu. Rannikualadel puhub tuul endist viisi raevuka jõuga. Sellise ilmaga ei saa muidugi ükski lennuk lennuväljalt õhku tõusta.

Samal ajal toimuvad ettevalmistused uue aasta vastuvõtmiseks täie hooga. Kasutades iga vaba minutit, lõpetavad kunstnikud seinalehe suurt pühadenumbrit.

Seinaleht sai hiiglasuur — katab kogu ühiskajuti seina. Jatsun lõikas fotodelt välja meeste pead ja Zmatšinski joonistas neile kehad. Iga sõbralik šarž on varustatud vastava pühendusega:

Malkovile

Malkovi luuleand on ere,
ja lai ta aus'ajate pere.
Ka muri kuulab viltupäi,
ei naljalt haigutada täi.

Komarovile

Kes rooli hoides näitab uljust,
kõik jäljetumalt pühib eest,
balloonid tee peal lõmmi muljub, —
kas tunnete te seda meest?
Muidugi! See Komarov!
Head uut aastat! —
on me soov!

Jefimovile

Sa, kuigi juhid köögistaapi,
ei ole see, mis kindlal maal,
sest pole tavalist mastaapi
ja puudub ka «Universaal».
Ent astu,
kaasas
nõude kõlin,
ja kergeks saab
su raske põli.

Volovitšile

Ei ta seltsis muusad sure,
aga majanduslik mure,
olgu ees kas torm või hukk,
lasub sinul, Matveitšuk.

Rubriiki «Meile kirjutatakse» on paigutatud telegrammid.

«Välktelegramm. «Põhjapoolus 3»
Mirgorodi päriselanikule Babenkole.

Tervitame uue aasta puhul kuulsat kaasmaalast, kes teisena sepp Vakula järel on lennanud kuradi kukil.

Mirgorodi linna aukodanikud
Ivan Ivanovitš, Ivan Nikiforovitš,
Homa Brut jt.»

«Põhjapoolus 3» Medvedile.
Tervitame uue aasta puhul. Taotleme Kondiitritööstuse Peavalitsuselt kompvekkide «Miška põhjamail» ümbernimetamist «Karuks[1] põhjamail».

Tervitades Jääkarude perekond.

Seinaleht on värvirõõmus, täis huumorit ja nalja.

Saša Jefimov, siludes oma nisukarva vurre, mis ta hiljuti endale kasvatas ja millega ta uskumatult uhkeldab, arutab innustunult Ivan Maksimovitšiga, kes ajutiselt on uuesti hakanud kulinaariks, pühademenüüd. Ette on nähtud nii šašlõkk, täidetud kala kui ka mitmesuguste täidistega pirukad. Aga neile on sellest veel vähe. Igaüks tahab ju uusaastapeo heaks kordaminekuks anda oma parima.

Raadioruhvist kostab kogu aja kirjutusmasina klõbinat — Kurko ja Razbaš võtavad vastu õnnitlustelegrammide voolu, mille arv ulatub juba üle viiesaja. Ja neid tuleb üha juurde.

Vaatlused lähevad aga oma rada. Aeroloogid lasevad välja raadiosonde, hüdroloogid võitlevad jääga, lastes ookeani põhjatusse sügavikku oma mõõteriistu, endise püsivusega peavad astronoomid jahti tähtedele ja meteoroloogid teostavad kaheksa korda ööpäeva jooksul ilmastikuvaatlusi.

«Täna lendab Mazuruk meie polaarjaama!» hüüab Ljonja Razbaš rõõmsa häälega ukselävelt, ühiskajuti ust kärarikkalt lahti paisates.

Kui tüütavalt venivad ootetunnid!

Ning lõpuks saabub hetk, millal Komarov lülitab sisse elektri-stardiseadeldise. Mõlemal pool maandumisrada süttivad tuled. Kõik on kogunenud lennuväljale. Isegi Jefimov on jätnud mõneks ajaks oma majapidamise, riskides põhja kõrvetada järelevalveta jäetud toite.

---

[1] Sõnademäng. Karu=medved (vene k.). *Tõlkija.*

Kusagil põhja pool on kuulda vaikset mürinat. See muutub üha valjemaks ja valjemaks. Ja juba tiirutabki lennuk laagri kohal. Pikad helesinised heitgaaside joad venivad välja mootorite alt. Sõbralikult välgatavad konsoolidel signaaltuled — roheline ja punane. Eredalt süttib meie peade kohal põlema valgustusrakett ja aeglaselt hõljudes langeb see allapoole, valades seninähtamatu valgusega üle kogu ümbruse. Mitme kuu järel näeme esmakordselt oma silmaga, kuivõrd äratundmatuseni on muutunud meie jääväli. See ei ole enam ääretu jäälagendik. Jäävälja ümber on tardunud kõrged rüsijää müürid ja mis on seal, nende müüride taga, ei ole meile nähtav. Kuhu ka pilgu ei heidaks — kõikjal kõrguvad lumised künkad. Kaugusse kaovad laiad praod.

Kui rakett sisisedes lumele langeb, enda ümber tulevihma puistates, varjab läbitungimatu pimedus vaid mõneks hetkeks lennuvälja — juba sirutub taevast kiiresti läheneva lennuki esiprožektori pimestav kiirtevihk. Masin laskub ratastega kergelt maandumisraja jääle ja tekitades propelleritega lumetuisu, hakkab mööda lennuvälja veerema. Mootorid on vaikinud. Kerge duralumiiniumist redel langeb pärani avatud uksest alla. Kaisutused ja suudlused.

Tervist, kallid kauaoodatud sõbrad!

Piloodiruumist ilmub nähtavale Mazuruki laiaõlgne kuju oma asendamatus sinises sviitris, mille rinnaesist kaunistavad lennukid, samasugune rahulik ja lõbus nagu alati, justkui ei oleks see tema, kes alles praegu, tungides läbi maruilma, juhtis masina üle põhjapooluse.

«Nähtavasti jõudsime õigeks ajaks?» sõnab ta laialt naeratades. «Võtke vastu uusaastakingitused. Siin on teie jaoks palju mitmesuguseid asju varutud. Teie tõttu sain aga mina paraku vatti.»

Trjošnikov vaatab nõutult Ilja Pavlovitšile.

«Meid oli vaja kogu tee vältel peilida, radistid aga taht-sid juba peaaegu lauda istuda. Näe, saingi nende käest raadio teel uusaastavärsid:

Kesk kauget karmi Põhjamaad
vist kurat kihutab Ilja'd.

Vaata, mis välja mõtlesid, saatanad!» Mazuruk naerab lõbusalt, olles rahul naljaga. «Noh, juhata mind, Sussanin, nüüd laagrisse!»

Korduvalt polaarjaamas viibinud Mazuruk pöördub otsekohe minekule temale tuntud suunas.

«Kas teil tõesti pole valgust?» pärib ta äkitselt peatudes ja pimedusse vahtides. «Kas elektrijaam ei tööta või?»

«Te lihtsalt ei vaata õiges suunas, Ilja Pavlovitš. Laager asub praegu teie selja taga, vaadake!» selgitab Trjošnikov, osutades käega selles suunas, kus sõbralikult helgivad meie lummemattunud majakeste tuled.

Toimuvad tavalised mahalaadimise askeldused. Varsti on lennuki kõrval jääle kasvanud pakkide, kastide ning tapetud ja puhastatud põdrakerede virn. Kingituste hulgas on ka kaks korralikult presendi sisse mähitud kuuske. Tšerepovetsi metsatöölised olid need meile saatnud.

Mazuruk kiirustab tagasilennuga — vahepeal vaikseks jäänud tuul hakkab uuesti lund üles keerutama ja väikesed tormi-iilid jooksevad mööda jäävälja.

Lennuk veereb stardirajale. Kurvalt saadame teda, jõudmata meestega õieti vesteldagi. Stardipaigal ei peatu lennuk kaua, mootorid kord suurendavad tiirusid, kord jäävad aeglasemaks. Lõppeks muutub mootorite möirgamine kõrvulukustavaks. Masin tormab minema, kuid ikkagi veel piduritest talitsetuna. Veelgi eredamalt löövad põlema esituled. Lennuk kihutab kiirust suurendades edasi ja stardirada hakkab juba lõppema, kuid masin ei suuda ikka veel end rajapinnast lahti kiskuda. Rüsijääni on jäänud vaid mõningad meetrid. Mööda selga jooksevad külmad judinad. Kas tõesti ei suuda tõusta? Sekund, veel teine — rattad on juba õhus ja kihutavad rüside kohal, neid peaaegu riivates. Kergendusohe pääseb meil rinnast, hädaoht on möödunud. Aga kui ligidal ta oli! Meie teame hästi, millega see oleks võinud lõppeda. Ei, ei ole kerge see «sissesõidetud» tee marsruudil Moskva—põhjapoolus.

Laagris valitseb rõõmus elevus. Igaühele on saabunud teateke kodust, kirju või pakke. Eriti palju on kirju, mis on saadetud kogu meie kollektiivile. Neid on tulnud Moskvast ja Leningradist, Taškendist ja Novosibirskist, suurtest ja väikestest küladest, Uraali töölistelt ja uudismaade kolhoosnikutelt, teadlastelt, inseneridelt, arstidelt ja, muidugi mõista, hea hulk kirju ka pioneeridelt.

Koos Mazurukiga lendas Suurele maale Vladimir Suvorov, kellest lahkumine kujunes väga soojaks. Kõik olime jõudnud sõbraks saada selle energilise, leidliku ja lõbusa inimesega.

Viimasel hetkel ulatas Tsigelnitski lennuki pardale koti, millel oli aadress — «Dicksoni lennujaam». Alles õhus avastasid lendurid, et neile oli kõuts kotiga pardale poetatud.

Arktika loodus on loomade poolest väga vaene ja seetõttu kasutavad polaaruurijate heatahtlikkust igasugused loomad, kes on tahtlikult või tahtmatult saanud ekspeditsiooni kaaslasteks. James Rossi juures elas pikemat aega lemming — hall arktika hiir, Heiss ja Parry kasvatasid rebaseid. Kane'il oli kaasas isegi taltsutatud ronk. Ja hoolimata sellest, vabastasid aeroloogid end ikkagi kõutsist. Asudes sügisel elama aeroloogide majakesse, oli kõuts nad oma sündsusetu käitumisega niivõrd ära pahandanud, et meestel oli hea meel teda esimesel parajal võimalusel Suurele maale saata.

31. detsembril

Läheneb kesköö. Ühiskajut on tundmatuseni muutunud. Härmatanud, plekilised tapeedid on kadunud valgete marlikangaste taha, tärgeldatud linadega kaetud laudadel sädeleb vein, kõrguvad mandariinide kollakad kuhjad ja kullendavad balõki õhukesed viilud. Kaks suurt, martsipanist puuviljaga oskuslikult kaunistatud šokolaaditorti, mis on tehase «Bolševik» kondiitrite kingitus, asuvad teiste seas aukohal. Keset ruumi, täites õhku metsa vaiguse aroomiga, mis kutsub esile kauneid mälestusi kodust ja kaugest noorusajast, rohetab Tšerepovetsi metsatööliste poolt saadetud kuusepuu. Ta on ebaharilikult pidulik, see kõige põhjapoolsem kõikidest kuusepuudest. Kuldsed tähed, hõbedased klaaskuulid ja pikad helmesteketid põlevad sillerdades lampide valguses ning näärivana vaatab vargsi välja okasteroheluse hämarusest. Eriskummaliste lambikeste vanikud, mis on valmistatud Moskva elektrilambitehase meistrikäte poolt, muudavad kuuse täiesti imepäraseks.

Kui kahju, et me enam nii noored ei ole, et seda ilu õieti hinnata!

Täna riietusid talvitajad oma parimaisse rõivaisse. Mõned tõid seljakottidest välja isegi siidsärgid ja kaelasidemed. Igaühe ette lauale on asetatud nimeline ümbrik värvika uusaastakaardi ja paljude õnnitlustelegrammidega.

Kui hajus Kremli kellade viimane, kaheteistkümnes löök, tõstsime meie koos miljonite kaasmaalastega klaasi kodumaa, kommunistliku partei ja meie valitsuse terviseks.

«Palun tähelepanu!» kostis Aleksei Fjodorovitši hääl. «Kohe loetakse ette uusaastatelegrammid.» Tema huultel väreleb naeratus. Nähtavasti on see naeratus ja hääletooni pidulikkus millegagi põhjendatud.

Matveitšuk tõuseb püsti ja me kuuleme Moskvast tulnud tervituse teksti, mille saatjaks on seltsimees Vorošilov.

Radiogramm

Moskva 73/65—70—31—1800
Valitsuse eritelegramm

Põhjapooluse rajoon
Triiviva polaarjaama
Põhjapoolus nr. 3 ülemale
sm. Trjošnikovile

Tervitan ja õnnitlen palavalt uue aasta puhul triiviva teadusliku polaarjaama Põhjapoolus tublit töötajate kollektiivi kes ennastsalgavalt töötab kaugetel Põhja-Jäämere keskosa triivivatel jääväljadel Kogu südamest soovin teile kallid seltsimehed uuel aastal palju edu teie ette püstitatud ülesannete täitmisel meie suure palavalt armastatud kodumaa hüvanguks

K. Vorošilov

Üksmeelne hurraa pani värisema palju raskeid päevi näinud ühiskajuti seinad. Löödi kokku klaasid uue aasta terviseks. Võimatu oli tollel hetkel endale ette kujutada, et alles mõni päev tagasi oli lõppenud üks kõige raskemaid etappe meie võitluses Arktika loodusega, — kuidas me vastu silmipimestavat tuult kõverasse tõmbunuina neljakümnekraadise pakase käes varustust hävingu eest päästsime, kuidas me seda laadisime, tassisime ja tirisime, et jõuda ette lähenevast hädaohust. Muide, see ei ole veel praegugi möödas. Korrapidaja tõuseb sageli pidulauast ja läheb välja, kus ta teraselt pimedusse vaadates kuulatab jää kruvimise mürinat.

Kui pidu oli täies hoos, vaatas Ženja mulle küsivalt otsa: «Kas nüüd?» — «Jah, paras aeg!» andsin ma tähelepandamatult noogutades oma nõusoleku. Jatsun tõusis püsti ja laua ääres valitsevast kärast üle karjudes teatas: «Palun hetkeks vaikust! Kohe esitatakse teile kõige uuem muusikaline följeton, nii-öelda polaarestraadi töötajate uusaastakink polaaralade kuulajaile.»

Pianiino kõrval istuvad seltsimehed tõmbuvad veidi koomale. Mina sean end kuidagi klaveri taha ja tõmmates taskust peotäie tekstiga kaetud vihikulehti, asetan nad improviseeritud puldile. Följetoni iga neljarealise salmiga, mis on pühendatud kellelegi minu kaaslaste hulgast, kaasneb populaarne laulumotiiv. Nende hulgas on laul Jermakist, mille kõlades Trjošnikov heitis sünge pilgu rüsidega kaetud jääväljale, samuti ka «Põld-põlluke», mis saadab jutustust viimase kuu sündmustest.

Ühiskajut täitub «Polaarvalsi» helidega.

Polaaröö jääväljale laskunud taas,
kuid tuul ulub vihaselt mastides veel
ja uksele prõmmib — kui sisse vaid saaks,
ta soendaks end me leel...

Siis asendub «Polaarvalss» lauluga Jermakist.

Purgaa lõi tantsu, paukus jää,
jääpangad kuhja tõusid udus,
ning laagrit Trjošnikov ei näe, —
see südamesse kurbust kudus.

Saatemuusika muudab järsult rütmi.

Eh, mu põld, mu põllupind,
miks lõhuvad tsüklonid sind?
Vaid «vaprad» hoiduvad su ligi,
kuid see neil maksab ränka higi.
Põld, mu põllukene,
ära hoopis ära mine.
Eh, me jääpank seisis tugevasti,
nüüd ta vähenenud poolenisti.

Kiire üleminek, ja juba kõlab «Põlevad kauged lõkked».

Lõkked silmi vaevates
põlevad kui tuleriidad.
Moona lahti kaevates
hangedes sa aega viidad.

Lumes krigisevad reed,
lendab sõna, karm ja vahe.
Üleveod ja transportteed, —
neist meil elu kasvab lahe.

Kuulajad ei jõua veel tüdineda, kui lõkete asemel hakkab kajama tuntud «Helesinine õhupall».

Keerlemas, veerlemas sinine pall,
kolm «kavaleri» on hirmul ta all.
Miks aina õnnetus kannul meil käib?
Taevasse tõusmast pall tõrkuvat näib.

Vasja Kanaki on õhuarmees
pealik, kuid Šarikov, köögipõll ees
pudrude asemel vaaritab nüüd
täiesti uut stratosfäärset menüüd.

Igorit, kes seda täpsemalt teab,
kindlasti me hulgast noorimaks peab,
kuid nagu Šmidtil tal habemes lõug, —
oi, kuidas võrsub noor põhjamaa tõug!

Laulu «Ju rändlinnud asunud teele» motiividel on kirjutatud järgnevad salmid.

Tsüklonid vaid uitavad ringi,
kuid peamine häda on see,
et nääripuu, kirjad ja kingid
ei leia nüüd meieni teed.

Kuid murtud sai põhjamaa karmus,
ja saabus Ilja Mazuruk, —
polaarlendur, kellesse armus
iga triiviva jääpanga nukk.

Tuttavad lauluviisid vahelduvad üksteise järel ja lähevad siis üle marsi täpsele rütmile.

Võib-olla, sõbrad, tunnil sel,
mis üle maa uut aastat toob,
kui Kremlis kõlab tornikell,
ka keegi meile tervist joob . . .

Me kõiki — isa, ema, naist
ja lapsi meenutame koos.
Te terviseks, kes kaugel meist,
nüüd vala, sõber, tubli toost.

Nüüd rõõmsalt kõrgemale klaas!
Las olla teekond veelgi karm,
kuid need ei nõrke Arktikas,
kel hinges üksmeel, sõprus, arm.

Värssfõljeton lõpeb Blanteri «Laulu sõjakorrespondentidest» motiividel järgmiste sõnadega:

Uus aasta, avatuks
jääb lahkelt sulle uks.
Hõissa — ja lakke lendab kork!
Oh tulge rändama, koos tulge talvitama,
koos meiega triivima ainuski päev.

1. jaanuaril 1955. aastal

Uue aasta esimene päev. Ärkan varahommikul sellise tundega, nagu oleks õlgadelt langenud mingi suur, raske koorem. Tundub, et mul pole enam ammu olnud nii tugevat, sügavat ja rahulikku und kui tänasel uusaastaööl. Läksime hilja laiali ja ainult sellepärast, et lõppude lõpuks oli vaja ka magama heita. Kuid hommikul on ühiskajut jälle inimestest tulvil ning seal arutatakse tuliselt eilset uue aasta vastuvõttu. See kujunes meil, õigust öelda, väga toredaks.

Olgu kogu 1955. aasta sama õnnerikas ja rõõmus nagu see vana-aasta õhtu.

Igas majakeses on lõhnavaid rohelisi kuuseoksi, mis täidavad õhu vaiguse metsalõhnaga. Peaaegu igaüks meist leidis sellise oksakese kodust saadetud pakist. Kiiguvad eredavärvilised ehted ja keset okaste rohelust voogab kuldset vihma. Täna käime üksteisel külas ja igaühel, nagu Suurel maal, on pakkuda midagi suupärast.

Pealelõunal astus meile sisse Georgi Matveitšuk. Me ei jõudnud veel vestlustki alustada, kui kostis tugev praksatus. Majake vappus ja lambid löid kõikuma, nagu oleks põranda all jää avanenud. Tormasime ülepeakaela välja. Valitses vaikus, polnud kuulda ei kippu ega kõppu. Noorkuu kitsas sirp kummardus imestunult rüsijää kohal. Varustatuna taskulampidega, vaatasime samm-sammult tähelepanelikult polaarjaama territooriumi üle. Samaga olid tegevuses ka helikopteri mehed ja aeroloogid. Näis, et praegu on kõik korras. Jääväli oli meid lihtsalt hoiatanud, et me nii väga ajutise vaikuse üle ei rõõmustaks.

2. jaanuaril

Uuel jääväljal seadsid end kõik teaduslikud rühmad, välja arvatud hüdroloogid, mugavalt sisse. Ja pole midagi imestada. Kui telke ja maju, aeroloogide gaasihoidlaid ja meteoroloogilisi onne on võimalik teise kohta üle viia, siis vaatlusaukudega seda teha ei saa. Jäässe tuleb raiuda uued augud. Kuid jää on muutunud kõvaks nagu betoon. Uute aukude raiumine pole kerge töö ja hüdroloogid kolmekesi sellega toime ei tule. Kuid neile appi minna saame alles paari päeva pärast — kõik on praegu kinni oma plaaniliste vaatluste korraldamisega. Seejuures tekitab iga

kaotsiläinud päev uurimistöödesse uue lünga. Kuid väljapääs leiti. Kaks korda päevas käivad hüdroloogid poolteise kilomeetri kaugusel asuvate vanade vaatlusaukude juures. Nende teekond, mis kulgeb täielikus pimeduses, läbi lumetormi ja pakase, ei ole kerge. Jälle paugatas majakese uks, ja nelinurksest ukseavast ilmusid üksteise järel nähtavale Bulavkini ja Legenkovi sissemähitud kogud, ning laternate hüplevad tuled kaugenevad vana laagripaiga suunas. Alles paari-kolme tunni pärast pöörduvad meie noored hüdroloogid tagasi ning mere sügavuse mõõtmise žurnaali ilmub veel üks sissekanne — 3397 meetrit.

4. jaanuaril

Täna said hüdroloogidele appi minna korraga kuus meest. Töötame kolmes rühmas. Jää on väga kõva. Pealegi takistavad spetsrõivastuse kohmakad pealiskuued meie liigutusi. Vaatamata kolmekümnekraadisele pakasele ja läbitungivale tuulele hakkab palav. Auk muutub siiski üha sügavamaks.

Bulavkin asetab augu põhja kummist sondikesta tüki sisse mähitud ammoniidilaengu ja, läitnud süütenööri, ronib auku lastud redelit mööda kiiresti välja. Kostab plahvatusemürin. Nüüd tuleb vaatlusaugu pind veel jääkildudest puhastada, see telgiga kinni katta, kohale paigutada mõõteriistad ning alustada vaatlusi.

Kesköökis on kõik augud täielikult valmis ja hüdroloogid, loobudes unest, hakkavad oma aparatuuri monteerima.

5. jaanuaril

Ere kuuvalgus kergendab tunduvalt kahte vanasse laagrisse mahajäänud varustuse viimaste partiide ülevedamist, kuigi neljakümnekraadine pakane raskendab töid lageda taeva all. Läbitungiva tuule eest ei kaitse meid enam isegi alumised villased mütsid ega soojad sallid, milledesse oleme end silmini sisse mähkinud. Pärast tööd täitub ühiskajut viimse võimaluseni ja igaüks püüab istuda kuumusest õhkuvale ahjule võimalikult lähedale, ning siis pole lõppu jutustustel ja mälestustel. Vaatamata korrapidaja korduvatele meeldetuletustele, ei taheta kuidagi oma majakestesse laiali minna.

«Kuulake, linnakodanikud, ja ärge hiljem rääkige, et pole kuulnud!» hüüab Ljoša Babenko ühiskajuti lävel seistes. Tema kriiskav hääl tungib läbi majakeste «helikindlate» seinte ja hiilib hästi suletud magamiskottidesse. «Täna kell 20.00 Moskva aja järgi toimub Moskvast personaalne raadioülekanne polaarjaama «Põhjapoolus 3» jaoks.»

Nähtavasti on Kurko alles praegu Moskvast vastu võtnud radiogrammi teatega ülekande kohta.

Nagu alati, istume sellel oodatud tunnil ühiskajutis ja, nagu alati, on igaühe näole kirjutatud: «Äkki õnnestub minulgi kuulda omaste hääli.»

Üksteise järel käivad mikrofoni juures meie kauged sõbrad. Boriss Issajevitš Švorini, Põhja-meretee Peavalitsuse polaarmeditsiini osakonna ülema järel esineb Mihhail Ivanovitš Zotin — Arktika Instituudi Moskva filiaali juhataja.

«Ja nüüd kuulete Nõukogude Liidu vanima langevarjuri, NSV Liidu meistersportlase Aleksei Aleksandrovitš Beloussovi esinemist,» kõneleb diktor. «Armsad sõbrad polaaruurijad! Saadan palavaid tervitusi ja uue aasta õnnitlused kangelaslike triivivate polaarjaamade «Põhjapoolus 3» ja «Põhjapoolus 4» kollektiividele.»

Beloussov annab edasi tervituse Moskva langevarjusportlastelt ja lõpetades esinemise, tuletab meelde langevarjuhüpet põhjapoolusele: «Eriti meeldiv on teada, et maailma lennuasjanduse ja langevarjuspordi ajaloos avasid julged nõukogude langevarjurid esimestena oma nõukogude langevarjude kuplid kõrgel õhus põhjapooluse kohal ja laskusid julgelt maakera kõige põhjapoolsemasse punkti, tugevdades seega Nõukogude Liidu esikohta maailmas langevarjuspordi alal.»

See juhtus viis aastat tagasi. Oli 1949. aasta maikuu.

Istusime telgis, seljas paksud villased sviitrid ja õlgadel karusnahast kuued. Käes olid meil suured emailkruusid tulise, huuli põletava teega. Kuulasime tuule mühinat, millest terav kõrv püüdis kinni kusagil puruneva jää raginat, ning unistasime kevadest. Läbi poolenisti jäätunud illuminaatori oli näha stardiraja serva, mille ehitamist mäletasid hästi meie karedad, pakasest pragunenud käed ja higist läbisooldunud särgi all küürutav selg.

Me elasime juba kaks kuud keset jääväljasid, maailma äärel. Mis tõi meid siia — pakase ja tuiskude kuningriiki? Kas Hatterase fanatism või iha Peary ja Cooki kuulsuse järele? Võib-olla ebaharilike seikluste otsimine?

Juba kaks kuud, päev päeva järel, tõusid sellelt jääväljalt, mis oli saanud meie varjupaigaks, õhku lennukid, mis olid raskelt koormatud välivarustusega — kokkupandavate telkide, põdranahkade, gaasiballoonide, toiduainetekastide ja rohkearvuliste teaduslike aparaatidega.

Janu uute teadmiste järele karmi ja ligipääsmatu Arktika kohta, püüe muuta ta inimtahtele kuulekaks, sundida teda teenima rahva huvisid — see tõi nõukogude inimesed põhjapooluse läheduses triivivale jääväljale.

Telgi kohal oli kuulda lennukimürinat, keegi jooksis lume rudisedes lennuvälja poole, ja taas oigas ainult tuul õhukese telgiseina taga.

Sissepääsu katteriie hakkas liikuma ning telki pisteti algul üks lumises karusnahkes untas jalg, siis põhjapõdravasikanahkses mütsis pea ja seejärel teine jalg. Lõpuks oli kogu mees telgis. See oli kohalejõudnud lennuki piloot Vladimir Štšerbina. Endise ulja hävituslendurina sattus Volodja pärast sõda Arktikasse, armus sellesse ja jäi pikaks ajaks Põhja töötama.

«Sügavaim austus doktorile!» lausus ta laialt naeratades. «Ei ole kuulda fanfaarihelisid kallite külaliste saabumise puhul! Miks pole näha pidulauda? Kas olete unustanud, mis päev täna on? Ü-hek-sas mai! Võidupäev! Siin on teile pudel konjakit, aga suupisteid võtke vaevaks ise valmistada. Ja kiirustage. Kohe jõuab siia kogu meeskond.»

Volodja võttis istet tühjal pelmeenikastil ja nööpis raglaanmantli lahti. Ta pea vajus rinnale ja ta jäi tukkuma. Tumedad sõõrid tema silmade all andsid tunnistust paljudest unetutest tundidest ja ebainimlikest pingutustest.

Sellal kui radist Boriss Rožkov asetas gaasipliidile kastruli ja raputas sinna külmunud pelmeene, mis olid kõvad nagu pärltangud, võtsin mina seljakotist puhta käteräti ja katsin sellega meie tühjast paberossikastist improviseeritud laua.

Ja siis, ettevalmistuste haripunktil, kostis telgi tagant kellegi tugev hääl:

«Doktor, kiiresti ekspeditsiooni ülema juurde!»

Tõmmanud mütsi silmini pähe, väljusin telgist. Valged

sagrised pilved nagu määratu suured vatihelbed lasusid madalal laagri kohal. Juba roomaski pilv päikese ette ja ümberringi laotuv lumi kaotas silmapilkselt oma sära, nagu oleks keegi rõõmsatele tulesädemekestele puhunud, ja ainult edasiliikuv kuldne aknake helendas lootustandvalt tumedas pilvehägus.

Staabitelk asetses meist viieteistkümne-kahekümne meetri kaugusel ning pakane ei jõudnud sel lühikesel teekonnal minu näppude üle võimust võtta.

Ekspeditsiooni ülem Aleksander Aleksejevitš Kuznetsov kummardus laua kohale, kus oli laiali laotatud Põhja-Jäämere kaart, ja tegi punase pliiatsiga sellele mingisuguseid märke. Kaart kirendas kribulistest numbritest ja värvilistest lipukestest. Iga lipuke tähendas lennuki maandumist senitundmatul jääpangal, iga arv — ookeani sügavuse mõõtmise tulemust selles punktis. Illuminaatori juures asuval kokkupandaval koil istus ekspeditsiooni peatüürimees Aleksander Pavlovitš Štepenko, sinises suvises vormirõivastuses, Nõukogude Liidu kangelase kuldtäht rinnal, ja täitis keskendunult «Kazbeki» huulikut antinikotiinvatiga. Tema kõrval, paks vihik käes, oli istet võtnud Jevgeni Matvejevitš Suzjumov — ekspeditsiooni staabiülem. Ootasin kannatlikult, püüdes nende näoilme järgi aimata, mis võis küll juhtunud olla, et mind nii äkitselt välja kutsuti.

Lõpuks kiskus Kuznetsov end kaardist lahti. Tema sinised silmad pakasest põletatud näos, mis üldsegi ei sobinud täiesti hallide, kohati kollakate juustega, peatusid minul.

«Istuge, Vitali Georgijevitš,» lausus Kuznetsov ja lükkas mulle tooli lähemale. «Vististi ootasite teie ja Medvedjev kannatamatusega langevarjude proovimist Arktikas? Me otsustasimegi anda teile mõlemale selle võimaluse. Kuid põhjapooluse rajoonis pole arvatavasti veel keegi hüpanud,» lisas ta naeratades. «Anname teile vastutusrikka ülesande. Medvedjevi kutsusime juba radiogrammiga välja ja ta peaks varsti Zadkovi lennukil siia jõudma. Hüppama hakkate Metlitski lennukilt nr. N-369. Kui teil mingisuguseid küsimusi pole, kasutage Medvedjevi saabumiseni jäänud aega ettevalmistusteks.»

Joostes pöördusin tagasi telki ja pahvatasin käigu pealt: «Lubati hüpata!»

«Kuhu hüpata? Milleks?» päris tüürimees Dimitri Nikolajevitš Morozov hämmastunult.

«Langevarjuga, põhjapoolusele. Meiega lendab Metlitski.»

«Hea küll, ära erutu, viskame su alla kõigi eeskirjade kohaselt, nagu Tušinos,» sõnas Metlitski kastrulist auravaid pelmeene välja tõstes. «Nüüd söö veidi ja heida enne hüpet puhkama.»

Kuid isu oli mul juba kadunud ja, heitnud õlgadele karusnahkse kuue, sammusin kiiresti oma ravimitelao poole. Seal, arstimikastide kõrval, lebasid presendiga hästi kaetud langevarjud.

Mitte juhuslikult polnud langevari minu varustuse hulka sattunud.

Mannermaast lahutavad meie laagrit, mis asub kaheksakümne kaheksandal põhjaparalleelil, tuhanded kilomeetrid. Teraslinnud, jääkaru embleem kerel, lõhestavad Kesk-Arktika õhku. Lenduri silm on kogenud. Kuid loodus on salakaval ja tundmatu jäävälja sõbralikult särava lumeplatoo all võib peituda nähtamatu pragu ja siis... Aga kuidas osutada abi, kui ligidal pole ühtki väljakut, kuhu lennuk saaks maanduda? Siis ei saa langevarjuta läbi. Õnneks ei tulnud meil selleks otstarbeks langevarju kasutada.

Sellal kui mina paunast langevarjuranitsa välja võtsin, jooksis Rožkov laagri lao juurde ja lohistas mõne minuti pärast kohale hõbedavärvilise perkalitüki — Šapošnikovi ovaalse telgi põrandakatte.

«Kulub ära langevarju kokkupanemisel,» ütles ta kangast lumele laiali laotades.

Lahutades pealangevarju tagavaralangevarjust, tõmbasin välja langevarjuranitsa klappe kinnihoidva tihvti. Ja kohe lõid värvilise siidi lained uudistavate päikesekiirte käes sätendama.

Telgist, kus paiknes raadiojaam, pistis keegi pea välja ja hüüdis:

«Ahoi, doktor, mine Medvedjevit vastu võtma. Zadkov jõuab kohe pärale.»

Jätsin töö sinnapaika ja vaadates teraselt ringi, avastasin horisondil musta täpikese. See suurenes kiiresti oma mõõtmeilt ja muutus võimsaks punaste kandepindadega neljamootoriliseks lennukiks PE-8. Teinud meie kohal ringi, hakkas lennuk maanduma ja, laskunud ratastega jäärajale, sõitis mööda lennuvälja edasi, saadetuna laagrikoera Jacki valjust haukumisest.

Pöördunud peatuskohale, jäi lennuk seisma. Mootorid möiratasid veel kord ja jäid siis vait. Avanes lennuki ninas asuv luuk ja mööda väikest treppi laskus alla lennuki tüürimees Nikolai Zubov. Tabades minu küsiva vaate, pilgutas ta mõistvalt silma:

«Mis on, doktor, ega sa juhuslikult Medvedjevit ei oota? Tõime ta siia, tõime, ära muretse. Muide, seal ta ise ongi.»

Tõepoolest, trepiastmeilt hüppas lumele Andrei. Võttes käest karusnahkse kinda, sirutas ta mulle käe:

«Niisiis, hüppame! Korras!»

Medvedjev lükkas silmile libisenud mütsi tagasi, võttis aeglase liigutusega taskust välja äramuljutud «Belomori» paki ja varjates leegitsema löönud tikku tuuleiilide eest, süütas paberossi ning tõmbas mõnuga suitsu alla.

«Lendasime viis tundi, aga oleks Zubov, igavene metsaline, ühegi suitsu lubanud teha. Kas sa seadsid langevarju juba korda?»

«Ei jõudnud veel.»

«Muide, ka mina ei rutanud. Nüüd teeme seda koos. Ongi vahest parem kohe pihta hakata, sest ilm võib järsku halvaks muutuda,» jätkas Medvedjev, vidutades silmi ereda päikese käes, mis vahetevahel pilvede taha kadus.

Öeldud-tehtud. Teineteist abistades panime kokku kõik neli langevarju — kaks pea- ja kaks tagavaralangevarju. Medvedjev pani oma langevarjud selga ja, liigutanud õlgu, märkis, et õlarihmad pigistavad natuke ja neid on vaja järele lasta. Veidi lõtva parema jala kinnitusrihma tuli pingutada. Andrei käis mõne korra edasi-tagasi, mühatas rahulolevalt ja hakkas rippsüsteemi lahti harutama.

Samasugune kohandamisprotseduur toimus ka minu langevarjudega, ainult et õlarihmad olid mulle parajad ning pingutada tuli mitte parema, vaid vasaku jala kinnitusrihma. Alles siis, kui esialgne ettevalmistustöö oli lõpetatud, märkasime, et käed külmetavad. Langevarjusid kinnastes kokku panna ei saa ja külma oli ikkagi oma viisteist kraadi.

«Lähme, kanname Kuznetsovile ette, et oleme valmis,» sõnas Medvedjev, sammus ekspeditsiooni ülema juurde, kes jutles siin lähedal Zadkoviga, ning raporteeris talle: «Seltsimees ekspeditsiooni ülem, langevarjurid Medvedjev ja Volovitš on hüppeks põhjapoolusele valmis!»

Kellaosuti lähenes kaheteistkümnele. Kuni mehaanikud mootoreid soojendasid, kontrollisime meie veel kord rakmeid. Sidusime untad rihmadega tugevamini kinni, et nad langevarjukupli avanemisel dünaamilise löögi tagajärjel jalast ära ei tuleks, kinnitasime paremini soome pussid nahast tuppedes ning asendasime põhjapõdranahast peakatted karusnahksete parašütistimütsidega. Kui lennuk veeres stardipaigale, panime selga langevarjud ja, lehvitanud saatjaile hüvastijätuks käsi, liikusime lennuki poole, saadetuna seltsimeeste heasoovlikest hüüetest. Mark Trojanovski, ekspeditsiooni kinooperaator, lõpetas kiirustades äralennu filmimist. Lõpuks oli viimane kaader võetud. Võisime lennukisse istuda. Kadudes lennuki propellerite poolt tekitatud lumetuisku, ronisime mööda kõikuvat duralumiiniumist redelit lennukikabiini. See oli täis kuhjatud mingisuguseid kaste ja kompsusid. Seadsime end mugavamalt istuma kõvadele presendipakkidele ja, vahetanud pilgu, võtsime üheaegselt taskust välja paberossid. Kuigi see oli selge eeskirjade rikkumine, tegid mehaanikud näo, nagu ei näeks nad midagi.

«Millisest uksest te välja hüppate?» küsis üks neist lahkelt.

«Vasakpoolsest, laadimisuksest, see on avaram,» vastas Medvedjev ning pöördus minu poole: «Kuidas on, kas närvitsed?»

«Jah, närvitsen,» võtsin ma omaks.

«Ausalt öeldes, mina samuti. Tead, see on minu seitsmesaja seitsmekümnes hüpe. Kuhu küll pole mul tulnud hüpata: vette, metsa, mägedesse! Sõja ajal, kui hüppasime vaenlase tagalasse, sattusin sageli õige täbarasse olukorda. Aga praegu ikkagi närvitsen, nagu hüppaksin esimest korda. Ega see pole siis naljaasi, avada esimestena maailmas põhjapooluse kohal nõukogude langevarjude kuplid! Sellest ongi kogu see närvitsemine tingitud!»

Olin temaga täielikult nõus, kuigi minu hüpe oli alles seitsmekümne viies. Medvedjev tõmbas mõned korrad paberossi ja, kustutanud selle korralikult unta talla alt langenud lumekamakas, läks üle asjalikele küsimustele:

«Välja hüppame teineteise järel. Mina lähen esimesena ning mulle on nähtavasti sobivam asetuda ukse sabapoolsesse külge. Sina võta koht sisse teise külge, minu vastu. Langevarjud avame kolmandal sekundil.» Andrei

võttis veel ühe paberossi ja jätkas: «Peaasi — täpselt välja arvestada maandumispunkt ning mitte sattuda rüside otsa.»

Jah, kohtumine rüsijääga ei tõotanud midagi head. Tõsi küll, meteoroloogid olid just enne meie äralendu veel kord tuule tugevust mõõtnud — kõigest neli-viis meetrit sekundis, seda hooti, ja arvatavasti see meid palju kõrvale ei kanna.

Laveerides veostepakkide vahel, tuli piloodiruumist meie juurde Štšerbina. Ta võttis meie kõrval presendil istet.

«Niipea kui jõuame kursile,» ütles Volodja, «anname signaali «valmis olla!» — pika vile. Ja mõne sekundi pärast, kui kuulete sagedasi vilesid — «hüpake!», lahkuge lennukist. Kes hüppab esimesena, kas Medvedjev?»

Andrei noogutas kinnitavalt peaga.

Istunud meie juures veel veidi aega, lõi Volodja meile kummalegi julgustavalt õlale ja kadus uuesti piloodiruumi ukse taha.

Lendame juba umbes pool tundi. Nähtavasti jõuab lennuk varsti kursile. Mehaanik askeldab kiirustades laadimisukse kallal, kuid külmunud lukk ei anna kuidagi järele.

Ületades mootorite mürina, rebestab õhku sireen. Valmis olla!

Tõuseme presendipakilt. Kuid uks pole ikka veel avanenud ja Tšibissov (polaarlennuväe ülem lendab koos meiega), kes jälgib meie ettevalmistusi, annab käskluse — «Jätta!»

Tunnen, et hakkan närvitsema. Kirun endamisi õnnetut mehaanikut, kuigi mõistan, et tema pole milleski süüdi. Tähelepanu pöördub alatasa täiesti tarbetutele asjadele. Millegipärast märkan, et karusnahk Medvedjevi untadel on erinev — ühel täiesti pruun, teisel hall mustade täppidega, et mehaanikul on parempoolne tasku ära rebenenud. Kuidas ma seda varem ei tundnud, et parašütistimüts on mulle väike? Kraapinud jäätanud illuminaatoriklaasi väikese avause, püüan vaadata, mis on meie all. Kabiini tulvab jäine tuulepuhang: mehaanik on lõppeks kangekaelsest lukust võitu saanud. Medvedjev müksab mind ja osutab sõrmega kõrgusemõõtjale. Selle osuti väriseb number kuue peal — kuussada meetrit. Veniv sireeniheli kõlab ootamatult. Astume ukse juurde. All paistab Põhja-

Jäämere tuttav pilt — rüsijää rinnatised, mida lahutavad üksteisest lumised lagendikud. Äkitselt muutun uskumatult rahulikuks, tunnen mingisugust erilist sisemist keskendumist ja enesekindlust. Jõuan heita pilgu kellale — kell on kolmteist ja viis minutit. Asetan käe rõngale. Leian paremale jalale tugipunkti. Tu-tu-tu-tu — alustab oma laulu sireen. Andrei kaob ukseavasse. Tõukan tugevasti jalaga ja langen tühjusse. Uskumatu kiirusega läheneb kinnikülmunud merepind. Kõrvades vingub teravalt tuul.

«Kakskümmend üks, kakskümmend kaks, kakskümmend kolm,» loen kuuldavalt kolme langemise sekundit.

On aeg! Tõmban järsult rõngast. Tunnen tõuget, mida pehmendab paks polaarpealiskuub, ja järsku muutub kogu maailm ääretult vaikseks. Pole kuulda ei mootorite mürinat ega tuule vingumist. Kirjeldamatu õnnetunne valdab hinge. Minust veidi allpool, kiikudes sujuvalt kandenööride küljes, laskub Medvedjev. On näha, kuidas ta püüab peamist rinnarihma ettepoole nihutada, end mugavamasse asendisse seada.

«Andr-e-ei!» hüüan ma täiest kõrist.

Ta kuuleb mind ja viipab tervituseks käega. Avanud tagavaralangevarju ranitsa, heidan ettepoole välja erepunase kupli. Haaratuna tuulest, vallandub see sinise taeva taustal päratu suureks võbisevaks mooniõieks. «Maa» läheneb. Kuid see pole harilik kevadise aasa roheline tasandik. Kõikjal, kuhu heidad pilgu, valitseb rüsijää tohuvabohu. Ikka selgemini tulevad nähtavale jääseljandike hambulised harjad. Tuul kannab mind otse nende peale. Kusagil sealpool, veidi kaugemal, avastan väikese tasase väljaku. Jõuaks ainult kuidagi sinna! Langemist on vaja iga hinna eest aeglustada. Tõmban kogu jõust tagavaralangevarju rihma ja püüan vähendada nurka kuplite vahel. See abinõu aitab. Langemiskiirus väheneb. Kuid «maani» jääb ainult vaid viiskümmend kuni seitsekümmendd meetrit. Kas jõuan või mitte? Valmistudes ette kõige ebameeldivamaks, surun jalapõiad tugevasti kokku ja toon jalad ette. Kõrge rüsiahelik läheneb armutult. Veel hetk... Tugev tuuleiil kannab mind üle jääkaljude. Puudutades jalataldadega peaaegu nende sätendavaid harju, maandun ma lumelagendikul ja langen hooga sügavasse lumehange. Lumi pimestab silmad, tungib kuuekrae vahele ja untasäärtesse. Roni-

nud lumevangistusest välja, heidan selili, lüües käed hästi laiali. Siinsamas lähedal maandunud Medvedjev püüab avada rippsüsteemi lukku. Tuult ei ole. Päike paitab sõbralikult. Helesinine rüsijää, mis piirab meie väljakut, mille läbimõõt ei ole üle kolmekümne-neljakümne meetri, tundub praegu täiesti süütuna ja rahulikuna. Sulen silmad.

«Tõuse üles. Aitab logelemisest!» Andrei, jõudnud juba vabaneda langevarjudest, seisab naeratades minu kõrval.

Tõusen kiiresti püsti ja me süleleme teineteist. Esimene langevarjuhüpe põhjapoolusele on sooritatud.

Kõik see kerkis täna mälestustes eredalt esile, olles sööbinud alatiseks mällu kui üks kõige õnnelikumaid päevi minu elus.

8. jaanuaril

Aeg-ajalt teevad mõned vabatahtlikud ringkäigu ümber jäävälja. Lähemate rüsivallideni on kõigest kolm-nelisada meetrit. Selle otsekui papist väljalõigatud teravad kontuurid mustavad kuuvalgusest särava taeva foonil. Rüsiaheliku tagant on näha uusi seljandikke. Nad kaovad kaugusse, vaheldudes väikeste laudsiledate jääväljadega. Ringkäigu tegemine ümber jäävälja ei ole enam nii väsitav kui varem: kõva lumepind hoiab inimest sissevajumise eest ja jalad ei takerdu enam lumes, pealegi on jäävälja mõõtmed kuus korda väiksemaks muutunud. Ettevaatlikult, et mitte teravahambulistele jääpankadele kukkuda, ronime üle kõrge jääseina ja samas tundub, et oleme kustunud vulkaani kraatrisse sattunud.

Kuue-seitsmekümne meetrise läbimõõduga väljak on kaetud tasase tiheda lumega, millest kohati paistavad välja, nagu ennast varjates, sakilised jääpangad. Rüsijää vall ümbritseb väljakut rõngana, mille tagant paistab vaevalt väike kuuserv. Ääretut, mitte millegagi võrreldavat ja otsekui ebamaist vaikust rikub ainult meie hingamine. Arvatavasti avaneks midagi taolist ka inimeste ees, kes esimestena Kuu peale satuvad. Valitseb külm ja lõputu vaikus. Loodus «veedab siin igavikku» oma algses olekus ja näib, et pole olemas niisugust jõudu, mis suudaks teda sellest lõpmatust rahust äratada.

9. jaanuaril

Kell 8.30 ilmus polaarjaama kohale Perovi lennuk. Nii väike kui meie lennuväli ka ei ole, maandus Perov täiesti õnnelikult. Laagrielanike arv suurenes kuue inimese võrra: kohale saabus helikopteri remondibrigaad, sest edasised lennud sellega olid ohtlikud.

Lennuväljale laaditi maha kivisütt, mida eriti ootasid hüdroloogid ja helikopteri mehed — nii ühed kui teised ei taha kuidagi loobuda kivisöeahjudest.

Kuu valmistub meid maha jätma. Rüsijää muutus tumedamaks, taevas kattus pimedusega ning siin-seal ilmusid taevasse tähed nagu lapsekäe poolt hoolikalt väljahõõrutud vesipildikestel. Lennuvälja veerel seisab mahavõetud labadega helikopter ning selle juures töötavad väsimatult paarkümmend inimest. Paljudel on näole tekkinud punakad külmalaigud, kuid aeg ega ilmastik ei luba oodata.

Jääväljal veedetud kuud pole möödunud kasutult isegi mitte kõige noorematele talvitajatele. Paljudele asjadele vaadatakse nüüd hoopis teise pilguga. Nii näiteks ilmus Igor Tsigelnitski täna ühiskajutisse ootamatult noorenenuna — oli habeme maha ajanud.

«No ikkagi, üldise arvamuse mõju,» naljatas keegi.

Kuid asi oli siiski palju lihtsam: pärast üheksakuulist talvitamist oli Igor juba tõeliselt täiskasvanuks saanud ning tal ei olnud enam vajadust vanemana näida.

11.—13. jaanuarini

Neljakümnekraadine pakane valmistab meelehärmi eriti aeroloogidele. Õhupallide õhuke kummikest muutub hapraks nagu klaas. Aeg-ajalt lõhkeb see ootamatult ning siis tuleb kõike otsast alata. Hea on öelda — otsast alata. See tähendab, et tuleb uuesti tundide viisi jäises tuules gaasihoidla juures konutada, külmetada ja närvitseda.

«Ning teistkordse üleslaskmise puhul oled tuhat korda rahutum kui esimese juures,» räägivad aeroloogid.

Jälle langes õhurõhk peadpööritava kiirusega, aga temperatuur atmosfääri kõrgemates kihtides tõusis neljateistkümne kraadi võrra: oli —63°, nüüd aga on —49°. Seega on lähenemas järjekordne tsüklon. Tõepoolest, meie juures vihiseb juba pinnatuisk. Tuul kannab lume-

pilvi läbi laagri. Nad tormavad läbisegi, nagu ajaks neid lõputule teele mingi salapärane jõud. Kauguses vilgub vaevaliselt geofüüsikute majakese tuli. Horisont on kaetud lumelooriga, kuid kõrge taevalaotus on puhas ja rahulik.

Kuidas küll tahaks sellise ilmaga toas istuda, kuid tuleb siiski välja minna: liialt palju on teha välistöid. Nööpinud pealiskuue tugevasti kinni ja sidunud peakoti paelad sõlme, väljun majakesest ning sukeldun otsekohe kõikematvasse pimedusse. Sellega on raske harjuda — otsekui materiaalset jõudu omades, aheldab ta liikumise ja väsitab füüsiliselt. Lennuväljani — väljakuni, kus paiknevad küttetagavarad — on vaevalt kakssada meetrit, kuid tee sinna muutub «takistusjooksuks»: igal sammul komistad ebatasasel pinnal, vajud lumehangedesse, pead auke künkaiks ja künkaid aukudeks. Lõpuks ilmuvad pimedusest kõrvuti seisvate vaatide ebamäärased piirjooned. Neid on järele jäänud kakskümmend üheksa tükki, peaaegu kuus tonni bensiini. Sellest hulgast jätkub meile lahedalt kevadeni.

Tagasiteel astun ma külaliste juurde sisse. Külalised, remontijad Suurelt maalt, elavad meie maja kõrval asuvas telgis. Kuumust levitades põlevad mõlemad gaasipõletid ägeda leegiga. On umbne, raske on hingata tubakasuitsust ja kuivavate riiete aurust paksus õhus, kusjuures riideid on üles riputatud sellisel hulgal, et telk näib olevat eluasemeks mitte kuuele, vaid kuueteistkümnele inimesele. Külalised on kohanenud laagrielu raskustega, kuid käituvad liiga pinguldatult. Kogu ööpäev kestva pimedusega on neil eriti raske kohaneda ning nad vaatavad kartlikult ringi, püüdes harvemini lahkuda valgusringist, kus toimuvad remonditööd. Teade uutest pragudest, mis ilmusid laagri territooriumile, andis neile energiat juurde. Remonditööd kulgevad üsna jõudsalt. Päris sageli kordavad külalised ühte ja sama küsimust: kas jää võib praguneda ka otse telgi all? Meie ei tunnista, et sama probleem häirib meid kõiki mitte vähemal määral.

16. jaanuaril

Jääväli triivib niisuguse kiirusega lõuna poole, et kui meie tee ääres kasvaksid kased või seisaksid telefonipostid, siis nad arvatavasti aina vilksataksid meist mööda.

Ööpäeva jooksul sõidame maha üle kahekümne kilomeetri. Vähem kui ühe kuu jooksul oleme läbinud terve laiuskraadi. On karta, et saabume Gröönimaa rannikule varem ega jõua lõpetada aastaks ettenähtud uurimistööde tsüklit. Ainus asi, mis meid rõõmustab, on see, et liigume lõuna poole, vastu päikesele, valgusele, soojusele ja kevadele. Kevadet kuulutab juba Vassili Kanaki: stratosfääris on alanud soojenemine ja raadiosondid tõusevad nüüd palju kõrgemale. Ja hüdroloogid märkasid vaatlusaugus üle hulga aja jälle väikest vähki, kes vees vilkalt küljeli edasi libises. Kuigi kevad on veel kaugel, toovad need väikesed, kevade peatset saabumist kuulutavad märgid südamesse rõõmsa tunde.

Õhtul kandis remondibrigaadi juhataja rahulolevalt naeratades Trjošnikovile ette, et remont on täielikult lõpetatud. Tuulega võidu hakkas laagri kohal mürisema helikopter. Tõsi küll, lend kestis kõigest kolm-neli minutit ning masin maandus siis oma «pessa» helikopteri meeskonna majakese kõrval, kuid Babenko teadis rääkida, et nüüd võib lennata isegi Mirgorodi ja kui vaja, ka kaugemale — naaberjääväljale.

17. jaanuaril

Täna jäi remontijate telk tühjaks. Kohale lendas Perov ja viis nad ära Suurele maale. Tööd toimuvad kindla plaani kohaselt ning ka puhketunnid saabuvad plaani järgi. Õhtuti on ühiskajutis endist viisi kärarikas: on kuulda laule, doominokivide klõbinat ja maletajate lõpmatuid vaidlusi. Aga täna, Vassili Gavrilovitš Kanaki sünnipäeval, on laud kaunistatud «maapealsete» kingitustega — uusaastapeost alleshoitud šampanjaga ja Jevgeni Jatsuni poolt juubilarile toodud tordiga.

Kuid majakestes toimub üks ühistöö teise järel. Üha sagedamini tuleb teostada suurpuhastusi — eemaldada tekkinud jää ja kuivatada voodiriideid. Niiskeks muutunud magamiskotid, padjad, tekid ja ülemiste koide vahelauad tuleb riputada kõrgele lae alla ning seintelt maha raiuda tekkinud jäästalagmiidid. Kümme ämbritäit jääd — seda on vist liiga palju sellise väikese majakese kohta!

18. jaanuaril

Ikka eredamalt vehklevad virmalised. Määratu suur helenduv pilv muutub kord peaaegu nähtamatuks, pihustudes rohekaks tolmuks, kord jällegi paisub lainetaoliselt, otsekui ajaks tuul teda taga.

Nüüd ilmus horisondil nähtavale ereroheline kiir. Selle järel teine, siis kolmas. Nad püüdlevad kõrgustesse ja kord ristudes, kord valguskiirtest püsttara moodustades, jooksevad nad mööda taevalaotust, nagu oleks kusagil rüsijää taga üles seatud kümned tugevajõulised prožektorid. See tuletab väga meelde öist Moskva taevast pidupäevade aegu. Puuduvad ainult tulevärk ja saluudi kogupaugud. Muide, jää kruvimise kõmin asendab täielikult kahurväe kanonaadi.

19. jaanuaril

Kõiki huvitab üks ja sama küsimus: millise kiirusega hakkame edasi triivima. Papaaninlased olid selleks ajaks jõudnud juba läbi Grööni väina ajuda. Kuid meie jäävälja liikumine on niivõrd intensiivne, et loodame end lähemal ajal Gröönimaa lähistelt leida.

Tuul vaibub vastumeelselt. Ta sööstab iilingutena ja keerutab üles peenikest lumetolmu, kuid laseb selle raskelt oiates jõuetuna uuesti maha langeda. Ajume endiselt lõunasse, lähenedes taas kaheksakümne kuuendale paralleelile. Kuid nüüd läheneme talle põhjapooluse-poolsest küljest. Meie tänased koordinaadid on 86°54′ põhjalaiust ja 28°15′ idapikkust.

21. jaanuaril

Hüdroloogid tõmbasid traaliga nelja tuhande meetri sügavusest välja ookeani fauna huvitavaid esindajaid — väikesi, ühe kuni kolme sentimeetri pikkusi tõukudele väga sarnanevaid olevusi. Mõlemal pool kõhtu on neil kaheksa paari imijalakesi. Pea piirkonnas — kaks väikest sarve. Kuid erinevalt tõukudest, keda nad kuju poolest meenutavad, ei koosne nende pehmed valkjashallid kehad lülidest.

Ma jagan täielikult hüdroloogide uudishimu, kuid kauem ma nende juures olla ei saa — tuleb alustada arst-

likku läbivaatust. Tõsi küll, mikroskoobiga töötamiseks on nagu varemaltki valgust vähe ja sageli tuleb puhata, sest pingutusest hakkab silmade ees tüütavalt virvendama. Kuid juba nüüd saadud resultaadid on ülimalt huvitavad. Paljudel talvitajatel on suurenenud vere hemoglobiinisisaldus, samuti punaste vereliblede hulk, kuna valgete vereliblede hulk on tunduvalt vähenenud.

22. jaanuaril

Jääväli triivib üheksa kuni kümme kilomeetrit ööpäevas ja kaugus meie ning Gröönimaa vahel väheneb katastroofilise kiirusega. Istume raadioruhvis Põhja-Jäämere kaardi juures. Kostja Kurko mõõdab joonlauaga järelejäänud vahemaad Gröönimaani.

«Ainult veidi üle kolmesaja kilomeetri!» teatab ta paljutähendavalt.

Oleks vaja läänetuult, siis pöörduksime järsult vasakule ja ajuksime papaaninlaste teed mööda, see tähendab, üle Greenwichi meridiaani, läänepikkuse viienda kraadi rajooni.

Kuid see on võimatu. Kustpoolt tsüklonid ka ei tuleks — kas Gröönimaalt, läänest või Kara mere poolt — ikkagi triivivad nad meid lõunasse. Oleme sattunud otsekui aerodünaamilisse torusse.

Pärast vahikorda puhkav Razbaš ei pea lõpuks enam vastu.

«Aleksei Fjodorovitš, kas tõesti peame lõpetama juba veebruaris?»

«Arvatavasti, selline võimalus on olemas.» Trjošnikov ammutab lae alla riputatud ämbrist kruusiga lumevett ja, joonud mõne sõõmu, asetab kruusi lauale tagasi. «On muidugi kahju, et aastat täis ei saa, kuid meie jääväli ei pea ka vist enam kaua vastu. Võid sellest kirjutada oma järjekordses ajalehesõnumis.»

«Ma juba kirjutasin.» Ljonja ulatab talle mahuka paki paberilehti. «Selle saadan «Komsomolskaja Pravdale».»

Trjošnikov võtab voodil istet ja lehitseb aeglaselt Ljonja töövaeva, tehes pliiatsiga aeg-ajalt äärtele märkusi. Razbaš jälgib üksisilmi pliiatsi liikumist.

«Huvitav, mida sa ütleksid,» märgib Jatsun, «kui keegi sinu vahikorra ajal oleks üritanud Moskvasse saata sellist mahukat artiklit?»

«Oleksin andnud selle Aleksei Fjodorovitši kätte redigeerimiseks.»

«See oleks kindlasti aidanud,» muheles Jatsun, meenutades, kuidas Trjošnikov hiljuti tema kirjanduslikku loomingut kohendas. «Siis poleks sellest tulnud artikkel, vaid tõeline telefonipost.»

«Milline post?» tõstis Aleksei Fjodorovitš pea.

«Telefonipost — see on redigeeritud näärikuusk,» vastas Jevgeni Pavlovitš ning kõik hakkasid lõbusalt naerma.

Kuid Trjošnikov oli tahes-tahtmata sunnitud jahutama meie kirjanduslikku tuhinat ja lühendama pikaks venitatud kirjeldusi elust triivivas polaarjaamas, sest radistid olid niigi tööga üle koormatud.

24. jaanuaril

Kell 24.00 vahetan laagrivalvest välja Razbaši. Lehitsedes vahižurnaali, satun alatasa sissekannetele: «Liigume üha suureneva kiirusega lõuna poole.»

Huvitav on geofüüsik Kutšuberia sissekirjutus kuueteistkümnendast kuupäevast: «Kaugus «Pehastunud nurgast» (nii me nimetasime jää intensiivse kruvimise kohta geofüüsikute majakese taga) kuni geofüüsika jaamani on täpselt sada meetrit, kuni ühiskajutini aga kolmsada viiskümmend kolm meetrit; kuna vahiteenistuse ajal tuli teostada järjekordsed vaatlused, kordus see marsruut kümme korda — sinna ja tagasi. Kokku ligi seitse kilomeetrit...»

Mis seal rääkida, meie oludes on see tähelepanuväärv jalutuskäik.

Saabus pühapäevane õhtusöögi aeg. Enam kui üheksa kuu pikkuse aja vältel olen tundma õppinud igaühe harjumusi ja võin ennast ümber pööramata — istun seljaga ukse poole — öelda, kes sisse astus. Jälle paugatas uks.

«Head i-isu!» kõlab hääl.

See on Komarov. Ta ei murra truudust oma harjumusele toonitada sõna «isu», lisades sellele üleliigse «i».

«Kuidas käbarad käivad?» kuuldub järgmiselt.

See on kahtlemata Kostja Kurko.

Keegi torkab oma külmad näpud minu krae vahele, mille tõttu mul kohe külmavärinad mööda selga jooksevad. Selge — see on Žora Matveitšuki tava.

Talvitajad on selga pannud oma parimad rõivad

See on valimisringkond nr. 71 —
Vene NFSV Ülemnõukogu ja kohalike saadikute nõukogude valimiste kõige põhjapoolsem valimisringkond

Esiplaanil on helikopter nagu mingi kummaline elukas

Rüside ületamine on kohati üsna raske

Peaaegu kõiki võib ära tunda ka riietuse järgi. Ljonja Razbaš ja Kostja Kurko kannavad alati villaseid kuubesid ja kaelas kergeid täpilisi siidrätikuid. Miša Komarovil on alati seljas tõmblukuga nahkkuub ja, nagu oletavad kohalikud vaatlejad, ei lahku ta sellest isegi öösel. Vasja Kanaki kannab sviitri peal truult karusnahkset vesti. Samasuguses traditsioonilises sviitris, kuid ilma nahkvestita, võib alati näha Aleksei Fjodorovitši. Siinjuures ei saa märkimata jätta ka haaknõela, millega Trjošnikov oma sviitri ikka laiemaks ja laiemaks venivat kraed koomale seab. See haaknõel kuulub kindlalt tema polaarriietuse juurde. Ljoša Babenko ilmub kõikjale helesinistes flanellist suusapükstes ja tunduks imelikuna, kui ta nad ükskord millegi muu, vähem originaalse vastu vahetaks.

On öö. Tuul, haaranud kaasa korstnast väljuvad suitsupilved, kannab neid laiali mööda lumehangesid, mille tõttu kogu kirdepoolne osa laagrist on paksust nõest juba tumedaks muutunud. Kui me jääme sellèle kohale peatuma kuni kevadeni, siis muutub kõik ümberringi üheksainsaks suureks järveks. Kahvatuks muutunud taevas — ikkagi läheneb kevad! — vilguvad tuhmilt tähed, ainult Jupiter hiilgab endise eredusega. Harvad pilved on tähtede vahel veninud tumedateks ribadeks ja tuletavad meelde õhulaevu. Valitseb täielik tuulevaikus.

25. jaanuaril

Parteikoosolekul tehti kokkuvõtteid tööst laagri ümberpaiknemise perioodil. Peab ütlema, et isegi sellisel raskel ajal ei katkestatud teaduslikke töid.

Et triivi lõpuni on järele jäänud vähe aega, otsustati alustada üldistuste tegemist.

Koosoleku lõpul astus ühiskajutisse Kurko.

«Bensiin lõppes otsa. Kes aitaks mul uue vaadi kohale tuua?»

Ehkki ta konkreetselt kellegi poole ei pöördunud, tõusis laudade tagant otsekohe mitu meest.

Vaikse ilmaga on isegi kolmekümne kaheksa kraadise pakasega hea töötada. Muidugi ainult lühikest aega. Aga Jatsun, kes püüab filmida võimalikult rohkem kaadreid, saadab terveid päevi mööda kord meteoroloogilisel vaatlusväljakul, kord rüsijää keskel, kord aeroloogide juures.

Aeg-ajalt on laager üle ujutatud jupiterlampide pimestava valgusega. Filmimisest osavõtjad ja ka need, kellele langes valgustajate tagasihoidlik osa, ise üleni härmas, abistavad agaralt Jatsuni. Uudishimulikud koerad ei hooli kärkimisest ja müksudest, keerutavad jalge ümber, hüppavad ning kiunuvad rõõmsalt, avaldades oma vaimustust elektrivalguse üle.

28. jaanuaril

Täna on Jona Kutšuberia sünnipäev. Sellal kui Jefimov valmistab sünnipäevapirukat, lähevad kõik laagrielanikud endisse elukohta: tuleb kokku koguda tühjad kastid — kütus järjekordse sauna jaoks. Sauna korrapidajad kiirustavad meid: ei tohi ometi hilineda juubeliõhtusöögile.

30. jaanuaril

Üle kuu aja tagasi alanud malematš Moskva—Arktika lõppes viigiliselt üks-üks. Täna teatasid meile turniiri korraldajad, et polaarjaama maletajaid on autasustatud vimpliga.

Kuid meil pole praegu aega malega tegelda. On vaja lennuväli ära parandada. Sinna sõitis juba traktor, vedades enda järel silumisrulli, mille suure vaevaga lume alt välja tirisime. Varustusevirnad on jälle lumehangedesse kadunud ning pärast neljakümne nelja kraadise pakase ja lumetormiga võitlemist väheneb mõnevõrra huvi malevõistluse vastu, kuigi me regulaarselt käikudele vastame — tolstikovlastele proosas ja mootorlaevale «Leningrad» värssides.

31. jaanuaril

Meie koordinaate määrates tegi Popkov kindlaks, et esmakordselt üle hulga aja me seisame paigal. 86°28′ põhjalaiust ja 27°24′ läänepikkust. Kuid ookean jätkab oma tööd. Täna hakkas meteoroloogilise vaatlusväljaku taga jää tugevasti ragisema. Otsekohe süttis prožektor ja valgusvihk hakkas mööda jäävälja liikuma. Geofüüsikud on alati valvel. Kuid mingisuguseid jää kruvimise tunnuseid ei olnud märgata. See toimus meist kaugel, kuid jää

helijuhtivus on väga hea ja isegi kauged raginad näivad olevat tekkinud kusagil läheduses.

Jääluure ajal, komistades rüsile, lõhkus Jatsun ära oma suure, auto esilambiga varustatud akumulaatorlambi, kogu polaarjaama kadeduse objekti. Lambi kaotusest äärmiselt halvas tujus, asus Jevgeni Pavlovitš tagasiteele. Teda suutis lohutada alles selja taga sammuva Olgert Zmatšinski ootamatu avastus.

«Vaadake, vaadake, koidupuna!»

Ja tõepoolest, kagus värvis horisonti kitsas tumepunane vööt. Värvid olid veel kahvatud ja iga silmapilk võis öö nad taevast kustutada, kuid millise õhinaga me seda vööti — läheneva päikese ennustajat — üksisilmi vaatasime!

Kui sõber, kellega elad koos ühes linnas, on kauaks ajaks ära sõitnud, siis hakkad alles hindama kaotsiläinud võimalust teda soovi korral näha või telefonis tema tuttavat häält kuulda. Iga päevaga tunnetad ikka rohkem ja rohkem tema puudumist ja hakkad tõeliselt aru saama, kui suur puudus on sul temast. Nii on ka päikesega. Kas oskad teda hinnata, kohtudes temaga igal hommikul ja saates ta ära igal õhtul! Nüüd on ta aga pooleks aastaks kadunud ja sa ootad piinava kannatamatusega tema naasmist. Kus sa viibid, päevavalgus? Alles suvel me süüdistasime päikest pealetükkivuses, peitsime end tema kiirte eest, soovisime päikese kiiremat loojumist.

Kuid, paraku, meie rõõm oli varajane. Arvatav koidupuna oli tekkinud üksnes kuu tõusmise vastuhelgist.

1.—5. veebruarini

Vahižurnaalis kajastuvad meie ühekülgsena näiva elu väikesed sündmused. Korrapidajad kirjeldavad regulaarselt ööpäeva jooksul toimunut. Siit saab teada, missugune ilm oli Aleksander Medvedi sünnipäeval 3. veebruaril ning millisel laiusel ja pikkusel seda pühitseti (86°28′ põhjalaiust, 27°24′ läänepikkust) ja seda, kuidas teine Aleksander, perekonnanimega Legenkov, kellel kuidagi ei vea soojendusaparaatidega, suure vaevaga suutis kustutada leeklambi lõhkemisest süttinud telgi, ja seda, kuidas vanades laagrites käis «ekspeditsioon» ahju jaoks «bensiinijääke» otsimas, ning isegi seda, kuidas Mamai armukadedusest Bludnõiga kiskles.

Väga huvitav on meil kunagi palju aastaid hiljem sirvida selle kroonika kollaseks tõmbunud lehekülgi kahekümne kahe inimese elust Põhja-Jäämere südames, kes jääväljal, tuulte ja hoovuste võimuses, mööda polaarmerd ajusid.

6.—9. veebruarini

Üha sagedamini kajavad üle laagri haamrilöögid: valmistame ette esimesi veoseid Suurele maale saatmiseks. Need toimekad helid kajavad vastu maa järele igatsevas südames. Kummardunud kastide kohale, pakivad radistid ettevaatlikult neid aparaate, mida meil enam vaja ei ole. Aeroloogide majakese juures üha kasvab korralikult kinnilöödud ja aadressiga «Leningrad, ATUI» [1] varustatud kastide virn.

Taevas on kaetud paksude pilvedega, mis varjavad tähti ja kuud. Värske pehme lumi kattis alles hiljuti lumehangedest vabastatud varustusevirnad.

Kuid nüüd ei suuda enam miski tumestada meie rõõmu — polaartalv on lõppemas. Igal õhtul enne magamajäämist — see on Moskva aja järgi kella seitsmekaheksa paiku hommikul — pöörduvad mõtted tahtmatult Suurele maale. Praegu tõustakse Moskvas tööleminekuks üles. Tänavail ruttavad inimesed. Rahvavool täidab metroo heledasti valgustatud maa-aluseid paleesid. Rõõmsalt helistavad trammid.

Korstnas ulub tuul, vahel võpatab majake, sundides meid teraselt kuulatama: kas ei alga jälle kruvimine, ega jää liikuma ei hakanud? Hädaohu tunnetamine, pidev närvipinge ja alaline valmisolek võitluseks loodusjõududega on sööbinud meile lihasse ja luusse.

Kuuenda veebruari öösel saime «tolstikovlastelt» radiogrammi: nad on nõus viigiga 1:1. Seega lõppes pärast seitsmekuist pingelist võistlust mõlemale kollektiivile õnnelikult kõige põhjapoolsem malematš maailmas. Seoses sellega saatsime neile telegrammi: «Õnnitleme kalleid kaastriivijaid kõige põhjapoolsema matši lõppemise puhul, mis tekitas mõlemal pool palju närvitsemist ja ärevust.»

Üheksandal veebruaril nägime lõpuks esimest koiduvalgust, ning isegi kõige uskmatumad pidid nüüd nõustuma, et päike pole enam kaugel. Aegamööda lõi tume

[1] ATUI — Arktika Teadusliku Uurimise Instituut. *Tõlkija.*

horisont heledaks ja roosakas õrn puhas vööt värvis koidueelset taevast.

Selle vaatepildi juurest kiskus meid eemale Kurko.

«Aitab koidu imetlemisest! Astuge kiiremini ühiskajutisse — on aeg kinoseanssi alustada.»

Kinoaparaat hakkas surisema ja ekraanile ilmusid meile hästi tuttavad kaadrid filmist «Me oleme kusagil kohtunud».

Kino mängib meie elus suurt osa, kutsudes alati esile unustatud rahu- ja soojusetunde, elustab mälestusi päikesest ja maast. Ta lähendab meile kaugeid randasid. Mitmeid filme oleme vaadanud juba paljusid kordi, kuid alati vaidleme ja naerame südamest, nagu näeksime neid esmakordselt. Aga pärast uute filmide vaatamist, nagu tavaliseltki, võib igapäevases elus kaua aega kuulda meile meeldinud väljendusi ja teravmeelsusi.

12. veebruaril

Otsekui tunnetades polaaröö lõpu lähenemist, kiirustavad virmalised end meile näitama kogu oma hiilguses. Praegu tõusis lai roheline kiirtevihk horisondi kohale, kooldus siis, hakkas tohutu lehvikuna vabisema ja püüeldes seniidi poole, hajus äkki taevalaotusse. Üha uued, lõunast kerkivad kiired jooksevad tulistjalu mööda taevavõlvi. Need pole enam kiired, vaid pikk, lainetav ja hiilgav rohekaskollane eesriie, mis kattis taeva lõunast kuni põhjani. Kord keerdub ta voltidesse, kord ajab end sirgeks, muutudes seejuures vaevu nähtavaks, hakkab siis uuesti õõtsuma ja värisema otsekui tuulest kantuna. Pole jõudu, et end lahti rebida sellisest imeväärsest vaatepildist. Külma tule rahutu mäng taeva sügavas vaikuses näib vahel ebareaalsena — niivõrd saladuslik ja imeilus on see.

Koos meiega jälgivad virmalisi tähelepanelikult ja vaikselt ka meie koerad. Muide, see tegevus tüütab neid peagi. Üle kõige igatsevad nad inimeste tähelepanu. Tarvitseb ainult ühte hüüda, kui kohe kõik kolm on kohal. Maksab vaid veidi rohkem Mamaid silitada, kui juba Bludnõi hakkab tema peale lõrisema. Võistlejad! Vahel ei ole neid tükk aega kusagil näha, kuid siis surub üks neist end sulle ootamatult vastu jalga, keerab pea viltu, asetab kõrva ette ning ta silmist võib lugeda tumma pal-

vet: «Süga mind, näe siit, kõrva tagant.» Peni hakkab saba liputama ja heidab täielikus õnnejoovastuses lõpuks selja peale, tehes aeglasi jooksuliigutusi kõigi nelja käpaga. Eriti nõudlik ja armukade on Družba. Ta ei taha kunagi ega kellegagi meelitusi jagada ning maksab vaid tema juuresolekul üht «austajatest» silitada, kui silitaja otsekohe Družba väikseid teravaid hambaid tunda saab. Kui suur on küll koera egoism! Ainult oma kutsikaid säästab Družba ning meie armastus nende vastu näib ka temale rahuldust pakkuvat.

13.—18. veebruarini

Jää kruvimine tugevneb ning järsud tõuked sunnivad meid alatasa majakesest välja jooksma. Nüüd viibivad laagri korrapidajad peaaegu kogu aeg väljas, sest igast küljest kostab vahetpidamata kahtlasi hääli. Üksnes neljakümne nelja kraadine pakane sunnib korrapidajat vahetevahel ühiskajutisse astuma, kuid mitte kauaks. Mõnevõrra end soojendanud, jätab ta maha mugava koha ahju juures. Väljas ulub tuul, tormavad silmipimestavad tuisuhood ja valitseb pilkane pimedus. Toetudes suusakepile, kõnnib korrapidaja lumetuisuga võideldes aeglaselt ümber laagri.

Ta sammub piki aeroloogide, hüdroloogide ja kinosaalimeditsiinilise punkti ühel joonel asuvate majakestę rida ning pöördub siis helikopteri meeskonna eluruumi poole, mis samuti nagu nende kõrval asuv raadioruhvgi, on mattunud kõrgesse ja asfaldina tihkesse lumehange. Korrapidaja astub igasse majakesse hetkeks sisse ja veendunud, et elanikud, kes on ajutiselt unustanud päevamured, rahulikult magavad, korraldab mõnd äralibisenud tekki, keerab tagasi magamiskoti lahtitulnud laka ja kui on külm, siis suurendab gaasileeki ning jätkab seejärel uuesti ringkäiku. Peatub mõneks hetkeks ja jääb kuulatama — kas ei kosta läbi lumetuisu ulumise puruneva jää raginat — ning sammub siis jälle edasi.

19. veebruaril

Vastu hommikut jäi tuul vaiksemaks. Hatused pilveräbalad purjetavad kiiresti kagu poole, sinna, kus koit pärast pikka polaaröödjuba ärganud taevast värvib.

Silmapiiril on taevas veel tumelilla, kuid mida kõrgemale, seda eredamalt põlevad ja helklevad värvid — roosad ja õrnsinised. Veel kõrgemal, vähehaaval sinisemaks muutudes, küllastub taevas värvist otsekui ööpimedust endasse imedes ning pea kohal, õhkudes külma ja rahu, on ta sama sinkjasmust ja heledate tähetäpikestega kaetud nagu alati.

Pikad küürulised lumehanged, täistuisanud varustusevirnad, vaevalt lume alt paistvad majakeste katused ja telkide kuplid muutuvad roosakaks. Moskva aja järgi on praegu kell kaks päeval. Pimm-pomm! Venivad lokulöögid kajavad üle jäävälja. Laager ärkab pärast öist und. Paugatavad uksed, kuuldub koerte klähvivat haukumist ning ühiskajut täitub valju kõnesumina, naeru ja toidunõude klirinaga. Kuid pärast hommikusööki ei jää keegi siia. Nagu harilikult, kaovad esimestena aeroloogid ja mõne minuti pärast on ühiskajutisse jäänud ainult korrapidaja, kes koristab kiirustades laudu — vahikord ja magamata öö ei vabasta teda järjekordseist teaduslikest vaatlustöödest. Tööpäev on alanud.

Nii nagu riietuse ja kõnekäändude järgi on võimalik nüüd eksimatult ära tunda ükskõik keda talvitajaist, nii võib ka igast jäävälja servast kostvate häälte järgi öelda, kes ja millega praegu laagris tegeleb.

Aeroloogide majakesest kostab tuttav linnuvidinaga sarnanev hääl — raadiosond lastakse atmosfääri.

Eemalt on kuulda ühtlast, metallilõginast katkestatud mürinat. See on Komárov, kes sõitis traktoriga lennuvälja puhastama ja siluma. Lumetorm jättis hulgaliselt maha lumehangi. Need on vaja nii kiiresti kui võimalik tasandada ja siluda, vastasel korral vajub lumi tugevasti kokku ning siis pole tööl lõppu. Nüüd jääb Mihhail Sergejevitš, mähkinud end maletsisse, mis on üleni härmas, kuni lõunani stardirada «triikima».

Mootorite heledahäälne triller paiskub külmas õhus teradena laiali. Hüdroloogid mõõdavad ookeani sügavust. Juba neljandal jaanuaril muutus sügavus järsku — 1925 meetrilt 3384 meetrini: me ületasime teistkordselt Lomonossovi künnise ja otsekui oleksime alla veerenud järsust kallakust, ajume nüüd ookeani põhjas asuva nõo kohal. Neil päevil näitas vintsi lugeja 4106 meetrit. See on kõikidest sügistalvistest mõõtmistest kõige suurem sügavus.

Laagri vastaspoolsest servast kostab tugevaid plahvatusi ning seejärel otsekohe ühetoonilist madalat undamist. Järelikult teevad helikopteri mehed ettevalmistusi lennuks polaarjaama ümbrusse. Just praegu saabus Trjošnikov tagasi jäävälja lõunapoolselt küljelt. Seal jätkub vahetpidamatult jää kruvimine ning üha uued madalad rüsiahelikud tekivad kohal, kus alles mõni silmapilk tagasi valendas tasane jääpind. Rida peenikesi pragusid läbib ka meie põhijäävälja.

Alles nüüd, hommikuvalguses, on näha, kuivõrd tundmatuseni on kõik ümberringi muutunud. Endisele laagripaigale kuhjunud rüsivallid on juba lume alla mattunud. Seevastu on aga jäävälja kogu lõunapoolne serv ümbritsetud kuue-seitsme meetri kõrguste, äsja tekkinud jääahelikega.

Tööpäev on alanud. Nüüd pole mõiste «hommik» tähendus enam tinglik. Hommikune valgus paneb jäävälja sõna tõsises mõttes särama. Pimedaks muutub alles õhtupoole. Ainult kitsas valgusvööt jääb horisondile liikuma — see on kõik, mis hommikusest värvirikkusest järele jääb.

22. veebruaril

Radistide juures laual lebab kogukas pakk postkaarte, milledel on mitmevärvitrükis kujutatud kõrgehitisi, vanaaegseid mälestusmärke ja vabariikide vappe. Need on QSL-kaardikesed ehk «kuesellid». Oma nime võlgnevad nad raadiošifrile QSL, mis tähendab, et raadiosignaalid on vastu võetud. Selliseid kaardikesi vahetavad lühilaine-raadioamatöörid pärast järjekordset omavahelist raadiovestlust. Kust küll pole neid jääväljale saabunud! Tiraspolist — Pozdernini käest, Kaluugast — Katerinotškinilt, Smolenskist — Litvinilt, Grantsevilt Kalininist, Bulinilt Borovitšist ja Valentin Benzarilt Minskist, Grišinilt Saraatovist ja Berežnõilt Sasikoli külast Astrahani lähedalt, Dnepropetrovskist — Teverovskilt ja Špilevoilt, Fjodorovilt Vologdast jne. Kuid kõige rohkem «kueselle» on saatnud meile moskvalased ja leningradlased.

Postkaart saabus ka kaugest vennalikust Prahast. Kaardil on kuulsa Jan Žižka mälestuseks püstitatud monumendi kujutis. Selle saatis tšehhi lühilaineamatöör

Sedletski — OK-1-00696. Punase tindiga on kaardile korraliku käekirjaga kirjutatud tšehhikeelsed tervitussõnad kaugetelt sõpradelt.

Paljudele «kuesellidele» on peale lakooniliste andmete sidepidamise aja, väljakutsesignaali, laineala ning antenni tüübi kohta kirjutatud veel sõbraliku käega mõned südamlikud sõnad.

Raadioamatöör Pankov Hiiumaalt — UR-2-22507 — kirjutab Razbašile, kellega tal õnnestus luua raadioside: «Kallis Ljonja, võtke vastu minu parimad 73 teie jääväljale.» Radistide keeles tähendab «73» — «soovid».

«Palav tervitus Konstantin Mitrofanovitšile. Soovin edu töös ja head tervist.»

«Soovin teile õnnelikku reisi, kallid seltsimehed operaatorid!» — kirjutab naisradist Tsilja Poker Kišinjovist, Moldaaviast — UO-5-17015.

Õrnrohelisel foonil säravad NSV Liidu riigivapi selgelt piiritletud kuldpunased värvid. See «kuesell» on NSV Liidu ALMAVÜ Keskraadiojaama kollektiivi tervitus.

Peened värvilised jooned levivad pooluselt kiirtevihuna laiali mööda maakaarti paljudesse punktidesse, milledega on loodud raadioside. Üks punane kiireke läheb põiki üle kogu kaardi kuni Antarktika randadeni välja — see on side «Slavaga».

Meie maal on palju raadioasjanduse entusiaste. Pärast seda, kui Rahvakomissaride Nõukogu võttis 1924. aastal vastu määruse raadioamatörismi kohta, muutus see NSV Liidus tõepoolest massiliseks. Häid tulemusi saavutasid nõukogude raadioamatöörid lühilainesaadete alal, tõustes lühilaine kui sidepidamise vahendi rahvamajandusse juurutamise pioneerideks. Lühilaineamatöörid olid alalisteks osavõtjateks ekspeditsioonidest Kaug-Põhja, Kara-Kumi lämmatavaisse liivakõrbetesse ja Kaug-Ida taiga karmidesse mahajäetud kolgastesse. Nemad võtsid esmakordselt kasutusele lühilained sidepidamiseks Arktikas. Palju kordi on nõukogude lühilaineamatöörid esimestena vastu võtnud appikutsesignaale ja kaasa aidanud kiire abi osutamiseks kannatadasaanuile.

3. juunil 1928. aastal võttis raadioamatöör Schmidt Voznessenje-Vohma külast (end. Põhja-Dvinaa kubermang) vastu järgmise radiogrammi «Itali... Nobile... Fran Iosef... SOS... SOS... SOS... terri teno EhH». See radiogramm etendas otsustavat osa Itaalia Nobile-eks-

peditsiooni otsimisel ja päästmisel, mis lendas üle põhjapooluse õhulaeval «Italia».

Nüüd võtavad traditsioonilistest iga-aastastest üleliidulistest võistlustest osa tuhanded radistid-operaatorid. 1952. aastal tuli ALMAVÜ tšempioniks Igor Zavedejev — praegune triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 4» raadioside ülem. Ta püstitas üleliidulise rekordi tähelise teksti vastuvõtmises — nelisada kolmkümmend märki minutis!

Sirvides meie raadioruhvis «kueselle», kanduvad mõtted mandrile; tunnetad, kui kindel ja tugev on meie side kogu Nõukogudemaaga, kogu maailmaga.

23. veebruaril

Polaarjaamas «Põhjapoolus 4» tõusis päike! Nad on meist tunduvalt lõuna pool — nende jääväli triivib põhjalaiuse kaheksakümnenda kraadi juures. Meil aga jääb veel oodata paar-kolm nädalat ning senikaua peame rahulduma koiduvalgusega. Avad hommikul silmad ja esimene asi, mida näed, on helendav aknaruut. Imetlusväärne!

Ebaharilikena tunduvad esimesed kahvatusinised, valkjad ja roosakavärvilised külmad hommikud. Ebaharilikud on koiduvalguse kindlad, elujulgust sisendavad värvid. Neid ei jõua küllalt imetleda. Kas tõesti võib see sätendav, kerge sinaka uduvinega kaetud talvine maastik järsku ähvardavalt elustuda? Kas tõesti võivad need rahulikud, lund täistuisanud jäised kaljud meid jälle ründama hakata? Ähvardava ja imeilusa ühtsus — see ongi tõeline Arktika.

Eredas koidupunas särab kuu. Kitsa ja kõvera, isegi kuidagi ebaloomulikult sätendava sirbina ripub ta rüsijää kohal, otsekui valmistudes pooleks raiuma horisondil mustendava jäärahnu uhket harja.

Täna ilmus vaatlusauku käesoleval aastal esimene saika. Veel üks läheneva kevade kindel tunnusmärk.

Õhtul toimus Nõukogude Armee aastapäevale pühendatud pidulik õhtusöök.

24.—25. veebruaril

Jagunenud kahte rühma, läheme tagavaraladusid vaatama. Nad on kadunud sügavatesse lumehangedesse ja et neid kätte saada, tuleb sadu kilogramme tihket lund ära

kühveldada. Osa produkte veame ladudest lennuväljale. Praegu, kus on juba päris valgeks muutunud, pole selliseid suuri tagavarasid enam vaja hoida. Vajaduse korral aga saaks meist eraldunud jäätükile jäänud inimesi helikopteri abil õigeaegselt varustada.

27. veebruaril

Meie väike ühiskajut on täna eriti pidulik: seintel on eredad plakatid ja lauad punase riidega kaetud. Siin asub valimisjaoskond nr. 71, Vene NFSV Ülemnõukogu ja kohalike nõukogude valimiste kõige põhjapoolsem jaoskond. Seinal on sildike pealkirjaga «Valimissedelite väljaandmine». Siinsamas on ka raskete eesriietega hoolikalt eraldatud hääletamiskabiin. Selle kõrval asub kinnipitseeritud urn, mis on kaunistatud Vene Föderatsiooni vapiga.

Mõõdukalt löövad Spasski torni kellad kuus korda ja Nõukogude riigihümni pidulikud helid täidavad ühiskajuti.

Valijad tulevad otse oma vaatlusväljakutelt, kaetud härmatisekorraga ja pakasest punetavatena. Esimesena saab valimissedeli kõige noorem valija Volodja Kuntšenko. Hääletamine on alanud.

Ja kell 6.30 teatab Popkov:

«Seltsimehed, praegu lasti kasti viimane valimissedel.»

Polaarjaama valijad olid sajaprotsendiliselt hääletanud.

Ning veel kaua aega jätkuvad majakestes elavad vestlused.

Kell on kakskümmend neli. Valimiskomisjon avab urni. Kõik valimissedelid tunnistatakse kehtivaiks. Ja mõne minuti pärast lendab Suurele maale radiogramm: triiviva polaarjaama «Põhjapoolus 3» kollektiiv andis oma hääled üksmeelselt kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt.

4. märtsil

Ilm muutus järsku halvaks. Tihedatest pilvedest hakkas sadama paksu lund. Lumehangedelt kaovad mustad tahmalaigud ja majadevahelised teerajad, otsekui teostaks loodus enne päikese saabumist suurpuhastust. Õhutemperatuur tõusis kuni — 11°-ni ning me kõik tunneme mõne-

võrra piinlikkust, leides endid üleliidulises ilmateates... pärast Karagandad!

Söönud hommikust, suundusime Medvedi ja Razumoviga üheskoos saunatelki. Täna oli meie kord vett soojendada, leili visata ja pesijate meelt lahutada. Telk oli maast laeni jää ja härmatisega kaetud. Põrandariie oli põranda külge kinni külmunud, veepaak poolenisti jääd täis. Kuid kuivade puude — need on tühjad toiduainete kastid — äge leek tegi kiiresti oma töö. Samal ajal seadis Medved telgi korda ja mina tõin kohale lumetelliseid. Kui paagis hakkas vesi pulbitsema, kerkis esile ettenägematu takistus — lumesulataja kraan läks katki. Otsustasime meisterdada kopsiku. Suurele konservikarbile lõime külge katkise ja ammuunustatud kitarri sõrmlaua. Ühtlasi tõmbasime viimasele keeled peale ning saime tõelise saunamuusikariista. See ristiti otsekohe «polaariks». Ja juba esimesed pesijad palusid anda «kaks-kolm polaari vett» ning vee ammutamise vaheaegadel esitasid asjaarmastajad polaaril mustlasmeloodiaid. Ruttan seda omamoodi ainulaadset kogemust tulevastele talvitajatele edasi andma.

Lõbusamat saunapäeva polnud siiani veel keegi näinud.

6.—7. märtsil

Akna taga, mida tuli kaua jääst puhastada, laiub polaarmaastik. Esiplaanil, nagu kummaline hiiglaelukas, konutab helikopter. Tema punaseid külgi on lume ja härmatisekorra alt vaevalt näha. Üle kandepropelleri võimsate labade tõmmatud katted laperdavad tuulehoogude käes. Kaugemal, helikopteri taga, hargnevad paremal ja vasakul rüsijää lõputud ahelikud, mis moodustavad kord kõrgeid kaljuseid harju, kord madalaid tarasid, millede teravad sakid tõusevad vaid veidi kõrgemale siledast jääpinnast.

Lõpuks, pärast pikka vaheaega, õnnestus Popkovil meie koordinaadid kindlaks määrata — 86°19′ põhjalaiust ja 32°36′ läänepikkust. Viimasel ajal vastas ta küsimusele, kus me asume, pahuralt:

«Ei tea. Eks katsu kindlaks määrata. Päeval on selge, kuid pole tähti, õhtul on tähed olemas, kuid taevas on pilves. Igavene nuhtlus.»

8. märtsil

Täna on naistepäev. Varemalt unustasid isegi kõige tähelepanelikumad meie seast vahetevahel selle tähtpäeva. Kuid nüüd... Juba eile saatsid kõik õnnitlustelegramme naistele ja emadele, kellele meie elu jääväljal on maksnud palju unetuid öid.

Kogu öö värises majake tuulesöödstudest. Ookeani kohal toimus midagi kujuteldamatut, kuid taevas pea kohal oli täiesti selge. Laager kadus lumekeerisesse, oli näha vaid kõrge masti otsas laperdavat lippu.

Kuid õhtuks jäi kõik äkki vaikseks. Tuul vaibus, jättes lumehangedele oma tormitsemise jälgi. Läheneva päikese punakas helk valgustas silmapiiri. Taevasse ilmusid tähed. Polnud tuult ega lumetormi. Kuivõrd muutlik on Arktika! Ei jõua veel õieti tema ilust vaimustuda, kui ta juba süngeks muutub ja mööda tema otsaesist hakkavad jooksma pilvekortsud. Arktikaga ei oska kohaneda, niivõrd uus ja mitmepalgeline on ta alati.

10. märtsil

Enne kukke ja koitu äratas meid Vassili Kanaki. Ta tõi hulga uudiseid. Esiteks, kõikide tunnusmärkide järgi peaks päike nüüd otsekohe tõusma; teiseks, praegu lendas Suurelt maalt välja meie poole Zadkovi lennuk; kolmandaks, kell 17.00 organiseerib Moskva päikese tõusmise puhul meie jaoks saate; neljandaks... Muide, piisas kolmest esimesest uudisest, ja uni oli kui käega pühitud.

Väljas on imeilus külm ilm. Ida pool on taevas ereroosa, põhjas ja läänes kahvatusinine. Jäämassiivid on suursuguselt rahulikud. Rudisev lumi ja külm, imestamisväärselt puhas õhk panevad südame erutatult lööma. Tahaks täie rinnaga hingata, õlgu sirutada. Ei tee viga, et mõne minuti pärast on kulmud härmatisest valged ja karvased ning vurrudesse tekivad jääpurikad.

Äratusest on möödunud vaevalt kakskümmend minutit, kuid kõik on juba hommikust söönud ja majadesse kirju kirjutama jooksnud. Kuid varsti sundis Šarikovi vali hüüd meid välja tormama.

«Tulge välja, tulge välja, päike hakkab tõusma, päike!»

Kui kaua me olime seda hetke oodanud. Sellest kõnelesime kottpimedal polaaröö̈l, kui vahel tundus, et loodusel

ei õnnestu end kunagi vabastada raskest surmaunest. Sellest unistasime pärast kauakestvaid ühistöid, kurnatutena ümberpaiknemistest ja varustuse teise kohta vedamisest. Sellest mõtlesime jää kruvimise mürina ja lumetormi möirgamise ajal. Ning nüüd ta saabuski, päikese tõusu rõõmukküllane hetk.

Kaugete rüside tagant tuleb nähtavale kitsas leegitsev vööt. See muutub järjest laiemaks ja lumele ilmuvad roosakad viirud. Päike tõuseb üha kõrgemale ja kõrgemale. See pole enam vööt, vaid juba hiiglasuur kera. Leegitsev-punasena ja hiilgavana, valguskiirte murdumise tõttu pealt veidi lapergusena, liigub ta aeglaselt piki madalaid jääahelikke, pannes leegitsema nende teravahambulised harjad. Viirastuslikult hakkab sinendama rüsijää, ning lumi, korraks leegitsema löönud, hakkab sätendama nagu vanade muinasjuttude ammendamatu varaait. Päike on tõusnud. Polaarookeani kohale on tõusnud päike.

Tema saabumist tervitasid inimesed pidulike rõõmuhüüetega jäässe kinnikiilutud «Tegethofi» pardal. Tema auks korraldasid pidusid Nanseni kuulsad kaaslased. Sind otsis Sedovi kustuv pilk ning kangelaslikud sedovlased saluteerisid sinu auks püssidest.

Kui palju rõõmsaid naeratusi, kui palju lõbusaid nalju oli sel valgusküllasel päikese tõusu päeval!

14. märtsil

Üksteise järel kaovad laagritelgid, muutudes mahukateks rasketeks pakkideks. Ikka rohkem ja rohkem koguneb kaste, milledele on punase värviga korralikult maalitud «Põhjapoolus 5». See on varustus, mis jääb päranduseks meie järglastele, nüüd juba arvult viiendale triivivale polaarjaamale. Kastides on teaduslik aparatuur, majapidamistarbed ja tagavararõivad.

Päike paistab ähmase oranživärvilise kettana, millest üles- ja allapoole hargnevad kiirtevihud. Tihedates pilvedes vaevalt nähtavaina, tungivad nad välja, kullates «akende» ääri, mille kaudu neil õnnestus taevalaotusse pääseda. Laagris vallatleb pinnatuisk ning väikesed tuisupöörised tekivad alatasa isegi iga tühise lumel asuva takistuse juures, olgu see siis vaat või paar konservipurki.

22. märtsil

Jällegi saabusid rahutud päevad. Nädal tagasi, ööl vastu 15. märtsi sai maja sellise tõuke, et kõik rippuvad esemed hakkasid suures kaares edasi-tagasi kõikuma ning kõik kõlisevad asjad tugevasti klirisema. Hetke jooksul tõmmati rõivad selga ja tormati välja.

Babenko uuris väga veidras riietuses — kasukas oli tõmmatud otse aluspesu peale ja paljaste jalgade otsas olid untad — jääd helikopteri all. Kurko, kes oli korrapidaja, seisis ühiskajuti juures.

«Kas kuulsite, kui tugevasti raputas, mõtlesin, et jää maja all pragunes.»

«Mul oli täpselt sama mõte,» kinnitas Babenko, lõi käega ja jooksis majja end soojemini riidesse panema.

Ma ronisin keset laagrit püstitatud vaatluspunkti. Rüsivall meie jäävälja äärel oli vaevu nähtav. Lund täistuisanuna sulas see kokku jäävälja valge häguga. Kusagil polnud märgata pragu ega lõhet. Õnneks oli kõik möödunud tõsisemate tagajärgedeta. Kuid hommikul kostis äkki müriń ja klirin, nagu oleks meie läheduses ümber lükatud suur kapp klaasnõudega. Ning lennuvälja poolt oli kuulda tugevaid hüüdeid:

«Pragu, pragu suundub laagrisse!»

Põiki üle stardiraja, otse hüdroloogiliste vaatluste telgi alla jooksis tume looklev triip. Hüdroloogide majakese juurest pöördus see järsult tagasi, kaugenedes peaaegu paralleelselt lennuväljaga 24. novembri prao poole.

Oli vaja kiiresti päästa telkides asuvad aparaadid. Bulavkin ja Legenkov ruttasid tiivikuid välja tõmbama. Razumov ja mina, lükanud küljeli vintsi, mille jalgade vahelt läks läbi jääpragu, kandsime selle juurderutanud seltsimeeste abiga ohutusse kohta. Malkov ja Kutšuberia kühveldasid kiirustades telkide alustele langenud lund. Töö laabus kiiresti, ilma paanikata. Nüüd, kus on valgeks muutunud, reageerime sellisele jää pragunemisele lihtsalt kui ebameeldivale sündmusele.

Kuid jällegi ei vedanud hüdroloogidel: pragu jooksis läbi mõlema vaatlusaugu. Nüüd tuleb uued augud jäässe raiuda.

Kaheksateistkümnendal kuupäeval tekkis palju kitsaid pragusid. Üks neist vähendas lennuvälja veel saja viiekümne meetri võrra, viies meeleheitele Komarovi, kes

suhtub lennuväljasse kui oma lemmiklapsesse. Jäävälja mõõtmed muutuvad kiiresti ahtamaks.

Kahekümnendal märtsil algas lääne pool uus jää kruvimine.

Kahekümne esimesel märtsil tungis jäävall peale põhja suunast. Seal, kus me mõni päev tagasi olime lennuvälja juurdepääsutee jaoks vaadid maha asetanud, kõrgub nüüd kolmemeetrine sein. Krigisedes ja mürtsudes liigub see aeglaselt edasi. Rasked jääpangad, roninud jääseina harjale, prantsatavad tasakaalu kaotades alla. Valli ees asuv jääväli on täis pragusid ja sealt tungivad välja veefontäänid.

Jää liikumine toimub vahetpidamata ning sellega hakkab pikapeale harjuma, kui ainult saab harjumiseks nimetada seda, et me enam pärast igakordset tõuget ülepeakaela välja ei torma.

23. märtsil

Pärast jaanuari- ja veebruarikuu jooksul tehtud «hüpet», kui me üksnes jaanuaris kahekümne päeva jooksul ületasime 88-nda ja 87-nda paralleeli ning triivisime edasi ligi saja kahekümne kilomeetri võrra, jäime nüüd pidama 86-nda paralleeli juurde.

24. märtsil

Helikopter on õhus. Kui väiksena tundub praegu laager. Majakesed suruvad end üksteise ligi. Telke pole enam peaaegu olemaski. Piki valendavat lumevatmanit jooksevad igale poole laiali otsekui tušiga joonistatud värsked praod. Tahmast tumenenuna kõrgub lumeküngas, poolitades laagri kahte ossa. Suure punase laiguna paistavad lennuväljal balloonid, mis on Suurele maale ärasaatmiseks kokku veetud. Aeroloogide majakese juures, millest aegajalt nagu kurat karbikesest väljub kellegi kogu, kõrgub korralik kastide virn. Igast küljest kõrgete lumehangedega piiratud ühiskajuti kohal ripub sinine suitsupilv. Taamal, rüsijää juures, liiguvad väikesed mustad täpid — need on arvatavasti Trjošnikov ja korrapidaja. Samasugust täpikest on näha ka geofüüsikute majakesest raadioruhvi poole liikumas — keegi neist ruttab viima vaatlusmaterjale üleandmiseks Suurele maale.

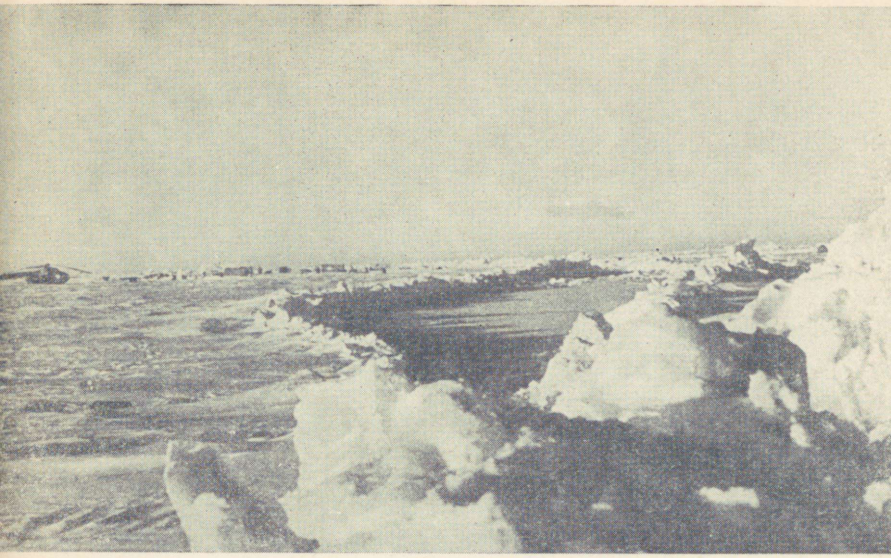

Esimesel aprillil kella kaheteistkümneks
laienes pragu viiekümnele meetrile

Jäävälja küljest lahtimurdunud tükid põrkasid kokku
ja otse meie majakeste poole liikus
nelja meetri kõrgune mürisev jäävall

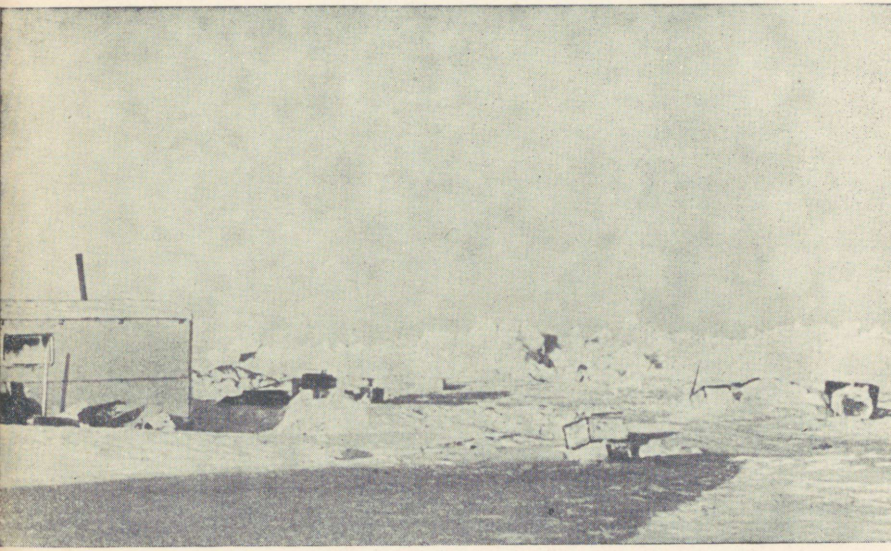

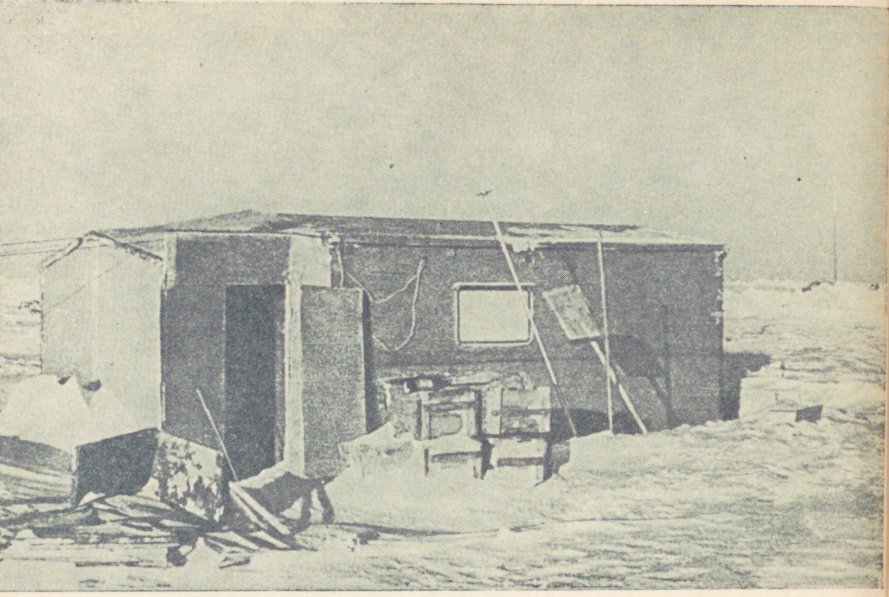

Majakese uks on külalistele pärani avatud

Pidulikult lastakse lipp alla

25.—28. märtsini

Loodus ei anna aega hingetõmbamiseks. Tuul puhub kõik need päevad raugematu jõuga ning meie töövaev lennuvälja puhastamisel on läinud tühja. Tihedad lumehanged ristavad stardirada igal sammul. Kõik meie katsed alustada uuesti lennuvälja puhastamist ajab tuul nurja. Ning nüüd hakkasid ka veel praod avarduma ning me viibime alaliselt järjekordse häire ootuses. Kuid kuhu laager nüüd üle viia? Tõsi küll, kilomeetrit kaks meist lõuna pool on veel kaks suurt jäävälja terveks jäänud, kuid tee nendeni on täis takistusi ning seejuures, just nagu kiuste, purunes meil veel traktori raami põiktala. Traktori abita on meil võimatu uude kohta vedada majakesi, mille praegune kaal neid katva jää tõttu on esialgsega võrreldes vähemalt neljakordseks muutunud, ja ka lennuvälja ettevalmistamine on küsitav. Ehkki auto on töökorras, on see siiski vilets abiline. Autorattad jäävad otsekohe lumme kinni ning meil tuleb ta iga kord omal jõul välja vedada. Komarov on lõplikult rahu kaotanud — ta ei välju üldse telk-töökojast, kus nad koos Zmatšinskiga midagi puurivad, taovad ja viilivad. 29. märtsi kesköösks, täiesti kurnatuina, saavutasid nad ikkagi seda, mida taotlesid. 30-nda hommikul liikus traktor roomikuid lõgistades mööda lennuvälja, jättes enda järel lumme hambulise jäljepaari.

29. märtsil

Kahekümne üheksandal märtsil teatasime raadio teel mootorlaevale «Leningrad» oma viimase malekäigu. Ja kuigi partii pole veel lõppenud, ei jää selle jätkamiseks nähtavasti enam aega. Kuid selle-eest on meil valminud ainulaadne malealane värssjutustus:

Mootorlaev «Leningrad» 5. X. 54	Ettur E-kaks — E-neli.
«Põhjapoolus 3» 6. X. 54	Ettur E-seitse — E-viis.
«Leningrad» 7. X. 54	Reis troopikas ei ole naljalooks, kuid sihi poole sirge on me samm, sest tahame, et siit me radiogramm ka teile osa soojust, valgust tooks. Ratsu G-üks — F-kolm.

«Põhjapoolus 3»
7. X. 54

Te soovil, sõbrad, täna meil
öö valge on — see pole vale.
B-kaheksalt C-kuuendale
me ratsu kappab sõjateil.

«Leningrad»
11. X. 54

Me vahel on kaugete laiuste veed,
kuid õlg õla kõrval on sõpradel koht —
«Ja sõprus on see, mis meid tugevaks teeb,
ja julgeid kardab oht.»

Oda F-üks — C-neli.

«Põhjapoolus 3»
15. X. 54

Jääpangal juurdub töökas eluviis,
peab teadus kasutama iga ilma.
F-kaheksalt, kus ta ei puutu silma,
me oda uueks ruuduks saab C-viis.

«Leningrad»
19. X. 54

Me laev võib pühitseda võitu,
sai sadamasse viidud last.
Nüüd, välja jõudnud troopikast,
me alustame kojusõitu.

Ratsu B-üks — C-kolm.

«Põhjapoolus 3»
24. X. 54

Teid kodumaa saab näha peagi,
meid rõõmustab see sõnum uus.
G-kaheksalt viib üle reagi
me ratsu hüppesamm F-kuus.

«Leningrad»
30. X. 54

Me uhked, et sõprus me vahel on kindel.
Ei murra te mehisust külm ega öö.
Me püüame kõik, et ka transpordi rindel
te sangarlust meenutaks meiegi töö.

Ettur B-kaks — B-kolm.

«Põhjapoolus 3»
8. XI. 54

Te Argentiinat selja taha jättes
nüüd peagi näha saate kodumaad.
Koos teiega, me sõbrad ustavad,
Oktoobri auks toost tõuseb meie kätes.

Ettur D-seitse — D-kuus.

«Leningrad»
11. XI. 54

Jõudes Odessasse täidame aastaplaani
tonn-miilides.
Kevadest pöördume tagasi talvesse,
kuid südames on soojus:
läheneb kodumaa.

Oda C-üks — B-kaks.

«Põhjapoolus 3»
12. XI. 54

Töö kihab meil nüüd kibedalt,
sest kolib iga telk ja maja.
Ka odal on C-kaheksalt
G-nelja peale minna vaja.

«Leningrad»
13. XI. 54

Radiogrammid — mis saab neile
küll kirja panna tunnetest,
kuid tervitus, mis südamest,
saab sõnadeta selgeks teile.

Ettur H-kaks — H-kolm.

«Põhjapoolus 3»
14. XI. 54

Me näeme jaama kohal kuud,
on vaikinud jääväljal tuul,
sest tuisul hingetõmmet vaja.
Sel üürikesel jõudeajal
on jälle malelaud me ees.
Teeb käigu meie odamees.
Ta tuleb kodu lähemale:
G-neljandalt H-viiendale.

«Leningrad»
15. XI. 54

Ei aurikul kuuldu nüüd meeskonna laule.
Me madrused paljapäi, ilmed on valjud.
Makronisos vasakul. Kõrguvad kaljud,
kui monument sangari uhkele aule,
kes vapruses õilsamat eeskuju andis.
Vaenlastest tapeti siin Belojannis.
Kui täna me teiega ühendust loome,
siis homme siit läbi ta surma ja vere
oma loitva Nõukogude lipu me toome
Musta merre kui südamest tuleva tere.

Ettur G-kaks — G-neli.

«Põhjapoolus 3»
18. XI. 54

Triivjaamale telgid on pakkunud varju,
me koduks ent varsti on väikesed majad.
End sisse seal seame ja eluga harjume,
sest jääl on nüüd mugavust nii nagu vaja.
Kuid kasu me odast ei ole just palju meil.
H-viielt G-kuuenda peale ta ajame.

«Leningrad»
23. XI. 54

Seis siin Odessa sadamas
me vastuskäiku pidurdas.
Nüüd asjad korda ajasime
seks mitu päeva vajasime.
Et mäng ei läheks igavaks,
me käik on: lipp D-üks — E-kaks.

«Põhjapoolus 3»
3. XII. 54

Triivjääl, seda ette ei arvata teagi,
on ootamatusi rohkesti veel.
Nädal aega me vastus on viibinud peagi
objektiivsetel põhjustel!!
Nüüd ta on teel.

Ettur A-seitse — A-kuus.

«Leningrad»
10. XII. 54

Hall udune mägi on püsti kui post,
ja linna suur tumehall pilvitus varjab.
Merd kihutab mässama kõva nord-ost,
kui kajakatiivad on lainete harjad,

et edasi sõita neil vetel on vaev.
Nüüd Novorossiiskist just väljus me laev.

Pikk vangerdus.

«Põhjapoolus 3»
12. XII. 54

Nord-ost on teil, — meid tsüklon mingi
käib külastamas ühtepuhku,
jääväljad lihtsalt lõhub lahku,
ja rüsistab nad ümberringi.
Kuid senini me laev ei leki,
ta ujub, ümber vaikus, siis
B-seitsmelt ettur käib B-viis,
ei arengus siis peatust teki.

«Leningrad»
15. XII. 54

Me kohal taeva ääretus,
ja ees on jälle Bosporus.
Pool teed te suunas sõita meil,
et viia lasti rahumeeli.
Nüüd sinna maale läheb reis,
kus kõneldakse rootsi keeli.

Oda C-neli — D-viis.

«Põhjapoolus 3»
18. XII. 54

Ju möödunud on üheksa kuud
meil öös ja jääs. Kui täna jõuaks
maalt lennuk siia, siis ei nõuaks
me uuelt aastalt kinki muud.
Meid tülitab te «odamiis»,
nii ratsu lööb F-kuus — D-viis.

«Leningrad»
22. XII. 54

Hispaania on traaversil,
ees mässab tormine Biskaia.
Kas jõudis teile lennukil
või kadus kesk jäävälja laia
me album Gibraltari alt?
Teid tervitame palavalt.

«Leningrad»
27. XII. 54

Väin paistis ees, kui läbi tormi vaevalt
radistid eetri kaudu teada said
te vastuse ja kogu meeskond laevalt
teid tervitab kui vapraid uurijaid.
Me suurim soov, mis aasta uus võiks tuua,
et teie jälle oma armsaid näeks,
ja ikka vaatluspostil kindlaks jääks,
et tööga kuulsust kodumaale luua.
Et Leningradi all te kimpu seoks
majkellukesi väikseks kevadpeoks.
Ja armsat südant siis te kuulda laske
sest päevast, mil teil oli väga raske,
ja sest, kuis igatsesid käed ja huuled,
kui ümber ulgusid polaarsed tuuled.
Me soovime, et raskustes, mis eel,
jääks igaüks teist vankumatuks, visaks.
Seks tervist, jõudu,

ülesandeid veel,
mis kodumaale uusi võite lisaks!!

Ratsu C-kolm lööb D-viis.

«Põhjapoolus 3»
30. XII. 54

Kui sõna kuum, mis sõbrakäed
on saatnud üle paralleele,
ei sulatagi igijääd, —
siis parim on, mis jääb me meele —
need teie läkitused truud.
Kui kiiresti on möödund kuud,
ja lähematel tundidel
me tervitame poolusel,
nii nagu teie, aastat uut.
Ja ühine palav soov on meis,
et kõiges pälviksite edu,
et kõikjal, kuhu kanduks reis,
ei häiriks torm te laeva vedu!
Nüüd kõigi terviseks, kes merel,
ja ootajate terviseks,
me joome teie laevapere
ning uue aasta terviseks!!

Ratsu C-kuus — E-seitse.

«Leningrad»
3. I. 55

Stokholmist jätkub meie tee
Norrköpingisse üle vee.
Me laev, mis lumesajus ujub,
on saanud valge luige kuju.
Ei seo meid talve ahetus —
töös möödus aastavahetus.

Ratsu D-viis lööb E-seitse.
Kui lipp lööb E-seitse,
siis ettur H-kolm — H-neli.

«Põhjapoolus 3»
8. I. 55

See uuel aastal juhtus, mil
Mazurukiga lennukil
te album meie laagri toodi.
Nüüd teame meie, kes on kes,
kuis keegi välja näeb, mis moodi
võib tervituse soojuses
ka unuda polaaröö ring,
teid tänada me heldiv hing.
F-kuuele end ettur seab,
ta meie oda päästma peab.

«Leningrad»
18. I. 55

Siin nägi meie oma silm
lihtinimeste hulki sadu,
kes hüüdsid sõdadele kadu,
et rahule jääks truuks maailm.

Ettur D-kaks — D-neli.

«Põhjapoolus 3»
26. I. 55

Tsüklonid kihutavad võidu,
jääpangad kokku põrkavad.
Me laager teeb nüüd triivisõidu

võib-olla vastu Gröönimaad.
Ka me turniiril tuhatnelja
on malenuppudel avraal.
Et teisel odal kasvaks kaal,
lööb ettur etturit D-nelja.

«Leningrad»
8. II. 55

Me kauged ookeanid läbi käinud,
ja igal merel rooli hoidnud peos,
kui palju võõraid linnu ilmas näinud,
kus sadamas me ankur seisnud leos.
kuid ükski paik ei suuda seda rõõmu anda,
mis tunneb rinnas vene meremees,
kui tormituulte kiuste enda ees
näeb oma igatsetud koduranda.
Remonditööd me peatust põhjustasid,
teid oodata me malekäiku lasid.

Ratsu F-kolm lööb D-neli.

«Põhjapoolus 3»
12. II. 55

On loodus hämaruses hallis,
kuid lõpule on jõudmas öö, —
eks koiduvärvid kaunid, kallid
ju idas helendama lööl
Töös kuluvad nüüd kõik me päevad,
kuid endiselt on reibas meel,
ja malemängulegi veel
truuks sõbrad endist viisi jäävad.
Nüüd seks, et jätkuks mängulust,
me käime pikka vangerdust.

«Leningrad»
16. II. 55

Me laev sai laadungi Tuapses,
kus kõrgub iidses hiilguses
hall Kaukasus. Ta lumist harja
küll ükski pilveviir ei varja.
Siit kaugelt raadio kaudu meid
ta palus tervitada teid.

Vanker H-üks — E-üks.

«Põhjapoolus 3»
25. II. 55

Kesk igilund siin tuultes arktilistes,
kus puhkuseks jäi vaevalt mõni viiv,
näost näkku ohtudega rinda pistes
on töötanud me püüdlik kollektiiv.
Kuid me ei taha mängusõpru petta,
ja täna, soojendades tule ees,
uus vastuskäik meil selgus vaidlusteta.
D-nelja pealt lööb ratsut odamees.

«Leningrad»
3. III. 55

Nõukogu aurik algab teed
nüüd maale keset ookeani,
kus allikais on keevad veed,
kus ikka suitsevad vulkaanid.
Ja teile lähemale nii
me sõidame selkorralgi.

Oda B-kaks lööb oda D-neli.

«Põhjapoolus 3»
8. III. 55

Koit kerkis, nagu tõuseb lootus,
mis virgub pärast pikka und.
Ja järjest lüheneb me ootus,
pea jõuab kojusõidu-tund.
Sest mõte unistusi kudus,
kui saatis ulguvat purgaad
jää kokkupõrke-kanonaad,
kui valgust Põhjatähelt saad,
mis peade kohal kumab udus.
Me vanker käia muud ei saa:
H-kaheksalt E-kaheksa.

«Leningrad»
13. III. 55

Küll mässab ookean.
Ja lainte vool
küll üles-alla pillub meie laeva.
Ja, ausalt öeldes, üsna palju vaeva
meilt nõuab kursipidamiseks rool.
Tuul möirgab vantides kui vihavahus,
et rabab jalust
laine metsik vaart.
Kui oleks hädad kõik,
mis vaid
maailma
mahub,
koos pidamas
siin oma pillerkaart.
Ju neljas päev on raevus ookean,
kuid me ei keera sadamasse varju,
vaid formideski kurssi hoidma harjund,
me tee
viib edasi,
et täita oma plaan.

Ettur H-neli H-viis.

«Põhjapoolus 3»
14. III. 55

Kuus kuud, kui valitses polaarne öö,
ei ole päike meile valgust jagand.
Nüüd tuli kevad, hõlpsamaks sai töö,
sest meil on, sõbrad, poole aasta tagant
taas päikesepaist. Too imeline tund
ei unune ka pärast jääd ja lund.
Kuid meie oda G — F-seitsmendale plagab,
ju kolmat korda ohust päästes end.

«Leningrad»
20. III. 55

Siin kumab üle pilvemäe
nüüd virmaliste valgus jahe,
kuid värvidelt nii õrn ja mahe,
et lõunas sellist me ei näe.

Ettur F-kaks — F-neli.

«Põhjapoolus 3»
29. III. 55

Polaarne öö peagi meid üldse ei tüüta,
sest päikene puhkusest loobuvat näib,
ja keegi me majades valgust ei süüta,
hea ilmaga niigi töö ladusalt käib.

Purgaa oma tuultega vaibuma hakkab,
jääpankade võitlus veel vihaselt keeb.
Ta mürinad meiegi ümber ei lakka,
jää kuhjumas kõikjal me taga ja ees.
Ka ettur G-seitse ei seista saa vakka,
G-viiele hüppe ta edasi teeb.

4. aprillil

Meie triivi viimane kuu algas ärevalt. Esimesel aprillil kella kaheteistkümne paiku laienes pragu viiekümnele meetrile. Suur jäärahn lõi kõikuma ja roheliste, kohati ränivetikate määrdunud-pruunide laikudega kaetud külgede välgatledes varises ta mürinal vette. Igaks juhuks kaevasime lumehangedesse majakese jaoks läbikäigu ja vabastasime majajalased lumest. Sedasama tegid ka hüdroloogid, kuid traktor asus teispool pragu, ning meie töö oli rohkem südametunnistuse rahustamiseks. Prao lähedus tegi meile palju peavalu. Nüüd sundis iga kahtlane hääl meid tööd katkestama ja prao juurde jooksma.

Neljandal aprillil, otse enne ülestõusmist, äratas kõiki järjest suurenev mürin. Majake lõi küljelt küljele kõikuma nagu laev lainetel. Jäävälja küljest lahtimurdunud jääpangad kuhjusid kokku ning otse meie majakeste suunas hakkas edasi roomama nelja meetri kõrgune mürisev jääsein. Vahemaa majakesteni vähenes kiiresti — viiskümmend, nelikümmend, kolmkümmend meetrit. Surve all hakkas kruvima mitte üksnes pragudes tekkinud noorjää, vaid kogu meie põhijääväli.

Häirekella ärevad löögid kajasid üle laagri. Valmistusime juba kõige halvemaks, kuid meil vedas — äkki jää kruvimine katkes ning ootamatu vaherahu kestab nüüd juba mitu tundi.

5. aprillil

See, mis juhtus täna, ei unune niipea. Vastu hommikut ilm selgis ja Trjošnikov lendas Babenkoga lennukite maandumiseks sobivat jäävälja otsima — vanale lennuväljale ei võinud enam loota. Saabunud tagasi, astus Aleksei Fjodorovitš meile sisse.

«Jevgeni Pavlovitš ja Vitali Georgijevitš,» ütles ta. «Teil tuleb kohe praegu helikopteril koos Komaroviga välja lennata. Me leidsime kohase jäävälja. Pika ja laia, üldse sellise, millest ei osanud unistadagi. Seda on vaja lähemalt järele vaadata.»

Kell 19.00 tõusime õhku ja laager kadus kiiresti madala rüsijää taha. Ümberringi laiusid lõputud jääväljad — kord tasaste lagendikena, mida ääristasid eelmistest jää kruvimistest tekkinud rüsivallid, kord jääpankade kaootilise tohuvabohuna, mida lõhestasid pragude tumedad viirud, kord auravate lahvandustena, mis kadusid silmapiiri taha. Meie all avardus määratu reljeefne maakaart mäeahelikkude, orgude ja jõgedega. Me teadsime, et uue lennuväljani on ainult neljakümne kilomeetri ümber — kakskolmkümmend minutit lendamist. Muidugi, me mõistsime, et selle ookeaniavarustesse kadunud jääpanga leidmine, mille äratundmiseks oli maha jäetud tühi bensiinivaat, polnud kerge töö. Aga kui möödus juba terve tund ning lend ikka veel jätkus, valdasid meid kahtlused: «Kas me pole eksinud?»

«Noh, kuidas on, Saša?» küsis Babenko oma tüürimehelt Aleksander Medvedilt.

Too ei vastanud — kogu tema tähelepanu oli keskendunud raadiokompassile. Ja kui ta lõppeks pea tõstis, kuulsime:

«On vaja maanduda, Ljoša. Raadiokompass lakkas töötamast. Oleme kursist kõrvale kaldunud.»

Ning helikopter maandub võimsale paakjää väljale. Ootamatult taeva kinnikatnud pilved rulluvad madalalt meie peade kohal. Medvedil ei õnnestu kuidagi «päikest kinni püüda», et välja arvutada meie koordinaadid. On külm. Jookseme end soojendada püüdes ümber masina. Helikopteris valitseb —35°-ne temperatuur. Uuesti kontrollitakse kaardil marsruuti, kuid nüüd juba ainult ühel eesmärgil: leida tee koju. Tõuseme jälle õhku, kuid laagrist pole jälgegi näha. Veerand tunni pärast maandab Babenko helikopteri uuesti. Uus jääväli on veelgi massiivsem kui eelmine. Umbes saja meetri kaugusel meist kõrgub kolossaalne, kümne meetri kõrgune viltune rüsivall ning selle taga laiub lõputu lasu purunenud jääpanku. Ljoša kõnnib masina juures rahutult edasi-tagasi, peatub aeg-ajalt ja närides paberossi, vaatab küsivalt Medvedile.

«Mis siis ikka, proovime veel kord,» lausub Saša. «Kui me kümne minuti jooksul laagrit üles ei leia, peame maanduma ja päikest ootama. Siis saame oma asukoha kindlaks määrata.»

Ning me lendame uuesti.

Signaallambikese punane silm pilgutab hoiatavalt: paaki on jäänud kakssada kaheksakümmend liitrit! Enam ei tohi edasi lennata, tuleb aega viitmata maanduda. Kuid meie all on — lahvandused, nõrga jääga vaevalt kaetud lahvandused, lahtine vesi või teravahambuline rüsijää. Olukord muutub tõsiseks. Kui meil ei õnnestu lähema viieteistkümne kahekümne minuti pärast maanduda, siis ei aita enam ka koordinaatide teadmine — tagasiteeks ei jätkuks enam bensiini. Puurime silmadega meie all möödaujuvaid jäävälju. Vaat, paremal helgibki vana jää tasane massiiv. Babenko pöörab järsult helikopterit ja maandab ta lumel. See on juba kolmas hädamaandumine.

Tõmbame mootoritele katted peale, topime aknad riidega kinni, laadime helikopterist välja kõik üleliigse: vaadid, labidad, puurid, eelsoojenduslambi... Tuleb valmistuda pikaaegseks peatuseks. Kes teab, kunas ilm selgib? Pilvede vahelt välgatab päike ning Saša Medved hakkab sekstandiga palavikuliselt «kuldset jänest» püüdma — jõuaks ainult oma asukoha kindlaks määrata. Sel ajal võtame meie välja avariitagavarad ja, avanud nugade abil kastikaaned, asetame helikopteri põrandale nende sisu: kakskümmend viis purki lihakonserve, kakskümmend viis purki kondenseeritud piima, kaks kilogrammi šokolaadi, kilo võid, pool kilo suitsuribi, neli pakki kuivikuid, veidi kakaod, kohvi, teed ja soola.

«Kogu see varandus tuleb jagada portsjoneiks kümne päeva peale, hiljem näeb, mis saab,» teeb keegi ettepaneku.

Kõik nõustuvad vaikides. Helikopteris leidub veel primus, kaks kruusi ja veenõu.

Istunud kokkurullitud katetepakile, võtab Miša Komarov lahti avariiraadiojaama.

«Nii igaks juhtuks, vaja vaadata...» lausub ta vaikselt.

Kollasel kastil mustavad mõned nupud, millel on pealkirjad: «Häälestamine», «Automaatne töötamine», «Sisse lülitatud» ja «Välja lülitatud». Külje peale vastavasse pessa on kinnitatud käepide. Sinna tarvitseb vaid asetada kuuekandiline varb ja seda pöörata, kui lööb põlema signaallamp: dünamo annab voolu. Kui nüüd välja tõmmata antenn ning vajutada nupule «Automaatne töötamine», väljuvad eetrisse signaalid — SOS! Kümned raadiojaamad võtavad nad vastu, kontinendil algab häire, paljusid inimesi haarab erutus ja rahutus. Ei, alles äärmise vajaduse korral võib kasutada seda appikutsesignaali. Kuid äärmi-

sest vajadusest oleme veel kaugel — tuleme ise toime. Kui õnnestub ühendusse astuda laagriga, see polegi ju väga kaugel, võib meil isegi kütusest veel jätkuda.

Leidnud endale koha kitsas vaheruumis, kutsub Medved järelejätmatult välja laagri raadiojaama.

«Pinguta, Saša, pinguta. Meid peab ju lõppude lõpuks kuuldama!» kinnitab Babenko lootusrikkalt.

Ja Saša «pingutab» vahetpidamata. Toksib morsevõtmega, kuulatab, toksib uuesti, kuulatab jälle... Äkki ta tardub.

«Ausõna, Razbaš vastas!»

Jääb veel päike «kinni püüda». Seegi õnnestub Medvedil õige pea ja ta arvutab kiiresti välja meie koordinaadid.

Nüüd võib mootoreid soojendama hakata. Neljakümnekraadises pakases võtab see opertsioon aega terve tunni. Lõpuks hakkab mootor tööle. Mootorimürin muutub tugevamaks ning masin rebib end jääpangalt lahti. Saša Medved kõneleb kiirustades:

«Kurss kakssada seitsekümmend viis, lase käia!»

Kui vaid jätkuks bensiini, jõuaks ainult kohale! All on jälle lõputud lahvandused ja värske rüsijää. Neljandat hädamaandumist poleks kusagil sooritada.

«Laager, näen laagrit!» hüüab keegi rõõmsalt ning me surume end vastu illuminaatoreid.

Pagan võtaks, kuidas küll süda hakkas taguma kauguses mustendavat riba silmates! See jaguneb kiiresti majakeste ja telkide punktiirjooneks; nähtavale tulevad vaatideread ja kastidevirnad. Nüüd on ka mast näha. Veel mõned minutid, ainult mõned minutid... Bensiin on otsas, kuid ka teekond on lõppenud! Helikopter lausa matsatab vastu lund. Hinge tõmmates pühib Babenko osaesiselt tilkuvat higi.

Kogu laagri elanikkond tuli meile vastu. Olime ära olnud ligi kaheksa tundi ja praegu on juba 6. aprilli kolmas hommikutund.

«Oh, panite aga meid närvitsema, sindrinahad niisugused!» sõnab Vasja Kanaki ülevoolavast rõõmutundest meile lõbusalt vastu selga lüües. «Selle aja jooksul mõõtis Trjošnikov jäävälja sada korda sammudega üle.»

Raskelt astudes läheb Aleksei Fjodorovitš vaikivana majakesse.

Aga nüüd magama. Jõudnud voodini ja vaevu end lahti riietanud, jään magama nagu surnu.

6. aprillil

Kui raskelt me «seiklustest» kurnatuina ka ei maganud, tuli öö jooksul mitu korda tõusta. Jäävälja üks osa hakkas teisest kiiresti eemalduma ning kella üheteistkümne ajal jooksis Razbaš juba piki prao äärt, püüdes kuulda, mida räägib Matveitšuk, kelle kogu kiiresti kadus lahvandustest tõusvatesse aurupilvedesse. Aga kella kolmeteistkümneks oli jäävälja teine osa põhja suunas edasi liikunud ja nüüd lahutab neljasajameetrine lahtine ookeanipind meid laagri teisest poolest. Vaatetornist on näha meie jäävälja kolmest küljest piiravat lõputut veelinti. Selle kohale on tõusnud tihe aur ja kuhu silm ulatub — kõikjal laiub vesi. Lahvandused kattuvad kiiresti jääga, millel helklevad soolakristallid ja ainult kohtades, kus esimesed, juba kohale jõudnud viigrid välja vaatasid, on näha väikesi kõrgendusi, mis ümbritsevad nende peadega läbi jää löödud õhuauke.

7. aprillil

Polaarjaama lendas Perov, kuid jää liikumise tagajärjel tugevasti vähenenud lennuväljale maanduda on ohtlik. Ümberlaadimisbaasi organiseerimiseks tuleb viivitamata otsida sobiv jääväli. Ta lendab seda otsima ja tunni aja pärast teatab ühiskajutisse astuv Kostja, et lennuväli on leitud ning masin on maandunud kolmekümne viie kilomeetri kaugusel polaarjaamast.

Sageli tuleb minna lõhe juurde, mille ääred suruvad teineteise poole ja noorjääle tekib kõikjale hargnevaid mustendavaid veeniresid. Jää kruvib ning kord siin, kord seal tekivad madalad jääseljandikud. Kõikjalt kostab mitmesuguseid hääli, mis sarnanevad kord auru väljalaskva veduri ähkimisega, kord sae vingumisega, kord kümnete hiirte rõõmsa piiksumisega. Keskööpäike kallab oma pehmet mõistatuslikku valgust ning silmade ees avanev pilt tundub muinasjutulisena, mingisuguse ebahariliku kangastusena. Taamal on udus vaevalt nähtavad Popkovi telgid, majakesed ja mast erepunase lipuga.

Üha uued ja uued lennukid saabuvad maandumisväljakule. Nad toovad siia bensiini ekspeditsiooni jaoks, kes alustab teaduslikke töid selles rajoonis, ning võtavad laagrist Suurele maale kaasa telke, tühje balloone ja vabanenud seadmeid. Kuid 10. aprillil purunes maandumisväljak

niivõrd kiiresti, et Perov jõudis vaevu otse üle laieneva lõhe õhku tõusta. Veidi puhanud laagris, asusid nad kohe uue lennuvälja otsinguile ning kell kakskümmend leiti polaarjaamast viiekümne kilomeetri kaugusel sobiv jääväli.

12. aprillil

Vaatamata sellele, et me varustuse ärasaatmise ettevalmistamisel peaaegu ilma puhkuseta töötame, pühitsesime õhtul, pidades kinni traditsioonist, Kostja Kurko kolmekümne seitsmendat sünnipäeva. Ja kuigi ta kurtis, et tal tuleb juba kolmandat korda «vanaduse lähenemist» vastu võtta kiirel tööajal, ühistööde kibedamail päevil, õnnestus pidulik õhtusöök oivaliselt ning meie juubilar jäi sellega täiesti rahule.

16. aprillil

Laagri evakueerimine algas kahekümnendal. Polaarjaam tühjeneb pikkamööda. Mingi kummaline tunne ahistab südant, kui mõtelda, et viie-kuue päeva pärast jätame igaveseks maha selle ebakindla jääsaarekese, mis oli nii kaua meile varjupaigaks. Praegu mõtlevad kõik juba ärasõidule.

Ühiskajuti lähedale on paigutatud sildid pealkirjadega: «PÕHJAPOOLUS 5», «DICKSON», «MOSKVA», «LENINGRAD». Siia tuuakse ja veetakse koormaid ärasaatmiseks mitmesugustel aadressidel. Töökorras laagriseadmed, tagavararõivad, majakesed ja telgid saadetakse uuele jäävälja-le. Mõõteriistad, mis vajad reguleerimist ja kontrollimist — Moskvasse ja Leningradi. Toiduainete ülejäägid ja remonti vajavad aparatuurid — Dicksonile. Evakueerimise kord on peensusteni läbi mõeldud. Juba kirjutavad polaarjaama «Põhjapoolus 5» esindajad — geofüüsik Smirnov ja helikopteri uus meeskond asjalikult alla vastuvõtuaktidele ja kontrollivad veoste pakendeid. Ühiskajuti läheduses, kus on tasandatud väike väljak, maandub iga neljakümne-viiekümne minuti järel kergetiivuline An-2 590. Selle komandör Mihhail Nikolajevitš Kaminski kiirustab pealelaadimisega. Kõik, mis ta maandumisväljakule veab, võtavad rasked lennukid kaasa ja toimetavad adressaatidele.

Äralennu päevaks on määratud 20. aprill — nii ütles viimasel nõupidamisel Vassili Fedotovitš Burhanov.

Juba demonteeritaksegi raadiojaama ning aeroloogid, lasknud välja 749. sondi, pakkisid oma majapidamise kokku.

20. aprillil

Kuidagi ei taha uskuda, et sõidame ära ja et seljataha on jäänud pikk, raske aasta. Kas tõesti jõuab varsti kätte päev, kus hommikul ärgates pole enam vaja lokulöömise peale ühiskajutisse rutata, võidelda lumetormiga, kaevata lumehangedest välja täistuisanud varustusevirnu, soojendada kohmetunud käsi gaasipliidi kohal? Kas tõesti hakkame varsti üksteisega vaid harva kohtuma ja meenutame kui kauget minevikku pikki õhtuid ühiskajutis, kus me vaidlesime hääled kähedaks, laulsime sõbraliku koorina armastatud laule ja kui oli vaja, läksime õlg õla kõrval loodusjõududega võitlema?

See kõik ei taha kuidagi pähe mahtuda. Ja kuigi me asju ära paneme ja pakime, ei suuda kuidagi uskuda, et triiv on tõesti lõppenud.

Kui palju päevi on möödunud sellest hetkest, kui me esmakordselt sellel jääväljal maandusime! Kõik on siin nii omane. Nii need hõbedased kaldkatuste ja välgatlevate ruudukujuliste aknaavaustega majakesed, nii härmatisega kaetud telgid, milles veetsime lumetormi mühina saatel rohkem kui ühe öö, kui ka lumme tallatud jalgrajad tuttavate marsruutidega ühiskajuti ja naabrite juurde.

Seitsmeteistkümnendal aprillil seisis tühjenenud laagri keskel ainsana ühiskajut. Raadiojaam oli üle viidud magnetoloogide telki jäävälja teises servas. Viimast korda mõõtsid hüdroloogid sügavust — 3458 meetrit — ning lendasid siis ära. Üksnes astronoomid ja meteoroloogid teostavad teaduslikke vaatlusi viimase minutini. Sündmused järgnesid üksteisele nii kiiresti, et korrapidajad sõitsid ära mandrile, jõudmata lõpetada oma vahikorda.

Polaarjaama tänased, viimased koordinaadid on 85°59′,8 põhjalaiust ja 32° 53′ läänepikkust. Me triivisime kolmsada seitsekümmend kuus päeva ja läbisime üle kahe tuhande kilomeetri.

Pidulikult lastakse lipp alla.

Kell 19.12 lendas laagrist maandumisväljakule viimane rühm inimesi.

Aleksei Fjodorovitš tegi vahiraamatusse laia ja hoogsa käekirjaga viimase sissekande: «Vahiraamat on lõpetatud. Polaarjaama «Põhjapoolus 3» ülem Trjošnikov.»

Ja samal ajal, otsekui jäävalve teatepulka meie käest vastu võttes, tõmbasid nõukogude teadlased kaheksakümne teisel paralleelil triivivas polaarjaamas «Põhjapoolus 5» uuesti mastitippu meie kodumaa sirbi ja vasara kujutusega lipu.

Lennuk võtab kursi lõunasse. Hüvasti, jääväli!

Волович Виталий Георгиевич

ГОД НА ПОЛЮСЕ

На эстонском языке

Оформление У. Кюлв

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja I. Sõnajalg

Kunstiline toimetaja I. Torn

Tehniline toimetaja T. Mitt

Korrektorid V. Tui ja V. Kuresson

Ladumisele antud 3. IX 1960. Trükkimisele antud 20. X 1960. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 16 + 8 lisa. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 13,94. Arvutuspoognaid 15,35. Trükiarv 30 000. Tellimise nr. 8321. H. Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli tn. 17/19. I

Hind rbl. 6.10 (61 kop.)

2—7

Trükivigu

Lk. 23 viimane rida lugeda sama lehekülje viimase lõigu teise reana.

GRÖÖNIMAA

Granti maa

1.VI.1955

1.1.1938

21.V.19

„Põhjapoolus 1"

Teravmäed

Franz Josephi maa

ALASKA
„Põhjapoolus 2"
2. IV. 1950
9. VI. 1957
1. IV. 1955
6. IV. 1954
9. VI. 1954
„Põhjapoolus 4"
Uus-Siberi saared
naja Zemlja
RUSSKOJE USTJE
Indigirka

A
23456

6372165

Rbl. 6.10
1961. a. 61 kop.